

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Büyük Adam Olmak

Müellifin neşredilmiş diğer eserleri

	Senesi	Sahifesi	Fiatı	
1 — Umumî usulü tedris	1928	280	75	M. Halit
2 — Hususî tedris usulleri	1928	410	150	Kanaat
3 — Amelî tedris usulleri	1930	408	150	»
4 — Mufassal ruhiyat usulleri	1931	408	100	»
5 — Estetik	1931	304	150	»
6 — İlk ve orta tedrisatta hususî tedris usulleri	1932	350	150	» İkinci Tabı
7 — Allah fikrinin tekâmülü	1934	293	100	Suhulet
8 — Mufassal umumî tedris usulleri	1935	380	125	» İkinci Tabı
9 — Psikoloji dersleri	1936	400	150	»
10 — Felsefe ve içtimaiyat notları	1935	325	200	İnkılâp
11 — Ruhi mucizeler	1935	228	75	Dün ve Yarın
12 — Hipnotizma	1936	330	100	»
13 — Yeni kadın	1936	84	40	»
14 — Filozofi	1937	290	100	İnkılâp İkinci Tabı
15 — Büyük adam olmak	1944	200	100	» İkinci Tabı
16 — Buda ve Konfüçyüs	1942	132	50	Tefeyyüz
17 — Felsefe ve Sosyoloji	1943	228	150	İnkılâp Üçüncü Tabı

Başlarken

Bu eser, mütareke yıllarında hazırlanmış ve bazı parçaları İstiklal Harbi senelerinde Ankara'da çıkan Anadolu Duygusu mecmuasında neşredilmişti. Daha sonra esere pek az parça ilâve edilerek, bazı aforizmaları, son beş altı senedenberi yine Ankara'da çıkmakta olan Varlık ve Çığır mecmualarında basıldı. Eserin ilk adı Ölüme Dair idi; daha sonra Yaşamak İradesi oldu. Fakat nihayet Büyük Adam Olmak adıyla intişar ediyor.

Büyük Adam Olmak istemiyen hiçbir genç tasavvur etmek istemiyoruz. Vaknâ, insan doğuştan büyük olmalıdır. Fakat büyük insanların nelere inanması, nelere kıymet vermesi lâzım olduğunu bilmek; hiç olmazsa böyle bir ihtiras veya temayüle malik olanlara faydalı olur. Biz burada pratik kaidelerden ziyade, bir takım nazari ve ideal tahlil ve tekliflere ehemmiyet verdik. Kitabımızda, yer yer sosyetenin aleyhinde bulunduk. Çünkü büyük adam, sosyeteye körükörüne intibak eden adam değildir. Aynı zamanda ölümü de fazla methettik. Zira, kendini feda etmeyen ve her çeşit ölümü göze alamayan insanın büyük adam olabilmesine imkân görmüyoruz. Eserde kadınlara da fazla hücum ettik. Bunun sebebi de kadının büyüklük yolunda korkunç bir engel olduğuna, inanmaklığımızdır. Bizce büyük adam, aksiyonlar yaratan adam değil; bu aksiyonları, adalet ve faziletin ilâhî ışıklarıyla aydınlatabilen ve şahsî hislerinden kurtulmuş olanlardır. Zira, büyüklük, bir kahramanlıktır ki, en evvel fethedeceği kale, kendi süfli ibtiraslarıdır.

Müdafaa ettiğimiz fikirlerde bazan bir artist zevkine kapılmış olmayı, telkin kudretini arttırmak için istiyerek benimsedik; ve hiçbir mantıkî ve metodik silsileye riayet etmedik. Bazı tekarlarla beraber biraz fantezi ve biraz da şiir yaptık. Bu itibarla eserimizi bir ilim ve bir felsefe etüdü zannetmemelidir. Belki

hanelardan müteessir olan ve biraz san'at makyajile kendini daha kolay okutabileceğini zanneden bir ahlâk ve bir psikanaliz melanji olarak kabul etmelidir. Menfi ruhlu insanların yanlış anlaşılabileceği her noktayı, bir başka aforizma ile tashih etmeğe çalıştığımızdan bu kitap, biraz da kendi kendini tenkit etmektedir. Aynı zamanda asrımızın geçirmekte olduğu ahlâkî buhrana bir çare aramak iddiasında olmaksızın, sadece gençlerimizin yaşamak iradesini kuvvetlendirmek, yüksek karakterli, asil duygulu, mücadeleden yılmıyan şahsiyetler haline gelmeleri için icabeden bazı yollar gösterilmiştir. Hayatımızı, gençliğin ahlâk ve bilgisini yükseltmeğe bağlamış ve onlara karşı sonsuz bir sevgi ve saygı beslemiş olduğumuzdan, bedbin yollardan nıkbın neticeler çıkarmaya çalışan bu eseri, kendilerine, yurdumun dinç ruhlu gençlerine ithaf ediyorum.

7 - III - 1941 Erenköy

CEMİL SENA ONGUN

* * *

Eserimizin az bir zaman içinde tekrar basılışı, cemiyetimizin bu çeşid eserlere nasıl bir ihtiyaç duyduğunu da gösterir. Gençlere hizmet zevkini bir daha ve aynen tatmış olmak için kitabımızı - yeni bir şey ilâve etmeden - tekrar sunuyoruz.

1 - III - 1944 Erenköy

C. S. O.

Büyük Adam Olmak

Büyük filozoflarla ahlâkçıları okuya okuya filozoflaşan bir arkadaşım vardır ki: hayata bir Buda kayıtsızlığile bakan ruhunda, yalnız ölüm tortulanmış gibidir. Kendisinin en akıllı olduğu zamanlar, deliliğinin en çok ateşlendiği dakikalardadır. O vakit, daha çok düşünür, daha çok yazar... O vakit beyinde peygamberlerin coşkun ve tanrısel kudretini bulur; ve yahut büyük günahlıların hiç bir cezadan korkmıyan âsi çılgınlıklarını hissederek. Ateşlenmek ve fırlamak için en küçük bir fırsat bekliyen yanar dağlar gibi, için için kaynamaktadır. Enginlerinde saman yollarile yıldızların yuvarlandığı bulutsuz bir gök gibi, görünüşte kaygısız ve durgun görünen bu zavallı arkadaşımı, derinliğine bakmaktan korkulan bir uçurum zannedersiniz... Taşkın zekâsını hapseden gözlerinde dalgın ve anlaşılmaz bir bakış vardır. Kurumuş dudakları büyük ve mânalı bir hitabeye hazırlanmış gibidir... Halbuki, sesini yalnız ben işittim. Akıllı günlerinin en sevgili arkadaşı ben olduğum için, yalnız bana karşı susmamıştır. Delirmeden evvel yalnız vatanla, kadın ve geceyle.. uğraştığını ve yalnız bunların filozofisini insanlara öğretmek için eserler yazacağını söyler dururdu. Halbuki bütün bu yazılarında ve sözlerinde büyük adam olmanın sırları taşardı.

Karşısında kimi görse bir okuyucu, bir genç sanır. Ve hele beni, okuyucuların en ciddisi ve en genci sayardı. Arkadaşımı haftada iki defa görürdüm. Bu, akıllı olduğu zamanlarda vermiş olduğum bir sözdür ki: Bütün geçmiş münasebetlerimizi unuttuğu halde, yalnız bu vadimi unutmadığını her halile bana ihtar ederdi. Kendisini ziyaret etmem lâzım gelen günlerden birinde işim çıktı ve bir gün sonra ziyaretine gitmeye mecbur oldum. Kapıyı açan ihtiyar annesi:

— Sen mi geldin, oğlum?.. dedi. Fakat neye geç kaldın? Gideyim de haber vereyim...

Ve karanlık dehlizlerinde, en az iki yüz senenin eskittiği tahtalar gıcırdayan evin bir kapısından kayboldu. Bir dakika sonra siyah dadısı bana bir zarf getirdi ve:

— Küçük bey artık misafir kabul etmiyor!.. dedi.

Uzaklaştım. Bu zarfta ya bir sitem veya hakaret bekliyordum.. yırttım; kenarları siyah bir «başın sağ olsun!» kâğıdı üzerinde şu satırlar vardı:

«Aziz dostum! Artık ben yalnızlığın ne olduğunu öğrendim. Ve bana, kendimi dinlemek fırsatını verdiğin için seviniyorum.

Şimdi son düşüncelerimi yazmak için uğraşıyorum. Bu ancak on beş günde bitecektir. Bana o vakit uğra... Senin için yazdığım yazıları sana kendi elimle vereceğim... Bu emaneti aldıktan sonra bir daha bana gelme... Çünkü artık ben yalnızlığın ne olduğunu öğrendim... Ve sana bunun için teşekkür ederim...»

Arkadaşımın, bazı bazı artan deliliklerini tekrar başlamış zannederek müteessir oldum. Bununla beraber, geri dönmek için kendimde kuvvet bulamadım. Acaba bir seyahate mi çıkacaktı? Yoksa bu da her zamanki deliliklerinden biri miydi? Arkadaşımı mümkün olduğu kadar unutmaya çalıştım. Ve aradan geçen on beş günü büyük bir merak ve azab içinde bitirdim. Bir pazar günü idi; rutubet ve güneşin toprak haline getirdiği büyük tokmaklı kapılarından girerken, annesi:

— Aman her gün gel, evlâdım... Bu çocuğa bir şeyler oldu... dedi.

Ağaran saçları ve buruşan yanaklarıyla altmış yaşında gibi görünen bu kadın, henüz kırk beş yaşında idi. Oğlundan daha çok hayata karşı alâkasız görünüyordu. Onu bazan, büyük acıları hatırladığımız vakit, dudaklarımızdan kaçan keskin ve derin bir ah! ile içini çekerken görürdüm.. Bütün deliliğine rağmen aralarında hiç bir bağ bulunmayan, düşünceleri arasında büyük adamlar gibi söz söyleyen arkadaşımı görmek arzusundan, çok defa bu kadına çağışı görmemek için vazgeçmek isterdim...

İhtiyar kadın kapıdan ayrılırken:

— Arkadaşın en yukardadır. Oğlum! dedi.

Çıktım. Heyecan içindeydim. Bir şey görmüyordum. Döşemeleri çatlamış bir sofa üzerinde gördüğüm perdeli kapıyı üç defa çaldım. Ses yoktu. Kendim açtım. Burası unutulmuş bir müzeye benziyordu. Karanlıktı. Siyah renkli perdelerin arkasında kalan pencerelerden hafif bir ışık dalgası süzülüyordu. Mabedlerde raslanan derin ve ruhani duygularla içeri girdim. Kapı kendi kendine kapandı. Nereyedim? Buradaki ben kimdim?.. Issızlık, karanlık ve sessizlik içinde kaybolmuştum.

Odanın orta yerinde bir masa vardı. Ve bu masanın üstünde insanı harekete getiren ve tâ iliklerimize kadar şehvetli bir tesirle sokulan bir kadının çıplak, beyaz heykeli, ellerini ufuklara uzatmış zevk, neşe ve hayat arıyor gibiydi. Bu heykelin etrafında diğer küçük kadın heykeliçikleri de vardı ki, güzel ve dolgun göğüsleriyle canlı imişler gibi insanın ihtirasını kamçıyorlardı... Bunlardan kimisi, Kleopatra, kimisi, Messalina ve kimisi de eşki milletlerin dışı ilâhlarıydı. Aralarında yalnız Venüs yoktu.

Senelerdenberi kaç defa ziyaretine geldiğim halde, arkadaşımın bu yeni kabul edildiğim salonunu görmemiştim. Yanlış ve yasak bir yere girdiğimi zannediyordum. Sağ tarafta bir yüklük kapısına benzeyen bir tahta parçası vardı. Onu çektim. İçerisi bir lâbirente benziyordu. Yahu, kapısı henüz açılmış tarihi bir lâhdin, bir ehramın içini andırıyordu. Gözlerime karanlık ve

içime formalinli bir kâfur kokusu hücum etti. Kendimi bir kadavra salonunda zannettim. Zira burada yalnız ölüm ve yalnız gece vardı. Köşede tabuta benzeyen bir ceviz karyola gördüm. Arkadaşım, üzerinde bir mumya gibi uzanmıştı. Bu odanın döşemesi tahta yerine topraktandı... Diğer bir köşede kırık bir masa ve masanın üstünde henüz etleri ve sinirleri sallanıyor gibi olan bir insan iskeleti... Dikkat ettim: doldurma fakat canlı zannedilecek kadar korkunç bir yılan, bu iskelete sarılmış beynini parçalamak istiyor gibiydi. Hiçliğin bu kadar heybetli bir nümunesini görmemiştim.. Yalnız pencereden ziyade bir soba deliğine benzeyen dar bir açıklıktan güneşin süzüle süzüle nihayet tortusu kalan ışıkları, dokunulabilecek kadar cesedlenmiş bir sütun halinde, odanın en kuytu bir yerine yusuvarlak bir ay gibi çıkmıştı. Bu ışık sanki arzımızın altındaki bir kaynaktan, bilinmez hangi kuvvetin fışkırttığı ateşli bir buhar gibi tütüyordu. Âdeta insan, bu sütun halindeki ışığın gökden mi indiğini, yoksa yerden mi bir delik açarak yükseldiğini anlıyamıyordu.

Duvarda: (Ölümü göze alan saadete erişir); (Yaşamak isteyen ölmesini bilmelidir); (Büüklüğün temeli cesarettir) gibi güzel yazılı bir takım levhalar asılıydı. Bu levhaların çerçeveleri kırıktı. Ve masa üzerinde duran şamdanın şişkin yerleri, küçük pencereden sızan ışığın tesirile bir yıldız böceği gibi parlıyordu. Mum, yarısına kadar yanmış.. Yanında dağınık bir kaç kâğıd parçası ile bir iki eski kitab gördüm... Başımı yukarıya kaldırdım: Ağlarında sallanan örümcekler vardı. Dehşetli gözlerle karanlığa bakan dört ölü baykuş, haykırmaya, uçmaya ve saldırmaya hazır gibiydiler...

Arkadaşım, kimbilir kaç saat devam eden bir sınır boğuşmasından sonra bu halâ gelmişti.

* * *

Kâfur kokularına alıştım; ve sessizliğe saygı ile ısındım. Şimdi yatağundan kalkarak üzerime atılacak vehmini veren arkadaşşımdan biraz daha uzakta ve her ihtimale karşı kaçabilmek için, kapıya yakın bir sandalyeye oturdum. Birdenbire gözüme, ceviz karyolanın baş ucundaki oyuklarda, herkesin tanıdığı siyah ruhlu ve uğursuz düşünceli bir kaç büyük adamın yarım heykelleri ilişti. Zannıma göre, arkadaşşıımın bütün felsefesini bu ölmeyen büyükler yaratmış ve bunlar zavallı arkadaşşıımı delirtmişti. Yarım saat kadar oturdum. Kutlu bir makamda imişim gibi ruhum eğildi. Daldım. Gözlerimin önünde fânî bir âlemin çarpıştığını ve binlerce renkli bir kâinatın tufanlar ve yangınlar içinde eriyip gittiğini hissediyordum. Hayatın ve yaradılışın bütün mânasını, karşımdaki ölümün timsalinde ve bir mumya gibi tabutunda uzanan arkadaşşıımın sessiz ve sararmış çehresinde okuyordum. Şimdi arkadaşşıımın ne için delirdiğini daha pek yakından anlıyordum.

Bu esnada bir kumldama oldu. Başımı kaldırdım. Arkadaşşıım kızarmış, gergin gözleriyle bana bakıyordu. Ne yapacağımı şaşırdım. Belki bir şey söylemeye ses çıkarmadım; muhayyilemin kapılarını kapayarak, beynimi yalnız

onun söyleyeceklerine açtım ve bekledim.. Birdenbire bir uykuda gezen gibi kalktı. Beyaz geceliği içinde uzun ve dağınık saçlarla, balmumundan çehresile bir havvariye benziyordu. Hiç bir şey söylemeden, uyandırıldığı için, hiddetlenmiş bir yorgun gibi odada aşağı yukarı bir iki defa gitti geldi. Sevilen bir hayal de insan ruhunda böyle gezer, can çekişen bir hastanın gözünde de Azrail böyle görünürdü... Bu artık her şeyin bittiği bir dakikaydı, zannederssem... Kalbimin çarpıntısını ıslıtmeye başladığım zaman, odada ikimizden başka kimse olmadığını farkettim.. Şimdi yalnız o ve yalnız ben...

Bakıştık, güldü:

— Korkuyorsun, arkadaş... dedi. Sen benden korkuyorsun!..

Sonra kaşlarını çatı:

— Keşki gelmeseydin! Burada yapıyınız yaşamak ne iyi oluyor!

Ses çıkarmadım. Durdu. Karyolasının altından tozlanmış eski bir keman çıkardı.

— Yalnız bununla, dedi ve sonra baykuşlarını göstererek:

— Yalnız bunlarla... diye ilâve etti. Dikkat ettim. Bunlardan bir tanesi kımıldıyor, hiddetli hiddetli bana bakıyordu.. Demek ki, bunların hepsi dolurma değildi.

Arkadaşım, yalın ayakta. O, toprak zemine bastıkça, ruhumu çiğneyormuş gibi içimden ezildiğimi hissediyordum.. Bir söz daha söylemeksizsin kemanını çalmaya başladı:

Bu ancak, bir mecusî mezbahında, bir ateşgedede, bir puthanede çalınan garip bir ahiret havasıydı. Kesilen kurbanların iniltisini, adanmış kadınların kendilerini teslim eden cömerd sessizliğini ıslıtiyordum.. Aç bir kartal sürüsü nasıl bağırsarsa, yavrusunu kaybeden bir yılan nasıl ıslık çalarsa bu teller de öyle haykırıyorlardı. Kâh bir sam fırtınası ve kâh timsahlarla, isimlerini bilmediğimiz bin bir zehirli hayvanlarla, cinlerle, şeytanlarla... Bilmediğimiz bir âlemin kıyameti konuyordu... Kısık seslerde bir yalvarış, yükseklerimde darılan, kızan, kabahatli gören bir sinir kavgası, bir kalb ve ruh çarpışması vardı.. Bu işte böyle bir haykırıştı, böyle bir ağıttı.. Ses bitmek üzere iken, küçük pencereden içeriye sokulan ıslık sütunu, çekildi. Oda gümüşe ve kuruşuna benzeyen ıslak bir karanlık içinde büsbütün korkunç oldu. Ve deli arkadaşım birdenbire kemanını bıraktı ve dedi ki:

— Bu çok sevdiğim parça kendi eserimdir. Herkesi seven, sevildiğini düşünmeden seven ve fakat pek az kimseler tarafından anlaşılan bu çok sevdiğim parça, kendi eserimdir; bu delinin eseridir. Ben, insan kalbinden sızabilen seslerin hepsinde, yalnız Allahla kalp arasında kalan âhenkleri topladım... Esasen bu parçayı herkes anlamış ve herkes sevmiş olsaydı, kendi eserimden yine kendim nefret edecektim... En fazla büyük olanlar, herkes tarafından değil, olgunlar tarafından, yani azlık tarafından

sevilen insanlar olduğu gibi, en beğenilmesi lâzımgelen parçalar ve eserler de, benim gibilerin ve seçilmi insanların sevdiği eserlerdir... Yığınlarda, çoklukta ne anlamak, ne de takdir etmek kudreti vardır. O bir sürüdür ki, önüne düşen her çoban, onun için yeni bir efendi, yeni bir kuvvettir...

Sustu. Ve sonra hayretle ilâve etti:

— Oh her şey bitti, güneş de çekildi...

Bana, tanımadığı ve yahut çoktanberi görmediği eski bir dostu tanımak ister gibi baktıktan sonra, tekrar güldü. Elini uzattı:

— Safa geldin! dedi.

Artık tabiileşmiş gibiydi. Soğuk ve zayıf parmakları arasında donup kalan ellerimi çekti. Büyük bir acıya tutulmuş gibi şaşkındım.

— Bak! dedi. Güneş battı. Mavilikleri görmek istemez misin!? Ben beyazı, maviyi ve siyahı severim... Çünkü bunlar derindir; ve sonunu görmek zordur. Denizi ve geceyi bunun için severim... Nihayeti görülen hiçbir şeyin kıymeti yoktur. Zira, her şeyin nihayeti, sonu ve görünmiyen kısımları çirkindir, kirlidir. Saadeti, ne olduğunu bilmediğimiz için ararız. Bahtsızlığımızın bir sebebi de, her şeyin aslını aramak için sarfettiğimiz üzüntülü uğraşmalardır. Nasıl ki, gecenin nihayeti yoksa; nasıl ki, mavinin sonu görülmezse, hakikat ve saadetin de sonu yoktur. Ben senelerdenberi bunu aradım... Artık mesudum... Beni yola getiren, bana her hakikati öğreten (**Buda**) dır. O bazan tâ kulağıma kadar eğilir. Bana hakikatleri fısıldar ve onun büyü müridleri, kaşlarını çatarak (iyi dinle!) diye bana tenbihlerde bulunur... İçimde **Sokrat**'ın mabetlerden sızarak tâ kulaklarına kadar gelen, rüyalarına giren ilâhî sestten var... Bu sesin mânasını, bu hakikati sana söylemem arkadaş! Çünkü ondan korkacaksın! Şu baykuşları görüyor musun? Ne vakit onlar da senin bağucunda öter ve ne vakit senin de maddene muhtaç olan mahlûklar, seni yemeğe başlarsa, o vakit bu saadetin mânasını anlıyacaksın! Benim bulduğum saadet, **Kleopatra**'yı öldüren yılanı benzer... Ondan korkar, kaçarsın... Fakat dikkat et! O kadar güzel renkleri, o kadar ruhu çeken bir tenasübü vardır ki... O bir fahişe göğsünde dolaşsa da, emdiği göğüs, hasret çektiğimiz saadetler ve hakikatler kadar güzeldir. Benim hakikatim de öyledir, zehirler. Bu güzel bir kadın göğsü kadar beyaz ve çekici olan hakikat, kendisini sevenlerin beynini zehirler... Bu itibarla biraz da kadına benzer; vücudü bir sarmaşık gibi emen, ruhu bir ayrılık acısı gibi tutuştu-ran kadına...

Durdu. Küçük penceresinden uzakları gösterdi. Bir çocuk gibi sevinerek:

— Ne güzel mavilik!... Ne derin, ne tükenmez mavilik!.. dedi. Bir-saat sonra muhteşem gece, başını bir kartal gibi bu pencereden bana uzatır... Nasılsın?! der. Ve kanatlarının çırpışını buradan duyarım... Sonra güneş vakti gelince, ışığını görmemek için uyurum.. Çünkü o, biraz fânilere, biraz etin ve sinirin sevdiği şeylere benzer. Evvelâ sıcak ve cana yakındır. Fakat sonra yavaş yavaş gözleri kamaştırır. Derimizi yakar, beyaz ruhları karartan bir günah gibi içimizi, dışımızı lekeler. Nihayet, bu insanı rahatsız eden, arkamızdan da ayrılmıyan bu sevgililerden korkar, kaçarız. Anlıyor musun beni?!..

Hiç bir şey anlamıyordum. Yalnız, zannedersen, bu deli arkadaşın, güzel ve doğru şeyler söylüyordu. Küçük pencereden dışarıya baktım. Mar-maranın göklerle karışan rengini gördüm. Sanki bütün bu maviliklerin kucağında imişim gibi cihet, mesafe, yer ve gök farkolunmuyordu. Bitmez tükenmez maviler, temiz ve çekici maviler... Başka bir şey yok... O vakit, burada karşımıza çıkacak olan gecelerin, insanı nasıl çıldırtacağını pek derinden anladım ve bu odada oturan insanı çok kıskandım. Arkadaşımın bütün düşünceleri şu üç çift noktada toplanıyordu:

(Ölüm ve hayat, kadın ve inziva, irade ve ihtiras...) ve bütün bunlar bir büyük adamın inanabileceği ve büyük olmak için başvuracağı fikirlerdi. Bunu, masanın üzerinde perişan bir halde duran kâğıtları bana uzattığı zaman kendisi de tekrar etti:

— Eğer bu yazılarla sana biraz olsun faydam dokunursa, belki bahçiyar-lığın ne demek olduğunu anlarsın! Şimdi sen, beni bir deli zannediyorsun değil mi? Ve bir delinin neler yazabileceğine merak ederek kimbilir, belki beni hiç bir şey düşünemeyen bir zavallı sanıyor, bu yapraklar arasında geçireceğin ömre acıyorsun... Fakat, aziz arkadaş! Ben çok gezdim, çok yaşadım, çok gördüm, çok düşündüm! Vakıâ benim biraz delirdiğim doğrudur. Fakat bütün büyük işler delişmen insanların eseridir. Ben büyük bir şey yapıyorum diyemem. Fakat bir şeyler yapıyor ve istiyorum... Beri delirten şeylerin ne olduğunu bilemezsin! Saçlarımı başka diyarlarda ağarttım. Ruhumu başka kucaklarda eskittim... Zevkin, neşenin her çeşidini tattım. Öptüğüm her dudakta bir ebediyet buldum... Lâkin bütün bunlar yalandı; hayaldi. Benden değildi. Eğer bu âlemde doğup büyüdüğüm topraklardan daha yüksek bir cennet olsaydı, oralara secde eder; cesedimin oralara gömülmesini vasiyet ederdim. Artık sevmek istemiyorum, sevmek istemiyorum... Ben bu toprakta ölmeye geldim. Ne demek istediğimi anlıyor musun? Şüphesiz, hayır değil mi?!

Eğer bu âlemi, sen de benim gözlerimle seyredebilseydin, o vakit anlı-yacaktın ki, bu deli zannettiğin insan, henüz aklını kaybetmiş değildir. Hakikatler etrafında dalından kopmuş yapraklar gibi uçuyor! Ben onları bu sana verdiğim sarı yapraklara işledim, gömdüm. Belki biraz örselenmiştir. Belki biraz renklerini kaybetmişlerdir. Fakat benim hakikatimi bir Fransız şairinin şiirlerine benzetme: Bak o ne diyor:

«Size şiirlerimi teslim ettiğim zaman, kalbim artık onlara sahip çıkmak

istemiyor. Zira en güzeli, yine bende kalıyor. Asıl şiirlerim okunmıyacaktır. Çiçeklerin etrafında beyaz kelebekler titrettiği gibi, benim kıymetli hayallerimin etrafında da titrek beyitler çırpınır. Elimle onlara temas eder etmez, parmaklarımda korkak, çekingen ve ince kanatlarının hafif tozlarını bırakarak uçuşup gittiklerini görürüm. Ruhlarımız böylece, hissedilmiş lakin meşgul kalmış şiirlerle doludur. Siz bu kelebeklerin kendilerini değil, boyadıkları parmakları görüyorsunuz!..» (Sülli Prüdom).

İştittin mi?.. Hayır. Sana teslim ettiğim düşünceler, daima benimdir. Benim okunmıyacak hiç bir şeyim yoktur. Zira, bütün düşüncelerimle ben senden başka bir şey değilim! (Sülli Prüdom) bir şair olduğu için, hiç olmazsa hayallerinin rengile boyanan parmakların vücudüne inanıyordu... Bana gelince: Çok sevdiğim hayale artık veda ettim. Daha dün keşfedebildiğim son ve yüksek hakikatin gölgesinde her şeyin çöktüğünü görüyorum, bunun için bütün duygularımı ve düşüncelerimi söyleyeceğim. Sana emanet ettiğim bu tomar, o dalından kopmuş yapraklara benzeyen zavallı düşüncelerimi anlatacaktır. Sana onun rengini değil, kendisini teslim ediyorum. Yalnız kaçırılmaya, büsbütün örselememeye ve yanlış anlamamaya dikkat et!

Kendisine bir kelime söylemedim. Elimdeki kâğıtları açmaya cesaret edemeden yüzüne baktım. O, kapıyı açtı ve bana bir kölesini kovuyormuş gibi elile öteki odayı göstererek: (gidebilirsin!) dedi.

Çıktım, etrafında bir ay ışığı tesiri yapan kadın heykelleri bir duman olmuştı. Ve kâfurun bayıltıcı kokusile di lediğim nutkun tesiri, beni halsiz bırakmıştı. Hiç bir şeye bakmadan, elimdeki kâğıtları sımsıkı tutarak indim. Yalnız arkadaşımın (gidebilirsin!) diyen son vaziyeti, gözlerimden silinmiyordu.

* * *

Doğru eve geldim; bana rasgele bulunmuş bir hazine tesiri yapan bu kâğıtları hiç düşünmeden açtım. Renkleri sarı ve solmuş bir eflâtunu andırıyordu. Gözüme âdeta karalanmış gibi çok çirkin ve çabuk yazılmış bir takım satırlar ilişiyordu. Birinci sahife boştu. İkinci sahifenin ortasında bir köprüye benzeyen iğri bir yazile:

— 1 —

(Bu dünyada mânalı olan ne vardır k, benim yazılarımin bir mânası bulunsun) cümlesi vardı. Üçüncü sahifeye kendisinin dalgın ve tatlı gültüştü muntazam bir resmi yapıstırılmıştı. Altında:

(Bu adamın, âleme iğri bakan fakat doğru gören bir beyni vardır) diye yazılıydı; güldüm.. Evvelâ bu resim tetkike değerdı. Bu resim kendisini delirten filozof, peygamber ve şairlere benzemiyordu. Siyahlar giymiş bir salon âlimini andırıyordu. Bu resimle, bu satırları yazan adam arasında çok fark

vardı. Kendisini deli zannetmek için, bu zanda bulunan insanın deli olması lazım gelirdi.

Sahifeyi çevirdim. Boştu. Beşinci sahife nebatlara benzeyen çirkin fakat başmetli bir yazıyla doldurulmuştu. Başlığına baktım (gençler!) kelimesi vardı, okudum:

— 2 —

«Gençler! Yalnız size sesleniyorum: Siz ki, benden uzaktasınız ve ruhunuzda benim sözlerimi dinlemek tahammülünü gösterecek metanet var mıdır bilmiyorum; buna rağmen size söylüyorum. Çünkü siz de boş ve mânasız bir ömrün ve ihtirasın eteklerine yapışmış, sürükleniyor, sürünüyorsunuz! Bilirim, bu yazılar, sizin özcülüğünüzü, büyüklük duygunuzu kıracaktır. Fakat yeryüzünde kınılmıyan ne vardır ki?.. Taçlar kırılıyor; tahtlar, medeniyetler kırılıyor... Kalpleri birbirine bağlayan tanrısal bağlar bile kırılıyor. Ebediyetleri sarsan genel bir (kınılma) içinde, sizin büyüklük duygunuz kırılmış, bunun ne ehemmiyeti vardır?..

Fakat benim asıl acıdığım kadınlardır. Onlara bir şey söylemek istemiyorum. Çünkü bu yazılar, yalnız yurda ve geceye, yalnız inziva ve ölüme ve bütün bunların timsali olan (kadına) tahsis edilmiştir. Ve bütün bunlar daha parlak ve geniş bir hayata ulaşmak için basamak yapılmıştı. Konuşurken düşündüklerini saklıyan bir huyum vardır. Halbuki yazarken, **Ruso**'nun zannettiği gibi kendimi Allahın önünde zannederim ve bütün düşündüklerimi söylerim... Bu sebepten onlar beni okumasınlar; çok sevdiğim için çok incindim, çok acıdığım için fazla üzüldüm. Hepsine karşı hissettiğim şey, sevgiden ziyade şefkattir. Onlara acıyorum... Onlar bu toprakta sonuna kadar bir erkek elinde yıpranacaklardır... Bu biraz da onların cezasıdır. Çünkü onlara bağlanan erkekler, büyüklük istidatlarının yarısını kaybederler. Büyük adam olma yolunda kadın çok tehlikeli bir engeldir. Aldanmayı onlardan öğrendim. Ne kadar zavallı vardır ki, bir kadın tarafından aldatılmış olmayı zevklerin en asili zannetmiştir... Demek ki, onlar bizim temiz ahlâkımızı akla sığdırmayacak kadar kirletiyor. Onlara bu sebepten de kinim var. Bir ...frenk şairinin dediği gibi onlara:

«Konuşma, dinlemek istemiyorum, gözlerinden, sükötundan ve hattâ sesinden korkuyorum!..» diyorum. Zira onlar «sevmek için, duyguları bozmak için yaratılmışlardır.» Kadınların bize tertip ettikleri ceza, en güzel öldürmelerinden ibaret olmasaydı, onlara bu kadar düşkün olur muyduk?! Yalnız onlara söyleyiniz ki: Bu yazıları yazan adam, kendilerinin saadetinde bütün hayatını

vermiştir. Yanya ve karşı karşıya geçiren sevgilerin küçüklüğünü tecrübe ettiğim için, artık onları bir Tanrıya tapar gibi görmeden, istemeden, yalnız inanarak sevmiş ve hayalinin mabedinde en aziz bir mihraba yerleştirmiştir. Ve kartal bakışlı kadınları severken akrep huylu kızlar tarafından sevilmiştir. Onları çok anladım!.. Çok tattım...

* * *

Bu biten sahifenin altında bir örümcek resmi vardı. Gelişi güzel müfekkelle çizilmiş bir karikatürü andırıyordu. Sahifeyi çevirdim: Baştan başa siyahı: Yalnızortasında beyaz ve karışık bir yazıyla (hayat... Ölüm) kelimeleri vardı. Bu kelimelerin yazılışında bile o kadar marazi bir iğrilik görülüyordu ki: Arkadaşımı bu korkunç ve tatlı kelimelerin ateşi erittiğine hükmettim. Baştaki «H» yla sondaki «m» okuyanı kucaklamak istiyormuş gibi kıvrılmış, baktıkça karanlıkta görülen gölgelerin oynaması gibi, kâh kışıyor; kâh uzuyor; ve bazan şişerek büyüyor ve küçülüyordu. Daha ziyade dayanamadım. Bu yaprağı da çevirdim; burada arkadaşımın yandan alınmış bir resmi vardı. Kıravatında, bir kadın başı olduğu anlaşılan büyücek bir iğne parlıyordu. Bir mezar taşı gibi sakın ve bir mezarlık gibi heybetli olan bu resim, ebediyete bakıyormuş gibi kayıtsız, ademden gelmiş gibi karanlıktı. Çehresinde (Mikel Anj) in (Pieta) sında, annesinin kucasına uzanan ölmüş Mesih'in rengi ve ruhaniyeti vardı. Resimde siyah görülen elbiselerinden daha siyah bir mendil taşmıştı. Bu bilinmez hangi matemin işaretiydi. Gölgeleeri arasında bütün hatları açık bir surette görünen bu mendili sıkacak olursak göz yaşları damlıyacaktı sanılırdı. Kendi kendime:

Bir mûmya kadar zayıf ve korkunç olan simasile bu adamın hangi ademden geldiğini sormak istedim. Yeryüzünde bunun ne işi vardı acaba? Fotoğrafın altındaki şu satırlar şüphelerime cevap verdi:

— 3 —

Ben tatmak ve yaşamak için geldim... Ölüm bir gaye değil, hayat için büyüklük için bir basamaktır.

* * *

Sahifenin resimle alâkası olmıyan diğer bir kenarında da şu satırlar vardı:

— 4 —

Lezzeti olmıyan hiç bir şeye kul olmadım: İyiliği severim. Acımak, bir din gibi, bir Allah gibi benliğimi kavramıştır. Halbuki benim, ne bir din ile ne de bir Allahla başım hoştur. Yemeği,

lezzet almak için, uykuya rüya görmek için ve kadını mantıksızlığın azabını tatmak için severim... Bütün sevdiğim şeylerin tadları başkadır. Benim dinim, benim Allahım da öyledir. Bazan bir Hindli olur, onun inandığı şeylerden kendime bir teselli bulurum. Bazan bir Çinli olur, hilmet ve bilginin bu en eski yapıcılarına bir işçi veya bir mimar gibi arkadaşlık ederim. Her meyvanın ayrı bir tadı olduğu gibi, her itikağın da ayrı bir çeşnisi, her Allahın da ayrı bir çekme ve sevdirmeye kuvveti var... İşte ben böylece, bütün insanlarla birleşiyor, bütün canlılarla birleşiyor; hepsinin kalbinden, inanışından, düşünüşünden birer parçayı alıyorum. Bu sebepten, hiç bir Allah bana düşman değildir... Hiç bir fikirle aramda ayrılık ve başkalık yoktur. Hakikat, ne şu düsturda, ne şu vecizede ve ne de şu kitaptadır. Hakikat, ihtiraslarımıza en uygun gelen vasıtalarda ve bizi gayelerimize en çabuk ulaştıran yollardadır. Hakikat, bizdedir, elimizde ve irademizdedir.

— 5 —

Sana lezzetten bahsediyorum. Bize hâz ve neş'e veren şeyler tatlı olmaktan ziyade acıdır. Kucağında sevdiklerimin yattığı bu toprakta ölmeyeceğimi bilseydim, yurdu da sevmezdim. Allahım, toprağımı nereden aldıysan beni oraya iade et! Kadına gelince, bir eter buharı gibi soğuk ve bayıltıcı öpüşleriyle akılsızlığın ve ahmaklığın tahammül edilmez kusurunu örtmeğe çalışmalarına rağmen, onlara da acıyorum. Onları seviyorum. Hepsini bu toprakta buldum. Kimisi gururumu kırdığı için, kimisi heveslerimin elinde bir paçavra haline geldiği için güzeldi. Kolayca elde ettiklerimden nefret ettim; değerli olmıyanlarından uzaklaştım, yalnız bir tanıyaya yakışan büyüklük duygusunun, kendini büyük sanmanın, ahmaklığını ve mantıksızlığını saklayabilen bir kadın çehresine ne kadar çok yaraştığını bilerseniz, onların eteklerinde can vermeyi bir saadet sanırdınız... Ah, ölümlerin en tatlısı, fakat en sefili bu olmasaydı!!

* * *

Bu sahipedeki yazılar da bundan ibaretti. Bu saygısız fikirlerin elinde biraz da kendi aklımı kaybetmeğe başladım. Onu, inandıklarımı değiştirmek için delil getiren, telkinler yapan bir Brehmen zannettim. Şaclarımı, bilmediğim bir dinin enlerinden görünmiyen bir veli okşuyor gibiydi. Her sahipeyi açtıkça, yeni bir mezar eşiyormuşum gibi toprak ve ölüm kokusu yayılan bu tomardan, büyülenmiş gibi iradesizce bir yaprak daha açtım. Büyük harflerle yazılan bir kaç satırda şu cümleler vardı:

— 6 —

«Yurd için şehit olanlar, biraz da kadınları için can vermişlerdir. Onlar olmasaydı, ne yurd ve ne de diğer kutlu şeyler olabilirdi. Şehitlik bir saadettir. Fakat, geride kalanlar, öksüzlüklerini hiç bir şeyin örtemeyeceği dullar ve biçarelerdir. İrademizi bir şeytan gibi bozan ve. fânî ruhlarımızı bilinemaz hangi mucizeyle dinçleştiren kadınlara acıyınız. Zira, onlar, iptidai insanların taptığı çamurdan mabutlar gibi, kendi kudretlerini bilmez ve tanımazlar. Emin olunuz ki, bu satırları yazan adam, yurd için ölmeyi tavsiye ederken, kadınlar için de can ver! demekle sizi kandırmış olmuyor. Çünkü siz de benim gibi kız sesini, at sesini ve su sesini seven bir milletin evlâdısınız!..

* * *

Sabırsızlıkla bir sahife daha açtım. Kırmızı mürekkeple yazılmış ve bir çok yerleri silinmişti. Okunabilen kelimeleri âdeta aramak lâzım geliyordu. Tophyabildiğim cümlelerden bir mâna çıkaramadım. Mânası olanlar da şu satırlardan ibaretti:

— 7 —

«En büyük sevgiler, en çok öldürenlerdir. Şopenhavır, (Aşk insanın yaşamak istemesidir!) dedi. Zavallı filozof... Hangi sevgi vardır ki, öldürmesin! Ve bunu göze almadan sevilmenin, kavuşmanın imkânı yoktur. Zaten ruhun böyle sevmesinden ve böyle ölmesinden daha yüce ne olabilir? Ne dediğini bilmiyen şairlerden **Alber Samen**, bak ne diyor:

(Sevgi başlayınca kalpte büyük ve kasvet veren bir keman, eski bir ıstırapın akislerini titretir). Çünkü, severken ölmeye başlarız. Bu ıstırapa razı oluşumuz da öldürdüğü içindir! Bunun için olacaktır ki, **Niçe**: Tehlikeden hoşlanmıyan insanın yaşadığına inanmadı ve insanı, kendi kendini geçmeye çalışan bir patlayıcı ve yükselici kuvvet gibi gördü!.. Tehlikeden hoşlanmak ve kendi kendini geçmek... Ancak ölümü göze almakla mümkündür ve büyük adam kendisinde bu kudreti hissedebilir.

* * *

Muharririn bundan sonra daha filozoflaştığı ve hayat realitesine daha fazla temas ettiği hissolunan şu satırlarından ayrı bir hâz aldım:

— 8 —

Doksan yaşında olduğu halde henüz genç olduğunu iddia eden bir adama rasgeldim. Bu adam hayatını perhizle geçirmiş, (yapma) dedikleri şeylerden kaçmış ve (yap) dediklerine koşmuş... Ve bana «İşte sen de böyle yaşarsan doksanında da genç kalırsın!», dedi. Yasak edilen şeylerin lezzetini tatmayan bir adamın yaşlı bir meşe ağacından ne farkı vardır? Hepimiz «Şunu yap, iyidir. Ötekini yapma, fenadır!» diyen bin bir emirle karşılaşırız. Bir şeyin fenalığını tecrübe etmeden iyiliğini nasıl anlıyabiliriz? Ve her tecrübe edene nasıl inanabiliriz? Esasen «Peki!» dediğimiz zamanlarda bile, bu «fena» dedikleri şeyleri bir defa da biz işlemek istemedik mi? Hayatı, bin bir gizlilikle dolu bir masal, bir bilmece haline getirmektense, onun kapısını açmak ve onu olduğu gibi kabul etmek ve ettirmek lâzımdır. Kendimiz yarattığımız halde, Allhtan ve büyüklerden geldiğini zannettiğimiz ayıpları ve günahları, biraz da biz işliyelim! Zavallı adam, kavuşmak için hasret çektiği şeyleri, başkalarının tattığını göre göre, gözü açık giden adamdır. Daha zavallı adam ise, zarar ve faydanın neresinden dönmek ve neresinde ilerlemek lâzım geldiğini anlamadan yoluna devam eden adamdır!

— 9 —

Ey genç! Seni kanmış ve doymuş görmek istemiyorum. Bu yüz, ancak bir ölü çehresine yakışır; sen üzüleceksin ve üzeceksin! İstirabın tadını alacak ve onu kaldırmak için yeni zahmetlere, yeni acılara katlanacaksın! Yaşamak için bin bir ölümden birini değil, hepsini göze alacaksın! Ne istediğini bilmiyenler gibi değil, bilenler gibi uğraşacak, ve istediğine kavuştuğun dakikada bir yenisini yaratacaksın! Ve bu bitmez, tükenmez yolculukta, saadeti damla damla içmek ve her damlanın verdiği sahoşlukla zehirlenmiş gibi daha tatlı, ve daha temiz ve daha büyük bir şifa arayacaksın! Yenilik ve değişiklik içinde geçecek olan hayatın, aşkta olduğu kadar da bilgi ve fazilet işlerinde dalgasızlıktan, soğukluktan kaçmalı; ve ruhundaki ateş kül olmadan yeni yangınlar yapan bir âfet kesilmelidir. İşte ancak o vakit sen, insanın ve zekânın bu âlemde yapmağa memur olduğu işleri başarmış ve bir fâniye mukadder olan saadetleri toptan ve kanarak içmiş olursun!

— 10 —

Ey, genç! Ben sana ferdin ve cemiyetin kanununa uygun

değil, bu âlemde yaşayan hayatın kanununa uygun bir ahlâka itaat et diyorum! Fertler âciz ve cemiyetler köledir! Fakat hayat, bütün bunları aşan ve bunlara şekil veren bir kuvvet, bir gayedir. Öyle ise çalışacaksınız! Ve çalışmanın sana getireceği faydadan ziyade, çalışmanın bizzat kendisinden hoşlanacaksınız! Zira pek çok emekler vardır ki, onun bize verdiği menfaat, sarfettiğimiz kuvvetlere göre bir hiçtir. Asıl saadet, emeğin veriminde değil, bu verimin hayalile geçen uğraşmalarda ve didinmelerdedir!

— 11 —

Her peygamber, insanlara son hakikati verdiğini ve atık saadetin bütün kapılarını kendi dininin anahtarile açabileceğimizi iddia eder; her kanun ve her ahlâk kaidesi de aynı iddiadadır. Ey genç! Bütün insanlığı mes'ut etmeğe imkân var mı sanırsın? Ne ihtiyaçları, ne kabiliyetleri biribine uymıyan insan, tabiatın garip olduğu kadar da aç bir iradesidir; bu kuvvet tabiatı ve kendi kendini aşmadıkça saadete kavuşamayacaktır. İlim, dine, kanuna ve ahlâka rağmen bizi yavaş yavaş bu tepeye tırmandırmağa çalışıyor! Halbuki, o da, bize saadet ümitlerini büsbütün kapatmaktadır. Aç gözlü insan, her gün bir meçhulü hallediyor. Buna mukabil yüzlerce meçhulle karşılaşılıyor. Hallettiklerimiz, bulduklarımızın karşısında ne kadar zavallıdır. Şüphesiz ki, bu noktada, hayvan, insandan; iptidai, medenîden daha bahtiyardır. Zira, bilmeğe başlamak, bu âlemde oynanan büyük dramı uzaktan ve bir kenardan seyretmeğe başlamak demektir. Bunun içindir ki, dostum sana ya hiç bir şey bilme veya az bir şeyi çok iyi bil diyorum. Bütün bir insanlığın saadeti hulyasından vazgeçerek kendini mes'ut etmeğe çalış diyorum. Zira, her (ben) mes'ut oldukça (biz) de mes'ut olacaktır.

— 12 —

İnkılâplar, ihtilâller, dinî ve medenî yenilikler, hayatın eski bir efendiye isyanını ifade ederler. İnsan, bütün bu çarpışmalara, didinme ve uğraşmalara rağmen yeni kuvvetlerin kölesi olmağa devam edecek ve bazan da efendiye sadakati nisbetinde mes'ut olduğuna inanacaktır. İnsan bu köleliğe nasıl devam etmesin ki aynı toprağa ekilen ve bir cinsten olan tohumlar, aynı ihtimamı görmüş olsalar bile boyaları ve gülbüzlükleri biribirine uymıyan birtakım ağaçlar haline gelirler. Ya aynı toprağın beslediği başka başka cinsten fidanların meyvalarındaki biçim ve lezzet farkını

görmüyor muyuz? İşte insan da böyledir. İnsan, ancak Allah nazarında müsavidir. Yoksa hepimizi besliyen ve yetiştiren tabiat, cinsimiz aynı olduğu halde her birimize başka başka kabiliyetler vermiştir! Ben elbette, istemesini ve yapmasını bilen bir insan olduğum müddetçe, ne yaptığını ve ne istediğini bilmiyenleri fikrimin ve kuvvetimin kölesi yapacağım! Ve onlar, âcizler, kendiliğinden arkamıza düşecek ve önümüzde yerlere kapanacaklardır. Köleliğe ve efendiliğe lâyık insanlar var oldukça, cemiyetteki farkları kaldırmağa imkân olamaz! Başlarına çelenk konan insanlarla, mâbetlerde, mekteplerde, milyonlarca insana, milyonlarca defa isimlerini saygıyla andıran adamlar, bu müsavâtı kabul etmeyen tabiatın ezeli efendileridir. İşte bunun içindir ki, cemiyet demek, mihanikî olarak efendi değiştirmeye memûr bir esirler dalgası demektir. Hüner, bu dalgada batmamak, ve lâyık olduğu yere varabilmektir.

— 13 —

İnsan her şeyin daima daha iyisine, daha doğrusuna, daha yükseğine kavuşmak için çabalar durur. Bununla beraber, dinin, ahlâk ve kanunun şiddetle yasak ettiği her fenalık, kemiyet ve keyfiyet itibarile her gün biraz daha artmaktadır. Fazilet ve bilgi, başımızı taştan taş vurmak ve bin bir kurban vermek suretile biraz daha derinleşmiş ve genişleşmiş olsa bile, daha büyük bilgisizliklerin ve daha korkunç faziletsizliklerin önüne geçilemiyor! Hatâ bütün bu savaşlar, ancak daha fenasından korunmak içindir. Bunun içindir ki, insan bir taraftan kendi yarattığı ve doğru bildiği emir ve düşüncelere itaat eden ve çok defa da bunların üstünde yaşamağa hasret çeken bir ilâhtır!

— 14 —

Hiç sokak çocuklarına dikkat ettiniz mi? Bunlarda nasıl bir atılganlık vardır! Onlar, insanı ölüme götüren bir takım zararlı oyunları eğlence yaparlar ve bu korkunç vaziyetler önünde kahkahadan bayılırlar. Bu sevinç heyecanlarını, bu, insanı bin bir üzüntüye atan hareketleri, bu ruhun ve sinirlerin kuvvetini biz (Cemiyet) denilen korkak sürü, ezer, öldürürüz. Ey genç! Sana üstadımız Niçe gibi hitap ediyorum: Köleler başlarına gelen tehlikeye razı olurlar; ve gelecek tehlikelerden korkarak bin bir açlığa ve rezillliğe katlanırlar. Fakat kendini geçen adamlar, ruhlarına cemiyetin menfi yasaklarından örülmüş olan zırhı parçalıyabilen adam-

lar, tehlikeyi ararlar. Hattâ onu bulamazlarsa, yaratırlar... Tıpkı çocuklar, nasıl ki tırmandıkları ağaçların tepesinde düşmek tehlikesinin verdiği heyecandan hoşlanırlar ve ısırmasından çekindikleri halde köpeğin kuyruğundan çekmeğe bayılırlarsa, büyükler de, insan sürülerini sağdan sola, soldan sağa götürürken, onların ruhları kadar da kalıp ve kıyafetlerini değiştirirken, altüst etmeğe çalıştıkları itikatların, müesseselerin, kaide ve kanunların altında ezilmek tehlikesini seve seve göze alırlar. Gençler! Gaye, kendi kendine muzaffer olmak ve bizi esir eden mazi kuvvetlerine karşı, istikbalî kamçılıyan sinirli ve ölümlü darbelerle galip gelmektir. Bunun içindir ki, size Makyavel'in deni tavsiyelerini değil, çok defa yanlış anlaşılan Niçe'nin temiz ve yüksek ahlâk ve iradesini tavsiye ediyorum. Sana esirlerin, kölelerin değil, şeflerin, efendilerin ahlâkını benimse, diyorum.

— 15 —

Tabiatın sana vermiş olduğu kuvvetleri olduğu gibi kullanmağa çalışırsan, o nihayet bir gün şeklini değiştirir ve senin işine yaramıyacak bir hale gelir. Büyük adam, kuvvetlerini arttırmasını bilen ve tabiatın kendisine verdiği miktarı, kendinden arttırıp taşırandır. Yani, tabiate ve cemiyete, tabiat ve cemiyeti idare eden eskimis, kurumuş kanunlara isyan eden adamdır.

— 16 —

Bir hayvan da dışısından senin, bir kadından aldığın zevki almaktadır. Hayvan da senin gibi yediği şeyleri hoşlanarak yemekte ve senin gibi yorgun günlerinin gecelerini, derin uykularla geçirmektedir. Ey genç! Sen bir insansın! Elbette sen başka, daha başka bir haz, daha yüksek bir zevk ve heyecan tatmağa mecbur ve memursun!

— 17 —

Etrafımızda öyle güzellikler vardır ki, her gün aralarında bulunduğumuz için bunların farkında bile değiliz. Eğer güneş, birkaç senede bir defa doğsaydı; veya ufuklar, muayyen olmıyan günlerde kızarmış olsalardı, insanlar bu manzaraları kaçırmamak için, kıt'adan kıt'aya koşar, hayret ve çarpıntıdan sersem olurlardı. Semamızı kaplıyan yıldızlar, şimdi bizi nasıl alâkalandırmıyorlarsa, bu sema kuyruklu yıldızlarla ve her biri güneş kadar büyük,

hararetili ve kızıl görünen kürelerle dolu olsaydı ve biz bunları her gün görseydik, yine öylece, başımızı çevirip bakmağa lüzum duymazdık. İçinde bulunduğumuz saadetler de böyledir dostum! Biz daima imkânsız şeylerin arkasından koşar, içinde bulunduğumuz iyilik ve güzelliklerin farkında bile olmayız.

— 18 —

Işıқта, parlamak, aydınlatmak ve yayılmak iştiağı vardır. İçine yanan ışık olamaz: Eğer kendinde ilim ve faziletin böyle bir kudretini seziyorsan, biz, yalnız seni aydınlanmış değil, belki etrafını da ıslıklı görmeliyiz. Sükûtundan, karanlığından anlıyoruz ki, sen sadece kendinde bu şeylerin varlığını zannederek takdir edilmediğine ve cemiyetin sendeki liyakatleri görmediğine inanan kuuntulu ve zavallı bir adamsın! Bunun içindir ki, hiç bir gün ihtiyarlamak istemiyorsun! Etlerim ve kemiklerim çürümeye başlayacak, belki gözlerim de görmesini değiştirecektir. Fakat kafam, fakat kafam daima taze, daima dinç ve genç kalacaktır. Ve her yeni harekette benden bir parça olacaktır; işte sizi böyle görmek isterim, gençler!

— 19 —

Her böcek dut yaprağını yiyebilir. Fakat hiç biri ipekböceği gibi bu yeşil ottan koza çıkaramaz! Dut yaprağı ipek olmağa hiç de mecbur değildir. Fakat onu, ipek haline getiren bir mahlûk vardır. Bu sebeptendir ki, bu âlemde hiç bir şey, kendi kabiliyetimizin hududunu aştığı için âdi veya aşağı değildir. İşlere, mesleklerle ve tekmiil insanlığı çeken veya uzaklaştıran kıymetlere kudsiyet ve ehemmiyet veren ve verdiren insandır; kabiliyettir. Hiç bir işin kendisinde âsalet yoktur. Onu yükselten senin yüksek kabiliyetindir!

— 20 —

Hayat tatlıdır; tadını almasını bilenler için... Bahçelerdeki bin bir türlü, bin bir renkli çiçeklerden istediğinizi ağızınıza alınız; içinde tatlı olanını bulmak ne kadar zordur. Halbuki arılar, lezzet ve kokunun nerede olduğunu bilirler; ve acı nebatlardan tatlı usareler çıkarırlar. Bunun içindir ki, kariim, hayat acı olabilir; hüner onu tatlılandırmaktadır. Onun lezzetini çıkarabilmekteyiz. Sen, hiç sevdiğinden haberi olmıyan bir kadının omuzlarından öptün mü? Şu halde hayattan ne diye şikâyet ediyorsun?!

— 21 —

Bir kadın vücudunda gezen erkek eli gibi, sen de hayatı sıracak ve onun usaresini emeceksin; ve senin bu hareketinden, kadın gibi hayat da zevk alacaktır.

— 22 —

Hangi şeyi tecrübe ettin de, o şeyde kabiliyetli olup olmadığını anladın? Talihsizlik ve adaletsizlik, senin kendi miskinliğinden ve ihtiraslarının hududunu önceden tâyin edemediğinden dir. Kariir, bedbin bir şikâyetçi olmaktansa, hakkında şikâyet edilen ve dedikodu yapılan bir devirici, bir yıkıcı, bir mücadeleci olmalısın!

— 23 —

Güneş çıkar çıkmaz evvelâ tepeleri aydınlatır. Tepeler her ışığı, her rüzgârı ve her yıldırımını herkesten önce tatmak istiyor muş gibi hırsla kabarmış ve yükselmişlerdir! Bir hakîkatın, bir yeniliğin, bir faziletin şığı da herkesten evvel insanların temiz ve yüksek alınlarını aydınlatır! Tepeler, bu ışık sevgisini her şeye rağmen bırakmazlar; ışık için yıldırımlara, tufanlara katlanırlar. İnsanların biyüğü de, bu tepeler gibi, doğruluğa, temizliğe, iyilik ve ülküye olan aşklarını hiç bir zaman önlerine çıkacak ihtilâller, isyanlara, kanunların iradeyi kırmak isteyen çetin, merhametsiz zincirlerine feda etmezler! Gençler! Ne vakit içinizde bu büyüklüğü duyarsanız, o vakit bu toprağın evlâdı olacaksınız! O vakit bu toprak size lâyük olduğunuz şeyleri verecektir.

— 24 —

Dostum, aklın dışarıdan tesir eden kuvvetlere tâbidir. Duyguların bu tesirden yakasını zor kurtarır. Zira, zaten cemiyet demek, «Biribirine gizli ve âşikâr birtakım hislerle bağlı ve bu bağlılığın yarattığı bir teessür kuvveti» demektir. Sen ondan kendini kolay kurtaramazsın! Büyükler, bu kuvvete boyun büklenler değil, bu kuvvete yeni hisler ve yeni fikirler vererek, eskimiş ve bu sebepten de gevşemiş olan bağları, bu yeni tılsımla kuvvetlendiren kimselerdir. Bunlar, medeniyetin ve insanlığın efendileridir. Zira, bunlar, kendi ahlâk ve mefkûrelerini, kendi kan ve sinirlerinden gelen his ve ihtirasları, cemiyetin dimağına sıvamış ve bir

Allah gibi geriden ve bazan içeriden, bir baş dönmesine tutulan kütlenin yeni manzarasını seyretmek saadetini tatmışlardır.

— 25 —

İşte hayat budur. Derinden yaşamak, geniş ve yüksek yaşamak, kendisinde hayatın bu kuvvetlerini, bu çeviren, değiştiren kuvvetlerini bulmak ve tatmak demektir. Böyle anladığım bir hayatın temellerine uygun olmıyan her arzu, her ahlâk tehlikelidir. Eski kanun ve kaidelerin çerçevelediği emirler ve nehiler, yaşamak kudretini dağıtır; irademizi eritir. Dostum, bu âlemde mutlak olan hiç bir şey tanımıyorum. Bu sebepten, seni, asırlardan beri «**Söyle olacaksın ve böyle yapacaksın!**» diyen hareketsiz ve tekâmülsüz emirlere itaatten menediyorum.

Bunun için yaşıyan dinlere değil, içinden gelen dine, peygamberlerin Allahına değil, kendi gönül verdiği ülkünün Allahına inanacaksın! Her hareketin etrafındakiler için olacak ve fakat hiç bir emri ve hareketlerinin hiç bir kumandasını hariçten almyacaksın!

— 26 —

Hür bir vatandaş, demokrat bir vatandaş, içinde bu taassupsuzluğu duyan ve doğru bildiği fikir ve hareketler uğrunda kendini feda etmekten çekinmiyen insandır! Bunu çok evvel de sezdiler; üstadım Buda, «**Kendi meşaleniz ve merciiniz yine kendiniz olunuz! Yegâne meşaleniz ve merciiniz hakikat olsun!**» dedi.

— 27 —

«Bir nehir, ne kadar büyük olursa olsun, ne kadar çok kolları ve ne kadar süratli akışı olursa olsun, denizlere karıştıktan sonra artık isim ve mahiyetini kaybederler. Denizler böyle, her biri başka başka büyüklükte, başka başka genişlik ve çabuklukta akan binlerce nehri yutarlar, öyle iken ne denizin tadı değişir, ne de nehirlerin deniz içinde ismi ve adı kalır.» Cemiyet dnizi önünde fertler de böyledir. Bir defa onun içine akılmasın, bir defa onun içine karışılmasın... Bu takdirde ferdin ne ismi kalır, ne de yaptığı işten eser. Öyleyse, kariim, ona içinden değil kenarından bakacaksın; ve ortasında, ancak büyük gemiler gibi dolaşacaksın. Onun üzerinde her çeşit fırtınadan sarsılmaksızın yoluna gitmeğe çalışacaksın! Bazan bir rüzgâr olup onu sen salıyacak; ve bazan bir liman olup üstünde sallananları sen koruyacaksın! Ce-

miyetleri avuçlarında oynatanlar, denizlerin kanununu ve cemiyetlerin ruhunu böyle kavrayanlardır.

— 28 —

Cemiyet için, insan için yaptığın işlerin sonunda, mükâfat veya ücret bekliyen bir hizmetçi vaziyetini takındığın gün, yapmak istediğin ve yaptığın işle birlikte ezildiğin gündür. Müessir olmaktan büyük mükâfat, iş görebilmekten geniş bir zevk olmaz! İşçiye hiç bir mevki, hiç bir servet veya hak, cemiyetin şükran eseri olarak verilmiş değildir. Sen karşılığını beklemeden yaptığın her iyi işde, nankörlerle, âsilerle çarpışacaksın! Fakat her zafer, mükâfatını birlikte getirmiş olacaktır. Lââyık olduğun mevki ve hayatı istemiyeceksin! Öyle bir harekette bulunacaksın ki, bu mevki ve hayat, senin ayaklarına yüz sürecek; ve sen onu lûtfen kabul edeceksin! İşte sende aradığım büyüklük, böyle bir büyüklüktür. Gençler! Bir piyanonun tellerinden sesi, bir ateşten sıcaklığı ayırmak nasıl mümkün değilse, iradenin hür ve dinamik kuvveti de şahsiyetinizden öylece ayrılamıyacak bir halde bulunmalıdır!

— 29 —

Cemiyet bir kadın gibidir; onu baştan ayağa kadar, bir kadına biçtiğimiz kıyafetlere tâbi tutarak süzmeli ve ölçmelidir. Kadının her uzvu, erkeğin gözünde nasıl ki, başka bir kıymete malik ve başka bir zevke vasıta ise, cemiyetin her uzvu da başka bir arzusun, başka bir ülkünün, üzerinde heyecanla çalışmasını icap ettirecek kadar çekicidir.

Ey genç! İcabında bir kadının ayaklarını öpersin: Bir kadının en akla gelmez yerlerinden kendine bir lezzet hissesi çıkarırsın. Tıpkı bunun gibi, cemiyetin en âciz ve en sefil tabakalarına, en akla gelmiyecek köşelerine de aynı heyecanla bakacak ve oradan kendi ihtirasına uygun gelen işler ve zevkler çıkaracaksın! Cemiyete de, bir kadına olan aşkın kadar büyük bir sevgiyle bağlanacaksın! Zira, asıl kuvvet, gıdasını zulüm ve şiddetten, başkalarının rezilet ve hamakatından istifadeyi bilen ahlâksız bir zaferden değil, yine bir kadın sevgisi kadar tatlı, onun kadar ince ve büyük bir ülküden ve insan sevgisinden alır.

— 30 —

Evimin bahçesinde bana ait olmıyan birkaç tavuk vardır ki,

her yumurta verdikçe bütün bahçenin sükûnunu bozarlar; sanki pek mühim bir iş yapmışlar gibi, hep bir ağızdan haykırırlar. Yumurtayı hangisi çıkardı? Ötekilerin nümâyişlerine sebep nedir? Yenilecek veya ölecek bir şey vücutte getirdikleri için, kabahatlerine ağılayacak ve susacak yerde, bu münasebetsiz mahlûkların velvelesi ve sevinci yerinde midir? Bütün bir insaniyetin bu tavuk sürüsünden ne farkı vardır ki?.. Hepimiz bir şey yapmış gibi, yaptığımız şeyin hakikî değerinden gafil olarak övünüyor ve haykırıyoruz! Fakat gençler! Hiç olmazsa tavuklar, içlerinde birinin muvaffakiyetine toptan sevinecek kadar kıskançlıktan uzaktırlar. Ya bir iş yapınız ki, bütün etrafınızdakiler, bu işin büyüklüğü ile, baş dönmesine tutulsunlar; veyahut yapılan büyük işleri kıskanmayacak kadar cömert ve temiz bir kalbe malik olunuz!..

— 31 —

Ay, etrafını nasıl aydınlatıyor? Güneş etrafa nasıl ışık veriyor? Aya daha yakın veya daha uzak, güneşe daha yakın veya daha uzak, hiç bir yer yoktur ki, bunların ışığı ortaya aynı miktarda dağılmış olmasın... Büyük insanın, faziletli insanın ışığı... Ülkü ve sevginin ateşiyle uzak ve yakın her yeri ve herkesi aynı suretle aydınlatır.

— 32 —

Bir zaman vardı ki, hayvan insandan korkmuyor; Allah bile ondan çekinmiyordu. Fakat sonra bir dvir geldi; hayvanlar, nebatlar ve cansız maddeler, hattâ Allah bile insandan korkmağa başladı. Zira, eskiden, Allah yaratıcılığını, hayvanlar kuvvetli olduklarını ve tabiat kanunlarını biliyorlardı. İnsan düşünmeğe başladığı günden itibaren, eşyanın şeklini ve maddenin atâletini bozdu. Nebatların hassasını; ve Allahın emirlerini değiştirdi. Demek ki insan, tabiatın bir hatâsıdır. Eğer tabiat böyle bin bir şekle girerek kendisine hükmedecek bir mahlûk olacağını hesap etseydi, insanı yaratmaz, kuvvetlerini insan şekline istihale ettirmezdi. Bunun içindir ki, dostum, her şey seni bu âleme niçin geldiğini ve neler yapabileceğini düşünmeğe davet ediyor.

* * *

Daha birçok satırlar vardı. Bunlar bana ve hiç kimseye ilgi vermeyen dağınık fikir parçalarıydı ki, okurken korktum. İnsana Azraille konuşuyormuş gibi ürperme hisleri veren şu sözlerden bilmem siz bir şey anlayabilecek misiniz?

— 32 —

Sevgide ölüm, dinde öüm, yurdda ölüm arıyan bir milletin çocuklarındanız. Ruhumuzda ölümün mihrabı, aşkımızda ölümün sükunu ve dinimizde ölümün bin bir çeşit büyüklüğü vardır.

— 34 —

Yuvamız bir cennet gibidir. Fakat cehennemın zifiri karanlığında... Sükûna hasretten, kanaate nefretten ihtiyarladık... Sâcımızın aklarına rağmen, yüzümüzde senelerin hiçbir çizgisi yok... Ne bir kambur, ne de bir yorgunluk... Kuvvetliyiz... Biz ilme, san'ate, sevgi ve ölüme de bu kuvvetle, bu temizlikle ve bu göz kamaştırıcı büyüklükle gideriz...

— 35 —

Severiz; sevgilimize buse için dudak yerine, içinde kâfur ve anber tüten buhurdanlar veririz. Ve kucaklamak için sıcak bir göğüs yerine, artık çarpıntısında başka ülküler titriyen bir kalb uzatırız. Gölgesinde ifritlerin oynadığı bir bahçemiz vardır. Oraya şeytanlar gelir. İlhamları sade fenalıktır, sade şehvettir. Fakat gençler, biz bunların bir güneş gibi sadece seyircisiyiz!

— 36 —

Bize dudaklar gösterirler ki, bir gül yaprağı gibi kokulu, yumuşak ve kırmızıdır. Kollar gösterirler ki, bin bir savaşta kahramanlık etmiş kılıçlara benzerler. Uzatılan göğüsler, hiçbir yaratılmışın hayalinde kızlığını ve güzelliğini bozmamıştır. Güneş görmemiş çehreleri ve henüz hiçbir arzusunun hasretile kavrulmayan saf gözleri vardır. Ve öyle ilâhî vücutlara maliktirler ki, hiç bir ihtirasın günahile kirlenmemiştir.

— 37 —

Fakat, ey genç! Bütün bunlar, yalandan temiz görünen oyalayıcı şeylerdir. Bunların vazifesi, bizi büyüklükten, faziletten, doğruluktan ve iyilikten uzaklaştırmaktır. Bunlar, metin duygularla mâ'ün heveslerin fırtınasından doğmuşlar ve Allahtan bile saklanmak istenen bir günahın hediyesidirler!

— 38 —

Biz onların önünde bir mezar taşıyız. Sesleri başka dinlerin mâbetlerine çağıran pirinç ve tunç seslerine benzer. Gülümsemelerinde bir dalga kıvrımı vardı. Halbuki hiçbir zevkin tatmin edemediği ruhumuz, onlarla değil, uğraşmanın, didinmenin tehlike ve ölümün sükûn ve şifa veren yıldırımıyla bahtiyar olur, ve büyüklüğümüz, bundandır. Ve bütün büyüklerin dayandığı temeller de bunlardır.

— 39 —

Günahtan korkumuz, bizi ölümden uzaklaştırmadığı içindir. Günahlara düşkünlüğümüz de ölümü sevmemizdendir. O bizi ölümden uzaklaştırdıkça, bizden kaçan şeye karşı açlığımız artmaktadır. İşte hayat böyledir. Hayatta her şey böyledir.

— 40 —

Hepimiz fazilet ararız. Onun ne olduğunu bilmeden, onu yapmağa lüzum görmiyerek başkalarından bekleriz. Bir günah için nasıl mağfiret dilersek, faziletlerimize karşı da mükâfat isteriz. Faziletsiz geçen her dakika nâmütenahiliğe uzanan sefil bir diriliktir. Saadette esasen ölüm cesareti olduğunu bilenler, reziletin hayata verdiği bu uzunluktan öğrenirler.

— 41 —

Tabii ve bahtiyar yaşayış, ölümün temizlediği bir kirlilikte değil, ölümü kudsileştiren fazilettedir. Bu ise inzivada olur. Kendisini yer yüzünde yalnız bularak, bütün canlıların inkâr ettiği bir varlık olmaktan büyük bir haz var mı? İnzivada geçen hayatın saadeti, herbiri başka bir hevesin kölesi olan insanlar arasında geçecek hâtıralarla istihza eder.

— 42 —

İnziva, hazırlanmak yoludur. İnziva, büyük savaşların hevesini, silâhını veren bir yoldur. İnziva, kendine gelmek, kendini tartmak ve hayata fırlamak için bir çıraklık devridir.

— 43 —

Ormanlarında istediği kadar kükreyen arslanlar gibi, sema-

larında istediği kadar yükselen kartallar gibi olmak istiyorum. Aklıma geleni söylemek istiyorum. Hürriyet istiyorum... Bunun içindir ki, hiçbir din ve peygamberin, hiçbir filozof ve Allahın diliyle ve fikriyle konuşmuyorum... Arslanlar ve kartallar gibi, leoparlar ve balıklar gibi hür olmak istiyorum... İçindekilerini dökemiyen insanın, etrafındakileri kıramıyan insanın,, demir kafeslerde seyrettiğimiz bir şımpanzadan ne farkı vardır?

— 44 —

Bildiğimiz şeyleri bu hürriyet içinde öğiendik. Ve bu hürriyete inanarak içimizi dökmekten çekinmedik. Kanunun ve kaidenin zincirlediği her fikir ve her hareket, bize yabancıdır. Fikrimizin ve hareketimizin zincirleri kendimizdedir. Biz onları, kelepçelemekten ziyade kanatlandırıyoruz. Oldukları yerde bağlı tutmaktan ziyade bütün bağlarını kınıyoruz. Bu harekete, etrafımızda delilik diyenler vardır. İsyan diyen de, itaatsizlik diyen de vardır. Fikirlerinin ve hareketlerinin kanununu kendi vicdanlarından alan insanların üzerinde, bütün bu iftiralar, yalçın kayalara çarpan dalgalar ve rüzgârlar gibi parçalanacaktır. Bu hücumdan yavaş yavaş kaya da aşınacaktır. Fakat artık ne dalga ve ne rüzgâr.. çarpacak kaya bulack, genişlik, yükseklik ve korkusuzluk içinde kybolup giden hürriyetle bir daha uğraşamıyacaktır.

Biz yenersek böyle yeneriz, böyle tükeniriz. Sonunda ölüm tehlikesi olmıyan hiçbir fikirden, hiçbir hareketten hoşlanmayız. Gençler! Mefkûreler böyle gerçekleşir; istiklâller böyle kazanılır; etrafın karanlıkları böyle aydınlatılır!

— 45 —

İşte bizim yurdumuz böyle bir yurddur. İçindekilerin ruhları taşlaşmıştır. Ve bir kadın busesi gibi nailiyetinden ancak basit bir zevk alınan cemiyetin geçici ve asabî hazlarına karşı cahildir. Yetişilemeyen, görülemiyen saadetlerin peşinde bir kartaldırlar. Ve hiç bir şeyin görülen şekline inanmazlar.

— 46 —

İçinde siyah barbarların korkunç satırları parlıyan, yabancı milletlerin vahşi atları kişniyen bir şehrin bekçisiyiz. Fakat bu şehir bizimdir. Sükûtumuz, ve hareketsizliğimiz, büyük kürelerin

sükûn ve hareketsizliğine benzer. Gençler, arzımız dönüyor, görüyor musunuz? Güneş tutuşuyor, hissediyor musunuz?

* * *

Bu yazılar, işgal altında bulunan bir şehirde yazılmışa benziyordu. Hayal veya hakikat olduğunu anıyamadığım bu parça, ayrı ayrı hoşuma gidiyor. Bazan da mânasız gibi görünüyordu. Bu fikirler, Brahma Potra sahillerinden esen, bilmediğimiz nebatların kokularını taşıyan bir rüzgâra benziyordu. Bazan sınırlarımı, esrar çekmiş bir derviş gibi uyuşturuyor ve bazan zehir içmiş bir âşık gibi kıvrandırıyor. Ruha öyle yabancı bir teması vardı ki, bedihî bir hakikat olarak tanıdığımız ölüm, safran renkli bir güllümsemeyle tâ kalbe kadar sokuluyor zannedilirdi. Bize, ölüm ve inzivayı, can veren bir zehir gibi sunan arkadaşımın ne demek istediğini sezmiyor değilim. Sahifeyi çevirdim; kırmızı satırlar devam ediyordu:

— 47 —

Hiç birisine malik olmamak, hepsini elde tutmak demektir. Ancak bu surettedir ki: hepsinde ayrı ayrı yaşar ve hepsinde ayrı ayrı ölürüz... Ölümün sihrine, tılsımına güzel gözlerin karanlığında tutulurken vücudumuz çökmeğe başlar. Fakat ruhumuz doksanında da olsa taze kalır... Bunun içindir ki, ölümden uzak olduğumuz yaşlarda, onu özler ve ona yaklaştıkça heyecan duyarız... Bu sevinçten midir, korkudan mı? Bilemeyiz. Her şeyin sonunu anlıyan ruhlar, bu heyecanı yaratmak için nelere başvurmazlar? İnkılâp yaparlar, ihtilâl yaparlar. Bin bir savaşa girerler. Hürriyetinin ve içlerinde saklı büyüklüklerin bütün kuvvetini maddeye, hayata, cemiyete tatbik ederler. Bu yaşayış, hayvanlar gibi sevki tabiiyetlerinin nihayet bulacağı zamana kadar devam eden bir didinme değildir. Bu, her şeyde, her yerde yaşamak, bin defa beş bin defa yaşamak, ölümü avuçlarında tutarak yaşamak demektir..

— 48 —

Ruhlarımız, hüviyetini karanlıkta gösteren bir ışık gibidir. Bu sebepten karanlığı daha çok beğenirim. Bu sebepten, güzelliğin şaşkınlık ve korku veren karanlığında ihtiyarlamam. İçimde **Hürmüz**'ün işlerini gören bir **Ehrimen** vardır. Beni bir uçurum zannedenler, yaptığı işler iyi ve güzel görünen bu **Ehrimen**'e aldanmışlardır.

— 49 —

Ey genç, güzelliği severken ölümden uzakta gibisin! Arkasında koştuğun bu hayal, sana hiç ölmeyecekmışsin gibi kuvvet ve ümit vermektedir. Bunun içindir ki, hayatta ölümü sevdiğini iddia eden insana tesadüf edilemez. Halbuki, bütün sevdiğimiz şeyler, öldüren şeylerdir. Halinden memnun olana rastgeldin mi? Herkes geçmişte veya gelecekte bir (altın çağı) vardır sanır. Çünkü istikbaldeki ölüm ümidi, göçüp gitmiş olan mazinin ölüm hakikati, bugünün yaşıyan saadetleinden daha cazibelidir. Korktuğumuz şeyler, taptığımız ve sevdiğimiz hakikatlerdir. Bu hakikatleri itiraf edemeyiz. Çünkü mukaddestirler. Başkasına söylendiği takdirde tılsımları bozulur. Bir küfretmişiz gibi, mukaddes bir yere hakaret etmişiz gibi ruhumuzun çok derinlerinden çarpılırız. Sevdiğimiz zaman ve her hangi bir fikre taptığımız zaman sessizliği sevişimiz de bundandır. Ölümün ise sesi yoktur, hayatı vardır!

* * *

Bu sahifenin yarısına mürekkep dökülmüştü. Kimbilir, belki de bu karalanan kısımda arkadaşımın en yüksek fikirleri vardı. Boş ve dolu böyle on sekiz yaprak çevirmiştim. On dokuzuncu sahife şöyle başlıyordu:

— 50 —

Ölüm kadar güzel olmıyan kadından, ölüm kadar kuvvetli olmıyan fikirden, sana ölüm sunmıyan güzellikten, ölümle karışmıyan ülkülerden kaç! Öldüğümüz yerden daha ulvî ne vardır? Kadını dizinde ve vatanı içinde öldüğümüz için severiz. Bizi kendisinde ve kendisi için öldürmiyen vatanla gözlerimizi kendi dizlerinde kapatamadığımız sevgiler, ebediyyen fenâ bulsun! Bahtıyar olamadığımızın sın nedir? İsteddiğimiz zaman ölememek ve istediğimizin ölümünü beklediğimiz zamanda görememek... Çünkü ölüm, her hareketimizin önünde bir rehber ve hepimizin gönlünde ısıtan ve kavuran bir güneştir. O bizi aydınlatmadan bahtıyar olmağa imkân yoktur.

— 51 —

Ölümü göze al ve onu hangi çehrede görürsen saygı duy! Mademki inanamıyorsun, mademki her aradığını bulamıyorsun ve bulduklarına doyamıyorsun! Öyle ise, yaşamının tadını almak için yaşamının kıymetini öğrenmek ve anlamak için ölümü sev... Mes'ut olürsun! Sokaklarda uğuldiyan hıçkırığa, salonlardan akan

kahkahaya aldırma... Onların da nihayet bulacağı yer orasıdır, ölümdür.

Bunun içindir ki, tekrar ediyorum. Yaşamak için ölümü sevmek ve ondan korkmamak lâzımdır. Bundan korkanlar, işkenceden kurtulamazlar. Ey ölüm! Sen bize bir fırtına gibi es, bir tufan gibi ak! Göğsümüz hırıltınla, ve gözlerimiz karartınla mestolsun!

— 52 —

Her hikmetin başı ölümdür. Sonu ölümdür. Her kir onunla temizlenir. Her yorgunluğa onunla nihayet verilir. Hangi büyük günah vardır ki, ölümden sonra affolunmasın! Ölen düşmanlarımıza acır, can veren fenaları mazur görürüz! Ölüm her şeyin rengini, mânasını değiştiren büyülmüş bir rüzgârdır.

Fakat benim zavallı dostum, ölümün en güzel şekillerinden biri de kadındır. Bir ölüm kadar güzel ve kuvvetli olanlarıdır ki bizi kendilerine zincirler. Gönüm, her şeyde bir ölüm güzelliği istiyor; fikirleri uğrunda ölenler, hürriyet için, bilgi ve insanlık için ölenler, bir savaşta can veren kahramanlar gibi, bir kahramanın göğsünden akan kanlar gibi, ve onun gözlerinde parlayan şimşekler gibi güzeldir.

— 53 —

Gönüm her şeyde bir ölüm güzelliği istiyor. Onun için ölümüne bakaret edenlere tapıyorum. Çalışanlara, uğraşanlara tapıyorum... Talihi, kederi sinirli ellerile parçalayan bu cemiyet ve bu tabiatın çelik çemberini kırarak Allahla boy ölçüşen, milletlere meydan okuyan kuvvetlere tapıyorum. Bunlar, ölümün her şeklini beğenmiş ve her şekline razı olmuş büyüklerdir. İşte ben böyle büyüklere tapıyorum. Böyle büyüklerin göze aldıracağı ölüme aşıkım..... Onlar bir gece gibidir ki, semanın tek mil yıldızları parladığı halde, hiç bir köşesini aydınlatamazlar. Âlemin bütün fırtınaları içinden estiği halde hiç bir yerini parçalayamaz. İşte bunun için, bu kahramanlığın ve bu kuvvetin timsali olduğu için, geceyi seviyorum... Geceyi, içinde kadın olduğu için, ölüm olduğu için, ölüme benzediği için ve ilerisi bellisiz bir tehlike olduğu için seviyorum!

— 54 —

Ah Alfred dö Müsse'nin ilâhî gecelerini bulanımız var mıdır? (Kim geliyor? Beni kim çağırıyor? Hiç kimse... Ben yalnız)

zım, bu saatin tıktısıdır. Ey inziva!.. Ey zaruret!..) Müsse böyle feryat etti. Bana gelince: Ben sevgilerimden ve sevdiklerimden kimsenin haberi olmasını istemem. Ölümümü de kimsenin bilmesini istemem! Şikâyet edecek olduktan sonra, âleme duyuracak olduktan sonra bunların ne değeri kalır. Büyük defineler nasıl ki toprağın gizli tabakalarında, kimsenin bilmediği yerlerde canlıysalar, büyük kabiliyetler, büyük kıymetler, büyük elemeler ve sevgiler de öylece ruhumuzun başkası tarafından keşfolunmağa imkân bulunmıyan en derin ve gizli yerlerinde saklıdır. Bunlar ortaya bir kere çıkmış olmasın... Defineler, nasıl ki, sefil ihtiraslara oyuncak olur, cinayetlere, taarruzlara vasıta olursa, öylece ruhumuzun bu derin ve esrarlı köşelerinde sakladığımız sevgiler ve büyüklükler de halkın elinde, insanların ağzında kıymetlerini kaybederler. Eğer bu meçhuliyetin, bu mahrumiyetin zevkini almamışsanız, sizde, meydanlarda maldan ziyade yaygara satan, ruhandan ziyade vücudunu satan, insanlardan farklı değilsiniz! Bizi bir hayvandan, bir esirden ayıran şey; satılık olmamaklığımız, bildiğimiz ve inandığımızı, filân şey mukabilinde feda etmemekliğimizdir...

— 55 —

Niçin cenazeleri siyaha sarmıyorlar? Çünkü beyazlar da ebediyetin eşiğinde siyah olur. Ölümü bu siyahlığı için severim. Siyah giyen kadınlar ne kadar ilâhî görünürler... Onları böyle gördükçe bütün esâtir mâbutlarının ölüm şeklinde kadına istihale ettiğini zannediyorum... Halbuki kadın, erkeğe hayvanlık öğretmek için yaratılmış bir zavallı varlıktır.

Bilirim ki ey genç! Beni anladıktan sonra, sen de siyahlar giyeceksin! Ve siyahları seveceksin! Zira beyazlar, göz yaşlarının izini saklıyamaz! Halbuki insan onları kimseye göstermek istemez. Siyah ebediyetin sancığıdır. Ruhlarımız esasen o siyahlara benzer: Üzerlerinde hiç bir matemin izi yok. Fakat kendisi matemden örülü.

Her gün yüzlerce kadın görüyorum. Ve onlar benim ruhuma, karanlık odamda, yalnızca oturduğum zaman kapalı pencere-min camlarını kırarak izin almadan içeri girer, saygısız bir fırtına gibi sokulurlar... Diğer taraftan yüzlerce tabutun hayaline dalmaktayım... Kadın ve tabut!.. Biri omuzlarda, diğeri kalplerde taşınır... Ben kalbimde hiç birini taşımadım. Onlar benim için ancak geçici bir misafir oldular. Omuzlarımızda gezecek olanlara karşı da hissizim... Kadınlar, sevelebilmek için biraz ölüm neş'esine ma-

lik' olmalı... Ben fikirlerim gibi kimselerinkine benzemeyecek olan bir sevgili buldum ki, Hergül'ün giydiği gömlek gibi, ateşi ebediyete kadar sirayet eden bir mucizeye benzer. Büyük bir vak'a gibi ağızdan ağıza, nesilden nesle intikal edecek olan bu kadınla ben, kalpten kalbe taşınırken siyah mendillerin gölgesi alınlarda ve gözlerde dalgalanır.

Zâti en büyük matemlerin alâmeti siyah değil midir? Yurd-ları yıkılan milletlerin evlâdı, matem tutmaz mı?

Gençler! Sevgide ve hürriyette ebediyet arıyan bir adam, güneşin altında yaşamıyan bu hayallerin bir gün filizleneceğine, dal, budak salacağına inanıyor!..

— 56 —

Buseden kaçınız! O, sizi dünyanın sadece hayvanî zevklerine bağlar. Kucaklaşmalar ve çiftleşmelerin şiiiri de öyle... En güzel dakika, yüzünde ölüm güzelliği akan bir kadının dizinde sükût ile can vermektir. Halbuki en güzel kadın, yumuşak, gevşek, yapış-kan ve sulu bir maddeden başka nedir?! Bu âlemde en büyük hazlar, büyük elemelerde saklıdır. Elem, bize haz ümidini verdiği için ve bir taraftan da ölüme yaklaştırdığı için çekicidir. Kadın, elemelerin annesi ve bizzat bir elem olduğundandır ki, saygıya ve sevgiye değer. Çünkü azap insanı terbiye eder, tasfiye eder. Ölüm de bu işi görür. Bizi hayata, hazza koşturur. Yaratma kudretimizi artırır ve tanrılığımızı onun vasıtasile öğreniriz.

Ey genç! Hangi şeyden mes'ut olduğunu sanıyorsun? Her tuttuğun el ve her bakılan göz, insana darlıyormuş, bağırıyormuş, kovuyormuş gibi görünüyörlar. Nihâyet korkuyor ve miskinleş-iyorsun! En iyisi inziva ve ölümdür. Herkes tarafından anılmak için herkes tarafından unutulmağa hazırlanmaktan daha büyük bir haz var mı?

İnsanlar nankördür. Bütün büyükler, kuvvetli oldukları müd-detçe etraflarında eğilenleri görmüşler, kuvvetlerini kaybedince bu eğilenlerin hakaretine uğramışlardır. Hiç bir büyüklük hayatımı-zın arkasına, ilerisine kadar devam edemez. İş başında iken etra-fımızı alan sefil bir sınıf vardır ki, arzularımız için feda etmiyecek-leri hiç bir şeye malik değildirler. Cemiyetin namus, haysiyet, şeref, iffet.. gibi kıymetleri, bu adamlar için en miskin bir arzuyu tatminde sermaye vazifesini görür. Fakat büyük adam, bir defa göçmesin, bir defa çökmesin! Ondan sonra dedikodular başlıya-cak, kendi vekar ve haysiyetlerini bir emrine feda eden bu aşağı

insanlar, bu gözdeler, herkesten evvel efendilerine dil uzatacaklardır. Bunlar İsa'yı ele veren ülküsüz ve imansız dostun aynıdırlar.

— 57 —

Ey genç! İradeni, kudretlerini sana boyun bükenden değil, sana eğilmeyenlerden, senin kadar kuvvetli olanlardan al... Bunlar senin gibi cesur, senin gibi ölüm âşkılarıdır. Ötekiler, bir dakikalık hayat lezzeti için kendilerini, fikir ve imanlarını satmış kölelerdir. Onlarda fikir ve iman da yoktur. Her şeyde esasın doğruluk ve temizlik olduğunu anlayan, vazifesini bilen ve yapan bir ruh, ölümün kuvvetli kanatları altında bir kasırğa olur, bir zelzele olur. Ve insanlar bir köpek gibi bu kuvvetin önünde ulumıya, gizlenmeğe veya kudurmağa mecbur olur. İşte benim sevdiğim ölüm, bize bu hayat kudretini veren ve insanları kendi etrafımızda, kendi mihrakımızın içinde ısıtan, aydınlatan ve peşimizden sürükliyen ölümdür!..

— 58 —

En bahtiyar ölüm, sevdiklerimizle bir arada ölmek ve sevdiklerimiz için ölmektir. Sevdiklerimiz insan olabilir! Mefkûre olabilir. Doğruluğun ve hürriyetin bir inatçı çocuk gibi, bildiğinden şaşmıyan, eğilmek bilmiyen, terkbine yabancı bir unsurun karışmasına müsaade etmiyen, saf ve yüksek hayali olabilir. Saçlarımız birer birer onlar için ağardıkça, mes'ut oluruz. Onların uğrunda katlandığımız acılar, mahrumiyetler, tehlikeler, bize yaşadığımızı hissettiren en kuvvetli tesirlerdir. İşte benim şiirim, vatanında ölüm esen ve gönlünde ebediyetin sevgisi taşan adamın şiiri... Bunlardan korkacaksın! Fakat korkakların ne bu vatanda, ne de bu insanlar arasında işi yoktur!

* * *

Bu sahifelerin nihayetinde uzun bir haşiye vardı. Bunların bazı satırlarında, şu cümleleri okudum:

— 59 —

Eski Yunanlılar demedi mi ki: (İmkânsız bir şey yoktur. Her kim, evvelâ kendi nefsinin feda ederse, mutlak başkalarına hâkım olacaktır!). Evet, ölmesini bilmiyene zafer yoktur. Fakat öldürmesini de bilmeli... Bir intikamın verdiği lezzeti, hiç bir şeyden

alamayız. Zira, en vahşi intikamlar, en işkenceli ölümlerle alınır. Toklat Palaslar, saraylarının duvarlarına: (Dehşet saçtım. Dağların yamaçlarında insan cesetlerinden tepeler vücuda getirdim. Canlı olarak elde ettiğim iki yüz esirin bileklerini kestim. Zaptettiğim şehrin kapıları önüne bir duvar çektim ve isyan eden hainleri oraya asıp derileriyle bu duvarı kaplattım. Bazılarını henüz canlı iken gömdürdüm. Bazılarını da bin bir işkence ile mahvettim. Kafalarını taclar gibi dizdirirken, cesetlerini ikliller gibi deldirdim.) diye yazmadı mı? Asurun bu vahşi kralını çok mu sefil buluyorsun? Ey genç, yurduna ayak basan ve sana hürriyetin ve hâkimiyetin saadetini çok gören her ecnebiye, seni ve milletini aldatan ve içinde mes'uliyet kaygısı olmıyan insana, bu kralın yaptığını yapmazsan, nefes almaktan, düşünmekten ve şu güneşin altında kollarını sallıyarak, senin olan bu toprakta serbesçe gzmekten ve bu toprakta ölmekten mahrum kalacaksın! İnsanlar ebediyyen ölümün oyuncuğı ve ölümün esiri olacaklardır. Çünkü ölüm, her şeydir, zevkimiz, kinimiz, ihtirasımız, intikamımız... ancak onun adaletten hoşlanan temiz göğsünde saklıdır. Hayatımızı ona borçluyuz, ve bizden sonrakiler, mevcudiyetlerini bizim ve bizden evvelkilerin cenazeleirne borçludurlar.

* * *

Bu sahifenin arkası şöyle başlıyordu:

— 60 —

İnsanların en çok düşkün oldukları şey de ölümdür. Bir şeyin güzelliğı ve cazibesi, ölüme olan yakınlık ve uzaklığına tâbîdir. Karanlık ve kokmuş meyhanelerde can çekişir gibi inliyen sarhoşların adetleri, her gün biraz daha artıyor. Tombul, sıcak ve beyaz bacakları arasında erkeklerin kıvrana kıvrana can verdiğini gören kadınlar da gittikçe çoğalıyor. Her öpüşte biraz şehvet tadı var. Bakışlarımızın bile mânasındaki iştıyak, bu sefil hislerle bulışıktır. Ve bizi şehvetle iştretten ziyade ölüme yaklaştıran hiç bir şey yoktur. Fakat bu ölüm, cesedin ölümüdür. Bu ölüm, maddenin yok haline gelmesi, çürümesi ve kokmasile nihayet bulan bir hâdisedir. Benim sana anlattığım ölüm bu değildir.

Eski Roma glâdyatörleri, birbirlerini boğazlarken, yüksek tabakadan oldukları zannedilen insanların kahkahası gökleri sarsıyordu. Adam leşlerini çakallarla arslanlar kemirdiğı zaman, duyulan zevkten daha tatlı bir şey yokmuş zannedenler, bu vahşi ve hayvanca eğlencelerinin tadından bayıldılar. İnsanların ölüme iştı-

yakı, ölüme tapınması her yerde, her şeyden ziyade göze çarpmaktadır. Gençler! Avcılığı, harbi, boğa ve horoz dövüşünü de bir ibadet sayanlar az mıdır? Kumar evlerinde ve kadın peşinde ölenleri gördük, şehirlerin etrafını kaplıyan mezarlıklar, neredeyse bütün küreyi kaplıyacak bir hale geldi ve hepimizin gözlerimizin önünde birer birer giden kardeşlerimizin, oralara gömüldüklerini görüyoruz. Sıramızı bekliyoruz. O vakit duyduğumuz hislerde yeis ve füturdan ziyade ruhanî bir teessür ve zevk vardır.

Tabutlar geçenken akan göz yaşlarının ne tatlı, ne tanrısel, ve ne uhrevî bir haareti vardır? Gözlerden yaşlar akarken kalbimiz boşalıyor gibidir. Ve boşalan kalbimizle hafifleşen vücudumuzu bir kurşun gibi ağır bulsak da, bu eritici ölüm ateşiyle akmış gitmiş zannederiz. Her içimizi çekişte hissettiğimiz ferahlık, bir iştiyak hastalığına benzer. Bu sebepten toprak kokusu da kadın ve çiçek kokusu gibi bayıltıcı ve sarhoş edicidir. Kan ve ateş bir afyon gibi ruhumuzu uyuşturmuş ve bizi kendimizden geçirmiştir. Bütün bunlar ne içindir gençler! Bütün bunlar sadece yaşamak için, daha iyi, daha lezzetli ve daha uzun bir hayat içindir.

Mevzudan mevzua atlıyan bu ölüm yazıları, âdeta sinirlerimi felce uğratmıştı. Kendi kendime diyordum ki: İnsan ölümü bu kadar sevdikten sonra yaşamının ne lüzumu vardır ve bizi ölmekten meneden hangi kuvvet mevcut olabilir?

Fazla düşünmeğe lüzum görmeden öteki sahifeye geçtim: Burada kurşunî bir karanlık içinde parlıyan bir ay resmi vardı. Gözlerinde bu yıldızların keskin ışıkları akseden bir iki baykuşun siyah karaltısı görünüyordu. Bir karikatürden ziyade minyatürü andıran bu çizgiler, âdeta ciddi bir san'at-kârın eseri idi. Arkadaşımın deliliğini biliyordum. Fakat ressamlığından haberim yoktu. Ötedeki tabloyu biraz daha tetkik ettim. Vahşi kayaların çöktüğü bir ova vardı. Yerlerde siyah gölgeleri uyuyan ince serviler, zehirli yılanlara benziyordu ve taşları kırılmış mezarların neredeyse kitabeleri okunacak kadar vâzıh şekilleri vardı. Tekerlek ay ise, bu sincabî gecenin göğsünü, ebediyetin tecessüsüne teşhir etmiş gibi parlıyor. Yuvarlak bir cıva kümesini andıran kaçı ve dumanlı heybetile topraktan yeni çıkmış bir iskelet başına benziyordu. Kendimi, Anadolunun ruha ve bakışa en yakın olan bir köşesinde zannettiğim bu resmin altında şu satırlar devam ediyordu:

Ben bu ayı bir ölü gözünde seyrettim. Onun en doğru şekli budur. Sevgililerini aya benzetenler yanlışlığa düşmediler. Günah-

larının cezasını hiçlikte bulan bu çöküntü, bize ölümün en soğuk fakat en canlı bir timsalinden başka bir şey değildir. Dünyamızın ona benzediği zamanı görmek isterim. Âlemi hiç dinmeyen bir sessizlik kaplayınca, ölümün herkese açılmamış olan çehresi aydınlanır. Ölüm, ışıktan solan bir çiçek gibidir. Ancak tükenmez karanlıklarda ve bitmeyen sessizlikte kendisini gösterir. Ey genç, sen ona **Azraîl** dersin! Bunun adı ne olursa olsun o sana ismini vermiştir: Fânî!.. Öyle ise çalışacaksın, ölür gibi ve ölünceye kadar çalışacaksın! Fânîlikten intikam alır gibi, vahşi bir soğukkanlılıkla, her şeyi tatmak, her şeyi görmek, daha çok, daha uzun ve daha çeşitli yaşamak için ölümü göze alarak çalışacaksın!

Bir mangaldan çıkan kıvılcımlar, havada bir saniye parlar ve sönerler. Güneşin kıvılcımları ise, ebediyete kadar gök yüzünde parlar ve yuvarlanırlar. Büyük iradelerin eserleri bu yıldızlara, ve biçare kalplerin işleri ise, bu kıvılcımlara benzer. Bu zavallılar, horozlarını birbirinden kıskanmıyan ve aynı folluğa yumurtalarını bırakan bir kümesin tavukları gibi, aralarında hiç bir ihtiras ve hiç bir duygu farkı yaratmadan geçer giderler. Cemiyetin muvazeneli saydığı bu insanlar, tabiatın en hasta ve en yarım adamlarıdır. Bunlar, dalgaları taşıyan çocuklar gibi, karanlıklara haykırarak köpekler gibi, hücumlarından düşmanlarının haberi bile olmıyan kahramanlara benzerler ki, oturdukları yerde, âleme nizam verir ve âlemin mukadderatını idare ettiklerini zannederler...

— 62 —

Basit fikirli insanlar, kendilerinden daha zeki olanları metheder dururlar. **Balzak:** (Hepimiz birbirimizin muhamminiyiz!) demişti. Muhakkak beynimiz, tenkit, tahmin ve şüphe için yaratılmıştır. Fakat bizim tenkit ve tahmin ettiğimiz şahsiyetlerin istihzalarını farketmiyor musun? Onlar, kendilerini beğenen bir kafaya maliktirler ve kendi kafalarından çıkan yalanları bize aşılamaktan başka da gayeleri yoktur. Bu sebeptendir ki, **Volter:** (Onların, hiç bir işe yaramıyan bilgi ve zekâları, bizim safdilliklerimizden vücuda gelir) dedi. Dehâsına inandığımız mütefekkirler esiriz. Halbuki onlar nadiren söylediklerine inanırlar. Bunun içindir ki, tapındığımız birçok büyük adamlar, artık yaşadıkları zamanki kadar kuvvetli değildirler. Dehâlai, dehâları yıkıyor. Ve her gelen kendini inkâr ediyor. Biz bu gülünç sahneyi alkışlamaktan hoşlanırsak. Zira, düşünce ve düşünmek derindir. Bu derinlikteki mânâyı anlamak için, onu kaplıyan karanlığı yırtmak lâzımdır. Zaman zaman kendimde bu kuvveti buluyorum. O vakit gözümde

peygamberler bir sahtekâr oluyor. Dâhiler palyaçodan farksız kalıyor. En iyisi onlar gibi düşünmemektir. Düşünmek demek, biraz da kendi içimizde ikileşmek demektir. Kendimizden ayrılan bir madde gibi, fikirlerimiz de mesaha olunabilir ve başkalarına devredilebilir. Yaşadığımız günlerde kabul ettirdiğimiz fikirler, bir gün ebediyete döndüğümüz zaman, gülünç olacaktır. Zekâmızın ve şöhretimizin arkasından başkalarının hakaretini ve hezeyanını işiteceğiz... Bir zamanlar, yapan, yıkan, koşan ve atılan biz iken, şeref, saltanat, isim başkalarının olacaktır. Sefalet ve mahrumiyet içinde geçen ömrümüzü, ne tehlikeli fedakârlıklar içinde yıpratıyoruz. Halbuki, saadet ve debdebe başkalarınındır. Yapan biziz, kazanan başkalarıdır. Bize fâtîha isityen bir mezar taşı bile dikilmez, fakat onlara türbeler yapılır. Sağlıklarında şaraylarda yaşadıkları yetişmiyormuş gibi, öldükten sonra da muazzam türbeler içinde yatarlar. Dünyanın müsavat bilmiyen bir haksızlığını, bereket versin ki toprak ortadan kaldırıyor. Bu muhteşem türbelerin altında bütün insanîyet, aynı maceraya ve aynı istihaleye tâbidir. Bunun içindir ki peygamberler, insanları kanun ve tabiat karşısında değil, Allah nazarında müsavi görürler. Fakat âsi insanlar, mâbedde bile bu müsavatı bozarlar. Onlar bizim secde ettiğimiz yerlere başlarını koyamazlar. Fakat, ey genç! Saraylar, türbeler, müzeler... mermer mahlûklar içindir. Yüksek ruhlar, bu dar mahbeslere sığamaz. Bunun içindir ki, ermişlerin türbelerine dağ tepelerinde ve kuytu ormanlarda rastgeliriz. Ve peygamberlerin mezarları değil, makamları vardır. Bizim ruhlarımız temaşa âleminde, gezer; seyyaldir, hulûl eder. Onların ise yalnız cesetleri dolaşır; ve ruhları damarlardan akan kan gibi mânevî bir darbeye sızar ve cesetleri yıkılınca pıhtılaşır! Onlar, rehber oldukları için mükâfatlarını tarihte bulurlar. Arkada gidenler ise bu dünyada çektikleri yetişmiyormuş gibi, bir de öteki âlemde cezalanırlar. Bizim gibi kendi kendilerinin rehberi olan insanların yeri ise arştır. Bize erişmek için miraca mazhar olmak, iktiza eder.

Gençler, siz ne demek istediğimi anlıyor musunuz? Sizi uyusuk, geri ve kayıtsız görmek istemiyorum. Sizi, daha hayatta iken, yıkacak, inkâr edecek kuvvetler önünde diz çökmüş görmek istemiyorum. Makamınızı, şöhretinizi kendiniz yaratın ve eşsiz bir Tanrı gibi her büyüklük ve yeniliğin ilkinizi siz yaratın diyorum. Ruhunuz kanun ve mes'uliyet korkusuyla titresin. Yeni kanunlar ve yeni mes'uliyetler icad ederek insanları daha mes'ut bir yaşayışa

ulaştırın. İşte o vakit ölüm sizden utanacak ve insanlar ölümünüz önünde yürekten sızlanacaklardır.

— 64 —

İnkâr olunmaktan korkmayınız. Taarruza uğramaktan çekinmeyiniz. Cemiyet nebülözünün en parlak bir yıldızı^oolmağa çalışınız. Sizi parçalayan bir yıldız darbesine uğrasanız bile, her parçanız ebedî bir ışık ve ateş halinde başka başka karanlıkları aydınlatacak, yeni yeni âlemler yaratarak her gönülde ayrı ayrı yaşamış olacaksınız. Büyük adam, başkalarının hücumuna uğrayan, inkâr olunmak için insan dimağlarına yeni ve başka büyük-lükler aşılayan adamdır.

—65 —

Gençler, dehâ bir ıstıraptır; dâhi bir mustarıptır; ve acılar bizi kendinden kurtarmak için nelere başvururur pek iyi bilirsiniz! Büyüklerin acıları, kimselerinkine benzemez: Onlar, acının birinden kurtulurken daha büyüğüne tutulurlar. Ve ıstırap büyüdükçe, iradeleri ve mukavemetleri genişler. Dehânın acısı dinmiyecektir. Çünkü kendisi acıdır. Ve dâhi herkesin, her şeyin bir yeri acıyor zanneder. Zira, kendisi acıdır. İşte onların ölüme kadar dayanan iradeleri, insanı ve tabiati böyle gördüklerinden ve içinde yaşadıkları cemiyetin ıstırabını böyle hissettiklerindendir!

— 66 —

Ateşten fışkıran kıvılcımlar, boşlukta bir yıldız gibi dayanacak yer bulamadan, şaşkınlık içinde uçar; ve nihayet bir küçük kömür zerresi halinde yere düşerler. İnsanlığın ve milletin büyük ocağından ayrılan fertlerin de, öylece fışkırdıkları, titreşerek düşüp söndükleri görülür. Anlaşıyor ki: Büyüklüğümüz, kudret ve muvaffakiyetimiz kütleyle olan alâkamızın derecesine bağlıdır.

— 67 —

Fikirler vardır ki, yıldırımlar kadar kuvvetlidir. İtikatlar vardır ki, semalar kadar yüksektir. Fakat dâima fikir, itikadı kamçıları; ve itikatlar, birer bulut gibi fikirlerimizin kamçısı önünde yuvarlanır giderler. Ancak, ahlâk kahramanları, bütün için, hep için, cemiyet ve insan için çalışanlar, fikir ve itikatlarının kardeşliği içinde yaşarlar.

— 68 —

Çok defa faziletimiz, acimizin bir mâkesidir. İçimizde meşru olmıyan bin bir emel vardır. Fırsat bulamadığımız için, fırsat bulup arzularını tatmin edenlere düşman oluyoruz. Anlaşıyor ki biz, yavrularını karnının torbasında saklıyan bir kanguro gibi, çirkin ruhumuzda sakladığımız sefil emelleri, ayaklanacakları zamana kadar taşımağa mahkûmuz!

— 69 —

Toprağa hangi tohum atılmıştır ki, çiçek ve meyva vermiş olmasın! Elverir ki toprak, kurtlu ve güneşsiz bulunmasın! Aziz dostum, senin ruhun da böyledir. Temiz ve ıslıklı bir ruhta bilgi, fazilet ve iyiliğin çiçek ve meyvaları kolayca inkişaf eder. Bir çiçek ölür, toprak onun tohumlarına annelik yapar! İnsan ölür; tabiat onu yer yüzünde yaptığı işlere mukabil, cesedinden intikam alır. Ancak, iyi eserlerimiz, temiz insan ruhlarında ısınır; ve bunların yavruları, nesilden nesile, ruhtan ruha, intikal eder.

— 70 —

Ey genç, bak Hindin büyük peygamberi ne diyor: «**Bütün acılar, şikâyetler, bu âlemin ıstırapları, kendisinde pahalı bir kıymet bulunan şeylerden doğar! İçinde hiçbir şeyin kıymeti olmıyan yerlerde ne bu acı, ne o şikâyet ve ıstırap vardır! Bu âlemde kıymetli bir şeye malik olmıyanlar (yani nazarlarında hiç bir şeyin kıymeti olmıyan ve haris olmıyanlar) acıdan, şikâyet ve ıstıraptan kurtulur; sevinç itibarile zenginleşirler!**» Hayır, bu âlemde kıymetli bir şeye malik olmıyanlar, ebediyyen acının, mahrumiyetin ve esaretin acısından şikâyet edeceklerdir. Hayat için, hareket için, insanı idare etmek için en değersiz şeylerde kıymet aramak ve herkesin tahkir ettiği ihtiras zelzelesile sarsılmak lâzımdır.

— 71 —

Hangi hakla daha çok şeyler istiyorsun? Sen bu vatana kайдından bir damla verdin mi? Kafandan bir ışıık ve kolundan bir kuvvet ilâve ettin mi? Sen bu toprak için, etrafında olan insanlar için hangi fedakârlığı göze aldın? Şu halde senin bu toprakta nefes alıp vermen bile bu toprağın ve bu milletin bir lûtfudur. Hal böyle iken dostum, başkalarının kendilerine, kimbilir neye mal

olan muvaffakiyetlerine göz diyor; kendini onlardan daha çok yüksek saadetlere lâîk görüyorsun; kocalar vardır ki, güzel kadınlarından usanmışlardır. Komşu erkekler ise, o kadına hasret çekmektedirler. Elimizdeki devler, başkalarına iştiha verecek kadar taze olduğu halde, gözlerimiz başkalarının yıprandığı kirli şeylere saplanmış kalmıştır. Sana bu aklıktan ve bu körlükten kurtul diyorum!..

— 72 —

Niçe'nin söylediği gibi; hayatımız bir billûra benzer, bir kere düşmesin. O el üstünde kaldıkça parıltımız devam eder, göz kamaştırırız. Bir köşede kalıp tozlanmak bile, rengimizden bir şeyleri daima saklarız. Fakat, dolgun ve olgun insan için dolu bir kâse gibi, yuvarlandığı zaman muhtevisini kaybetse bile parçaları, yine güneş altında parıl parıl yanar! Ve her parça muhtevisinin kutusunda, renksiz bir parçayı taşır. Yazık, o boş kâseye ki, yalnız tozlanmak için bir köşede unutulmuştur. Onu yarın ya bir çocuk veya bir hizmetçi kıracak ve bir güneş altında parlamadan bir çöplükte kaybolacaktır. Kıymetli vazolar, görülmemiş çiçeklerle bezenir; kıymetli adam da, işitilmemiş fikirler ve bilgilerle süslenir. Sakın, vazunun çiçeklerini soldurmayın! Sakın işitilmemiş bilgi ve düşüncelerinizi içinizde saklamayın. Çiçekler kokularını nasıl dağıtır, renklerle etraflarında nasıl bir sevgi halkası yaratırlarsa sizin de kuvvetli ve yepyeni fikirleriniz, öyle yayılmalı; solmadan, eskimeden etrafına hayranlarını ve âşıklarını toplamalıdır. Bir gün çiçek olabilir; fakat vazoya, vazunun bulunduğu salona onun kokusu sinmiştir. Ve boş vazo, yeni çiçekleri kabule hazırlanmıştır. Vazo daima tazedir; ve daima tazelerle, yenilerle bezenmek azmindedir. Sen de böylece, ey genç, ihtiyarlıyan, vazifesini bitiren düşüncelerle teşebbüslerin yerine; yenilerini, tazelerini koyacaksın! Hiç bir zaman ziyaretçilerin seni boş ve eskimiş görmeyecektir. Hakikî ölüm bu eskilikte ve bu boşluktur. Bunun içindir ki, büyük Buda: «Ölüm, bilginin nihayet bulması ve arzusunun bitmesidir!» dedi.

— 73 —

Bir bahçe kenarından geçiyorum; orada bir kaz sürüsü dolaşiyor. İçlerinden biri, beni görür görmez, yanıma yaklaştı. Boyununu uzattı. Hayretle yüzüme bakarak «Suss!..» dedi. Bu sesi duyan öteki kazlar da arkama düştüler. Ve hepsi bir ağızdan:

«Suss!..» diye seslendiler. Kendilerine tatlı sözler söyledim. Anlamadılar; kişeledim. Bu sefer kanatlarını çırdılar; ve: «**Bırak, bırak!..**» diye bağırarak kaçtılar; bir başka gün, kendilerine yem verdim. Bu hâdiseden sonra beni her gördükçe toplandılar, etrafımı aldılar ve selâmladılar... Geri, âciz, ahmak insan, kendine benzemiyenlerin fikir ve hareketlerine bu kazlar gibi hayret eder. Ve anlamadığı söz ve hareketleri susturmağa ve durdurmağa çalışır. Cesaret önünde hayret ve heyecanla kaçar; yeni inanışlarımıza, yeni isteklerimize uymıyanlar, bize benzemiyenler, bize «Suss!» demeye hazırlanırken, kendilerine göstereceğimiz, nimetlere köle olurlar. Ey genç, seni bir fikrin sana sunduğu lokma için değil, bizzat fikrin büyüklüğünü anladığın için, ülkü ve inkılâba yardımcı görmek isterim.

— 74 —

Bir eski büyük, «**Binlerce insanın mağlûp olduğu yerde bir galip vardır**» demişti. O binlerce, ölümü göze almadıkları için öldüler ve bu galip, ölüme razı olduğu için yaşıyor! Gençler, bazı mağlûbiyetler vardır ki, asıldır! Bazı galibiyetlerin de sefil olduğu gibi. Kudretli insan, kudretli cemiyet, alçak zaferleri devirmek iradesini gösterendir.

— 75 —

İnsan, bir süngerin suyu çektiği, bir pamuğun bulanık suları süzdüğü gibi, bütün tabiatın saflığını gideren, karışık pürüzleri ayıklıyan bir mahlûktur. İnsan da bir sünger ve bir pamuk gibi tabiatın tekmiil usaresini emer. Medeniyet bu süngerin, bu pamuğun sıkılması ve içindekilerin dışa dökülmesinden ibarettir. Aziz dostum, senin bünyende de bu kuvvet vardır. Yaşamayı göze alan adam, yaşadığı toprağı beyninin usaresile sulandırmağa and içen adamdır. Bu usare, kökü bugünden başlayıp dal budakları ebediyete kadar uzanan bir ülkü ağacının usaresidir. Bu usare, bütün inkılâpların meyvasını besliyecek, ve gölgesinde barınanlara uyku değil, hareket ve iştiha verecektir. Bu sebeptendir ki, ülkünün sonsuzluğuna inananlar için, inkılâp bitmez ve irade ölmez, kariim.

— 76 —

İnkılâp bitmez ve irade ölmez... Çünkü ülkü sonsuzdur ve inkılâp, iradenin tabiate karşı isyanıdır. Bu isyan ebediyete kadar

devam edecektir. Tabiat bütün sırlarını ve kuvvetlerini insan eline terkedinceye kadar devam edecektir ve insan, bu kazanca da kanaat etmiyecek, bunlar vasıtasile muhayyilesinde yaşıyan ve her olmaz zannedilen şeyleri yeniden yaratacaktır. İnkılâp bitmez; çünkü onun bitmesi demek, zekânın durması ve iradenin ümitsizlik ve acz içinde tabiate mağlûp olması demektir. Tabiat kendine galip geleni yaratmadıkça gayesine erişemez; insan, meydana çıktığı gündenberi, tabiat bu kuvvete boyun eğmekte ve onun kendi yaratıcısıle boy ölçüşen kudretine hayran olmaktadır. Tabiatın insana esir olması, insan ihtirasını yüceltir; ve yeni savaşlar, ülkü ve inkılâp yolunda ebediyyete kadar uzanır. Kariim, bu yolculuk sonsuzdur ve senin sinirlerinde de bu temiz yolculuğun kuvveti vardır.

— 77 —

Sen sahillerin kıvrımlarını ve oradaki dalgaların köpüklerini seyrettin mi? Tepelerdeki ormanlar, arza zincirlenmişlerdir. Sular bütün hürriyetlerine rağmen toprağa biraz daha lâstikli bağlala tutunmuşlardır. Biri kıvıldamıyor. Diğeri, uzanıyor, fakat kaynağından kurtulamıyor. Sen, biçare adam, **Buda'nın** dediği gibi, bu âleme, evinin bahçesinde bir efendiye bekçilik yapan, fakat zincirlerinin çakılı olduğu yerden daha uzaklara gidemiyen bir köpek gibi bağlısın! Ve bu köpek gibi, yetişemiyeceğin saadetlere havlamakla ömrün geçiyor. Bahtiyar adam, bu zinciri koparandır ve kendinden kaçana, uzaklaşana yetişmek hamlesinde muşaffer olandır. Bu sebepten büyük **Buda**: «**Bir tavuk, yumurtlar, yumurtlar; nihayet sekiz on yumurtanın üzerine oturur. Bunlardan biri, kendi kabuğunu, gagasının kudretile kırar; yarar ve çıkar. Şüphesiz bu diğer yumurtadakilerin en büyüğüdür. Böylece, ben de cehalet yumurtasında kapalı olan beşeriyet içinden, en evvel kabuğunu kırıp çıkanım. Ben mevcudatın en asil ve en büyüğüüm! Buda'yım!**» demişti. Kariim, seni de millet ve medeniyet işinde bu kemale ermiş görmek istiyorum!

— 78 —

Hıristiyanların Allahı, çarmıha gerildi ve öldü. Dirileceği zamana kadar, Allahsız kalan onlar, bir başka Allah aradılar, ve onun yerine ilim ve medeniyeti buldular; Museviler, Allahlarını yalnız kendilerine mal ederek, başka milletleri Allahsız bıraktılar. Ve bu Allahın inayetile, Allahsız beşeriyeti soymağa muvaffak ol-

dular. Zavallı müslümanlar ise, Allahlarını kâinata taksim ettiler; ve bu cömertlikten kendileri de Allahsız ve kuvvetsiz kaldılar. İşlerini, hareketlerini, bu ne olduğu belli olmıyan kuvvete bağlayanlar da, o müslümanlar gibi, işsiz ve hareketsizdirler. Kariim, sana, Allahını millet, ibadetini inkılâp teşkil eden bir din sunuyorum. Bu din, ötekiler gibi hareketsiz değildir. Ötekiler gibi, mü-kâfat ve mücazatını ölümden sonra değil, bu dünyada, gözlerimiz açık ve kafamız işlerken veren bir dindir. Bu dinin havarileri, etrafındadır. Bu yolun yolcularına karışabildiğin gün, caddeler, senin isminle anılacak, şehirlere senin adın takılacak, anneler yavru-larına, sana benzesin diye senin ismini verecek... Her ağızda sen, her gönülde sen yaşıyacaksın, işte o vakit sen bütün bir millet ol-acaksın ve bütün bir millet sen olacaktır...

— 79 —

Buda, Musa, İsa ve Muhammet... Hep insanların ıstırabını kaldırmak ve onları kardeş yapmak için uğraştılar. Onlar maksat-larını iyi anlatamadılar, ve onların maksatlarını iyi anlamıyanlar, bu kardeşliğin boğuşularak elde edileceğini sandılar. Peygamber-ler, avama hitap ettikleri için, esrarlı bir dil kullandılar; zira, in-sanlar, anladıkları şeylerden ziyade anlıyamadıklarına hayran olurlar ve meçhulün arkasından koştuktan hoşlanırlar. İnkılâp-çının, insanlığa yeni bir ülkü getirenin anlaşılamiyacak tarafları vardır, diye düşünenler, sonuna kadar papashıktan ve kâhinlikten kurtulamıyacaklardır. Dâhiler ve inkılâpçılar, güneş gibi aydınlık, ışı-ğ gibi vâzihtirlar. Onlar, bir billûr gibi her taraftan aynı parlak-lıkla kendilerini gösterirler. Kehanete kalkışan zavallılar, inkılâp-çının, dehânın bu şaşaaşından gözleri kamaşan zayıf ruhlu insan-lardır.

— 80 —

Ruhumda yanmış, yıkılmış bir saray hali vardır. Onu mamur iken ziyaret edenler, önünde secde ederlerdi. Şimdi bu harabeye gelenler de, aynı hayranlıkla ve takdirle dolaşıyorlar. Fakat eski ziyaretçileri bulamıyorum. Onlar bu enkazdan başlarına bir ta-şın düşeceğini zannediyorlar. Zavallı gönlümün sarayı, sen daima tehlikeli idin, daima da tehlikeli kalacaksın... Mamur iken de say-gılar toplamıştın. Virane iken de aynı saygılara lâyık oluyorsun... Kariim, içinde bu yüksekliği gördüğün gün, vazife uğrunda, gaye uğrunda başına gelen felâketler de sana ayrı ayrı bir büyüklük

verecektir. Unutma ki, bazı muvaffakiyetlere ilim ve fazilet de mâni olur. Tevazu ve sükûnun, içinde yanan yaratıcı volkanı küller, bir âciz zannedilirsin! Bu külleri üfliyecek ve volkanı yakacaksın... Bu âlemdede kendine lâîyk olduğu yeri bulamıyan hiç bir ilim ve fazilet yoktur. Zavallı, sen onu satmasını bilmiyorsun. Onların gösterdiği hakikî yoldan gitmeğe korkuyorsun.

— 81 —

Bazı sahte büyükler vardır ki, bizden uzakta ve yukarıda oldukları için, bir yıldız gibi parlak görünürler. Aramıza düşmek bahtsızlığına uğradıkları gün, başka seyyarelerden ışık ve kuvvet alan bu adamların ne kadar sönük ve karışık bir yığın olduğunu görürüz. Bunların kararması için güneşin çıkması kâfidir. Ey genç! Seni güneş olmağa, kıymetlerin hakikî rengini göstermeğe davet ediyorum.

— 82 —

Uzviyet bir petrol lâmbasına benzer; kimimizin lâmbası büyüktür ve petrolü fazladır. Kimimiz, bir idare kendiline benzeriz. Ölüm bu petrolün bitmesidir. Fazla petrole malik olan büyük fitilli lâmbalar, çabuk sönerler; ve idare kandilleri az petrollerine rağmen fazla devam ederler. Kariim, sen uzun bir yaşayışı değil, parlak bir yaşayışı seveceksin. Sönük ve uzun bir hayat, her lâhzada bin kere ölmek demektir. Yaşadığımızı, yalnız kendimiz değil, başkaları da hissetmelidir. Ancak, bu suretledir ki, ışığına alışanlar, seni daima arıyacaktır. İçinde haz ve neş'e ile yaşanması lâzım gelen bu toprağı, sefil bedenleri için bir mezar yapmaktan başka gayeleri olmıyan aç ruhlu ve sönük insanların, bu uzun ömürleri, tehlike ve mücadele içinde geçen parlak bir hayat önünde ne kadar iğrenç ve siyahtır, kariim!!

* * *

Bu sahifeleri bir mezar kapağını açar gibi açmıştım. Şimdi de bir mâbed kapısını örter gibi kapatıyorum. İçinde karanlık ve esrar akan bu sahifeler arasında bir mezarlıkta imişim gibi heyecan duydum. Fakat ne yalan söyleyeyim, bir ölü yüzüne bakmaktan korkmamıza rağmen, nasıl ona bakmak için garip bir meraka maliksem, ben de öylece bu sahifeleri bir daha okumaktan kendimi alamadım, ve devam ettim:

— 83 —

Asrımızın çanak yalayıcılara ve kölelere secde ettiğini unut-

ma ey genç! Yaratılışında yükseklik olmıyanların adı tarihten silineli pek çok zaman geçti. Onların saltanatı süprüntülükleri kendisine vakfeden bir büyük köpek hâkimiyetine benzer. Hattâ yanlarına, kendi cinslerinden biri sokulmuş olsa bile, derhal ısırırlar. Dışlerinin korkusundan bu süprüntülüğe kuşlar bile yanaşamaz. Fakat onların sonu kudurmaktır. Ve nasipleri efendilerinin artığıdır. İşleri havlamaktır. Bizim ruhumuzun bu sahte âlemle alâkası, denizlerde bazan güneşi görmeğe çıkan balıkların hava ile alâkası gibidir. Âlemimizden memnunuz ve başkalarını yaşatan bu hava, bizim için zehirdir. Başkaları için bir uçurum gibi görünene şahikamızın cazibesi yoksa da istiklâli vardır. Baş eğmesini ve gözyaşı dökmesini bilmeyiz. Gözyaşlarımız kalbimize akar ve başlarımız Tanrıya bile eğilmekte bir Şeytan gibi âsi görünür. Yerimizin engin oluşu, yalnızlığımızdandır. **Hügo**, yalnızlığı bir çukur olduğu kadar da bir zirve sayar. Bu zirveye (istiğnâ ve istihza âlemi) de diyebilirsin ey genç!.

— 84 —

Öldükten sonra daha kuvvetli yaşıyanlar az değildir. Esasen ölüm hiç olmazsa bu ümidi verdiği için daha kıymetlidir. **Mevlâna'yı** bu ebedilerden tanırım. Çünkü sevmiştir. Çünkü inanmıştır. Öldükten sonra da yaşiyabilmek için sevmek ve inanmak lâzımdır. Gençler! Sadece inanmak biraz da saflıktır, küçük-lüktür. İnanmıyanlar, Tanrıyla boy ölçüşenlerdir. Onlar öldükten sonra daha çok yaşarlar. Çünkü her inanmıyan, bir yeni iman yaratan adamdır.

— 85 —

Sana sevmekten bahsettim. Öyle ise yine kadından ve güzellikten bahsedeceğim. Kadın ve güzellik, bütün zekâmızı kendisinde toplıyan yakıcı bir mihraktır. Başımız onların göğsünde dehâya erer. Onların saçlarla bağlanan fikirlerimiz, ebediler kafilisine rehberlik eder. Ben kadınlar ve güzellikler bilirim ki, gözlerinde mucizeler tutuşurken dudaklarında semavîlerin kudreti zâhir olur. Bana üstad olan birçok filozoflar, kadının âcizliğinden ve hiçliğinden bahsettiler. Fakat muhteşem **Mevlâna** bakınız ne diyor: (Bir güzellik önünde niçin titriyorsun? Bir sesin ihtizazından niçin sararıyorsun? Ya kadın gözlerini seyrederken niçin baş dönmesine tutuluyorsun? Fânî dudakları öperken niçin ölüyor gibi olu-

yorsun? Güzellik, insanlığın şaşaası, demek ki muhteşem sırları ifşa ediyor!..)

Düşün ey genç! Yer yüzünde ne var ki, o şey kadın için yaratılmış olmasın? Eğer zekâlarımız kadınlaşsaydı, aramızda Allah'ın barınmasına imkân olur muydu? Musa'nın Allahı, tekmil yılları Havva'nın topuklarını ısırmaya niçin memur etti? (Mevlâna) bu korkunç kuvvete bu sebeptendi ki (Sen bir harp günündeki ölüm kadar güzelsin!..) dedi. Öyle ise kadına mağlûp olmandan, ona bir harp günündeki kahraman gibi kudretli ve baş eğdirici olacaksın!

— 86 —

Arz kendi etrafında ve güneşin çevresinde, güneş bitmez tükenmez peyklerle daha büyük güneşlerin etrafında ve arkasında dönüyor ve biz bu küçücük dünya üzerinde bütün bu hareketleri hissetmeksizin nâmütenâhîlik içinde ibitmez, tükenmez bir seyahat yapmaktayız. Hal böyle iken manzara değışmiyor Hiç bir şey bir diğerinden haberdar olmaksızın, yanyana ve bağı döndürücü bir sür'atle akıp gitmektedir. Yuvarlak başlarımız ebediyyen birbirine yabancı kalacaktır; fakat her zaman aynı küre üzerinde, aynı ihtiyaçlarla kıvranan birer hayvan gibi sürüneceğiz. Bunun içindir ki gençler! Hayatın çok defa, kendi yapamadığımız şeyleri başkalarına tavsiye etmekle geçtiğini göreceksiniz! Hakikat dediğimiz şey, kendimizde değil, başkalarında gerçekleştiğini gördüğümüz şeyden ibaret görünecektir. Bu görünüşe aldananların henüz hayatın tatlı ve ateşli usaresinden bir damla tatmadığına inanınız!

— 87 —

Yine bu akşam, bir havan içinde imansızların beynini eziyorlarmış gibi kiliselerden çan sesleri yükseliyor. Ve minarelerden insanı mâbede değil, semalara davet eden bir takım sesler akse ediyor. Bunlar ne istiyor, kimı çağırıyorlar? Gençler! Bu satırları yazan adam, size biraz dinsiz ve biraz da Allahsız gibi görünüyor değil mi? Bizim dinimiz, peygamberlerden gelmiş değildir. Ve bizim Tanrımız onların haber verdiği Allah değildir. Bir Tanrımızı kendimiz bulduk, kendimiz yarattık. Ve bu Tanrının ahlâkına uygun bir din icat ettik. Bunun içindir ki, bir gün tabiat kendilerini öldürmeyecekmiş gibi vaktinden evvel kendini öldürenler, tabiatın işini kendileri görmüş sanırlar. Tabiat bazan böyle, bazan

öyle öldürün. Hüner, tabiatle mücadelede, yaşamayı bütün genişliğe atmaktadır. Bizim dinimizde ölüm, ne bir vasıta ve ne de bir gayedir. Bizim dinimizde korkulacak bir ölüm yoktur. Ölüm bir misafirdir ki, bir gün beklemediğimiz bir zamanda çıkagelir. İşte o vakit tamamiyle tabiat sana düşman olacaktır. Yediğini hazmedemiyecek, yürüdüğü bu yollar daha dikleşecek ve uzaklaşacaktır. Tabiat bize düşman olduğu güne kadar ona hâkim olmak ve en sonunda onunla dost olmak iktiza eder. Yoksa, ben öldükten sonra toprağımın üzerinde sen ölmedin! diye haykıranlar ve belki hakikaten bizi sevdikleri için böyle zannedenler olacaktır. Bu büyük yalanı, toprağımızdan daha kuvvetle yüze vuran bir hakikat olabilir mi? Bunun içindir ki gençler! Gerçekten ebediyet istiyorsanız, yaratınız, eserler ve izler bırakınız. Kafanız kadar da etinizi doyurunuz... Tadınız, tadınız... Dünyaya gelmiş olmak saadetinin teşekkürünü, onun her nimetinden tatmakla ifade edebilirsiniz!

* * *

Buraya kadar okuduğum sahifelerin arkasında yine bunlar gibi bazan birbirine zıt gibi görünen, bazan da birbirini kuvvetlendiren birçok parçalar daha vardı. Mânasını hiç de anlıyamadığım o sahifeleri bırakıyorum. Zira onları anlayabilmek için arkadaşımın kemaline erebilmem iktiza ederdi. Bunun için ise daha çok okumam ve düşünmem lâzımdı. Halbuki benim fazla düşünmeğe, dinlemeğe vaktim yoktu. Esasen okumakta olduğum tomarın sahibi, her beklemenin bir kaybetme olduğunu söyler ve başlanan her işin mutlaka bitirilmesini tavsiye ederdi. Ben de öyle yapıyorum:

— 88 —

Kadın, ilâhları korkuttuğu için **Jüpiter** tarafından dağların altına hapsedilen **Tayfun** gibi, insaniyetin ruhunda ebedî bir volkandır. İçimizde baş kaldıran onların ateşi, onların tılsımıdır. Kadınlar, eski ilâhlar gibi yalnız **baka** sıfatından mahrumdurlar. Yoksa, ruhumuzdaki saltanatları **kadimdir**. Fenalıkların ve faziletin efsanevî timsali kadındır. Cennet ve cehennem de onlar içindir. Vatan ve saadetin kudsiyetini onlar yarattı. Bunun için ölüm de onlardan gelmektedir. Onlar, ruhumuzun **Azrail**'idirler. Ölenlere acıdığımız, biraz da kadınlarından ayrıldıkları içindir. Bu sebepten, mâbud, ölenlere teselli için âhirette kadın vâdetti. Günahımız kadınlardan geldiği halde, sevapların mükâfatı da kadın oluyor. **Dante** yalnız bu noktayı göremedi...

* * *

İçinde artık delilerin meşgul olabileceği müphem ve karışık efsanelerle dolu olan birkaç sahife daha okudum. Bunlardan şu netice çıkıyordu: (Her türlü fenalığın kaynağı kadındır); ve (her fena şeyde kadın vardır). Bu sebepten kadını sevmelidir. Fakat onun için yaşamamalıdır. Kadın bir mükâfat olduğu kadar da cezadır. Bu belki doğrudur. Fakat benim böyle anlamadığım şeylerle uğraşmak âdetim olmadığından altında (35) rakkamı bulunan sahifeyi açtım. Biraz fazla ihtimamla yazılışına bakılırsa, arkadaşımın buradaki yazıları daha beğendiği fikirlerden teşekkür etmiş olacaktır, diye yavaş yavaş okudum:

— 89 —

Kaç gündür ışık yüzü görmüyorum. Galiba güneş bir daha çıkmıyacak. Yıldızlara gün doğdu diye yarasaların şenlik yaptığı bir akşama benziyen bu bahar günleri, ölüm günleri gibi hazindir. Bahçelere çıkıyorum. Sümbül renkli bir boşluk içinde boynu bükülmüş lâleler, leylâklar, kuytu köşelere saklanan menekşeler görüyorum... Ve doğdukları gündenberi ne bir kelebeğin ziyaretine ve ne de bir bal arısının öpücüğüne nail olamıyan güllerle, erguvanlar var. Toprak bakır renkli ve yemyeşil ağaçlardaki meyvalar birer tunç gülle gibi düşmeğe hazırlanmış... Bu bahçenin benden başka ziyaretçisi yok mu?..

— 90 —

Saçlarımı daha bir saat evvel taradım; bu bahçenin rüzgârları dağıtsın diye... Demir imbiklerden süzülen ve billûr mahfazalarda saklanan hiçbir koku sürünmedim, hiçbir eksir içmedim. Bu bahçenin insan eli değmemiş, saf kokularile tütsüleneyim, ve bir daha ayıltılmıyan eksirinden içeyim diye... Ne yazık, ne yazık ki.. bahçemden esen rüzgâr, saçlarımı dağıtmıyacak kadar mecalsizdir ve bu çiçeklerin kokusunu, yarasaların şenlik yaptığı bir akşam, içip tüketmiş! Bunların genç bir ölü mezarına götürülen yapma buketler ve çelenkler gibi yalnız renkten ve soğuk bir âhenkten başka cazibesi yok... Kendimi bunların arasında vakitsiz ölen bir taze zannediyorum ve zannediyorum ki, başucuma birkaç müzai dostun bırakmış olduğu, hiç bir bahar görmemiş ve hiç bir damla göz yaşıle ıslanmamış sahte bir çiçeklikte hortlayan, ruhum!.. Korkuya, saçlarımı karıştıran rüzgârlara muhtacım. Ah bu ilkbahar!.. Ölüm günlerini andıran sümbül renkli, yalancı bahar!..

— 91 —

Aziz odstum gel! Bu bahçenin bir köşesinde, ağaçların köklerini kazan ve kayaları birer çakıl taşı gibi sürükleyip götüren su-

yun kenarında seninle hayattan ve ölümden bahsedelim. Ölümlün bütün usaresini, bütün lezzetini kana kana içelim... İlkbaharda ölüm olur mu? diyeceksin... Hayır... Doğmadan ölünmez ve tazelere ölümündeki büyü, hiç bir mevsimde, hiç bir güzellikte bulunmaz. Dört mevsimin sonuna erenler, hayatlarında hiç bir gün ölümü anmıyanlardır. Ölümü anmıyanlar ise, esasen doğmamışlardır bile... Onların bir taştan, tepelerini karların dondurup çürüttüğü eskimiş bir dağ parçasından ne farkı var? Ölümü sevdiğimiz için yaşarız ve ölümden korkmadığımız için kuvvetliyiz. Hayat, avuçlarımızda her an düşmeğe hazır bir yumurta halinde kalırsa, kudret ve kemalimizi daha iyi hissederiz. Gençler! Bu yumurtayı nerede düşüreceğinizi ve kimin yüzüne çarpacağınızı bilmeden çatlatmayınız! Asıl fânî o kimsedir ki, kırmaktan korktuğu bu kıymetsiz yuvarlaktan, avuçlarının hararetile bir civciv çıkmasını bekler... Zavallı, işte asıl ümit ateşi budur. Can verirken de gözlerin açık gittiği bundandır. Ne bekliyor ve ne istiyorsun? Büyük adam beklemeden istiyendir ve büyük adam, bu cılk yumurtayı parçalamaktan korkmıyandır...

— 92 —

Bak, bulutlar bir gölge gibi bahçemizin üstünden geçiyorlar. Ve önümüzde yavaş yavaş bizi de alıp götürecektir olan şu delirmiş sular da, nasıl ölerecek yaşamağa ve yaşayarak ölmeğe koşan bir ihtiras var... Uğultusundan başımız döndü. Ve köpükler içinde kudurmuş gibi görünen bu çabukluktan gözlerimiz karardı. İşte ölüm ve hayat, bu uğultuyla bu harekete benzer... Her gün oturduğumuz sahili aşındıra aşındıra bizi de kucaklayıp götürürken, bizde kalacak olan tek hâtıra, bu uğultuyla bu akıntıdan başka bir şey değil... Dikkat ediniz, esasen hayat nedir? Daima bir anmayı takip eden bir unutma değil mi? Yaşadığımız müddetçe unutmağa imkân yoktur. Unuttuğumuzu zannettiğimiz şeyler, kendilerini uyandıracak bir renge, bir hevese, bir sese rastgelir gelmez canlanırlar. Bu sebeptendir ki, hayat ebedî bir ölüm, ebedî bir unutmadır... Hayattaki saadetimizin biraz olsun unutabilmekten ibaret olması bundandır. Gençler, saadetin bu şeklini ancak şairler anlar... İradeli bir ruh, kendini andırmaktan, her gönülde ayrı ayrı yaşamaktan korkmıyan, asırları ve milletleri kendi hâtırasının bir âbidesi, bir türbesi haline getirebilir.

— 93 —

Dün akşam ne için evinden kaçtın? Ne için her zaman ba-

şını çevirip bakmağa bile sıkıldığın pis kokulu kâianlık bir meyhanede sızıncıya kadar içtin. Unutmak için değil mi? Kinlerimiz, sevgilerimiz unutulmadıkça kemallerini mürâilikte ve sefil bir yalancılıkta bulurlar. Buna sen nankörlük dersin... Vefasızlık dersin. hayır, aziz dostum... Bu dünyada hiç bir şey ebediyyen sevimemez. Ve hiç bir kin ebediyyen saklanamaz. Kaç defa yaşamaktan iğrendin... Dünyaya geldiğine nedamet ettin... Fakat hâlâ yaşıyorsun değil mi? Sonuna kadar kendilerine sadakat ve feragatle bağlanabildiğin kaç sevdiğin var ki?.. Dün sevdiydin, ve dün sevdiğinin dizlerinde, ölümün kucığında yatıyormuş gibi kendinden geçmiştin. Fakat bugün yine gözlerinde bin bir nakışlı bir yılan parlıyan ve dudaklarında **Havva** ve **Meryem** anaların lezzet ve şehveti damlıyan, muhteşem ve yuvarlak memeleri var... Sallanarak ve davet ederek gidiyor. Beni ne kadar dikkatle dinliyorsun? İşte yanibaşından geçen bu kadını hayalen kucaklıyor, bunun bütün eskilerinden başka ve fazla bir şey olduğuna kendini inandırıyor... Unuttun dostum... Sen de daha evvel dizlerinde can verdiğin sevgiliyi... unuttun... Bu dünyada beyazlığına leke bulaşmamış, hiç bir fazilet ve büyüklük ve affin beyazlığıyla silinmemiş hiç bir günah ve kir yoktur.

Büyük adam bu zanları yıkan ve hayatında affedilecek işlere düşmemiş ve ülkülerini, silinmez lekelerle kirletmemiş olan adamdır.

— 94 —

Başlarındaki taçlarla oturdukları yüksek makamdan bir takım mânasız fermanlarla hükmeden aç ve sefil mankenleri görmüşsünüzdür. Benliğinden feragat etmiyen ve büyüklüğünden bir nebzesini olsun satmıyan hiç bir varlık, bu tahtın etrafına yaklaşamaz. Ve tahtında oturan kölenin ayakları, büyüklüklerini satan sefillerin omuzundadır. Tarih, bunlar arasında alını semalarla değen ve gözlerinde güneşin huzmeleri dalgalanan pek az yaratık göstermiştir. Gençler! Bütün sandalyeler dolmuş değildir. Onların en yücresi, sizin en ulunuzu bekliyor...

— 95 —

Biz olmasaydık Tanrı olur muydu? Ve öyle iken ona karşı vaziyetimiz nedir? Küstah ve âsi ruhumuzun hâlik ve mahlûk... Bizim oyuncağıımızdır o... İsteddiğimiz, fakat kavuşamayacağımıza

emin olduğumuz şeylere bizi götürsün diye yarattığımız ideal varlık... Kaç defa onu arşından attık. Kaç defa göz yaşlarıyla mih-rabında secde ettik. Aczin, kuvvete baş eğmeindeki zillet ve kin, kuvvetin acze musallat oluşundaki inat ve ısrardan daha küçük değildir.

— 96 —

Sen şimdi beni yeisle, ümitsizlikle, ihtirasla ittiham edeceksin... Ve bunda haklısın dostum! Bu âlemin en büyük istîğnası, en büyük yağmagerlikler içindir. İstîgnâ, gururdan gelir ve aza kanaat etmemekten doğar. Bu sebeptendir ki harisim... Sen de öyle değil misin? İşte karşımda oturmuş beni dinliyorsun, ve beni muvaffakiyetli gördüğün anlarda sükûtle tebessüm ediyor ve sadece «Evet!» diyorsun; veyahut acılığı, titreyişinden belli olan bir «Güzel!» kelimesini yeter buluyorsun. Fakat içinde hiç sönmiyen bir rekabet ateşi, [Bu beni geçti. Bu bir şey olacak. Ben geri kalıyorum...] diye seni kavuruyor. Can verirken de para sayıklıyan bir hasis gibi, illetli ve sefil fikirlerin tekerlemelerile harap oluyorsun. O vakit renginin solduğunu ve bu çok sevip saygı duyduğum arkadaşına karşı, âdeta biraz da düşman kesildiğini hissediyorum. Fakat nafiye... Sen ve ben birbirimize benzediğimiz müddetçe hiç bir zaman yekdiğerimize yetişemiyeceğiz. Gençler! Bu hayat müsabakasında hanginizin geride kaldığını görmek istemiyen bu adam, hepinizi en ileride görmek ihtirasile kavrulan bir güneşten başka bir şey değildir...

— 97 —

Dolaba çok sevdiğim bir yiyecek koydum. Onun kokusunu alan fare, günlerce tahtaları kemirdi. Duvarları deldi ve kutuda sakladığın lezzetli şeyleri yedi... İçinde ilk kabaran duygu nedir? Yaşamak için hiç de yaptığı şeyin bir hırsızlık olduğundan ve sizi müteessir edeceğinden haberi olmıyan bu zavallı yarattığı parçalamak değil mi? Ey genç! Kaybettiğin ve kaptırdığın nimetler karşımsındaki durumun da aynıdır. Hayalinde yaşıyan ve ihtirasının en esaslı hedefini teşkil eden nimetleri yiyenler, günlerce duvarları delmeğe çalışanlardır. Ve onlara karşı duyduğun kin, bir kedinin fareye karşı duyduğu iştihadan başka bir şey değildir. Yalnız sen de yiyeceksin... Ve tok bir kedinin yaptığı gibi, farelerle yalnız oynayacaksın... Ve nihayet ondan da usanacak, (varsın o da yesin!) diyeceksin... Âlemin kanunu: işte böyle yemek ve

böyle yenilmektir. Yedikçe ve ezdikçe azabın nihayet bulur. Ve sen ezildikçe, mahrum kaldıkça kin ve hırsla yeisini ve ümitsizliğini ebediyyete kadar uzatır; ve nihayet kanunun ve peygamberlerin ahlâkından bahsedersin...

* * *

Benim yesim bunlardandır ve bunların içinde yaşadığımdandır. Ve ümitsizliğim gururumdandır. Bunların ise, hiç kimseye ve hattâ kendi nefsim bile zararı yoktur. Zira ben kendi hürriyetimin büyüklüğünden lezzet alırım. Ve kendi hazinesinin servetile ihtiraslarını söndüren bir (Krezüs) olurum. Böylece, içimde **Fuzulî**'nin ruh ve imanı coşuyor. Fakat ey genç; asıl acıdığım yine sensin! Çünkü neyi unutmak, neden feragat etmek gerekli olduğunu bilmiyor ve gururun tadını tatmışa benzemiyorsun! Gözlerin gösetrişlerde ve kendinden aşağı zannettiğin insanların değerlerini tahmindedir. Bir sinek gibi kanatların yapışıp da ölecek bile olsan, farkında olmadan tatlı olduğunu zannettiğin yerlere konmak istiyor ve acıdan kaçıyor! Çünkü açsın... Ve çünkü ölümden korkuyorsun!.. Bu âlemde acıdan ve ölümden korkan insanın doyabilmesine imkân yoktur. Seni, hayatı ebedî mahrumiyetlere karşı bir haykırış ve yalvarış sanan bahtsızlar arasında görmek istemiyorum!

— 98 —

İlkbaharla ölümün ne münasebeti var? demeyiniz! Bugün cenazeleri bin bir renkli çiçeklerle kaldırıyorlar. Demek, ilkbahar biraz çiçek ve çiçek biraz ölüm demektir. Bakınız, rüzgârlar esmeğe başladı. Bırakınız, saçlarımı şu coşkun ırmakta yıkayayım. Bugün suların ölüm gibi öyle tatlı bir yayılışı, öyle temiz bir akışı var ki... Çiçekler sallanıyor, sonbaharda olduğu gibi, topraklara sade renk dökülüyor. Bunlar yaprak değildir. Bunlar yalnız unutmak ve unutulmak isteyen ruhların rengidir. Kuruyacaklar, solacaklar, sönecekler ve unutulacaklardır. Gençler! İlkbaharı böyle görmek, yaşamaktan nefret etmek değildir. Tabiatın ilkbaharı, yerini başka mevsimlere vererek her sene ölür ve tekrar dirilir! Ben sizden saçlarınız ağarcıya kadar ne imanından, ne ülküsünden hiç birini bir başkasına feda etmeyen ebedî bir bahar istiyorum. Sadece fânî çiçekler veren değil, ebedî meyvalar veren bir mevsim istiyorum! Etin ve yaşın ilkbaharını değil, ihtiyarlamak bilmiyen ruh ve dimağ diriliğini istiyorum...

* * *

Bu sahifeler de böyle bitiyordu. Aynı itina ile devam eden diğer sahifelerde şu satırlar uzayıp gitmektedir:

— 99 —

Doğduğumuz toprağa göz dikenler arasında gömüleceğimiz köşeyi arıyoruz. Bu evin sahibi değilmişiz gibi, etrafta bize bu yuvayı çok gören gölgelerle bize yan bakan gözler görünüyor. Biz bu güneşle yağrılmış bir yıldız gibi, onların bize dikilen aç gözlerini kamaştırırken, kendilerine yol göstermekten de çekinmiyoruz. Kamaştırmak ve yol göstermek... Bu bizim ezeli aşkımız, ebedî vazifemizdir. Nurumuzun söndüğü gün, hilkatın ve insanlığın eski hale döndüğü gündür. Ve biz bir kişi değiliz...

— 100 —

Tayfamızın ne şefi, ne memuru vardır. Hepimiz hizmet ederiz ve hepimizin fermanı kendi elindedir. Bizler, sararmış benzimizden, ağarmış saçlarımızdan ve daima taze cemaatler karşısında söylenmemizden tanınırız. Gizli hedefler taşıyan bir tekkenin fedakâr dervişleri gibi, her yere gider ve her yerde oluruz. Her palıyan gözde ve her söylenen dudakta ve her düşünen kafada bizden bir parça vardır. Ateşimiz eksilmek bilmeden kıvılcımlarıyla yangınlar yapar. Ve küre, ancak bu ateşle aydınlanır. Yaktıkça ve yandıkça kuvveti artan bu ateş, ebediyyetini mefkûreden, hürriyetten, bilgi ve faziletten ve nihayet ölümün güzel sesinden alır. Ölümün dudakları, dudaklarımızda, ölümün elleri elimizde. Onu teneffüs ederken içimizde biraz daha genişlediğini duyduğumuz büyüklük, onu kucaklarken duyduğumuz lezzetle bizi bir Allah yapar! Bunun içindir ki, et ve kemiğimizi, tabiatın kucağına terketsek bile, ruh ve vicdanımızdakiler, nesillerin dimağlarında ebediyyete kadar intikal eder.

— 101 —

Şimdiye kadar mes'ut oldun mu? Kadın, para, şeref... Hangisinde mes'ut olurken azap duymadın. Saadet, gafletimizin ve aptallığımızın düşürdüğü bir bataklıktır. İçinde kımıldamağa gelmez. Tekrar edeyim, saadet biraz aldanmakta ve aptallıktadır. İstersen haydi artık mes'ut ol... Verdiğin bu zehirle mes'ut olmağa imkân var mıdır, diyeceksin? Düşünen ve hisseden ruh için saadet yoktur. Çünkü ahmaklığın istikballe ilgisi yoktur. Saadet ise daima bir şey beklediğimizden ve beklediğimiz şeyin hayalini

zaman zaman etrafımızdaki çehrelerde görür gibi olmamızdan doğar. Düşünen insan, tanımadığı, görmediği ve içinde yaşamadığı bir hayatın hayaline hasret çekendir, böyle adam mes'ut olamaz! Safdiller için saadet, ebedi bir beklemedir. Bizim saadetimiz ise umduğunu koparmakta ve tahayyül ettiğini tatmak kudretini gösteren hayat zorluklarına katlanmaktadır. Gençler! Beklemeyiniz... Her bekleme hayattan kaybedilmiş bir asırdır. Sizi daima hareket eden, daima ileriye atılan bir dinamit gibi korkunç ve kazandırıcı görmek isterim.

— 102 —

Kuvvetlilerin hürmet görmesi, öldürmeyi bilmelerinden ve ölümden çekinmediklerindendir. En çok öldürebilen milletler, en medenî ve en haklıdırlar. Zira bunlar, en çok sevmesini ve acımasını bilirler. Savaşsız geçen zamanlara barış adını veriyoruz. Halbuki her barış devresi, başını ve sonunu tâyin etmek epeyce zor olan bir mütarekeden ibarettir. Esir bir insanın böyle bir mütareke içinde ölümünden daha âdi ne vardır? Yılmaz ve yorulmaz bir inatla zorlukları yenmeğe çalışan bir insanın bu savaştaki ölümü de zaferi kadar kutludur. Bu savaşın son dakikasında başını, güneşin yakıp kavurduğu bir avuç toprağa koyabilenler, bütün bu zelil eğilmelerden ve sefil korkulardan sıyrılarak ruhlarını tâ arştan esen bir rüzgâra tevdi etmişlerdir. Bu rüzgâr, asırlarca hil-kati dolaşır. Onda ki korkuyu hissedenler, taşıdığı vücutların, secde ve duadan kurtulmuş ebedîlerden olduğunu da anlarlar.

— 103 —

İnsaniyet ve medeniyet! Ölmesini ve öldürmesini bilenlerin felsefesi ve ülküsüdür. Ve sen bu işleri yapabilen bir milletin çocuğusun! Kardeşlerinden hiçbirisi, soyunun hürmet ve takdirini kazanmadan ölmedi.

— 104 —

Biraz ileride, şu akan suyun öte tarafında, yanan şehirlerin kıyametini seyreden meydanlarda, arkası üstü uzanmış cenazeler görüyorum. Bunları hiçbir kimse defnedemeyecektir. Onların yanlarına yaklaşmak günahtır... Onlara el ile dokunmak tehlikelidir. Dirileri gibi ölüleri de tekin olmıyan bu kutlu cenazeler, öldüre öldüre ve ölümü içe içe o hale girdiler. Onları sırtında taşı-

yan toprak mes'uttur. Bırakınız onları zerre zerre güneş için, damla damla toprak emsin! Gelecek asır, bizden öldürdüklerimizin adedini soracaktır. Ve bu suale cevap veremiyen genç, borçlarını ödemiyenler gibi utanacaktır. Gençler! Karşınızdan ve ülkenizden geçenler, bir mezbahadan ve bir Allah önünden geçenler gibi titremeli, sarsılmalıdır. Dün öyleydik; bu sebepten büyüttük. Ve bugün hâlâ elin silâh tutuyor; bunun için korkunçsun ve efendisinsin... Güneşin eli olsaydı, ölümü yükselten kılıcını al-kışlar; ve kehkeşanların bin bir renk ve bin bir âleminden toplanmış en şanlı paultısını bir taç gibi alnında parlatırdı... Ben böyle barışı severim. Kuvvetli önünde kendini yiyen zayıfların barış sevgisini değil. Çünkü: kuvvetli olduğun gün, insanı daha çok sevecek ve zayıfladığın zaman, insana daha çok düşman olacaksın!

— 105 —

Gençler! İşte ölüm böyle, ölürken de öldürürken de azizdir. Ve insanlığın bütün aşk ve ülküsü, öldürebilmekten ibarettir. Zira ölümü göze alanlar, sulha ve sükûna mazhar olurlar; zira öldürenler hürdür. Zira, öldürebilenler, malik oldukları şeye lâayık olmuşlardır. Ve nihayet ölümü göze alanlar kendi cesetlerine ve kendi cesetlerinin bütün iştihaklarına nail olmuşlardır. Bundan başka bir hakikat varsa, ya yalan veyahut şüirdir diyorum.

— 106 —

Her zerresi ayrı ayrı ıstırap olan ve her zerresi ayrı ayrı birer yük olan bu uzviyeti itina ile saklamaktan maksadın nedir? Kendi kendine çürümüş, kendi kendine kökünden kurumuş bir kütük gibi devrilsin diye mi? Bu vazife için, bir mefkûre için, vatan ve hâkimiyet için yıpranmıyan insan, bu âlemin en sefil ve en âciz bir maddesinden başka ne olabilir?..

* * *

Bu satırlar da böyle uzuyordu. Mütareke senelerinin ıstırapı sızan her satırda aziz arkadaşımı delirten ve ölüme âşık yapan kuvvetin ne olduğunu biraz daha anlıyordum. Bu satırlara devam etmek, bu satırlar üzerinde düşünmekten daha faydalıdır.. diyerek sahifeyi çevirdim:

— 107 —

Uykusuz geçen bir gecenin sonunu getirirmeden bahçemde öten kuşları dinliyorum. Kuşlar, bizlerden daha az yaşadıkları için

bizlerden daha evvel uyanıyor, bizlerden daha evvel hürriyetlerinin ve neş'elerinin saadetini içiyorlar.. galiba.. bizim, yarısını uykuyla geçirdiğimiz uzun ömrümüze bedel, onlar kısa hayatlarını fazla uyanıklıkla uzatıyorlar. Gençler! Onların öterek, çarpıntılar, uğraşmalar, didinmelerle geçen hayatlarına imrenmiyor musunuz? Bütün kuvvet ve hareketi sayıklamadan ibaret olan bir uzun ömrün, toprak altında geçen ebediyetten ne farkı vardır? Bu âlemdeki bitmez tükenmez. hâileyi, bitmez tükenmez zevk ve saadeti uykuda değil, uyanıkken seyretmeğe katlanınız! Ve kuşlardan ibret alınız!

— 108 —

Güneş henüz doğmadı. Yarı karanlık ve uğursuz bir sema altında her şey, bir sahne perdesinde gördüğümüz ağaçlar gibi hakikî şekillerini kaybetmiş ,yapışık ve kurumuş bir levha halinde titreyip duruyor. Cıvıltılarında neş'eden ziyade açlığın fecaati akan bu kuşlar, yiyecek böcek aramakta ve böcekler bu alaca kanıktıkta kendi ömürlerini çalarak hayatlarını uzatmağa çalışan bu hain kuşlardan saklanacak yerlere koşmakta... Âlem sonsuz bir feryat ve sızıltı içinde... Başımı yatağımdan kaldırıp rüyalarım nihayet verdiğim bu dakikada, asırların bütün şiirini, bütün hissiyatını hatırlıyorum: Biz perdenin üstündeki yapışık resimlere hayranız... Onun üstündeki fecaati hissedecek bir ruha malik oldudın, ölümün korkutan ve çıldırtan bir kader gibi, bir kaza gibi bir gün çarpıp geçecek olan tılsımlı ve yıldırımlı kanadını daha derinden yakalayabilecektin...

— 109 —

İşte şimdi çiçekler, sabahın daha insanlara mahsus ihtiras kirleriyle bulaşmamış saf havasına karşı gözlerini açtılar. Onlar da bu sesleri, bu sevişen ve ölüm için çırpınan sesleri dinliyorlar. Güneş altında kavru lan çehreleri, bu serin gölgelikte düşünceye nihayet vermiş gibidir. Çayır ların arasında küçük böcekler ve odanın tavanında dolaşan örümcekler, bu güneşsiz dakikanın matemini tutuyor gibi, yeis ve merakla hürriyete, hayata ve saadete hasret çeken bir sükûn içinde zamanı kemiriyorlar...

— 110 —

Bazan bir ölümü, ve bazan ölüm bizi arıyarak geçen bu anlarda, uykuya iltica ettiğimizi hatırlıyorum. Bütün yaratıkların

kendini saklamak, biraz daha ölmek ve yaşamak için çırpındığını görmüyor musunuz? İstikbalin ne kadar sür'atle yaklaştığını ve mazinin bizden ne kadar insafsızca uzaklaştığını hissetmiyor musunuz? Eğer hâlâ gözleriniz mazide ise, esasen hayattan mahrum kalmış âciz ve miskin bir ruhsunuz demektir. Bulunduğu asrı ve merhaleyi şaşmıyan bir hayatın ne kıymeti olabilir? Hayat, ebedî bir tatmak, ve usanmaz bir açlıktır. Onu hareketinden, ve maziye bağlanmıyan akıcılığından, kamaştırıcı gözlerinden tanımalısın...

— 111 —

Sana kaç defa hayatı, hâtıralarile ölçeriz ve tadarız demiştim. Bununla hâtıraların ölümden kurtulduğunu ve kaçtığını anlatmak istemedim. Hangi hâtırayı olduğu gibi tekrar edebilirsin? Yarısına yalan ve yarısına mübalâğa karışan her geçmiş gün, bir dakika olur ki, artık bütün kıymetini ve bekâretini kaybeder. Nihayet kendi hayallerimizi hâtıradır diye sayıklamağa başlarız. İnsan her olana, olmasını istediği şeyleri karıştırarak aşınan ve aşındıran bir varlıktır. Âlemin umumî kararsızlığı içinde, kıymete, asalete, fazilet ve hikmete vedâ edilen asırlar akıp durmaktadır. Bu korkunç geniş zelzeleden muhayyilemiz ve müfekkiremizin kurtulacağını mı zannedersin? Mademki hakikat böyledir. Bu sarıntıda vakitsiz kaybolmamağa çalışacaksın! Bir demir gibi batmaktansa bir saman çöpü gibi dalgaları aşmayı tercih etmelisin!

* * *

Bu yazıları okurken içime, arkadaşımın fikirlerini tenkit eden bazı fikirler geldi. Fakat düşünmeme zaman kalmadan o bana cevap verdi:

— 112 —

Gençler! Bu satırları yazarken, size yeni memleketleri gezdiren bir gezgin kılavuzu gibi, acayip şeylerden bahsettiğimi anlıyorum. Ve siz bana (bedbin veya hodbin) adını vererek tecrübesizliğin yarattığı bir siyah gözlük arkasından beni seyretmek istiyorsunuz! Ve bunu bana birkaç defa söylediler. Bütün hayatı, sükûn ve teselliye hasretmiş ve inanmak için yaşamış bir adamın duygularından bu kadar mı korkuyor, bu kadar mı gafil bulunuyorsunuz? Biz bir matbaadan çıkarılmış aynı nüshalar gibiyiz. Bazımız ilk defa basıldığımız için biraz daha vâzıhız. Okunaklıyız. Bazılarımızın sırası geç geldiğinden soluk ve okunmaz bir hale

gelmişizdir. Halbuki dikkatli bir göz önünde, bu sayfalar hep aynı şeyleri söylemektedir. Münderecatımız bir, mâna ve mefhumumuz birdir. Ve hiçbir vakit siz, sayfanın öte tarafı değilsiniz!

* * *

Şimdi artık doğruluk ve fazilet arıyorum. Aramak, yokluğun verdiği bir harekettir ve sen bana, yok olan şeyleri ne için aryorsun? diyeceksin. Biraz daha yaşamak ve başkalarının ölümünü biraz daha görek ölmeye biraz daha alışmak için! Önünde saygı ile eğildiğimiz büyüklerin kabahatlerini affedebiliyor muyuz? İnsan, Allahını bile affetmiyen bir sersevidir. Cebirin, tahakkümün yumruğu ile eğilen başlarımız, cehennemî bir isyan kaynağıdır. Seve seve nefret eder, ağıya ağıya öldürürüz. Bunun içindir ki sana, temizlik tavsiye ediyorum. Ruhun, hareketin ve fikirlerin temizliği... Buna insanlar **ahlâk** derler. Etrafında pek az esen bir rüzgârdır bu... Ben sana ahlâk diye, kendini başkalarına feda et! diyenlerin sözlerini tekrarlamıyacağım. Vaz etmiyeceğim... Ne vazifenin, ne hakkın, benim sana söylediğim temizlikte yeri vardır. Bütün bunlar kararsız, lekeli ve lekeliyen emirlerle dolu olabilirler. Ve bugünün vazifesi yarın bir cürüm sayılabilir. Bugün saygıyla andığımız birçok insanlar yarın inkâr edileceklerdir. Hoşumuza gitmiyen küçük bir yanlışlık, düşüncelerindeki temizliği sonuna kadar kirletecektir. İnsan, cemiyet, halk hiçbir iyiyi, hiçbir iyiliği olduğu gibi takdir edemez. Onlar yalnız ayıpları, kabahatleri görürler. Zira onlar, yalnız bu işlerle meşgul olduklarından, kendi işlerine benziyen hareketlerin mânasını anhyabilirler. Yüksek eserler, medenî vasıtalar keşfedemiyen zavallılar, çeşitli iftiralar, çeşitli ahlâksızlıklar icat etmekte mahirdirler. İyiliği ve iyiyi görebilmek için, hizzat iyi olmak ve iyiliği tanımak lâzımdır. Bunun çindir ki, asırların sağ iken ebediyet arıyan büyükleri, ya öldükten sonra inkâr edildiler, yahut sağlıklarında inkâr edilip öldükten sonra kubbeler altında selâmlandılar... Bütün bu nankörlüğe rağmen sana Buda'nın söylediğini söyleyeceğim: «Yollara düş! Çoğun selâmeti için, çocuğun saadeti için, âlem için, hayır için, selâmet için.. insanların ve Allahın saadeti için merhametle yürü!» Muhammet, sahabelerine ve İsa, havarilerine aynı sözü söylemiştir! Acımak.. bütün ahlâksel hareketlerin temizliğini yaratan biricik duygudur!

Öyle ise arkadaş! Yolunu iyi tâyin etmelisin... İcap ederse

yıkarak, yakarak, eşerek veya düzelterek bir tufan gibi, bazan bir toprağa feyiz ve bereket ve bazan bir muhite kıtlık ve sefalet getirmelisin! En yüksek adamlar, acıdıkları için muhitlerini temizliyenlerdir. Şimdi sen beni bir belâ gibi, bir âfet gibi telâkki edeceksin! Ben sana, hedefini şaşırınlara tavsiye edilebilen bir mefkûreyi tanıttım. Halbuki bu senin içindeydi.

— 114 —

Senin kollarını sallıyarak dönen bir yeldeğirmeninden ne farkın var? Onun karşısına ikimiz geçip de birimiz: Bu üzerine kuşlar konmasın diye kollarını sallıyor, desek; bir diğeri onlara Donkişot'un gözleriyle baksa, hangimiz haklı oluruz... Değirmen kendini döndüren rüzgârdan, kendini oraya muhtelif maksatlar için dikmiş olan sahibinden ve bizim fikirlerimizden gafildir... İşte kütle budur. Kütle döner; bu dönüşle birçok iyi işler görür. Hüner bu dönüşü tanzimde ve çıkan suların mecrasını temizliye-bilmektedir!

— 114 —

Kısır olmaktansa bereketli ve verimli olmak daha iyi değil midir? İrademizin ve arzumuzun gürtlütüsü başkalarına kendini dinletmek biraz daha başkalarının ömrünü çalmak ve biraz da onların ruhunda ve dimağında yaşamak demektir. Takdirlerimiz, onların ruhunda ve dimağında yaşamak demektir. Takdirlerimiz, şefkatlerimiz, hürmet ve sevgilerimizin ne kadarı şamimidir? Bu sahte ve geçici hislerle, çok defa önümüze uzanan elleri, ısıramadığımız için öperiz. Elimizin acıyacağını bildiğimiz yumruklar önünde belimizi bükürüz. Bir **Nemrut** gibi mağrur, bir **Musa** gibi cesuruz. Bunun içindir ki, yıkamadığımız bir mihraba secde eder ve inanmadan inanmış görünürüz. Böyle imansız bir köle gibi yaşamaktansa ölmek daha iyidir. Fakat onu ölüm de kabul etmez. Çünkü ölüm, bildiğini yapan ve istediğini işleyen bir vücudün yorgunluğuna nihayet vermesinden başka bir şey değildir!

* * *

Bu sayfeler de böyle bitti. Bunlar bazan bana kasvet verdiler. Bazan da düşündürdüler. Hiç şüphe yok ki, arkadaşım, etrafımızda dirseklerine çarparak geçtiğimiz birçok insanlar gibi kendi yaptığı, düşündüğü şeyleri doğru zanneden bir şahsiyetti... Başım, bu yabancı ve ağır ifadenin altında yorgun, başka bir şey düşünmek kabiliyetini kaybettiği halde okumağa devam etmekten kendimi alamıyorum:

— 115 —

Bazı haller vardır ki, ondan ancak hayvanlar memnun kalır. Halbuki onları sevindiren vaziyetler, mükemmel bir insana ölünceye kadar azap verir. İnsanlar vardır ki, ahırında veya çayırında besiyeye çekilmiş bir öküze imrenir veya sahibinin kucagında itina gören bir köpeğin yerinde olmak ister... **Firavun**'un esirleri, zafer arabalarındaki atları kendilerinden bahtlı bulabilirler. Ve bir sokak kedisi, ev kedisinin saadetini kıskanabilir. Hür ve demokrat bir cemiyetin yüksek adamı ise, bizi hareket ve hayattan uzaklaştıran ülkü ve savaştan korkutan her miskin itikadı, her zalim kaideyi, ve sonu köleliğe çıkan her sefil âdeti ayakları altında parçalıyan, hürriyet ve hayata can verendir!

— 116 —

Halk bazan bir büyücünün, bazan bir peygamberin, bazan bir kahramanın arkasından kabaran bir tufandır. Aynı halk, arkasından koştuğu büyücüleri, peygamberleri ve kahramanları taş da tutar. Bir toplantıda, hattâ çok bilgili saydığımız insanların bile birbirine zıt fikirleri aynı hareket ve heyecanla alkışladıklarını her zaman görürüz. Anlaşıyor ki, tek tek bir kıymete malik olduğunu zannettiğimiz insanlar, bir araya geldikleri zaman, değişiyor, mihanikî ve iptidai bir yığın oluyor. Bunun içindir ki, onlar bazan **Musa**'yı, bazan **İsa**'yı ve bazan **Mehdi**'yi bekledikleri gibi, hemen daima kendilerine yeni bir **altın çağı** getirecek olan kurtarıcıları beklerler; kurtarıcı beklemek, miskin ve tembel toplulukların ebedi rüyasını teşkil eder. Halbuki kariim, kurtarıcı sensin, **İsa** ve **Mehdi** de sensin! Hareketsiz ve ölü bir ruhla titreyen açlar gibi, her şeyi başkalarından ve gelecekte bekliyeceğine, içinde saklı olan kuvvetleri ve kabiliyetleri harekete getir; kimbilir, belki de bütün kimsesizlerin, bütün açların ve zavallıların beklediği büyük adam sensin!

— 117 —

Cemiyetin, medeniyetin, aklın ve bilginin önünde, milyonlarca, aç ve hasta insan yardım dileniyor. Bunlar, hiçbir sıcak elin okşamasına nail olmadan göçüp gidiyorlar; insanlık kendi kendini kurtarmak için bin bir ilim, bin bir vasıta yarattı, medeniyet ilerledikçe, sefaletimiz artmaktadır. Zira, medeniyet bize, eski bilmediğimiz tehlikeleri ve istikbalde gelecek insanlara nazaran, bugün ne büyük mahrumiyet ve acı içinde olduğumuzu öğ-

retti. Kariim, «**Bilmek, muktedir olmaktır**» fikrine inananlar, seni bu mahrumiyet ve acıları ortadan kaldırmak için kahramanlığa davet ediyor!

— 118 —

Özcülüğümüzün büyüklüğüne bakınız ki, bu geniş âlem içindeki ufacıklığımıza rağmen, daha çok büyük ve mutlak farzettığımız Allaha benzemek, Allahla boy ölçüşmek, hulâsa Allah olmak istiyoruz! İş sahasında irade ve hürriyetlerinin akıntısına bir mecran bulamıyanlar, gözlerini öteki âleme ve nihayet Allaha çeviriyorlar. Böylece, bu taşlı topraklı âlemde kazanamadıkları şeyleri, görünmez, bilinmez bir âlemde elde edeceklerini zannediyorlar. Bunların feragati âcizlikten, teslimiyet ve tevekkülleri hayalden, ve hakikatten üstün bir ümide kapıldıklarındandır. Bunların hayatı ölünceye kadar beklemek ve taassup içinde dış bilemekle geçektir. Halbuki, her ahlâkî ve dinî kaide, inkılâpçı ile filozofun eğlencesidir. Onlar, bunları vazederek veya değiştirerek insanla ve insan zekâsile istihza ederler. Fakat kariim, seni de böyle görmek istiyorum. Bir cemiyeti yaşatan kıymetlerin büyüklüğü ve değişikliği, bunları yaratanların kudretlerindeki fazlalığa bağlıdır. Sen onları elinde bir oyuncak veya seyirci değil, belki bu değişikliğe usta veya amele gibi hizmet eden bir kuvvet olmalısın. Zira, saadetimiz ve sefaletimiz, yaptığımız işlerin bir neticesidir. **Buda'nın dediği gibi: «Biz kendi eserlerimizin meyvalarıyız».** Ağaçlar tohumlarının nevelerine göre nasıl ki, başka başka meyvalar verirlerse, insanların seciye ve kudretleri de, meyvalarını topladığımız amellerin nev'ine göre çeşitlenir. Kariim, sana tavsiye ettiğim ahlâk, âlemden alâkasını kesen değil, belki âleme yeni bir faaliyet getiren ve âleme karışan ve onu karıştıran bir ahlâktır!

— 119 —

Büyük mürşitlerimizden **Yakup Kadri**, saadeti: «**Ruhun rükûdetinde**» aramıştı. Bense, ruhun tufanlarında, dalgalarında arıyorum. Rükûdetde korku vardır. Rükûdetde daha çok yaşayım diye açlığa ve mahrumiyete katlanan bir miskinlik vardır. Kendi içine bakıyor gibi görünen rükûdetde başkalarınınkine göz dikmiş bir âcizliğin zavallılığı vardır. Ruhun fırtınalarında, çalkanmasında ise ruhun kendinden geçmesi vardır. Bu kendinden geçiş istediklerine ulaşmak, hasret çektiklerine kavuşmak ve tok yaşamak için hamleler yapmak demektir. Ruhta rükûdet, ruhu kumlar üs-

tünde ziya ve hararete karşı çöreklenmiş, ümitsiz bir engerek haline getirmektedir. Fırtınalı bir ruhun sükûnu ise, bir görünüşten ibarettir. Bu, ancak yorgunluktur. Yeni avlar ve yeni arzular için düşünmektendir. Bu ruh dinleniyor; fırsat gözlüyor. Yemekten ve bağırmaktan, çarpışmaktan ve çarpınmaktan yorulan dişlerinin kırmızı keselerine zehrin ve panzehirin dolmasını bekliyor demektir. Kariim, sen de böyle olacaksın. Seni bir tufan gibi kabarmış görmek isterim. Sükûnunda, büyük denizlerin heyecansız, sâkin ve râkit görünen, fakat derinliğinde fırtınalar, kasırgalar saklıyan halini görmek isterim. Seni derinliğinde fırtınalar saklıyan ve güneşin en sönmez sıcaklığını kucaklamış bir yanardağ gibi görmek isterim. Saçların muvaffakiyetsizlikler içinde ağarmış olsa bile, ruhun yeni mücadelelerin, aşkın ve gururun tahtında daima taze ve mes'ut kalmalıdır. İçindeki «Allah kerim» diyen ve Nuh tufanının bile batıramıyacağı, o tevekkül gemisini parçalıyacaksın! Asrın kuvvete baş eğdiğini öğrendiğin için, fazilet ve muvaffakiyete «paydos» diye bağırıldığını zannetmiyeceksin. Kariim, her istediğini sen yaratacak, etrafındakilerden hiçbir şey beklemiyeceksin! Bu dikenli yollarda, hayatın bu çetin ve dik yollarında yapayalnız kalacaksın! Fakat yürüyecek ve daima yürüyeceksin... Güneş seni hayata çağırıyor, rüzgâr sana hayat veriyor; yıldızlar sana «Hayat, hayat!..» diye bağırıyor. İşte ölüme böyle galebe çalınır ve hayata böyle kavuşulur kariim!

— 120 —

İnsanda şahsiyeti öldüren her his, mel'undur. Aynı işi yapan fikirleri ve emirleri de lânetlemek lâzımdır. Bunun içindir ki, dinden ve an'aneden gelen ahlâk prensipleri, bizim hakikî hürriyet ve inkişafımızı menederler. Birçoklarının gördüğü veçhile, itikat ve düstur haline girmiş olan, beşerî iradeyi köstekliyen her fikirden kudsilîği nisbetinde nefret etmek iktiza eder.

— 121 —

Ben sana ahlâksız mı ol diyorum? Ben sana dinsiz mi ol diyorum? Hayır, kariim; ben sana müstehaselerle değil, cenin ile uğraş diyorum. Ceninin bir gün ne şekil alacağını, nasıl bir kabiliyet göstereceğini şimdiden bilemeyiz. Onu tabiat, kendisine haklı olan bütün kuvvetlerle ya bir dâhi veya bir katil yapacaktır. Muayyeniyetin ezeli ve müdahaleden kurtulmuş olan kanunları, bu cenin vasıtasile insanlığa şu veya bu istikameti ve hare-

keti verecektir. Duyguların ve düşüncelerin de böyle ceninleri vardır. Maziden gelen düşünceler saf ve bâkir olamazlar, soyu so-pu belli olan bir cenin de öylece, atalarının bazı kabiliyetlerine maliktir. Ey genç! Ben sana, herkesin bilmediği ve herkesin ancak senden görüp senden öğreneceği duygu ve düşüncelere sahip ol diyorum. Bunlar piç olacaktır.

Fakat, her piç gibi, çok ateşli bir sevginin yavrusu olacağı için pek kuvvetli, pek afacan ve çok merak verici bir şekle malik olacaklardır. İşte bunun için mazisi olan düşüncelerle inanışları istemiyorum. Kendi sevgimizin piçleri, malûm bir zümrenin sınıf teşkil eden evlâtlarından daha kutlu ve daha ünlüdür. Din, bize yeis verir; ve eski ahlâk bizi felce uğratar. Güneş altında hiçbir yeniliğin kalmadığını zanneden uğursuz kafalar, çoktan çürümüş-tür. Niçe, bu menfi kuvvetlere, güzel san'atlarla muzaffer olduğunu zannetti. Daha muzaffer insan ise, cemiyete kendisinden baş-lıyan yeni bir ahlâk, yeni bir din getiren, yani kıymetleri altüst eden insandır.

— 122 —

Buda diyor ki: «Sevinçten ıstırap doğdu, sevinçten korku doğdu; sevinçten kurtulmuş olanlar için, ıstırap yoktur; korku da yoktur. ıstırap aşktan doğdu; korku da aşktan doğdu. Aşktan kurtulmuş olanlar için ıstırap yoktur. Korku da yoktur. Gözlerini arza: bir köpük parçasına bakar gibi çeviren, rüya görüyormuş gibi diken adam, ölümün pençesinden kurtulur. Fenalıklardan kurtulmuş olanlara, varlık susuzluğundan kurtulmuş olanlara Brehmen diyorum!» Hayır, kariim! Biz sevinmek için, sevmek için dünyaya geldik. Sevmek ve sevinmek için, korkuya, ıstıraba, katlanmak için geldik. Biz arzi bir köpük parçası farzetmiyoruz. Belki, avuçlarındaki demir gülleyi havalandırmak isteyen bir sportmen gibi, onu kendimize oyuncak yapmak istiyoruz, ve hünerlerimizi onunla göstermek istiyoruz. Biz onun her tarafını delik deşik yaparız. Onda saklı olan hazinelerle içimizi yakan varlık susuzluğunu gidermek istiyoruz. Onun için biz, bu âlemi rüyada sanmıyoruz. Bu sebeptendir ki, kariim, içimizde hakiki büyük adam, kayıtsız, ihtirassız, ölmeden evvel ölen miskin bir Brehmen değil, sevgi ile sevinç için, korkuyu ve ıstırabı göze alan kahramandır!..

— 123 —

Bir karpuz çekirdeğinden kaç yüz karpuz çıkar. Bunların

içinde binlerce çekirdek saklanır. Nebat ve hayvan gibi, her canlı olan şey, daima çoğalmak ve kendini hâkim kılmak için farkında olarak ve olmayarak didinmektedir. Eğer tabiat, hayvan ve nebatı, birbirine yedirmeğe müsaade etmeseydi, bizzat onları mahvetmeseydi, belki yeryüzünde toprak ve su kalmıyacak, arzımız karpuz ve kedi gibi milyonlarca nebat ve hayvan cinsleriyle dolarak çürümüş ve pıhtılanmış olacaktı. Bereket versin ki tabiatte, insanın kaderi de hayvan ve nebatınkine benziyor. Yoksa, dünyamız sayısız aptallarla, memnun olup olmadığını bilmiyen tükenmez insan sürülerile ekşiycek ve kokacaktı.

— 124 —

Çok defa bir yalan, kalblerin kapısını açmağa ve muhal olan bir şeye imkân vermeğe müsaade eder. Öyle ise dikkat istr. Kadınlara en büyük tavsiye: Ne gördükleri ve ne de işittiklerine inanmamaktır. Sevme kabiliyetini taşıyan her insan, bilmiş olsun ki artık hastadır; yanlış görür, yanlış hisseder. Ben, **Viktor Hügo**nun tasavvur ettiği «**Pabuçlarından çamurlar ve kalbinden yıldızlar geçen**» âşıkları tanımıyorum. Kariim, seneler geçtikçe insan, görüleni görülmiyene, hakikî hayale tercih ediyor. Bu takdirde, sevdâ, çıplak ayaklarına nalın giymiş bir kızcağzın sokaklardaki türküsünden başka nerede bulunabilir? Kariim, kalbin ve ruhun, gözlerin ve kulakların gibi açık olsun; bir köşkün bahçesinden rüzgârlar nasıl geçerse, kadına ait sevgi işleri de kalbin ve ruhundan öyle geçsin. Zira kadın aşkında tehlike ve terakki yoktur. Benim anladığım hayatta ise, tehlikesiz ve terakkisiz bir aşkın kıymeti olamaz.

— 125 —

Ressam, kadının en güzel duruşunu ve en fazla gönlü çeken yerlerini göstermeğe çalışıyor. Şair, kadına karşı duyduğu şehveti, süslü kelimeler ve boyalı hayallerle maskeliyor. Ve ressam gibi, onu rengin, tüllerin; veznin ve âhenğin oyunu arasında saklıyarak içindekini hasretle, heyecanla itiraf ediyor. Heykel yontanlar ise, bazan bir âlime çelenk giydiren, bazan bir kahramanın alınından öpen, bazan da oynayan, ağlıyan mermerlerinde yine kadın vücudünün en oynak yerlerini, sinirleri en fazla uyuşturan parçalarını göstermekten hoşlanıyor. Terziden başlıyarak, sine-macı, romancı ve her nevi artistlerle, içinde kadın yatırmaktan başka bir ehemmiyeti olmayın saraylar ve halvetler yapıcısı mi-

marlara kadar herkes, kadından istifade etmenin, kadını ele geçirmenin yollarını ve kadının bir erkek gözünde dişiliğini daha parlak bir şekilde gösteren yerlerini kapar gibi görünerek açmağa çalışıyor. Herkes ve her şey, daha lezzetli ve harareti bir çiftleşmenin dekorlarını ve maskelerini yapıyor. Ve adına aşk denilen bir duygu sersemliği arasında, gûya fedakâr veya kahraman görünüyor. Bütün bu haller içinde ne kadın, erkek ihtirasının yarattığı zevke uygun bir çıplaklığı sevmekten utanıyor; ne san'atkar bu çıplaklığı göstermekten çekiniyor! Kadın sevilmekten ve erkek zevkine uygun vaziyetler almaktan hoşlanıyor; erkek, yakalamaktan, bir hayvan gibi dişisini kovalamaktan lezzet ve heyecan duyuyor. Kariim, ne cemiyetin, ne insanın bu maskeye ve bu maskaralığa tahammülü vardır. Olduğumuz gibi görünmeğe, istediklerimizi olduğu gibi elde etmeğe çalışacağız! Her günah gibi ayıbı da yaratan biziz. Yarattığımız bu ayıbın bizi ne büyük acılara katlandırdığını, ne tükenmez yalanlara mecbur ettiğini de pek iyi biliriz.

— 126 —

Bunun için kariim, her şeye rağmen daima daha iyiye, daha çoğa, daha yükseğe doğru koşacak ve içinde alevlenen yangını söndürmeğe değil, arttıрмаğa çalışacaksın. Ancak bu suretle kendi kendini aşar; mümkün olduğu kadar az buyrukların, az yasakların esiri olursun. Zira medenî insan, daha karışık ve daha çok ihtiyaç duyardır. Yani kendisi bütün cemiyet için çalışan ve bütün bir cemiyeti de kendisine çalıştıran insandır. Basit ve sade hayatı peygamberler de, Allah da beğenmemişlerdir. Hayvanlığa yakınlık ve uzaklık derecesi, yaşamadaki bu karışıklık ve ihtiyaçlardaki bu çeşitlenme nisbetine bağlıdır.

— 127 —

Epictet: «Ben kadavra sürükliyen bir ruhum!» demişti. Hayır, kariim, sen kadavranı düşündüğün şeylerin gerçekleşmesi için bir âlet, bir kalkan olarak kullanacaksın. Kadavra delinebilir, fakat içindeki düşünceler, ağızdan ağıza intikal etmiştir. Bu âlemde hiçbir eser, ebedî olmakla beraber, hiçbir fikrin ve hareketin bir tesir yapmadan mahvolacağına da inanmıyorum.

— 128 —

Kariim, gayesiz, emelsiz yaşadıkça sefalet uçurumuna düşü-

yor, ve her günahı biraz daha çılgın bir cesaretle hayata atılıyorsun. İranlı Sadî'nin dediği gibi: «Eğer günah, şarap gibi insanı sarhoş etseydi, hiç birimiz ayık kalamazdık». Bizim günahımız, ülkümüz ve arkasından koştığımız yüce ahlâktan ibarettir. bizi ayık görmiyenler, hürriyetin, faziletin, hâkim bir vatanda özlenen kemalin şarabıyla sarhoş olduğumuzu farketmelidirler.

— 129 —

Hakikatte, akıllı insan hiçbir zaman mes'ut olamayacaktır. İnsan tabiate, din ve kanuna ve nihayet büyük adamlara köle olmak için yaratıldığı gündenberi, saadet ve kurtuluş ümidiyle akla, hayale gelmeyen vasıtalarla müracaat etti. Fakat zavallı köle! Bir efendiden yakayı sıyırdığı vakit, diğer efendiye uşaklık yapmağa mahkûmdur. Zira bu düşünen madde, bu insan maddesi, kendi efendilerini ve kendi zincirlerini bizzat yaratmaktadır. Hepimizin içinde ayrı ayrı efendi olmak, hükmetmek ihtirası yaşarken, en âcizimizin olduğu kadar da en kuvvetlimizin ebedî hürriyete ve binaenaleyh tam saadete kavuşmasına imkân var mıdır? Perdeyi açıp kapıyan, fakat sahnede oynamaya kabiliyeti olmayan bir adam gibi, senin kafatasın da, başkalarının hünerlerini göstermek için bir nevi uşaklık yapıyor. Kılavuzluğunu yapamadığın bir yolda uşak olmak, heihalde bir döküntü veya bir yol kesen olmaktan daha yüksektir, kariim!

— 130 —

Mustarip insan, başkalarının acılarını daha kolay anlar. Salâhiyet ve nüfuz kazanmış insanlar, ıstırapla terbiye edilmeden yükselmişlerse, insana ve vatandaşa hiçbir kıymet vermezler. İnsan onların nazarlarında bir karınca sürüsüdür. Fakat kariim, çok defa bu karınca sürüsünün hattâ en âciz zannedileninde bile, bu kendisini çok büyük sanan çamurdan adamı, bu sahte ilâhı ayakları altında çiğniyecek bir irade ve kuvvet bulunur. Yüksek ruhlar, kendilerini bir insan olarak başkalarından farklı görenler değil, belki onlara yardım edebilmek için kendilerinin de bir vatanş ve bir insan olduğunu farkedebilenlerdir.

— 131 —

Etrafımızı dolduran sefaetlere karşı, kendi zenginlik ve sefaletinden utanmıyan hiçbir insan tasavvur etmek istemiyorum. Kariim, saadet, başkasının açlık ve mahrumiyetleri önünde tok ve

süslü gezmekte değil, onlarla birlikte aynı acıyı tadabilmekte ve kanayan bir yarayı sarabilmektedir. Dinin ve esâtirin anlattığı **Adam'ı** Allah, çamurdan yaratmıştır. Fakat ona acıları tatsın ve muhtaribe el uzatsın diye, kendi ilâhî ruhundan üfürmüştüm. İnsanlara karşı acımayan mahlûk, çamurunda ilâhî ruhtan eser bulunmayan bir kara balıktır ki, bir gün zamanın güneş ve kasırgaları altında çatlıyacak, dökülecek ve insanların ayakları altında ezilip sürünecektir.

— 132 —

Ey genç, kendi kendini aşarak Allahla boy ölçüyeceksin! Rüzgârların önünde savrulan tozlar gibi, ihtiras ve mefkûren önünde insanları, kanunları ve bütün bir medeniyeti savurmalısın! Yıkma için değil, yapmak için, mahvetmek için değil, yaşatmak için, bir fırtına, bir ilâhî âfet olmalısın! İnsan olmalısın, kuvvet ve ihtiras olmalısın, yaratıcı bir varlık, bir Allah olmalısın!..

— 133 —

Dün büyük bir heyecan içinde bütün kitaplarımı yaktım. Onlar, birer birer alevler içinde kıvrılıp kararırken, sakladıkları fikirler de benim başımdakilerle birlikte kül oldular. Onlar, bize düşmandır, onlar bizi aldatıyorlar. Onlar bize hakikati yaldızlıyan, hayatın sert ve ateşli yollarını çeşit çeşit renklere boyıyan birer pürüzma gibidir. Her satır, alevler arasında bir akrep gibi kıvrılıp bir kırkayak gibi süründükçe, içimde yanıp tutuşan bir fikir dünyasının enkazı altında kalmadım değil. Fakat ne yazık ki, onlar eskidirler, onlar iradeyi bağlayan ve bizi ülküden, hürriyet ve hakikatten usandıran ve uzaklaştıran, birbirine zıt dedikodulardan ibarettirler. Ben artık yeni bir ilim istiyorum, yeni bir san'at, yeni bir felsefe istiyorum: Kariim, ben yeni hayat istiyorum, yenilik, dâima yenilik istiyorum...

— 134 —

Sana, kitaplarımı yaktım, dediğim için belki hayret ediyor; belki, bu her şeyi inkâr eden adamın sözlerini gülünç buluyorsun. Muvaffakiyetin kolayını ve bilginin basitini arıyan adam, ölünceye kadar mağlûp olacaktır. Zorlukları göze alan ve en karışık fikirler içinde düşünmek itiyadını kazananlar, muvaffakiyetlerini her vakit kolaylaştıracaklar ve bilgilerini basit bir hale getirecek-

lerdir. Şüphē yok ki, kariim, sen söyledigini kolayca anlamıyan adama cahil dersin ve bir tesadüfün veya herhangi bir kuvvetin yardımıyla muvaffak olanları büyük zannedersin. Çünkü senin biçare başın, seni küçülten ve âciz bırakan muammalar önünde eğilir; ve sana şahsiyet veren açık ve temiz bilgilere hakaret ettirir. Böylece sen kendini tahkir eder, kendi yüksek kabiliyetini, kabiliyetsiz bir safsatacının gevezeliği önünde hiçe indirirsin. Bu âkıbete düşmemek için kariim, sakın kitaplarını yakayım, deme. Ben onları, saçlarımı ağarttıktan, içindekilerini öğrendikten ve yerlerine yenilerini koyduktan sonra yaktım!..

— 135 —

Hürriyet demek, cemiyete yeni bir baskı getiren kuvvet demektir. Hürriyet, cesaret demektir, kahramanlık demektir. Kaonunları yapan ve yıkan, itikatları deviren, taze imanlar kuran, hürriyetin yaratıcı hamlesidir. Esaret korkudur; ve korku habermiz olmadan arkadan gelen bir köpek gibi ısırcıdır. Ancak iradesinin kamçısı ile bu köpeği kovanlar, hürriyetin kevserinden kana kana içebilirler. Esirlerle âcizler, seneleri bekler ve kanunlardan şifa umarlar. Cemiyetler, bu ümit ile yaşayan milyonları toplamasaydı, hür insanları Allahlar gibi tek görmiyeccektik.

— 136 —

Tabiatın iradesi kendi kendini esir eden, kendi inkişafını çemberliyen ve hiç olmazsa geciktiren bir iktidardır. İnsan iradesi ise; tabiati, kendi sevgisi, kendi merhameti, kendi bilgisi için yardımcı yapan bir efendidir. Rüzgâr, kapımızdan destursuz girer ve güneş pencerelerimizden korkusuz sokulur diye, onlara hasret çeken ve kendini esir farzeden insan, kendi hürriyetinin yaratıcı kudretinden gafil demektir. Arzımız, çizdiği tekerlek etrafında hep aynı mevsimleri, aynı meyvaları yetiştirmek için yuvarlanır. Ve güneş biraz daha başıboş kalabilmek için kimbilir kaç milyon asır daha yanıp tutuşacaktır. Kariim, beyninde, bir nebülöz de yeni bir yıldız yaratılıyormuş gibi, ateşli ve kaynıyan fırlayışlarla, zelzeleli ve tufanlı dönüşlerle yeni sevgilerin, yeni ülkülerin cisimlendiğini hissetmiyor musun?

— 137 —

Hürriyet demek, müsavata isyan eden kuvvet demektir. Müsavat istiyenler, herkesinkinden fazla bir şeye malik olmak is-

temiyen miskinlerdir. Herkesin malik olduğuna imrenen, herkesin tattığı şeylerden, onlar kadar da kendisini tatmak isteyen mahrumlar, müsavat rüyasına dalar, ve açlıklarını bu rüyanın hezeyaniyle giderirler. İradelerinde hasret çektiklerine ulaşacak kuvveti bulamıyan âcizler, bu müsavatı, ya öteki dünyada veya, bu dünyanın kanunlarında arayıp duracaklardır; tabiat ve cemiyet, haklarda ve hayatta müsavat arıyan bir müsavatsızlık demektir. Çünkü, tabiat, ve cemiyet olanı değil, olması lâzım geleni arıyan ihtirasların kaynağıdır. Herkesi, kendisine imrendirecek muvaffakiyetler yaratabilenler, müsavat uykusundan uyanır, ve kendisinde herkesinkine iştirâk etmek iktidar ve hazzını bulabilirler.

— 138 —

İnsanın yaşı ilerledikçe çocukluğu artar; öyleyken bu çocukluktan elimizde kalan şey nedir? Heveslerimiz bir çiçek gibi koklandıkça solar ve seneler geçtikçe maneviyatımızın çöktüğünü, eski heveslerin bizimle alay ettiklerini görürüz. İnsan çok defa yetişen yeni hayaller arkasından koşar. Halbuki hepimiz bir diğerimizin omuzunda yaşarız. Eğlenmek ve gülmek için bazılarını da ağlatmak lâzımdır. İnsan, ilkbaharı, çiçekleri, kokusu ve renkleri için sever; gençliği ve kadını da bunun için severiz. Güneş çiçeklerin rengini, rüzgâr baharın kokusunu içtiği gibi, sevgi fırtınaları da, gençliğimizin bütün kuvvetlerini dağıtır ve artık bir mevsim gelir ki, onda ne bahardan bir hâtıra, ne gençlikten bir iz kahr. Sevdiklerimiz ve sevgilerimiz de kendimizle birlikte erir gider. Böylece geçmiş bir rüya bibi geleceğe açılmış ümit eden bir gözle anlaşılmaz ve karanlık bir hayatın geri dönmesini bekleriz. Ve fâniliğin zevklerini uzatmak için uğraşırız. Kuşların ötüşünde bizim dilimizle ifade edilemeyen hiçbir mâna olmadığı halde, nasıl ki anlar gibi hoşlanır ve dinlersek, öylece de geçici emellerimizin arkasından boş bir didinmeyle anlamadan, görmeden koşar, yoruluruz. Kendisine sonu gelecek ve her merhalesinde bir mâna ve kıymet bulunan işleri ve sevgileri gaye edinen muhterislere ne mutlu!..

— 139 —

Kısır arzuların, kısır ihtirasların elinde mahrum ve aç çırpınmaktan usanmadın mı kariim? Hiçbir duanın kabul edilmediği, hiçbir isyanın arkadaşı bulamadığı bir sema altında «İntikam» diye bağırmak, ne gülünçtür. Bu tiksiniyecek kadar pis ve ağır zincirler içinde esir kalan ruhun, her gün biraz daha eskiyor; her gün

biraz daha taşlaşıyor; ne ebedî sükûnun, ne bitmez tükenmez göz yaşlarının bu semayı titretmesine imkân vardır. Bu umumî dilsizlik ve âcizlik içinde, yokluğun ve meçhuliyetin sağır ve korkunç iskeletini görmüyor musun? Hakikat, gölgelerinde rüzgârların oynadığı, taşlarında göz yaşlarının parladığı bir mezarlıktadır, kariim.

Yurtlarında can veremiyen vatanseverler gibi, içimizde bir hiçlik ihtiyacı, veya ölümlle boğazlaşan ülkülerin hasreti vardır. Bunun içindir ki, tâ Sibiryâ buzluklarından gelen mujik, Anadolu bahçelerinden çıkan Türk ile boğuştu; Avusturalya ormanlarının vahşisi, medenî milletlerin bilgili gençleriyle çarpıştı. Günlerin ve asırların kapılarında isimleri hürmetle çağrılanlar, hep bu ölümün ve böyle ölmenin sarhoş dilencileridir. Kariim, her şeyin sonu ve içi, bu olduktan sonra, sükûnu hareketle, açlığı toklukla değiştirecek olursan, ümit şerbetinden içmemiş, emel güneşiyle ısınmamış bir zavallı olursun. Sana gösterdiğim yol, ölümleri göze alan bir hayat ihtirasında saklıdır. Her şeyin bu âlemde tadılacağını anlıyan ruhlar, bu âlemdeki vazifelerinin ne olacağını elbette takdir edeceklerdir.

— 140 —

İlden gelen emirler, müteredditlerin, bilgisizlerin ve zayıfların dinidir. Büyüklerin kuvveti de, bu dini kendi gayelerine vasıta yapabilmelerinden gelir. Bu din, birincilerde bir teselli ve teslimiyete, ikincilerde bir ihtiras ve tahakküme âlet olur. Birinde ümit ve sabır, diğesinde saadet ve muvaffakiyete âmil olan bu din, Niçe'nin de gördüğü veçhile, bir taraftan gaiyetçi olduğu için menfidir. Bir taraftan da müeyyideleri veya varlığı bir peygamberin deliline muhtaç, bir ilâhî kudret olduğundan menfidir. Bu dinin bir müeyyidesi de, fertleri arasında menfaatten başka hiçbir bağ bulunmayan cemiyettir ve yahut kendi haline terkedildiği zaman ancak fıtratın verdiği kabiliyet nisbetinde iyilik ve kötülüğü ayırt edebilen vîcdandır; ve bu itibarla da menfidir. İlâhî kudretin varlığı, imanımızın nisbetine tâbidir. Bunun insan işlerle alâkasını kabul etmek de bir budalalıktır.

— 141 —

Şimdi tabiati seviyorum. Sanki biraz sonra ölecek ve bir daha göremeyecekmışım gibi, heyecanla tabiati seyrediyorum. Ve tabiat, kendisine her bakışında bana daha güzel, daha cana yakın ve daha çekici görünüyor, bugünkü renkler dünküler gibi de-

ğildir. Bugünkü çiçekler dünkülere hiç benzemiyor. Ne kuşların, ne yıldızların, ne de rüzgâr ve denizin gözlerim önünde çizdiği tablo, eski tabloları andırıyor. Halbuki ben, kendim, daima eski adam, evvelki günkü adam ile yarınki adam, hep aynı kopyalar ve aynı nüshalardır.

Şimdi çocuğu seviyorum. Onun yumuşak saçlarında, onun elâ gözlerinde ben varım. Onda ne varsa bendendir. Narin dişinden başlayarak pembe dudaklarına ve gamsız gülüşlerine kadar yavrumda ben varım. Çocuklar, bizim göremeyeceğimiz, tadamayacağımız bin bir zevki, bin bir acıyı tadacaklardır. Onlar da bizim gibi nefes alıp verdikleri şu hava içinde ölüp gideceklerdir.

Kendi aynımızı görebilmek için; başkalarında ve kendimizden olan şeylerde biraz daha fazla yaşiyabilmek için yarattığımız bu küçüklere acıyınız. Bu küçükleri seviniz. Hayatımızda arayıp da bulamadığımız her iyi şeyi, tadına hasret çektiğimiz her güzel ve temiz lezzeti yavrularımızdan esirgiyecek kuvvete lânet ediyorum.

Tabiat ve çocuk... İkisinin de huyu birbirine benzer; çocuk tabiat gibi değişir ve tabiat da çocuk gibi hafızasızdır. Kollarını boynuma dolayan çocukla güzelliğine doyamadığım tabiatın lezzeti de aynıdır. Ve insan bir gün tabiata nasıl çevrilecekse ve tabiat, insanı bir gün nasıl kendi bünyesinde ve damarlarında eritecekse, öylece çocuklarımızın gönüllerinde misafir olabilmeliyiz. Çocuklarımızda eriyip gitmeliyiz. Mînnettar etmeden, teşekkür beklemeden. kime ve nereye gideceğini düşünmeden çalışan adam, yalnız kendi yavrularının değil, bütün bir millet çocuklarının ve nihayet bütün bir gelecek insanlığın damarlarında, hayat ve dimağına kuvvet vermiş demektir. Kariim, bu kudreti ancak mâbutlar gösterebilir. Ve mâbutla seviyece bir, büyük ahlâk kahramanları gösterebilir.

— 142 —

Ölüme, hurma ağaçlarının ayakta dua eder gibi ufuklara açılan zayıf kolları altında rasgeldim. Bir bazalt ormanı gibi kademe kademe yükselen şehri ve mermer sütunların susuzluktan bayılmış gibi yere uzanan kuvvetsiz gölgelerini seyrediyordu:

— Nereye yolcu!.. dedi.

Ölüm, sahillerinde fuhuş ve aşk kokan Venüs beldelerinin âsi ve çok günah işlemiş kızlarına benziyordu. Çölün serseri rüzgârlar önünde saklanacak yer arayan kumları arasında, serapların renklerine ve yetişilmez güzelliklerine karşı hâtıralar örn bir sevgiliydi bu. Cevap veremedim. Gözlerinin bi batakılık gibi tehlikeli yeşilliğine akan gözlerim, ruhum, kalbim durmuştu.

— Sen kimsin yolcu?.. diye tekrar seslendi.

Ben mi kimdim? Ben hayatın bütün güzelliklerini ve lezzetlerini emmiş ve her şeye lâyık olduğu kıymeti vermiş bir adamım. Âlemin korktuğu şeyleri sevmek, ve heikesin sevdiği şeylere kayıtsız bulunmak gibi aksı ve vahşi duygulardan işlenmiş bir insanım. Ve bu dünyada kendi kanaatlerine uymayan fikirlere, başkalarını memnun etmek için iştirâk edenleri lânetlerim. Bunlar şahsî menfaatlerinin kölesidirler. Vazifesini yapmadan ölen, vazifesinin ne olduğunu anlamadan çırpınan çekirge ruhlu insanlardan nefret ederim. Yaşamak için, hürriyet için, kendi kendisinin efendisi olmak için ölüme göze alan bir hayat âşığıyım... Fakat bunları nasıl anlatmalı?

Çıplak ayakları pembe kumlar üstünde hafif çıtırtılar yaptı. Ve güneş çıplak omuzlarından bir altın suyu gibi süzüldü. Eğer dudaklarında birkaç damla insan kanı görmeseydim, bunun her zaman kendisiyle savaşa hazır olduğum kahraman olup olmadığından şüphe edecektim. Bana:

— Benden korkuyorsun, yolcu! dedi.

Ne de olsa, insan ölüme yaklaşıırken biraz korkuyor. Onu bu kadar güzel, bu kadar iştah veren bir kadın halinde görmek de heyecana mâni olmuyor. Bilmiyorum nasıl bir duyguyla dişlerim kilitlendi. Vücudümü saran kinli bir titreme, ruhumun hayattan yuğrulmuş olan ateşli havuzundan yakıcı bir buhar, yakıcı bir rüzgâr sızdırıyordu.

— Benden korkuyorsun, yolcu!..

Hayır, ben ondan korkmuyorum. Onun güzelliğine âşık olmaktan korkuyorum. Vakitsiz ölmekten. İşimi, vazifemi yapmadan, düşündüklerimi söylemeden ve ülkümün canlandığını, doğduğunu, yayıldığını görmeden ölmekten korkuyorum. Ona isyan etmenin zamanı gelmişti. Fakat ölüm bizden daha akıllıdır:

— Cesur genç, dedi. Haydi dönüşte görüşelim!

Kariim, yoluma böyle devam ediyorum. Ona dönüşte de uğramıyacağım. Kendisini gördüğüm gün sevdim! ve bu sevginin korkusu içinde çırpıntılar yapıyor. O güzel kadına bir gün sen de rastgeleceksin! Sakın davetine aldanma. Yaşamak ölümden intikam almak demektir. Onu hasret içinde kavurmak, onu bekletmek, daha çok bekletmek lâzımdır. Kuvvetli adam ölümden böyle intikam alır; ve hayatın tadını, onun gözleri önünde ve ona rağmen böyle çıkarır. Anlıyor musun beni?

etti. Ben sana fazla olarak «ölüm ahlâkı» tavsiye ediyorum. Bu başka bir ahlâktır. Bu, aşkın, ihtirasın ahlâkını aşan, menfaat bilmiyen, içten gelen, insanın ve tabiatın bekllediği vazifelerin ahlâkıdır. Seven adam, biraz da kendini düşünüyor ve kendi için yaşıyor demektir. Sevdiği için değil, yapılması lâzım olduğu için yapacak; senden beklendiği için tahammül edeceksin. Böylece kendi sefil ihtiraslarını öldüre öldüre yurt, millet ve insanlık içinde eriyecek, metholunmaktan, sevimliden, uğrunda fedakârlıklar yapılmasından nefret ederek çalışacak ve yapacaksın! İşte o vakit, yalnız yurdun değil, bütün bir insanlığın ve tabiatın de büyüğü olacaksın! İşte o vakit beklemeden işliyen bir Allah, emir almadan çabalyan bir peygamber ve nihayet bir mucize olacaksın! Ve bu sarsılmaz iradenin eseri günlük olmayacak; yaşadığın günler içinde ister istemez kabul edilmeyecek, ebdiyete kadar sevgiler içinde yaşıyacaktır! Ne kadar büyükler geldi ki: Eserleri kendileriyle birlikte devrildi. Ve ne kadar büyükler geldi ki: Hattâ kendi hayatlarında, gayelerinin yıkılıp gittiğini görmek sefaletine uğradılar... Ve bu fânî tecrübeler, bir milletin veya bir insanlığın hayatına mal oldu. Gençler! Yaptığınız şeyi kendiniz bozmayacaksınız ve başkalarının bozmaya muktedir olamayacağı şeyleri yapmağa çalışacaksınız. İşte sizin vazifeniz, işte sizin ahlâkınız bu olacaktır. Anlıyor musunuz beni?

— 144 —

Bir gün önünde secde eden ve seni göklere kadar çıkaran ve nihayet bir ilâh yapan dalkavukların arasında kalacaksın. Etten ve kemikten yaratıldığı için, bu sefil ve aç insanların bu, uğrunda her şeylerini fedaya hazırlanmış olan zavallıların yalanlarından hoşlanacaksın. Hangi büyük baş vardır ki, çevresi bu cinsten aç ve şerefsiz insanlarla kuşatılmış olmasın... Öğülmekten hoşlanmak fâniliğin bir ihtiyacıdır. Ve sefaletin muzaffer olmak için feda edemeyeceği hiçbir mukaddes yoktur. Ey genç! Sen bu etin ve kemikğin düşkünlüklerinden kurtulacaksın. Olduğun gibi görünmeğe mecbur olduğun bu âlemde ve bu vatanda, olmadıkları gibi görünen sefillere lâîk oldukları yumruğu indireceksin... Sana fazilet kılavuzluk edecek ve hiçbir teşekkür beklemezsizin vazifeni yapacaksın. Bu yurdda, ahlâkın sağlam ve sarsılmaz bir heykeli kurulmadıkça her fânî gibi kuvvetli olduğun zaman hürmet göreceksin ve düşüğün zaman, en evvel, vaktile önünde her şeylerini feda eden insanların hakaretine uğrıyacaksın! Ülküye kavuşmuş olmak, bir cemiyete, bir işe, bir mesleğe baş olmak kâfi bir saadet değil mi-

dir ki, sen hâlâ içindeki Gorili etrafındakilerin riya ve sefaletlerinde kandırmağa ve doyurmağa çalışıyorsun?!. Gençler! Büyük adamlar, büyüklüklerini çevrelerinden almazlar; onlar mevki ve şereflerini kendileri yaratırlar!..

* *

Bu fikirler, bir lâbirentte, bir uçsuz karanlıkta yalnız başına geziyor-muşum gibi, bana dolaşık ve karanlık göründüler. Ruhumu korku ve endişe içinde bıraktılar... Ben böyle düşünürken elimdeki sahifede bir küçük diyalog gördüm. Okuyorum:

— 145 —

Kır saçlı adam — Üstadım, hayatta vefa ve sevgi olmasaydı, yaşamak zahmetine değer miydi. Hayır hayır, ben sizin tecrübelerinize hürmet etmekle beraber iddialarınızı bir kanun gibi kabul edemem...

Ak saçlı adam — Evlâdım, senin dediğin şey, insanların yan-yana geldikleri veya bazan da uzakta bulundukları zaman, her hangi bir menfaat için yekdiğerine yaptıkları bir söz ikramıdır. Bu da maddî bir ikrama imkân bulunmadığı vakit yapılır. Sevgi de bu söz ikramının sesli bir cilvesinden, gülümsemesinden başka bir şey değildir. İşte asıl hayat, bu iki, olmıyan şeyi aramak cehdinden ibaret olduğu içindir ki, yaşamak külfetine değer; sen cidden acemi ve tecrübesizmişsin!

Kır saçlı adam — Belki hakkın vardır. Bu sözleri başkalarından da dinledim. Fakat ben saf bir adamım; her yüzüme gülen karşısında iyiliğin, doğruluğun, güzelliğin temiz havasını teneffüs ederim. Gerçekten bazı dostlarım vardır ki, onların vefasızlıkları bile beni sevdiklerindendir. İnsan sevdiğini üzmekten zevk alır. Hattâ bunun için olacaktır ki, ben kendilerini aramadıkça, onlar beni kat'iyen aramazlar. Fakat hakikatte aramızda öyle bir kardeşlik mukavelesi vardır ki, ona ilk defa imzalarını koyan sevdiklerimdir ve biz o mukaveleyi herhangi bir menfaat dolayısıyla de imza etmiş değiliz. Sevdiklerim benden ne beklerler; ve beni ne için sevgilerinin dairesine kabul ederler bilmem. Fakat ben onların kendim için yetişilmesi imkânsız görünen meziyetlerine hayran olduğum için imzaları yanına mühür diye gönlümü bastım...

Ak saçlı adam — Bunun için olacaktır ki, onlar senin gönlünü aldıktan sonra sende gönül kalmamıştır diye, başkalarını avlamaya çıkmışlar... Sen daha gençsin; gönlünü kaptırdığın, sevgi ve saygını kendilerine bağladığın kimselerden ne bekliyorsun? Mesut olmak istiyorsan onların hayallerinden kendine bir ziyafet çek. (Geçmiş zaman olur ki...) mısraını hatırlıyarak bir gün kendi

cenazeni örtecek olan topraktan, onların vefaları üzerine bir avuç serp... Ve karşısına geç ağla. Belki göz yaşlarıyla bu toprağın teşkil edeceği hamurdan, senin temiz sevginin bir âbidesi yapılabilecek esrarlı bir macun çıkar!

Kır saçlı adam — Beni meyas ediyorsun! Bu fikirlerin, kalbin muvazenesini bozan bir zezeledir.

Ak saçlı adam — Öyledir. Fakat sen hayatı, vehim ve hayallerine göre değil, olduğu gibi kabule mecbursun.. Burada her şeyi çıplak görmeğe alışmalısın... Ölüm gibi hayat da bir hakikattir ve hakikatin süslüsü olamaz!

Bu iki adam alaca karanlıkta musahabelerine devam ettiler ve sanki daha büyük ve derin bir felsefeye dalmışlar gibi, karanlıklar içinde kayboldular!

! *

Bu diyalogun altında şu satırlar vardı:

— 146 —

Sevgi sofrasına koyacağın şey, sadece kendi kalbin ve kendi aşkın olacaktır; Bir kişinin değil, millet ve insanlığın aşkı olacaktır.

* * *

Bundan sonra arkadaşım, bir aşktan ve bir kadından bahsededeceği anlaşılan, süslü ve kokulu birkaç sahifeyi aşağıdaki cümlelerle doldurmuştu. Bunları bir kaç defa okudum. Çok seyrek yazılmış, büyük harflerle yazılmış, fakat titriyerek yazılmış gibiydi. Ben, kadının tadını bu kadar çıkarmış ve kadını bu kadar iyi tatmış bir insan ve yazıya rasgelmemiştım. Kimbilir belki ben de bu kadına, ve bu aşka imrendim... Fakat arkadaşımın aşkı, ne benim ve ne de başkalarının anlayacağı neviden olmadığını, bu satırlar pek güzel anlatacaktır. Devam ediyorum.

— 147 —

Okuyucu, sana biraz da kadın ve sevginin inceliklerini göstereceğim:

Onu, anadan doğma çıplak görmek istiyorum. Kendi istediklerimle başbaşa kaldığım zaman, nasıl kendimi ve hüviyetimi, ruhumu çıplak görüyorsam, öyle görmek istiyorum. Bu arzusun önünde kadının, erkek tadı almış bir dişi gibi, bakışı ve yürüyüşü değişmişti. Soyunmağa başladı ve soyundu. O, âhenk ve müvazenenin et halinde maddeleşmiş, canlanmış bir şekliydi. Kalçalarda gerilen deri, belde ve karında daralıyor, göğüste bir volkan gibi fışkıрмаğa hazır, kollarından ellere ve bacaklardan ayaklara doğru tekrar daralıyor, süzülüyor. Yeni can vermiş bir balık gibi gergin, tıkız ve pürüzsüz bir vücut görüyorum. Bir derinliğe bakar gibi

başım dönüyor. Bir yüksekliğe uçuvermişim gibi gözlerim kararıyor. Önünde bir maden olsaydınız erirdiniz, ateş olsaydınız sönerdiniz. Eflâtun'un ülküsü, ve Musa'nın Allahı gibi tek, kamaştırıcı ve eritici bir şeydi o.. Gönlüm, bir ok gibi bu gergin yay üzerinde fırlamağa, kopmağa hazır, hedefini evvelce çizmiş, bir enerji olmuştu. Bir erkek hayvan, dışisine nasıl ve niçin bakarsa, ben de bu güzel varlığa o gözle bakıyorum. Avuca sığmıyacak kadar tombullaşmış ve sertleşmiş olan göğsünden sanki hayat bir meme şeklinde fışkırmıştır! Kendisini aynada bir kere de kendi görseydi, kadın olduğu halde bir erkek gibi şahlanırdı; işte ben bu kadının karşısındayım ve bu kadını sevdiğimi sanıyorum.

Onu gördükçe eski kaleler üzerinde çıkan arsız incir ağaçları ve yabancı otlar gibi ruhumun yıkısı üzerinde karışık emeller ve meyvasız hırslar uyanıyor. Onunla günlerce yaşadım. Ruhumun ve sevgimin sıcaklığı ile yavaş yavaş eriyen bu kadın, kaç kere karşımda bir yay gibi, çelik gibi gerindi ve sevgimin zenbereginde sıkılmaktan, kurulmuş bir saat gibi günah işleyip durdu. Fakat ne yazık! Bir gün o öldü ve bir gün nasıl oldu bilmiyorum, onu aramağa gittim, sevgilimin gömüldüğü yeri buldum. Yakup Kadri'nin nebbası (ölü soyucusu) gibi, ay ışığı altında, onun toprağını kazdım. Toprakta, sanki yeni gömmüşüz gibi, onun ve kâfurun kokusu çıkıyordu. Birkaç ateş böceği.. ve sessizlik. Toprak, bizden önce göçenlerin bütün sıcaklığını içmiş gibi ateşli. Eştikçe, bu sıcaklığın ve bizden önce ölenlerin ruhları bir buğ gibi dumanlanıyor! Havaya esrarlı ve garip bir tütsü yükseliyor. İşte mezarın içi! Toprak ve ölüm, bu kadın üzerinde ne büyük bir medeniyet yaratmış. Boşalan ve kuruyan damarları sonsuzluğa giden bir tünel gibi, çürümüş, kokmuş ve bir bataklık halini almış olan bacakları arasında uzanıp gidiyor. Kimbilir onların arasında ne kadar sayısız canlı, kendilerini yeni bir yıldızın üstünde sanıyorlar! ve kimbilir nasıl sönmez bir hırs ile orada, bizimkine benzemiyen ve belki ondan daha yüksek yenilikler ve zevkler yaratmağa çalışıyorlar! Onun cenazesine bakarken büyük Buda'nın şu sözlerini hatırlıyorum:

«Şu ıstıraplı çehreye bak! İçinde kimbilir ne bitmez istekler ve hevesler konuklamıştır. Şimdi dayanacak bir gücü kalmıyan bu vücut ne kadar çökmüş!.. O, ihtiyarlığın, âcizliğin ve sefaletin bir yavası imiş gibi yıkılıp gitmiş... Bir gün bozulabilen beden mahvolur. Zira, hayatın sonu ölümdür. Sonbahar kabakları gibi şuraya atılmış olan bu beyaz kemik yığınına görerek nasıl sevinebilirsin?»

Gerçek, onun ne güzel sesi vardı. Rüzgâr altında servilerin iniltisi gibi, bir fırtınada denizin çağltısı gibi coşkun, ince ve derin sesler... O, sesinin ve kendisinin güzelliğinden ve benim üzerimdeki etkisinden, habersizdi. Yürürken çiğneyip geçtiğimiz bir karınca sürüsünün kıyametinden nasıl haberimiz olmazsa, o da benim ruhumun, kendi karşısında geçirdiği çarpıntıları öylece bilmiyordu. O, sağken de yeni kazılmış bir toprağın rengi ve kokusu gibi, nemli, keskin, esmer ve yumuşaktı. Onu kucaklarken, yeni bir mezara sarılmışım gibi, ölümün iliklerime kadar işlediğini hissedirdim. Dudaklarımda dolgun ve ateşli ağzı, kollarımda bir morsa benziyen tıkız ve pürüzsüz eti, **Azraîl**'le çiftleşiyormuşum gibi gözlerimde, hayat ve ölümü alçaltırdı. Bu kadının yanında, sanki güneşin içinde imişim gibi tükenmez bir ışık, bir sıcaklık duyardım. Sevginin parıltısı ve kalbin ateşi, gözlerim kadar da ruhumu kamaştırıyordu. Bu kadın, sağlığında bir fırtına veya bir dalga gibi korkunç değildi. Sadece suydü, ışıktı. Bütünün çoğu nasıl boğar, ötekininki nasıl kamaştırırsa, bu kadına yaklaşmak da öyle yakıcıydı. Fakat artık bu, o kadın değildi.

Eskiden, her duruşundan ve her yerinden ayrı bir tat aldığım bu baş, ezilmiş bir yılan gibi ağzından boşanıp kuruyan kanlar içinde erimiş gitmiş... Bu pıhtılı, bu çökük baş içinde parçalanan yüzü, dolgun ve uzun vücudu üzerinde bütün eski tadıyla gözümüne çarptı... Artık bu bir kadın değildi. Kıvrılmaktan, uzayıp büzülmekten, ısırmağtan ve sokmaktan yorulmuş ve nihayet başı kadar da vücudu ezilmiş bir zehirli hayvandı. İşte bu lâşenin üzerinde binlerce, milyonlarca adını bilmediğim böcekler dolaşüyor, benim evvelce her parçasından ayrı bir tat aldığım bu kadının kokmuş etinden, aynı lezzeti ve belki şehveti tatmağa çalışıyorlar... Kariim! Bu lâşe medeniyeti, bu lâşe zevki ile, içinde yaşadığın medeniyet ve zevk arasında ne fark buluyorsun? İnsan çürür ve koçar; medeniyet insanın açlığını, bir kadın sevgisi gibi artırır; kudurtur; ben seni, yaptığı işlerin hesabını, tabiat ve insana vermek zorunda olmıyan büyükler arasında görmek istiyorum. İsmi. rasgele ağıza almak günah olan şahsiyetler ve büyükler gibi ebedi zevkler, ihtiyaçlar, gayeler yaratmış bir kuvvet görmek istiyorum!

Mezarlıktan dönüyorum. Sevdüğimin cenazesini, biraz da hava ve ışık için diye açıkta bırakarak dönüyorum. Onu biraz daha koklamak için burnumu ayırmadığım vücudundan şimdi ne fena; ne uzaklaştırıcı bir koku esiyor! İçinde bulunduğum mezarlıkta

sanki eski ölüler taşlaşarak yeniden yer yüzüne fışkırmış gibiydiler. Onlar yaşadıkları zamanlarda olduğu gibi kırık, dökük, zakkat ve kirli görünüyorlar. Hepsinden, sağlıklarındaki gözetleme huyu geçmemiş... Bazıları, başını topraktan çıkarmış, gelip geçene bakıyor; bazıları da belini yarı doğrultmuş dirilmiye çalışıyor. Her yanda ve her yerde onlar var... Bir deniz feneri gibi, bütün bu ölüler, bize kılavuzluk ediyorlar. Niçe gibi: Hayata, hayata! diye bağırıyorlar... Ben bütün bunların ortasında, önüne yüzlerce saygı çelengi konmuş millî bir âbide gibi, sessiz ve kayıtsız bekliyorum. Hayır, okuyucu, bu âlem karşısında, içinden çıkamadığım binbir bilmece karşısında, bir yaşlı ağaç gibi bekliyorum. İçinde birbirinin dostu ve düşmanı olan binbir canlının yuva yaptığı bir ulu ağaç gibi, başım, aralarında uygunluk ve düzen bulunmayan binbir düşünce, binbir istekle dolu... Rüzgârlar ağacı sallıyor, içindekiler bir beşikte imiş gibi zevkle sallanıyor! Benim zavallı başım da, yüklerinin ağırlığı ve savaşı altında öne eğilmiş sallanıyor! Bazı ağaçlar vardır ki, gölgesi altına düşen tohumları da bir gün kendisi kadar yükselir. Ruhum da yavrularını kendi gölgesinde büyütüyor ve onların üzerine ölmüş hayallerinin yapraklarını döküyor. Yavru ağaçlar, bu sarı ve kuru yapraklar altında ne kadar dinç görünüyorlar! Kariim! Bu bizden olan, kendimizden olan, besinini ve tohumunu kimseden almamış olan düşünceler, hareketler ve güçlükler içinde, yaz ve kış yapraklarını dökmiyen ağaçlar gibi taze olduğumuza inan! Ölümünden, filozoflardan ve peygamberlerden korkmadığımız bundan, yiğitliğimiz ve gururlanmamız da bundandır.

— 149 —

Tabiatı seviyorum! Pek çok gezdiğim halde yalnız bu toprakta binbir şekle giren tabiata âşıkım! Denizlerle, ormanlarla, yakın ve mamur sahillerle, kuru veya yeşil dağlarla bu yurttaki seyrettiğim tabiata âşıkım! Fırtınalı bir gündeyim... Çürük bir sandalın üstünde yurdumun açık bir denizinde geziyorum! Sanki altında Allah saklanmış da şimdi bütün büyüklüğüle zuhur edecekmiş gibi, deniz kabarıyor! Bazan sanki nâmütenahilikten yeni bir âlem yaratılacakmış gibi ufuklara kadar sallanan ve yükselen bir düzlük görülüyor! İşte ben, bu dalgaların omuzlarında yıldızlara yükseliyor, bu dalgaların omuzlarında ebediyetin karanlığına gömülüyorum... Su... İçimizin ateşini ve tabiatın yangınlarını söndüren su... Aktığı yerlerdeki şırıltısı ve serinliğe yorgun ruhumuzu dinlendirir. Maddenin kirlerini temizliyen su, ölü nebatlara

can verir! Bunun içindir ki, (Hayat sudan olmuştur) derler. Halbuki dostum, hayatı yaratan ve hayat veren su içinde boğulanları, mahvolanları görmedin mi? Kadının, şehvetin, maddenin ve ihtirasın lezzeti de böyle... Can verir ve can alırlar... Ve biz onların üzerinde, tıpkı bu dalgaların omuzlarında imişiz gibi, bazan zevkin en yüksek zirvelerine çıkar ve bazan en baş döndürücü uçurumlarına ineriz... Asıl faziletli adam, bütün bunların haddini bilen ve iradesinin dizginlerini, fâni zevklerin ötesinde değil, berisinde ve hiç olmazsa oitasında durdurabilendir. Halbuki ey genç! Sen, sırtını denize ve tabiatın güzelliklerine çevirmiş, gözleri birbirinin penceresine bakan bir eski sokak gibi, meşru olmıyan, doğru olmıyan köhne ve kirli bir dimağ değil, içinde her türlü kabiliyetler ve kuvvetler saklanan, istediği zaman istediği kadar yükselebilecek, sarsabilecek olan bir volkansın!

— 150 —

Ben artık, bir sinema artisti gibi, kollarımda sıktıklarımından hiçbir zevk almıyorum. Bu sevda oyununu o kadar çok oynadım ki, nihayet perdede seyrettiğimiz artistteki gibi, bana bunlar birer oyun, her gün aynı maksadı biraz başka dekor ve biraz başka vaziyet ve ifadelerle tekrar etmek gibi geliyor... Mevzu istediği kadar değişsin... Bunların hepsi, aynı hayvanlıkta, aynı heyecan içinde biraz daha ölüme yaklaşmakta nihayet buluyor ve bunun içindir ki ey genç, sana sevgilerin daha çok kutsalını, daha çok usandırmıyanını sunmak istiyorum...

— 151 —

Gençlik ve gençliğe mahsus zevkler ve eğlenceler, bir zaman için gayedirler. Halbuki saçlar ağardıkça, yollar uzar; yollar dikleşir ve evvelce hafif bulduğumuz eşya ağırlaşmağa başlar... Artık ruhumuz da, elâstikiyetini kaybetmiş bir kadın vücuğu gibi gevşemiş, yumuşamıştır. Kolay ağlarız. Kolay seviniriz. Ağzımızda fâniliğin tadı ve nedametleri, kafamızda ölümün hayalı... Henüz açılmamış bir sahne karşısında sabırsızlanan seyirciler gibi, biz de bu oynanmış oyunun merakile yarı korku, yarı vesvese içinde kalırız. Esasen bu yaşlar, artık etrafımızdakilerin, sevdiklerimiz, tanıdıklarımızın öteki âleme hicret ettiğini duyduğumuz yaşlardır, çocukken hastaları duymazdık, ölenlerden haberimiz olmazdı. Fakat şimdi artık, kulaklarımız hep bu haberleri beklemekte; ve bu haberleri duymaktadır. Dostum, ne için titremeğe başladın? **Sokrat**, ölüme karşı nasıl kahramanca yürüdü. Ölümün

öte tarafında ya bir şey var, veya hiçbir şey yok. Mahiyetini evvelce tecrübe edip zararlı bir şey olduğunu öğrenmediğimiz, bi-naenaleyh ne olduğunu bilmediğimiz şeyden ne için korkmalı... Korku cehaletten olduğu kadar da bilgidен gelir. Ona göre, öte tarafta bir şey varsa mutlaka ilâhîdir. Bu ilâhî âlemde bulunmak iyi ve faziletli insan için bir saadettir. Eğer bir şey yoksa, şimdi-den bir yokluk için korku çekmek delilik değil mi? Öyle ise dostum, sen de **Sokrat** gibi, daima bildiğini söylemeyi, iyiyi ve iyiliği seveceksin, Doğruluk ve ideal için, karşına ölüm çıkacak olsa bile, onunla da mücadele edeceksin!..

Ey genç, daima kendi kendine benziyecek, kendi kendini de-ğiştireceksin! Bir denizin kendi kendine kabarıp, çalkandığı ve yine kendi kendine döndüğü gibi...

— 152 —

Bütün nehirler denizlere dökülür! Ve yağınurlar denizlere boşanır. Öyle iken denizler tuzlarından ve lezzetlerinden ve hattâ seviyelerinden ne bir şey kazanır; ne de bir şey kaybederler. Böylece ey genç! Sen de mekteplerin, dinlerin, ailenin, kitabın.. bin bir telkini altındasın. Fakat yine sen, sen kalmağa çalışacaksın! Hakikî tıynet ve mahiyetin değişmiyecektir! Nasıl ki rüzgârlar, denizin rengini bir an için değiştirirse, suların azgınca boşaldığı yerde deniz nasıl bulanmış görünürse, sen de cemiyetin ve insanlığın bin bir tesiri altında muvakkaten değişmiş olacaksın! Rengi değişen dalgalar nasıl yine su iseler; nasıl onlar yine tuzlu ve yine denizden iseler, sen de öylece, her şeye rağmen sen kalacaksın! Ve sensin! Sen sadece fânî ihtirasların, kirli arzuların içinde hakikî şeklini kaybetmiş bir zavallıdan başka bir şey değilsin! Ben senin kolundaki kuvveti kafanda görmek istiyor, yokluktan ve unutulmaktan korkarak zevklerini ette değil, hakikatte ve fazilette gidermeni istiyorum!..

— 153 —

Genç dostum! Sen ihtirasın, iyi ve kötü bin bir arzusun rüzgârile homurdana homurdana, kendi başından tutuşan, dumanlanan bir nargile gibisin. Her nefes alıp verişinde saf ve tenüz bir billûr gibi parlıyan ruhunu, keyif verici arzuların dumanıyla kirliyorsun!

— 154 —

Güneş, belki etrafımızı iyi görelim diye karanlıkları dağıtıyor. Fakat kendisine bakmaklığımıza müsaade etmez. Faziletli insan da, herkese kendi iyilik ve büyüklüğünden istifade ettirecektir. Fakat hiç kimsenin kendi ruhundaki parlak kaynağa el ve göz uzatmasına müsaade etmeyecektir. O, nereden geldiğini düşünmediği bu cömert ışığın aydınlattığı âleme bakacak, ve sadece iyiyi iyi olduğu için, ve iyi kalbinin ışığında her şeyin iyi görüldüğünü takdir ettiği için vazifesini yapacak, faziletli ve temiz kalacaktır. Ve esasen bu âlemde kalan bir tek hakikat vardır ki, o da, bu fazilet ve temizlikten ibarettir. Yoksa, genç dostum, üstadımız Buda diyor ki: (Parlıyan şey ölümdür. Mademli o ölümdür. Altında bulunanlar ölürler. Kendisinden başka bir tarafta oturanlar ilâhlardır. Onlarsa hiç ölmezler. Işıkları, yaratılmış olanları bu sefil dünyada hayata bağlayan gemlerdir. Hangisini isterlerse, onun gemi çekilir ve o, ölür!.)

* *

Anladın mı beni? Meyvalar ne kadar tatlı ve lezzetlidir. Bunlar sanki bir genç kız mezarından gıdasını almış ve onun dudaklarının lezzetini emmiş gibi çekicidir. Öyle ise, senin gemin çekilmeden, kulları ve Tanrıları da kendine bağlayacak bir iş yap! Ve bu işi yaparken, bu dünyanın bin bir nimetinden tatmayı da ihmal etme... Zira yaşamak iyidir ve tatmakta lezzet ve ebediyet vardır.

* * *

Bu adamın mantığı ile bu meyvaların nasıl yenebileceğini düşündüm. Bu kadar her şeyi kara gören ve sonra sür'atle iyi ve güzel neticelere ulaşan bir insanla başbaşa ve uzun müddet kalmak beni heyecandan usandıracak diye korkuyorum... Sözlerinin çoğunda halı, fakat mühim bir kısmında hasta bir ruhun yesini taşıyan bu satırlar arasında arkadaşımı tenkit edebileceğim pek çok noktalar vardı. Onu her şeyden evvel bedbin görüyordum, ve ihtimal ki, bütün bu satırları bir intihar ıstırarile yazmış ve ancak kendine hayat aşkını telkin ede ede bu felâketten yakasını kurtarmıştır. Fakat onun bana müthiş bir cevap veren şu satırları gözüme ilişince, bu tehlikeli adam üzerinde mütalea beyan etmekten ise kendisini dinlemenin daha hayırlı olacağına inandım:

— 155 —

Nikbinlik ne demektir? Her işi yolunda ve her işi iyi görmek değil mi? Bu görüş mezbahaya veya tarlaya götürülmediği için

sevinen bir öküzün, bir mandanın görüşüdür. İdeale bağlı insanların nikkbin olabilmesine imkân yoktur. Zira, o, her yapılandan daha iyisini isteyen, ve her olanın eksiklerini farkedenden bir dimağa maliktir. Terakki ve kemal fikri, bu bedbinliğin bu eksikleri görmenin neticesidir. Dinamik insanlar, bu ıstıraba katlanamadıkları için harekete geçen insanlardır. Yoksa ey genç! Bugün işi yolunda, karnı tok olduğu için her maskaralığı, her sefaleti, her cür'eti hoş ve iyi görenler, her şeyden evvel insan olabilmek için birkaç istihale geçirmeğe ve ondan sonra da vatandaş olmak için pek çok emek sarfetmeğe mecburdurlar!

— 156 —

Umarım ki, yarın karnı tok, basit, âciz ve kör bir adam çıkacak ve bana, ölümü, bedbinliği neşrediyor diyecektir. O zavalhı bilmelidir ki, ölümü sevmiyen, ölümden korkan insan, henüz sinirleriyle yaşayan bir aç hayvandan başka bir şey değildir. Biz ölümlü yaşamak için severiz. Vatanları, hürriyetleri, mefkûreleri kurtaranlar, ölüm âşıklarıdır. Tabiat ve Allaha, ölümü istihkar ederek muzaffer oluruz. Hayat bir tehlikedir. Onu göze alamıyanlar esasen doğmamış veyahut pek vakitsiz ölmüşler demektir!

— 157 —

Sabaha karşı yola çıktım, gidiyorum. Bir makaraya benziyen arabamın tekerlekleri yolları sara sara ilerliyor; ve bazan arabam, süsüz bir hayvan gibi yolları içerek koşuyor. Uzaklarda horoz sesleri işitiyorum. Onlar, sanki içimizden birini vazifeye çağırıyormuş gibi bağırıyorlar. Nihayet ufuklarda pancar suyuna benzeyen bir kıvıllık, bir billûrda uyuklayan erimiş bal rengi... Daha sonra bir cıva parlaklığı ve ağırlığıyla yuvarlanan güneş, Nereye gidiyorum? Önümde bir mezarlık var. Yumutalarında birer civciv saklıyan kulukça olmuş tavuklar gibi, bu mezarların altında da başka başka hayatlar var. Sanki toprağın harareti bunları parçalayarak bir servi haline getirmiş! Âlem yeni yaratılıyormuş gibi, etrafım hayat ve hareketle dolu! Eşya tam şeklini almak için sanatkârın bir darbesini bekliyen mermer gibi, bir ışık darbesine, bir silkinmeye muhtaç görünüyor. İşte bu sahada yapayalnızım! İnsan yalnızlıkta Allah oluyor. Yaratıyor, yaratıyor... Bu yalnızlıkta sanki arzı, parımlarımında döndürüyormuş gibi, kendimde her şeyi idare eden sonsuz bir kuvvet buluyorum ve bu halde tabiati, gerinen bir genç kız göğsü gibi bütün güzelliklerini açmış ve beni

içine, derinliklerine çekiyor sanıyorum. İşte bu halde ilerlerken saçları uzun ve kıırmış bir genç rastgeldim. Bana şunları söyledi:

— 158 —

Derimizin her noktası acır, vücudumuzun her noktasından kan çıkar yolcu! Acı, ve kan! Görünmedikleri halde derimize bir küçük iğne batırmış olsak derhal kendilerini gösterirler. Ruhun asalet ve sefaleti de böyledir. Küçük bir ihtiras, bunlardan kan fışkıtır, acı gibi velveleyle yayılmalarına sebep olur. Ruhumuz, dokununca patlıyan nebatlara benzer: İçinde ısıık, ateş ve yıldırım taşıyan bir elektrik pili gibi, taşıdığı kuvvetler korkunç ve faydalıdır... Büyük adam, bu kuvvetle neyi işletmek lâzım geldiğini ve neyi aydınlatmak iktiza ettiğini bilendir. Yoksa o bazan yıldırım olur. Kendi kendisini de mahveder. Bunun içindir ki birçok büyük devlet adamları, milletlerinden aldıkları şeref ve mevkii hazmedemediler. Mefkûrelerinin ve gayretlerinin büyüklüğüne rağmen ya iş başında iken inkâr olundular, yahut tarihin düşkün simaları arasına karıştılar...

— 159 —

Fakat yolcu! Bu dünyanın en süslü mezarlarında yatanlar da onlardandır. Onlar, hayatlarında da bizimkine benzemiyen yerlerde yatmışlardı. Onlar yer yüzünde çaldıkları, dilendikleri ve kazandıkları kâfi değilmiş gibi, süslü mezarlarıyla hattâ âhirette de bizden farklı bir mevki aramaktadırlar. Ölüm her cinayeti, her kabahati affettirir. Zira insan ölünce ulvîleşir; ilâhîleşir, güzelleşir... Zira hayat, tabiatın kendi kendine isyanıdır. Ölüm, bu isyandan feragati ve tabiate benzemeğe razı olmayı ifade eder: Ölümüne razı olanın bu teslimiyeti, kendisini kahramanlaştırır. Kahramanlar gibi ilâhîleşir. Yolcu, er geç, bütün yorgunluklarımızı içinde dindirdiğimiz, her türlü zevkimizi içinde tatmin ettiğimiz bir yatakte can vereceğiz. İşte günahları affedişimizin bir sebebi de budur. Yazık onlara ki, kendisini satan, yurdunu satan, fikrinin ve mefkûresinin hürriyetle açılıp büyümesine engel olan kuvvetleni affedecek kadar geniş bir esir kalbine maliktirler!

— 160 —

Nasıl ki, renkli bir billûr içinin dolu veya boş olduğunu bizden saklarsa, nasıl ki içindekinin rengini kendi rengine boyarsa, bizim sefil ihtiraslarımız da, yüksek hakikatleri, büyük faziletleri,

öyle sahteleştirir. Kendisine benzetir; ve görünmez bir hale getirir; Nasıl ki biz yumurtayı yerken, bir tavuğu mahvettiğimizden haberimiz olmazsa, öylece en küçük iyilik ve kötülüklerimiz de, işlendikleri zaman farkında olunmayan bir büyüklük ve bir hayata maliktirler. İradeli ve idrakli insan, gittiği yolu ve yaptığı işi bilen insandır. Daha büyük insan ise, nenin yapılması lâzım geldiğini ve ne vakit yapmak icap ettiğini takdir edebilendir.

— 161 —

Tavuk civciv yapmak için yumurtlar ve arılar kendileri için bal yaparlar. İnsan bunları, sanki kendileri içinmiş gibi, bir taraftan besler, diğer taraftan onların hakkını ve eseiini çalar. Yolcu, bu tabiatın insanı da hayvanı da kendisi için çalışır; fakat tabiat bir gün onu yutabilmek için kendisine yardım eder. Artık yumurta vermiyen bir tavuk gibi, süt vermiyen bir inek gibi işe yarayan insanın ne tabiatte, ne de cemiyette hakkı vardır. Tabiat insandan ve insan kendinden âciz bulduğu eşya ve hayvandan intikam alıyor. Bu mücadele sonuna kadar devam edecektir. Ve nihayet şekil ve tabiat itibarıyla yekdiğerine benzemiyen varlıklar, ölümün maskesi altında bir elden, bir fabrikadan çıkmış gibi birbirinin aynı olacaklardır! Ben seni bu herkese benzemekten menediyorum. Kimseye benzemiyeceksin. Fakat başkaları ve herkes sana benzemeğe ve senin yolunda gitmeğe özeneceklerdir.

— 162 —

Buna rağmen yolcu:: Dalgalar üstünde eşyanın aldığı şekiller gibi; bir damla ziyanın su üzerindeki akisleri gibi, ruhumuz fazilet ve vazife denizinde akla gelmiyen eğrilikler, kamburluk ve şaşılıklarla malûldür! Ancak yaşamak iradesinin prüzması önünde, bütün bu bozukluklar düzelir ve cana yakın renklerle süslenir!

— 163 —

Yolcu, ben de senin gibiyim. Karanlık ruhumda bazı bazı yeni bir ümit parıltısı oluyor; ve bu, yavaş yavaş kıvılcımlanarak bir yangın haline geliyor; kendimi bu yangının sıcaklığı, aydınlığı ve dumanları içinde kaybediyorum! Üzerinde bin bir aşk nağmesi çıkaran çeşit çeşit kuşların cümbüşünden haberi olmiyan ve bin bir faciaya sahne olan bir köhne ağaç gibiyim. Ruhunun derinliğine gömülmüş, etrafımdaki hayatla alâkasızım... İçime bir destinden sızan sular gibi, bu etrafımdaki hava ve nağmeleinin damla

damla ve bir billûra benzijen şeffaf katraları süzülüyor. Fakat desti su ve su desti olmadığı gibi, ne ben bu seslerdenim, ne bu sesler bendendir: Bëndir! Yolcu.

— 164 —

Bir kadın seviyordum... Yemek için beslenen bir kuzu gibi sevgimin ve fedakârlığının sebebini bilmeyen bir gafildi o... San-ki tabiat onu çıplak gezsın ve insanları soysun diye yaratmış gibi, hırsından, ateşinden en soğuk mevsimlerde bile pek açık dolaşırdı. Onu bu doğruluğu için seviyordum! Bana bir gün faziletten ve nedametten bahsetti. O vakit anladım ki bu da, olduğu gibi görünmekten usanmağa başlamıştır. O vakit bu kadın bana, hayatı kokmuş, bulaşık maddeler içinde geçen bir martı gibi güzel görün-
dü. Artık bunun ne sesinde ve ne de etinde tat kalmamıştır! Baş-larında nazlı kuşların ölüsü, sırtlaında vahşi hayvanların derisi var. Boynunda bir elmas kertenkele, ve kollarında bir altın yılan var. İçlerindeki sefaletin madde şeklinde dışa vurmuş bir şekli olan bu hüviyeti sen de tanırsın yolcu!

— 165 —

İnsan tabiati sevmiyor. Tabiiliği sevmiyor! Tabiat her şeyi güzel ve yerli yerinde yaratır. Halbuki en eski insan bile yüzünü, gözünü, ve muntazam vücudunu tabiatteki gibi değil, kendi mu-hayyilesindeki gibi bin bir şekle sokuyor; fakat tabiat ne güzel in-tikam alıyor! Bize hakikî simamızı ölürken veriyor. Hakikî kuvvet ve zaafı ile tabiatın adamı, ölüm yatağında nasıl da tabiatın iste-diği şekle giriyor... Sadece insan insandan değil tabiat insandan ve insanın küstahlığından intikam alıyor! Anlıyor musun yolcul Benim zavallı yavrum! Ruh olarak doğdun, madde olmağa gidi-yorsun! Her gün biraz daha yüzün, adalelerin ve saçların sertleş-iyor... Bunu hissetmiyor musun? !.. Sen genç ben ihtiyai... Yekdi-ğerini kovalıyan iki tekerlek gibi aramızdaki mesafe daima aynı kalacak ve daima birbirimize kavuşamaksızın bu yolu takip ede-ğiz! Fakat nihayet bir menzil vardır ki, orada arabanın yayları kı-rılacak ve birleşeceğiz! Mademki acı hakikat budur; aramızdaki mesafeyi genişletmeğe çalış. Saadet! Birbirimize yetişmek için bizi birbirimize bağlıyan zincirin kırılmasında değil, sünmesinde, uza-masındadır. Ve bunun için sende başından büyük, muhayyilenden geniş bir kalp ve irade arıyorum!

— 166 —

Sıcak bir mevsimde uzun yollardan koşup gelen bir insan,

suya ne kadar muhtaç ise, ben de öylece hürriyete, doğruluğa ve aşka muhtacım! Limonluklarda yetiştirilen mevsimsiz ve kıymetli çiçekler gibi, ruhumun harareti altında yumurtalarından çıkan bin bir ıstırap yılanına annelik yapıyorum. Etrafımdaki insanlar, aynı demir üzerinde ahlâr ve oflarla sürüklenmeğe mahkûm bir tren gibi esaretin bütün acılarını temsil ediyorlar. Ben onlardan olmak istemem. Onlar her mevsimde başka bir elbise giyip, başka bir vaziyete sokulan balmumundan mankenler gibi devrin ve cereyanın doğru ve yanlış bin bir kisvesine bürünürler... Böyle olmak-tansa, gelip geçenleri olduğu kadar da yıldızları ve semayı ve oralarda geçen hâdiseleri kayıtsızca seyreden bir heykel olmayı tercih ederim! Karuncalar vardır ki, kendilerinin pek çok misli olan eşyayı kollarında taşırlar; harp sahnelerinde binlerce insanı istediği istikamete, ölüme veya zafere sürükliyen bir büyük adam gibi, ben de, sırtımda bitmez tükenmez emellerin, mahrumiyetlerin ve saadetlerin yükünü taşıyor. Sonsuz arzularımı o kumandan gibi istediğim istikametlere yolluyorum. **Brahma: (Bütün âlemleri kendim yarattım. Kendimden yarattım. Yine öyle iken ben benim! Benden hiç bir şey eksilmemiştir!)** dedi. Ben de öyleyim... Zaman zaman ihtiyar bir ağacın gövdesinden fıskıran, asalak ve taze dallar gibi kendimde yeni ümitlerin ve yeni hayat kudretlerinin fıskırdığını hissediyorum. Ziyaya, dek.ora göre nasıl ki bir insan yüzü bin bir mâna alır, başka başka simalar imiş gibi, şekil değiştirirse ben de öylece içimde mâna ve kıymeti her dakika değişen oynak sevgiler ve nefretlere kapılıyorum. Fakat bütün bunların içinde **Brahma** gibi kendimden yarattığım bu bitmez tükenmez hayallerin, emellerin, arzuların içinde eksilmiyorum! Yalnız başına ve tam olarak ben varım! Yaşıyorum, yaşıyacağım... Yılmadan kendimden vererek, yarata yarata büyüyen, izini ve eserini yarattıklarının kalp ve vicdanına daha derin ve geniş bir şekilde çizen bir Tanrı gibi yaşıyacağım!

— 167 —

Yolcu, arzımız da biraz bize benzer; neremize dokunsak kan çıkar. Toprağın neresini kazsak oradan su çıkar. Acaba onun da bizim gibi dokunulan yerleri acıyor mu? Ahlâklı insan, tam insan, hayvanı, nebatı ve bütün etrafındakileri bu gözle ve bu duygularla seyredebilendir.

* * *

Arkadaşım, yolda rastgeldiği bir akıllı adamdan ne suretle ayrıldığını

kaydetmemiştir. Sadece ona attığı bu yazıların sonunda, kendisine mi, yoksa o akıllı adama mı ait olduğunu anılamadığım şu satırları gördüm:

— 168 —

Dün bir ördek gördüm ki, beş altı hindiye önüne almış kovalıyordu. Arkasında bir o kadar hindi, kendisini talip ediyordu. Ördek hindiden daha fazla akıllı değildir ve hindi ördekten daha az kuvvetli değildir. Hal böyle iken bir ördek beş altı hindiye kovalıyordu. Ve onları (Sus!) diyerek kovalıyordu. Bazen bir cemiyet de, bütün bir insanlık da böylece, bir adam önünde hezimete uğrılar. Veya böylece bir adamın arkasına düşerler.

* * *

Bu satırlardan sonra kuyrukları birbirine zincirlenmiş altı akrep resmi bir yıldız gibi sahifenin nihayetini süslüyordu ve bu sahifenin arkasında sadece şu satır vardı:

— 169 —

Ben taassubun, ölümün, bedbinliğin ve esaretin düşmanıyım.

* * *

Arkadaşım, nasıl olup da düşman olduğu şeylerden bir dost gibi bahsedebiliyor? Ruhlar vardır ki, düğümlerini çözebilmek için İskender'in kılıcı değil, kalbin ve zekânın darbesi lâzım. Bu tomardaki fikirler de böyleydi. Fakat ben onun düğümünü açacak kadar zeki ve geniş bir kalbe malik değilim... Binaenaleyh, yoluma devam ediyorum:

— 170 —

İnsanı bahtsız yapan, anlaşılamamasıdır. Bir insanı anlamak, onunla anlaşabilmekle mümkündür. Hiç birimizde yekdiğerimizi anlamak için bu kadar uzun zaman beklemeğe ve birbirimizi o kadar uzun zaman görmeğe tahammül yoktur. Anlaşılamayan insan, herkes tarafından anlaşılmış gibi hakkında yanlış hükümler verilen ve nihayet iftira olunan insandır. Çok defa, bir kitaptaki fikirlere, bir işteki çalışmalara, bir ülküdeki isabete karşı da vaziyetimiz böyledir. Kariim, insan bu kusuru dolayısıledir ki, aldanır ve cemaat, aldanmayı bilmiyen gözü açıkların önünde, bu gafletinin ve saflığının cezası olarak bir nevi esir ve amele gibi sürünür.

— 171 —

Bizim olan şeyler, bir başkasının hoşuna gitmiyebilir; büyük adam, kendininkine uymıyan düşünce ve hareketleri baltalıyan değil, onların içinde de işe **yarıyan** bir şeylerin saklı olup olmadığını arıyan ve bulan adamdır. Hiçbir fikir, doğrudan doğruya faydalı veya zararlı değildir.

Yalnız bizimkilere uymıyanlar mutlaka faydalıdırlar. Biz hiç olmazsa, onlar vasıtasile yeni bir ihtiyacı, yeni bir ihtimali keşfeder, etrafımızdaki «**evet**» cilerden ziyade «**hayır**» diyebilenlerin cesaretindeki sebebi anlıyabiliriz. Bunun içindir ki kariim, zıt fikirler arasında bir âhenk yaratan ve birbirinin aksi olan kuvvetleri birleştiren insanlar, hakikaten büyüktürler.

— 172 —

Tarihin her sahifesi, bir âlemin ölümünü anlatır. Şu geçirdiğimiz dakikalar, yeni doğacak âlemlerin müjdeleri doludur. Biz bu geçenle gelecek olanın arasında neyiz? Vazifemiz ve işimiz nedir? Sadece ölümü göze alarak yaşamak mı? Kariim, insanıyeti akıllandıran ölümdür. Varlığın sırrı ve felsefesi ölümle anlaşılır. Ahlâk, din, Allah ve kanun ölümden doğdu ve ölümden kuvvet aldı. İnsanı medeniyet yolunda **kamçılayan** ve ilerleten de ölümdür. Sana, yarının medeniyeti karşısında, bugün dünyaya erken gelmiş olmak hissini veren, bizden evvel, şu içinde yaşadığımız hayatı hazırlayan **olmadır**. Bir gün her şey bitecektir diye, bulunduğu vaziyete razı olan kanaatkârlar, yarın kimse-nin teşekkürünü kazanamayacakları gibi, kendi atâlet ve kanaatlerinin kazdığı bir uçurumda da sürünmeğe mahkûm kalacaklardır.

— 173 —

Kariim, seninle böyle konuştuğum için, sen beni kötümser, özcü, mistik ve şüpheci bir vâız zannedeceksin. Seni isyana teşvik ettiğim için ilk defa bana karşı isyan etmeyi tecrübe edeceksin. Seninle bir peygamber gibi görüştüğüm için belki benden mucize istiyecek ve belki bana: «**Senin emirlerin de yaktığı din ve ahlâk-
kın emirleri nev'indendir. Ne için bunlara itaat etmeliyim?**» diyeceksin! İşte ben sende bu şahsiyeti yaratmak istiyorum.

Her anlamadığımız şeyde biraz esrar olduğu muhakkaktır. Fikirlerimizi anlatabilmek için bazan bu esrarlı lisana müracaat mecburiyetindeyiz. Sen beni bunun için mistik sanırsın. Biraz mis-

tik olmıyan bir felsefeyi ve şüpheci olmıyan bir ilim adamını, öz-cü ve kötümser olmıyan bir ülkücüyü tasavvur etmek, felsefeden, ilim ve ülküden nasib almamak demektir. Bu adamlar, sadece bugün yediği otları karnı doyduğu için, her şeyi yeşil gören bir dört ayaklı demektir. Kariim, sen bana isyan edebiliyorsan, ben seni istediğim hale getirdim demektir. Sendeki şahsiyeti uyandırdım, sendeki iradeye hareket verdim ve seni insan ve hayat yaptım demektir.

— 174 —

Hak demek, kuvvetlinin elinde bulunanlarda hissemiz olmak demektir. Ve kuvvet, lâıyk olduğunu koparan irade demektir. Bazan bir etin, bir kadavranın kurtlandığı gibi, ölmüş ve aç ruh-humuzda, kokmuş ve kıvrılmış bir takım arzuların canlandığı görülür.

Bu arzuları doyurmak isteyenler, haklıların iradesi önünde parçalanacaklardır. Zira, hak, kuvvet değildir, fakat yalnız başına hak bir kuvvettir. Yazık onu kazanacak kuvvetten mahrum olanlara...

— 175 —

Sen malik olduğun yıldızla, önündeki masadan aldığın kuvvetle hükmetmiyeceksin; sana hürmet ve itaat edenler, bir gün bir başkasına intikal edebilecek olan bu makamların kuvvetine değil, belki bizzat senin şahsiyetine, senin yüceliğine, kemal ve faziletine, isabetli düşüncelerine saygı ile eğilmelidirler. Zira, insan vcdanı resmî mecburiyetlerin yarattığı saygıları, bu mecburiyet kalktıktan sonra hakaret ve nefrete çevirmekte büyük bir maharete maliktir. Öyle ise kariim, hiç kimseyi faydasız bir işe memur etmiyeceksin; ve hiç kimseden vazifesinden başka bir şey istemiyecek, vazifen ve hakkın olmıyan hiç bir işi de üzerine almayacaksın! Bütün bunlar, sana pek pahalıya mal olabilir. Fakat hiç olmazsa zalime, biraz vcdan ve biraz korku aşılması ve mazlumlara cesaret, hürriyet ve teselli vermiş olursun ki, bu kazanç, senin kaybettiklerinden daha çok ve daha üstündür.

— 176 —

Sanki Tanrı, arzımızı yumruklamış da orası burası şişmiş gibi, önümde dağlarıyla, dereleriyle, ovalarıyla geniş, koskoca bir yara halinde pıhtılaşmış bir âlem görüyorum ve bu yaralar içinde insan mikrobi, tükenmez gayretlerle tüneller açıyor; bataklıklar kuru-

tuyor; köprüler yapıyor! Âlemi bir Tanrı gibi seyredebilen büyükler, bu zavallı mikioplara istikamet verir! Dağların, derelerin, uçurumların içinde maden aratır. Vazife, hakikî büyüklere itaat demektir. Fikrin ve insanın büyüğüne inanmak demektir. Büyüklere istihale için, hiç olmazsa büyükleri idare eden ülkeleri kavramak için ve hattâ onları aşmak için tabiatle, idealle mücadele etmek demektir.

— 177 —

Bazan üzerine düştüğünüz işler için, sizden umulmadık meziyetler ve vesikalar istendiğini görürsünüz. Tabiatın ne garip bir oyunudur ki, bunları isteyenler, çok defa bizden istedikleri şeylerden bizzat mahrumdurlar.

— 178 —

Bir dinî emir, **hikmetin başı Allah korkusudur!** demişti. Asıl hikmetin başı **utanmaktır**. Bunu çehresinden silip atabilenlerin bazı büyük muvaffakiyetler kazandıklarını görürüz. Bunları, sirke çıkarılmış maymunlar ve develere karşı duyduğumuz garpi hislerle uzaktan seyretmelidir. Bunların küstahlığı, kendilerine yaklaştığı nisbette artar.

— 179 —

Vicdan, başkasının ihtiyaç ve acılarını kendi içimizde hissetmek demektir. Bu duygu ne kadar genişse, o kadar büyük vatan-
daş, o kadar yüksek insan oluruz. Ahlâk denilen ve kaideleri zaman zaman değişen emirlere rağmen, bu duygu saklanabilir. Kendilerinde namus ve faziletin varlığını vehmettiğimiz insanlar, bu duygiyu zaman zaman bir karagöz gibi peidede çıkarabilenlerdir. Hakikî ahlâk ise, gıdasını bu maskaralıktan değil, vatan-
daşa, canlıya karşı duyulan hudutsuz bir sempatiden alır.

— 180 —

Bazan kendimizi çok kuvvetli bulur; elimizdeki nimetleri tahkir ederiz. Dayandığımız kuvvetler birer birer çökünce, eskiden beğenmediğimiz nimetler, gözümüzde büyümeğe, kıymet kazanmağa başlar. Asabiyetlerimiz, hep ulaşamadığımız hayallere karşı bir ulumdur. Mâhrumiyetlerimizin sızısı ile değil, lâyük olduklarımızın kazanılması için lâzım gelen enerji ile yaşamalıyız.

— 181 —

Bir çok işlerde vazifeye geçinmek için katlanılır; sofrasında bir tabağın daha eksilmesine razı olabilenler, cesaret, şeref ve hürriyet itibarıyla kadına ve sofraya düşkün olanlardan daha uludurlar. Kariim, birçok tatlı lokmalar, sahiplerinin namus ve hürriyetleri bahasına yutulmaktadır. Dünyanın her yerinde böyle kölelere ve hiç bir deni kuvvete baş eğmiyen hakiki hürriyet kahramanlarına rastlanılır.

— 182 —

Kariim, bak tabiat ne güzeldir. Tabiatın insan kuvvetine terkettiği eserler ne kadar çekicidir. Kadınlar biraz daha oynak, meyvalar daha lezzetli ve her şey daha tatlı bir bakışla bizi davet ediyorlar. Kuvvetli adam önünde bütün arzular, bütün ülküler tahakkuk için fırsat gözlüyor gibidir. Ne için bu kadar iyilikler, güzellikler ve imkânlar içinde, yaşamaktan korkuyor, atılmaktan, cesareten çekiniyorsun. Ya sen hiçbir şey istemiyecek kadar hastasın, yahut istediklerini pek uzakta gören bir tembel veya korkaksın!..

— 183 —

Talih ne demektir? Bu sana göre, yerinde kazanılmış bir sempati demektir veyahut kör tesadüfün lûtfuna uğramak demektir. Halbuki, ne başkasının sempatisine ve ne de tesadüfün isabetlerine tenezzül etmiyen adam için, talih demek, yenilmek bilmiyen bir iradenin kazancı demektir.

— 184 —

Bazan bir meyva, bir yemek bizi kendine çeker; bazan da hiç tanımadığımız bir kadın, bir güzellik önünde iştahlanırız. Bu etin, sinirin ve midenin açlıklarını artıran şeyleri tatmin etmek kolaydır. Fakat, bunların yanıbaşında beynimizi, vicdanımızı kendisine karşı şahlandıran derin veya yüksek vazifeler ve ülküler de vardır. Herkesin kana kana içemediği bu kaynaklardan kanmak isteyenler, etin ve sinirin arzularını körletmeğe mecburdular. Kadının ve sofranın bir muvaffakiyetin vasıtası ve ne de gayesidirler. İnsan irade ve makamına boyun bükmiyen mukaddes şeyler pek azdır; hakiki zafet ve irade ise, fânî ihtiraslarımıza diz çöken sefaletlerden intikam almak, onları cemiyet ve ihtiras kadrosunun haricine atabilmektir.

— 185 —

Kariim, her ruhanî fikir ve kuvvetten nefret ettiğim için, senin bir melek veya Allah olmanı istemiyorum. Fakat insanın tasavvur edebildiği Allah kadai kuvvetli ve melek kadar sabırlı ve miz olmanı istiyorum. Ve bir şeytan gibi fırsatları kaybetmiyen bir zekâ ile kanunları yaratan, milletleri idare eden esrarlı dehâya sahip olmanı istiyorum. Seni bir misyoner gibi, bir havari gibi, bir sahabe gibi ülkülerin kahramanı görmek istiyorum. İşte o vakit fânî zevklerden iğrenerek tadaçak ve etrafında bir bakışma, bir iltifatına, hattâ senin istemediğin şeyleri de feda eden bin bir mücrim, bin bir aç göreceksin. Yaratıcı, nasıl eserlerinden üstün ve eserine muhtaç değilse, seni de, idare ettiğin cemiyetin hiçbir lûtfuna muhtaç görmek istemiyorum. Kariim, seni fânîlerin en faziletlisi, gelecek nesillerin kalbinde parlayan yüksek bir ahlâk yıldızı görmek istiyorum. Herkese örnek olacaksın; ve senin yolunda gidenler, yolunu şaşırmış olanlara da rehberlik eden büyükler arasına geçmiş olacaklardır.

— 186 —

Fazilet, herkesi kıskandıran değil, imrendirendir. Bu itibarla hareketlerin, arzuların, vazifelerin ayrı ayrı faziletleri vardır. Bütün varlığını, yaşadıkları cemiyete hizmet için vakfedenler, bu cesit faziletleri bir buket çiçek gibi ruhlarının vazosunda besliyor sayılırlar.

— 187 —

Herkesi memnun etmeğe imkân yoktur. Zira, hiçbirimizin menfaati bir diğërimizinkine uymaz. Fakat kimseye ferâlık yapmamak elimizdedir. Başkalarında olan şeylere göz dikmemek, ve başkalarının istemediği şeyleri yapmamak ve yaptırmamak, bu iîşâhî iyiliğin vasıtasıdır.

— 188 —

İnsan vardır ki, kendisinden olmıyan ve hattâ bazan kendisinde olan şeyleri başkalarından kıskanır. Başkalarının meziyetleri, kendi nüfuz ve salâhiyetlerini kıracakmış gibi hissederler ve başkaları farkında olmadan ve sanki kendileri de farkında değillermiş gibi, bu muhayyel rakiplere, bu meziyetli insanlara fenalık yaparlar. Bu sebeptendir ki, pek az büyük adam, maiyetinde ve re-

fakatinde, kendi mütalâalarına «hayır!» diyebilecek adamla beraber çalışabilir. Cemiyetlerde zaman zaman görülen, yeis, isyan ve korku hisleri buradan gelir.

— 189 —

Yüzleri kızarmadan başkalarını lekelemeğe çalışanlar, çok sağırdılar. Bunlar, kendi haklarında neler söylendiğini işitselerdi, her şeyden evvel utanma kabiliyetini kazanabilirlerdi.

— 190 —

Okudukça utaniyorum; okudukça kızarıyor ve küçülüyorum. İnsanlığın ve medeniyetin erişilmez, dayanılmaz göz nuru önünde içim kamaşıyor. Kariim, sen bu yüce ve tükenmez emeğe, kendi alın terinden, kendi kol ve kafa kuvvetinden ne ilâve ettin? Öyle ise sen ne hakla, insanlığın, hattâ hayvanlar için bile saadet arıyan eserlerinden istifade ediyor ve kendini o çalışanların bir cüz'ü sanıyorsun?

— 191 —

Bu böyle mi olur? O şöyle mi olur? diye boşuna itiraz ediyorsun. O öyle olacak ve bu da böyle olâcaktır. Hattâ hiç ümit etmediğin ve kendi itiyadına uymıyan şeyler bile birer hakikat olarak karşına çıkacaktır. İtirazdan evvel, olana ve olması lâzım gelene kuvvet ver; hüner, yürüyene ahmakça mukavemet etmek değil, belki yürümesi lâzım olana kuvvet vermektir.

— 192 —

Kendini büyük görmek, kendinden büyüklerini görmemekten gelir. Öyle ise bu bir nevi körlüktür.

— 193 —

Bir mezarlıktan geçiyorum. Orada çok büyük iyilikler yapanlarla bir o kadar fenalık yapanlar, sevenler ve sevilenler, sağlıklılarında bin bir acı, bin bir tatlı hayat geçirenler... Hep aynı sessizlik içinde ve yanyana uzanmışlar... Yalnız, bu taşların kimi süslü, kimi parmaklıklı ve çiçekli... Demek bunlar, dünyada iken, o mütevazı ve fakir mezarlardakilerden daha muhteşem ve mes'ut yaşamışlardı. Cüneşin altında adaletsizlik ve müsavatsızlık kaynaşı-

yor. Fakat toprağın altında hepimizi aynı böcekler yiyor; aynı karanlık çürütüyor.

— 194 —

Vaktile İranın büyük hâkimi «Ben ne katıra binerim, ne de bir eşek gibi yük altında kalırım. Ben hiç bir devletlinin kölesi ve hiç bir kölenin de efendisi değilim!» demişti. Şarkın bu korkunç kanaati, asırlardanberi bu ruhu taşıyanları bataklıklarda kurbağalar, çöllerde kertenkeleler gibi süründürdü. Kariim, bu zihniyet kendi kendisinin efendisi olmak demek de değildir. Belki, kendi aczinin ve yalancı gururunun kölesi olmak demektir. Büyük ülkülerin yükü altında ve büyük zafer filleri üstünde yaşıyacaksınız... Düşüncelerine esir olanlar, ardından gelecek ve kendinden yüce kuvvetlerin ardından gideceksin!..

— 195 —

Fazilet neye derler? diye soruyorsun. Fazilet, kabul ettirebildiğimiz duygular, düşünceler ve hareketlerdir. Yayılabilen, beğenildiği için özlenilen her hareket ve her işte bir fazilet vardır. Fazilet bazan, kendi kendine düğümlenip çözölemiyen ve bazan da sahibinin boynuna sarılıp boğan bir engerek yılanı olur. Faziletin zehirinden korkanlar, onu soksun diye başkalarının omuzlarında görmek isterler. Halbuki o, bir silâhtır. Yaptığı savaşlarda bir yıkıcı gibi görünse de, onun zaferi, yıktıklarının üzerinde yeni yeni ve çeşit çeşit iyilikler, güzellikler yaratır. Kariim, faziletten niçin korkuyorsun? Onu çok defa sahibine zarar veren bir yılan gibi vasıflandırdığım için mi titriyosun? Hangi şey vardır 'ki, kullanmasını bilmiyenin elinde yilandan daha zararlı ve korkunç olmasın! Paranın, kadının, hattâ bilgi ve büyük işlerin de böyle tehlikeleri yok mudur? Korktuğuna doğru atılacak, cesaretini zayıfta değil, kuvvetlide, emniyette değil, tehlikede deniyeceksin. Her hakkı ve hakikati müdafaa için yenilmez kuvvetlerle çarpışacak, her doğruluğu tanıtmak için büyük yalancılarla savaşacaksın! İşte faziletin tadını böyle tadacaksın. Onun içinde yarattığı acılardan kurtulabilmek için, yeni korkunçlara saldırmak iradesini gösterecek, bu acıdan kazandığın yeni kuvvetlerle atılacaksın! O vakit ardından yine kimsenin geldiğini göremezsən faziletin seni kâfi derecede zehirlemediğini anlıyacak ve bu yılanı, biraz daha derinden ısırsın diye muhtelif yerlerinden baralayacaksın! Büyük adam, muvaffakiyetsizliklerini; muhit ve şartların bozukluğunda değil, kendi irade ve bilgisinin eksikliğinde görür. Muhit ve şartlar ira-

deyi değil, belki irade bunları yaratır. Asrı idare edenler, insanları ve kuvvetleri böyle yendiler. Cemiyetlere medeniyeti ve milletlere istiklâli böyle getirdiler.

— 196 —

Cemiyet, ısırgan gibi bir maddedir. Onu ellerinde taşımak isteyenler, çabuk dikenlenirler. Bir cemiyetle oynamak isteyenler, onu ısırgan farzederek pişirmeden ellerine ve ağızlarına almamalıdır. Cemiyetin pişmesi demek, onu kendi dilediğimiz fikirlerin ateşle kavurmak ve oynanacak hale getirmek demektir. Bütün büyüklerin yaptığı oyun budur. Fakat bu oyun, her cambazın, her artistin yapacağı bir iş değildir. Cemiyeti ısırganlıktan kurtarmak için, onu dehâ alevile tutuşturmak ister...

— 197 —

Kariim, seninle yalancı ve olmayacak ülküler aşılıyan bir peygamber gibi konuşmak istemiyorum. Bunun içindir ki, evvelâ kendini sev! diyorum. Zira, biliyorum ki, kendini sevmiyen ve evvelâ kendi için düşünüp çalışmıyan adam, bir başkası için emek sarfedemez. Emellerimiz, arzularımız, içimizde birer define gibi gömülüdür. Çok derinliklerdeki bu defineyi, bir gün açıp kullanamayacak olduktan sonra, kendi varlığımızın ne mânası kalır? Yoksa, sen, bir hasis gibi kullanılamıyacak bir servetin mirasçısı veya bekçisi misin? Hayır kariim, bütün istediğin şeyler, kendin içindir. Mevki, şeref, para, kadın ve zafer... Hepsi seni sarhoş etmek için, yalnız kendi iradenin mükâfat ve zafeleri olduğu için çekicidir. Bunların hepsini kazanacaksın! Yalnız unutma ki, kendi ömründen, (bilgisinden, iman ve iradesinden vermeyenler, bunları güç satın alırlar.

— 198 —

Peygamberlere acıyorum; onlar ne fena şeylere ve ne yanlış fikirlere inandılar. Kadehlerindeki ülkü şerbeti, ayıltacak yerde sersemletecek bir zehirle doludur. Kendileri onun buharile az mı eziyet çektiler. Hüner, ne eskinin yerine yenisini koymak ve ne de yıktığımızın yerine bir yenisini getirmeğe çalışmaktır. Uzviyetin yaraları, nasıl ki çok defa kendiliğinden kapanırsa, cemiyetin yaraları da bazan kendi kendine kapanır. Ben seni cemiyetin ne bir hekimi ve ne de bir cerrahı görmek isterim. Bunlar, ne kadar şifa verseler de, eski yaranın izini ortadan kaldıramazlar ve cemiyet,

her uzviyet gibi, mutlaka ve daima bir yerinden ağırı duyacaktır. Yazık ağırı duymıyan cemiyetlere, yazık içinde büyük işler yapmanın sıkıntısını hissetmiyen insanlara... Kariim, ben sana Tanrı ol diyorum. Eskisinin hiç bir izini bırakmadan, olgunlaştıran büyük ülkü filizlerine dal budak saldıran bir yaratıcı ol diyorum. Cemiyetin ağrıyan yerleri daha çok acısın. Bırak bu acıyan yer, bir kanser olsun, bir kangren olsun ve kendi kendini mahvetsin... Fakat sen, ondaki tohumların, ondaki neşe ve muvaffakiyetten başka bir şey tanıımıyan kuvvet tohumlarının büyümesine bahçıvanlık yapmayı unutma... İnsan, kendi etini keserken duyduğu acıyı, içinde yaşadığı cemiyetin yaralarını keserken de duyar. Eğer sende adına acımak denilen eskimiş ve zavallı âyetlerden biri uyuyorsa, ne kendin için, ne milletin için faydalı olabilirsin... Ben sana dehâ acımağıdır ve ebedî bir acıdır dedim. Fakat dehâ acıdığı için dokunmaz, acıdığı için yıkmaz demedim... Dehâ büyük acısını ve büyük acıları dindirmek için, bütün acıyan şeyleri acımadan yıkan kuvvettir dedim...

— 199 —

Niçe, devrin büyüklerini bir kedi gibi kıskandı. Yaşıyan kanunlara, tatbik edilen adalete, ahlâk ve din mefhumlarına isyan etti. Çünkü o, yaşıyanı yıkmak istedi ve yerine kendi begendiklerini koymağa çalıştı. O, çok iyi tanıdığı insan ruhunu, tanımak istemedi. Adaleti yaratan ve kanunları yapan da insandır. O, insanlığa razı olmadı ve bir «**üstün insan**» ın yarattığı kıymetleri, diğer bir üstün insanın yıktığını bildiği halde, bu büyüklerin insanlık taraflarını göremedi. **Üstün insan** kimdir? Kariim, o da senin gibi bir anne ve babanın vaktile ağlayıp sızlıyan bir yavrusuydu. Onun da etinden kan akar; o da acıkır, o da ölür. Öyle ise o da sendendir. Yalnız onun başındaki çetenk, senin hediyen değildir ve üstünlüğü arkasındaki milletin sadakası değildir. O, bütün bunları kendi bakışının yıldırımından, kendi beyninin ışığından kazandı. Sen ona hiç bir ad koyamazsın, o kendi adını koydu, ve tarih dediğimiz asırların hâfızasına, o kendi kendini gömdü. Sendekinden fazla olan şeyleri semadan almadan kendi yarattı. Büyük adam, bir Tanrı gibi, eselerinin olduğu kadar da kendi büyüklüğünün yaratıcısıdır. O herkesten kuvvetli, herkesten cesur ve herkesten haristir. **Hep** ile hiç arasında kalmamak için, bunlardan birini tercih etmek olgunluğunu gösterdi. İradesinin gergin yayı, hedefine değip değmiyeceğini düşünmeden, ihtirasın okunu, bütün olanlara, bütün karşı gelenlere fırlattı. Mümkündü ki, ok boşa gitsin.

Sert bir yere çarparak kendini yaralasın ve kaplan, avcısını ikinci bir harekete meydan vermeden parçalasın. Avcı buna da razıdır. Zira o, hep ile hiç ve varla yok arasında kalmak istemez. Eğer sende de bu büyüklük varsa, kendine bu kadar güvenebiliyorsan, sen de bir insan üstüsün. Kariim, sana kendini yarat diyorum. Kendi kendinin Tanrısı ol diyorum.

— 200 —

Kulaklarımda deniz uğultusu, ayaklarımda altında yerin sarımsı... Etrafımda yüz binlerce insanın ağlayan ve gülen sızıltısı... Karşımda, yedi sekiz kollu bir şamdan gibi, esatirin sekiz on başlı bir ejderhası gibi, her biri başka tarafta uzanan zehirli ve alevli bir takım ihtiraslar, bana doğru sürünüyor. Ejdehanın dili, yüzümü; alevinin ateşi beynimi yalıyor. Bunların her birinde bir büyük adamın, adına ahlâk, din, bilgi, güzellik ve doğruluk denen fitneleri parlıyor. Bazan birini yakalamak istiyorum. O vakit ayaklarımda altından yer kayıyor; bir diğerinin sesini işitmek istiyorum. Deniz gürültüsü mâni oluyor. Hepsini birden söndürmek ve öldürmek istiyorum, o vakit ağlayan ve gülenlerin sızıltısını ve sızısını hissediyorum. Kariim, senin içinde bu büyük acıdan yok mudur? Senin içinde bu gördüğüm yedi kollu şamdana ilâve edilecek bir mum, yedi başlı ejdere saplanacak bir ok yok mudur? Ne yazık ellerindeki yayı çekecek kuvvetten mahrum olan kollara, ne yazık ciğerlerindeki nefesle yeni bir ışık yakamayan ve eski bir ışığı söndüremiyen kara bahıtlılara!..

— 201 —

Seni ısıyorlar. Ah! demiyorsun. Sana her türlü eziyeti yapıyorlar, oft demiyorsun. Elindekini almağa geliyorlar, kovmak veya kaçmak istemiyorsun! (Ne verseler ana şâkir, ne kulsalar ana şâd!) diyen acınacak halli büyük şairimiz gibi, boynunu bükmüş, işine ve kaderine razı görünüyorsun! Şu halde ne diye kendi kendine sızlanıyor; ve ne istediğini bilmediğin halde bir şeyler istiyormuş gibi, kendine benziyenlerle bir araya gelince, etrafında olup biten şeylerden şikâyet ediyorsun? Yaralarının sızıları içinde inliyen bir vahşi hayvan görmüştüm ki, kendisini acılarından kurtarmağa gelenleri ısırmıştı. Çünkü o, acılarının, şimdi kendisine kurtarıcı gibi sokulan bir takım adamlardan geldiğini pek iyi biliyordu. Kendi sınırlarında bu kadar olsun kuvvet bulamıyanlar, kötülere, kötülük edenlere haykıramıyanlar ve bir kötülüğün inti-

kamını almaktaki lezzeti bilmiyenler, bir gün, zavallı İsa gibi çar-miha gerilecek ve havariler gibi bin bir acıya katlanacaktır.

— 202 —

Karim, affetmesini bilmek kadar da affetmemek bir fazilet ve bir vazifedir. Affetmek acımdan gelir. Acıdığımız kimse, acı-nacak bir haldedir. Öyle ise, ne diye kabahat yapar? Ne diye za-vallılığından utanmadan, bizim mert ve temiz insanlığımıza karşı saygı duymaz? Acımak, sadakaların en zehirli, dinlerin bize bıraktığı hediyelerin en kurtlu ve en küflüsüdür. Affetmiyeceksin! Yapılan kabahat, seni tecavüz ediyorsa esasen affetmeğe de hak-kın yoktur. Fena işler ve fenalıklar, ne kadar çok affedilirlerse o kadar fazla artarlar ve nihayet namus ve fazilet, iyilik ve büyük-lük, bu affedilenlerin himayesine düşecek kadar zavallılaşır. Ada-let, masumu korumak, ve mücrimi yaptığına pişman etmektir. Merhametin sırrını, adaletin bu görünüşünde arayacaksın!

— 203 —

Allah, bize niçin yüzünü göstermiyor? Niçin aramıza gelmi-yor? Adaleti ve müsavatı olduğu kadar da, talihlerini ve kader-lerini ona isnad edenlerin eline düşmemek için...

— 204 —

Fare kediden ve kedi köpekten korkar. Halbuki hem kedi ve hem köpek insanın dostudur. İçimizde iyilik ve kötülük de bir kedi köpek gibi yekdiğerine düşman oldukları halde bizimle ne güzel başşırlar; ve yüreklerimizde ne güzel ve ne kardeşmiş gibi yanyana otururlar.

— 205 —

Şu karşiki tepeye bak, ne kadar yüksektir. Yüksek olduğu için o bizi, biz de onu görüyoruz ve yüksek olduğu için bize ne kadar da yakın görünüyor. Her yüksekliğin böyle aldatıcı bir gö-rünüğü vardır. Yaklaşmağa çalışırsan, ne kadar geniş dereler, ne kadar dolambaçlı yollar aşacaksın! Hele tepesine çıkmak istiyen-lerin, ne kadar cana kıyan uçurumları atlamağa ve ayakları altın-da yuvarlanıp kayan ne kadar sarp, dik ve yalçın kayalardan geç-meğe mecbur olduğunu göreceksin. Demek ki büyük olmak ve yüksek olmak kolay değildir. Fakat kolay olan hangi işte bir tət, hangi yolda bir şeref var ki?...

— 206 —

Bana ilmin ve san'atin takdir edilmediğinden bahsediyor; ve bu takdirsizlik yüzünden çalışmadığını ve yeis içinde olduğunu söylüyorsun. Genç okuyucu! Etrafımızdaki insanlar, bizi takdir etmek, beğenmek için yaratılmış değildirler. Sen beğenilecek bir iş yaptığın gün bile, alkıştan ve aferinden mahrum kalabilirsin. Ne kadar büyük ilim ve san'at dehâları, nankör, ve kurak devirlerde yetiştiler ve ne büyük açlık ve nakaret içinde mahvoldular. Onları zamanları değil, biz takdir ediyoruz. Fakat onlar yine çalıştılar. Kısır ve kurak alanlara hayat vermek için, bu günü ve kendini değil, yarını ve bizimkileri düşüneceksin!

— 207 —

Bir çocuk, evvelce içine et konmuş bir kâğıt parçasını paket yapmış ve sokağa atmıştı. Oradan bir köpek geçti. Kokuyu alır almaz, paketi açmak için uğraştı. Fakat içinde bir şey bulamadı ve biraz ileride uludu. Çocuk pencereden bu hale gülüyor ve köpek emeklerinin boşa gittiğine ağlıyordu. Birçok işler karşısında âciz adamın, hazır lokma arıyan adamın hali, bu köpeğinkinden farklı değildir.

— 208 —

İnsan kendinden kuvvetlilerinin zincirlerle bağlanan bir hayvandır. Bir topıakta bu zincire katlanamıyanlar, ne kadar çoksa, üstün insanlar da o kadar çoktur. Köle ruhlu insanlar için, kendi canlarını ve mevkilerini, efendilerinin arzusuna itaatle muhafaza edenler için her emreden şey tabiatten ve insandan üstünmüş gibi görünür.

— 209 —

Bir kadının ve bir kedinin yüzüne ve saçlarına yaptığı gibi, ruhunu temizliyeceksin, güzelleştireceksin; vücudunun lezzetlerini sevdiğine damla damla ve parça parça tattıran bir kadın gibi, sen de, yerinde ve lâıyk olanlara iyilik ve temizlik cevherlerinden dağıtacaksın. Fakat sakın hepsini birden bağışlama. Sonra cazibesinin bütün hazinelerini boşaltmış bir kadın gibi terkedilirsin ve başkalarına sunacak bir hediyen kalmaz...

— 210 —

Sükûtu altın sananlar, nasıl ve nerede haykırmak gerekli ol-

duğunu bilmiyenlerdir. Sükût, âciz ve korkakların müdafaa vasıtasıdır. Bunun gayesi merhamet dilenmekten ibarettir. Bir toprakta sükût edenler çoğaldıkça, kanuna, ahlâka ve haklara tecavüz edenler çoğalır. Dilinin belâsına uğrıyanlar, dilsizler tarafından şehit edilmişler demektir.

— 211 —

Yeni ve büyük işleri hazırlamak için inzivaya çekilmek iyidir ve sana bunu birkaç defa methettim; fakat, münzevi insan, daima korkunçtur. Zira bunlar ya bizi beğenmiyorlar veya bizden değildirler.

— 212 —

İki cihanda sükûn ve âsaiyi temin etmek isteyenler «dostlarımızı mürüvvette bulunmayı ve düşmanlarımıza müdarayı» tavsiye ederler. Bu ancak kuvvetli düşman ve zayıf dostlar için doğrudur. Düşman, ezilmesi gerekli olan ve dost elimizi uzatmamız icap eden kimselerdir. Elverir ki, dostlarımızı ve düşmanlarımızı iyi ayırt edelim.

— 213 —

Güzelim, zenginim ve sıhhatliyim.. diyorsun. Bunlardan hangisi senin kendi eserindir? Taşıdığın iyi kabiliyetler bile senin değildir. Bunlar daha evvelkilerin sana bıraktıkları miraslardır. Çirkin, sıhatsız, kabiliyetsiz ve fakir de doğabilirsin. Ördeğin tavuk doğmadığı için kümes hayvanları içinde övünmeğe hakkı yoktur. Öyle bir şeyle övün ki, o senin alın terinin ve senin göz ışığının eseri olsun.

— 214 —

Bazan oturdukları sandalyelerle övünen insanlara acıyorum. Onların oturduğu yerlerden kaç uşak ruhlu insan daha gelip geçmiştir. Masalar, lâıyk oldukları insanları bulamadıkça, imrenilen değil iğrenilen bir şey olurlar.

— 215 —

Kadın, su ve ateş gibi bir nimet; su ve ateş gibi bir âfettir. Su ve ateş iyi ve kötü işlerinin nasıl farkında değillerse, kadınlar

da yaptıkları tesirin farkında değildiler. Dişiliklerini öğrenmiş olan kadınlar ise, bir üçüncü cinstendirler.

* * *

Bu sahifeler de böyle bitti. Arkadaşımın ahlâk, siyaset, din ve amell hayat için müdafaa ettiği bu fikirleri, otomatik bir surette ve bir ilhama kâpılarak yazdığını zannediyorum. Bunlardaki şiirin, felsefenin hissesini ayırmak için fazla enerji sarfına lüzum yoktu. Bu sahifenin arkasında mavi parşömen kâğıtlar üzerine yazılmış olan şu satırları da az ehemmiyetsiz bulmadım. Fakat bunları, daha mantıksız ve karışık gibi görünmelerine rağmen, iki defa okumıya mecbur oldum.

— 216 —

Sana hakikatleri damla damla öğretiyorum. Ben bunları öğrettikçe bana, **(zaten hepsini biliyorum)** diye hakaretle bakıyorsun değil mi? Genç dostum, bunlar, **Kristof Kolomb'un yumurtası** gibidir. Haydi bu iş, o kadar kolaysa biraz sonra sana söyleyeceğimi şimdiden tahmin et!! Fakat hayır, biz, bizi dinliyenleri kendimizden üstün görmekle iftihar ederiz!

— 217 —

Gönlün kırılmasın diye sana yine başka şeylerden bahsedeceğim. Bu âlemde her şey çifttir; her birimiz ayrı ayrı ikiziz; **zaten** yaşıyorum demek, biraz da ikiye demektir. Onun için mes'ut olmuyoruz. Her şeyimiz taksim olunuyor. Bütün kazandıklarımız, ümitlerimiz, sevgilerimiz bu iki arasında parçalanıyor. Mes'ut olmak, her şeyi ya sadece kendimizin bilmekte veya herkesle paylaşılacak bir hale getirmektedir.

İçinde kasırgaların çarpıştığı ve boraların feryat ettiği karanlıklar gördüm, ve derinliğinde baykuşların haykırdığı uçurumlarla şahikalara tesadüf ettim ki, tepelerinde ilâhî büyükler itikâf eder. İşte saadet ya bu derinlikte veya o yükseliktedir. Kimseyle paylaşılamiyan veya herkese dağıtılabilen saadet... Beni, anlıyor musun? Buna karanlık da derler. Uçurum ve kadın da derler. Fakat hepsinin gayesi ölümdür. Bunun içindii ki, biz saadeti, vazifesini bilen bir adam için, **(Sadî)** nîr dediği gibi kenarda değil, hayatta ve kalabalıkta arıyoruz! **Mevlâna, (ruhlar ikişer ikişer dönüyor)** dedi; evet ikişer ikişer dönüyor! Fakat her birimiz kendi âlemimizde tekiz ve tek olmağa çalışmalıyız. Bu sebepten beklemek acı ve yaşamak yorucu gibi görünür. **İnzivada hayatımızın uzadığını,**

ruhumuzun genişlediğini hissederiz. Bütün bunlar, tesellisini ölümdede bulurlar. Bunun içindir ki, evvelce de söylediğim gibi, insan içinde öleceği için vatanı sever! Ve öldürdüğü için Allah'tan korkar. Sevilen şeyler korkutur! Korkutan şeyler sevilir...

— 218 —

Allah ruhumuzda bir ölüm, ve ölüm içimizde bir Allah'tır. Bunun için tapar; bunun için tapılırız. Dervişler tekkelerinde, deliler türbelerinde, peygamberler mağaralarında itikâfa daldılar. Erenler şahikalarında, rahipler savmaalarında inzıvayı tercih ettiler. Zira, ebediyyetin ve hakikatin kapısı böyle açılır; ve saadetin kanatlarında böyle uçulur aziz dostum! Her devrin büyük zannettiği insanlar, devirlerinin itikatlarına ve kıymetlerine göre saadeti, hepsi aynı olan, fakat başka başka şekillerde görünen kimsesizliklerde buldular. Fakat esas itibarıyla hepimiz, yalnız başına yarımız! Bizi kadınlar tamamlar. Onlarla bir araya gelince, ikileşiriz. Eğer **Âdem** atamız, cennetinde yalnız kalsaydı, kovulur muydu? Sükûnun yanında ses, gülmenin yanında ağlama ve sıcağın yanında soğuk var! Hayatla ölüm gibi, erkekle kadın gibi karanlık, aydınlığı kucaklamış; sevap önünde günah, sevgi önünde nefret... Bütün bu fânî ve ebedî ikilik mevcut oldukça, saadete imkân olamaz... Benliğimize musallat olan bu **Hürmüz**'le **Ehrimen** kovulmadan dinlenemeyeceğiz. Bu sebepten inzıvayı severim; bunun için kadından ve çok sevdiğim insandan korkarım! Hülâsa ey genç! Kendini dinlemekten büyük saadet ve kendi kendine ölmekten büyük zevk olamaz! Böylece herkes için düşünmüş, herkes için yaşamış; ve nihayet herkes için ölmüş oluruz; saadet bizi kıskanç yapar; çünkü saadet paylaşılamaz! Saadet bir sadaka olmadığı için, başkalarından gelen nefret ederiz; fakat başkalarını mes'ut etmekten hoşlanırsız. Bizim din ve ahlâkımızda; sadaka yoktur. Biz verdiği-mizi ölünceye kadar verir, hiç durmadan veriz! Ve buna mukabil hiç bir karşılık kabul etmez, hiç bir şey beklemeyiz; hiç bir şey istemeyiz. Karşımızdakinin teşekkürü yüzümüzü kızartır; daha fazlasını yapamadığımız için çarpıntılara tutuluruz. İşimizi acıdığımız için değil, vazife olduğu için ve bizi teşvik ettikleri için değil, fâzilet olduğu için yaparız!

— 219 —

Beni bir dinsiz mi sanıyorsunuz!? Hayatımda en büyük vecdi işin, bilginin ve sevdiklerimin dizlerinde olduğu kadar da mâbedlerde tattım. Fakat ben orada ne senin gibi secde ettim, ne de

senin gibi dua ettim. Biz Allahımızdan bir şey istemeyiz; zira, o eğer varsa, bize lâzım olanını verir. Allah başımızı koyduğumuz yerde değil, içimizdedir. Bunun içindir ki, biz daima onunla beraberiz. O bize ölüm kadar yakındır. Ve bizzat ölümdür. Bunun içindir ki, peygamberler, ümmetlerine dini ölümle kabul ettirdiler. Ve bize (**Mezarlıklar gözlerimizin önünde bulunsun ki, her zaman ölümü hatırlıyasınız!**) dediler. Ya (**ölmeden evvel ölünüz!**) diyen hitaba ne diyeceksin? ! Peygamberler, ölümü insana, bir kevser diye sundular. Ve her şeyi ölümden sonra helâl addettiler. Ben tatmadan, görmeden, nail olmadan ölene acırım. Ben ölümü tatmak için, görmek ve elde etmek için severim! Bizim dinimizde ölüm, hayatı uzatmak için bir göz peklığı demektir. Bu dünyadaki arzularımıza, ölümü göze almadan nail olmanın imkânı yoktur. Bunun içindir ki, mahrum insanlar, «Ah ölseydim!» diyerek, bir şey yapamadıkları bu âlemde, ölüme hasret çekerek teselli aradılar.

Genç dostum, ruhumuz, mezarlığından uzak bir âlemde menfidir. Ayrılığın ve hasretin tadı biraz ölüme benzeyişindendir. Kendilerini gurbette sanan ölümün hasretlileri, bizim maksadımızdan, ve telkin ettiğimiz hayat sevgisinden nasibini alamıyan zavallılardır!

— 220 —

Yer yüzünde çektiğimiz ıstırapların sebebi nedir? Hepimiz bir başkası için ağlar; ve bir başkasına yetişmek için azap çekeriz. Allah bile bu yalnızlığı sevmeseydi tek kalır mıydı? İşte benim sana tavsiye ettiğim yalnızlık, Allahın tekliği gibi bir ve büyük yalnızlık: Ruhunda bütün âlem yaşıyacak ve sen bütün âlemin ruhunda yaşıyacaksın! Ve bu tenakuz içinde eşsiz ve tek kalacaksın! Yoksa, bu âciz çiftlerin, bu yanyana tek kalamıyan zavallı insanların nasıl baş döndüren bir sefalet içinde didindiğini ve delirdiğini görüp duyuyoruz, herkese benzemek, bir tarlaya ekilmiş buğdaylar gibi, aynı değirmende uğünmek içindir. Fakat müstesna insan, tek insan, değirmenin taşları arasında değil, haricinde kalandır. Bu adam, değirmeni işletir; bu adam herkesin buğdayını un yapar. Değirmenci tenhadaki şelâlenin başında yapıyaldır. Fakat yaptığı iş büyüktür. Bunun içindir ki, bütün büyük olanlar, ve büyük olmak isteyenler, inziva içinde yükseldiler. Dâhiler eserlerini kimsesizliklerde, evliyalara kerametlerini yalnızlıklarda, peygamberler mucizelerini inzivada kazandılar. Çünkü inzivada, tabiatla, âlemle, Allahla konuşurlar! Ey genç, başını karanlık bir odada yastığına koyduğun zaman ruhunun uçuşumunu görmüyor musun? Bu yalancı yalnızlık bile seni korkuttuğu halde, sana sen-

den neler ilham ediyor?! Ve en sonunda seviyorsun değil mi?

Bunun içindir ki sana, sükût etmesini de bil diyorum ve bunu ancak yalnızlıkta öğrenebilirsin!

Bazan kendisine taptığım kadına yalnızlığı ifsad ettiği için düşman oluyorum. Yalnızlıkta bir kere ölürüz, kadınla iki kere... Kadınla mes'ut olamk için, bu iki ölümle birden ölmek lâzımdır. Belki, kadına olan iptilâmımız da biraz bundandır. Ölümü her şekilde ve her kuvvette tatmak... Bunu evvelce de söyledim! Kolay ulaşılan gayede saadet yoktur; her şeyin en acısı, en zoru, muzaffer olunmak şartile en çok bahtiyar eder...

— 221 —

Bunun içindir ki istikbalimizin perdesile kalbimizin perdesini açmağa çalışan sihirbaz kadınlardan nefret ederim... Nerede o kadın ki, ruhu örümcek ağlarıyla kararmış, teneşir ve tabutlarla kudsiyeti semavileşmiş bir türbe gibi olsun! Nerede o kadın ki, bir bakışta ölüm kadar mûnis, ve ölüm kadar nâmütenahî görünsün? Siyahlar giyinsin ve siyahların içinde uhrevileşen çehresi, ruhu gibi ilâhileşsin!

Fakat gençler! **Şopenhavir**'in meş'um ve ulvî ismini andığım şu dakikada öyle kadınlar vardır ki, ayaklarına yüz sürenler lâyetmut olur! Öyleleri vardır ki, yüzlerini güneş ve saçlarını mehtap görmemiştir. Yanaklarında ölümün şeffaf sarılığı, saçlarında faziiletin, kutsal parıltısı vardır. Hemşirelerinin günahına ağlar, kardeşlerinin acılarına iştirak ederler. Göz yaşları ruhumuzdan aksaydı, fenalıklarımızın karanlığı parçalanırdı. Dualarının saffeti kalbimizden geçseydi, günahlarımız masum kahkahalar gibi sevap olurdu. Hasta gönüller şifasını eteklerinde bulur. Yorgun ruhumuzun âhengini taşıyan sesleri, uhrevî nağmeler gibi sade tesellidir. Cennet, gölgelerinde; ve saadet dillerindedir. Bakmadan görürler. Görülmeden sevilirler; onlar kutsaldırlar; bâkir ve utangaç gülümsemelerine Tanrılar da ortak çıkar. Tanrılar da bayılır...

* * *

Bu sahife de bitti. Manastırlarda bile böyle bir kadın bulunacağını zannetmiyorum. Şu dakikadaki benliğimden uzak olan bu neviden bir kadını ben de tahayyül etmiştim. Arkadaşımın bütün fikirleri yaşıyanlardan ziyade ölenlerin veya istikbalde gelecek olanların fikirlerine benziyordu. Bunları okudukça, bir akrep tarafından zehirlenmiş gibi yaşamak ümidini kaybediyor veya, ölümden nefret edercesine hayata bağlanıyordum. Burada gözüme hep (Ölüm) kelimeleri çarpıyordu. Ölüm vasıtasıyla hayatı

sevmek, hiçlikle varlığı karıştırmak, benim anlıyamadığım bir mucizeye benziyordu. Esasen benim itikadıma uymıyan bu yazıları korkunç bir masal gibi okumak daha iyi idi. Masal diyorum, çünkü ben bu fikirleri anlayacak kadar plâstik bir dimağa malik değilim. Bunlar damarlarımda bir zokkum usaresi dolaşıyormuş gibi, ruhumu kemiriyor; ve bazı bazı etrafta dolaşıp duran insanlardan başka bir mahlûk imişim gibi, içime tuhaf bir büyüklük hissi veriyordu. Birkaç sahife daha açtım. Bir gece vakti yalnız başına okumaktan korkacağım bu satırlar arasında gezinmekten nedense kendimi alamıyordum:

— 222 —

Dualarımızda imanlı bir ölüm sayıklarız ve Allâhtan ölümümüzün kolay olmasını, vakitsiz olmamasını dileriz. Fânîlerle ve ebedîlerle olan münasebetlerimizi, ölümle temin ederiz. Zira, bu âlemde ölümün ve ölünnün karışmadığı hiç bir zerre yoktur, Bu sarışın güneşin sıcaklığı ve ciğerlerimizi şişiren hava da ölülerin son hararet ve nefesleriyle işlenmiştir. Her saniye binlerce âlem yok oluyor. Fakat bu yokluktan, yine mahvolmaya hazırlanan binlerce yeni âlem doğuyor. Herkes ve her şey sırasını bekliyor. Bunun içindir ki, sırası gelmeden, acele edenler, asrın ve insanlığın en acınacak mahlûklarıdır. Ben sana hayatı, çiçekte, kadında, vatan-da, fazilette ve hepsinden üstün olan hürriyette sev diyorum; hayatı ölmek için değil, ölümü hayat için sev diyorum. Senin için iki kanun veriyorum: **Hep** veya **hiç**... Saadetin, muvaffakiyetin ve hâyatın yarımını olamaz. İçinde yaşayan ihtiras ejderini ya bütün genişliğile, bütün hararetile doyuracaksın veyahut onu, tamamen öldüreceksin ve her iki şeyi de yapabilmek için, evvelâ ölümü göze alacaksın!

— 223 —

Bu güzel seslerle öten ve sevinç içinde, yaşadığından memnun olduğunu anlatan kuşları görmüyor musun? Bir gün onlar da ölecektir diye onları sevecek ve onların neşelerine imreneceksin! Ve İsa'nın dediği gibi, yer yüzünde hiç bir hükümdarın giymeğe muvaffak olamadığı narin ve nazenin renklerle bezenmiş ve bayıltıcı kokularla süslenmiş olan şu çiçekleri görüyor musun? İşte onlar da bir gün, boyunlarını bükecek, sararıp, kuruyacaklardır. Ya şu kahkahalarına döyüm olmıyan minimini yavrulara bak.. ne ademden, ne emelden haberi olan bu yavrular da bir gün şu güneşin altında can vereceklerdir!

Sen, çiçeği, kuşu ve çocuğu böyle gördüğün ve göreceğin için her şeyde ölümün esas olduğunu anlayacaksın! Eşyayı ve bü-

tün canlıları - bir gün mahvolacaklardır diye - sevmeli ve onlara acımalı, onlarla ve onların içinde yaşamalısın!! Onların söndükleri, kurudukları zamanı değil, her duruş, her bakış ve her hareketlerinde (**hayat!**) diye haykıran canlı, kıvrak, ümit ve neşe dolu seslerini ebediyyete kadar bir çağlayan gibi ruhunda aksettirmelisin. İnsanı ve canlıyı bir tabiat gibi sev! **Ve bu sevginin tadını** uzun zaman hissedebilmek için, insanda ve canlıda, insanlıkla, canlılıkla daha ne kadar çok yaşayabileceğini düşün, ve bunun çarelerini ara! Tabiat sevdiklerinden ayrılmaz ve onları kendi bünyesinden nasıl fıskırtırsa, yine öylece kendi kalbinde eritir. Onlarla beraber kalabilmek için kendine istihale ettirir. Ölü tabiat canlıda böyle inhilâl eder ve canlı, ölü tabiat de yaşamasına böyle devam eder. İşte ölümden hayata böyle geçilir; ve ölüm insana hayatı böyle sevdendir! Ölümü ve ölecek olanları sevmek demek, hayatı, daima hayatı sevmek demektir!

— 224 —

Bunun içindir ki, eğer ölümün görülen bir çehresi olsaydı, en aziz sevgimiz (**Azrail**) olurdu ve emin ol ki, içinde ölüm bulunmayan bir ebediyyette (**Aıtık ölmeyeceksin!**) diyen bir ses işitseydin, yalnız bu sesin mânasındaki dehşet seni öldürmeğe kâfi gelirdi. Cennette ölüm yok diyorlar; çünkü cennetin kendisi ölümdür. Bu sebepten ona öldükten sonra erişeceğimizi söylerler: Bu hayatta her şeyin lezzeti, onu bir daha tadamıyacağımızı bildiğimizdendir. Arkasında koşulan ve zaman zaman elde edilip kaybedilen nimetlerdir ki, bize hayat hissini ve kendilerinde saklı olan lezzeti verirler. Elde ettiğimiz bir saadetin ölünceye kadar aynı şekilde devam edeceğine emin olsaydık, bu saadet bizi intihara sevkederdi. Değişmeden, kovalanmadan ve binaenaleyh kaçan ve yerinde durmıyandan hoşlanan varlığa insan denilir ve öteki hayvanlardan farkımızı, tefekkür ve kahkahadan evvel, bu durgunluktan hoşlanmamaklığımız teşkil eder! Beni anlıyor musun? Daima yenilik, daima değişiklik... Biz her yenide bir eskinin ölümünü ve her değişimde yeniden karşımıza çıkacak olan bilmediğimiz bir hareket, bir nimet ve bir vaziyeti sezeriz. Böylece ölenin doğanı ve doğandan öleni kucaklayarak hayatımızın uzayıp gittiğini zannederiz. Bütün filozofların sana anlattığı şey budur. Şüpheyi bir şehvet lezzetini veren de budur!

— 225 —

İnanmıyorum. Çünkü her inanma, artık ruhumda değişmesi-

ne imkân bulunmıyan ve hakikat denen bir fikri, değişmekten ve başka bir şekil almaktan menediyor. Halbuki eşya gibi, yıldızlar gibi ve bütün bir tabiat gibi fikirler ve hakikatler de değişiyor. Bircik inandığım şey bu değişiciliktir. Biz bir değişme ile bir değişmeğe başlama arasındaki sabit gibi göiünen kıymetleri hakikat zannediyoruz. Bu ebedî fânîlik, sonsuz ebediyyetin dalgalanmasından başka bir şey değildir. Tabiat nasıl kendi hürriyeti içinde, âlem nasıl kendi kanunlarına tâbi olarak, bizim daha evvelden takdir edemeyeceğimiz bir cereyan içinde zaman ve mekânı aşiyorlarsa, sen de kendini saran bu et ve kemik kalesi içinde, ruhunu tabiatın ezeli kanununa ve ezeli hürriyetine bağliyacaksın! Hareket hayat demektir! Ve yeniden doğmak için olmıyan veya ruhlarda, nesillerde bir aksisada gibi olsun devam etmemize engel olan her şey ölümdür.

* * *

Arkadaşım, Heraclit gibi konuşuyordu. Fakat başladığı mukaddimelerden ne garip neticeler çıkardığını artık ben de hissediyordum ve yavaş yavaş kendisini daha iyi anlıyordum. Bu tomarın beni bir hastalık gibi sardığını ve elinden kurtulmanın küçüklüğünü seziyor ve okumağa artık ister istemez devam ediyorum:

— 226 —

Genç dostum, filânı sevmiyorsun, çünkü sen onun yerinde değilsin! Filânı tenkit ediyorsun, çünkü sen onun kadar mükemmel değilsin! Kıskanıyorsun, mahrumiyetinden, muvaffak olanların saadetini görmekten çatlıyorsun! Onun kadar olamadığın, onun mevkiine geçemediğin için kötümser, muhafazakâr ve menfi ruhlusun! Ve onda, kendin için değerli olan maddî ve mânevî bir takım meziyetler arıyor, bunların hiç birini bulamıyorsun! Zavallı dostum, sen sadece acınacak bir varlıksın! Atılamadığın, yükselmediğin için sürünmeğe razı oluyor ve uçanları bir haksız, bir âsi, bir düşman sanıyorsun. Çünkü sen düşmekten korkuyor, ezilmekten ve ölmekten korkuyorsun!.. Hep veya hiçi inkâr eden insanlaidir ki, her zaman senin dizgininden tutacak ve sen her zaman bir değirmeni çeviren hayvanlar gibi, gözü bağli olarak gittiğin yere gelecek ve geldiğin yerden yine haberin olmadan geçeceksin!

— 227 —

Sana hep ölümden bahsettiğim için sıkıldın değil mi? İnsanları, korktukları şeylerin takip ettiğini benden iyi bilirsin! Kariim.

Ölümün rüzgârından çekinmeyen kim var? Fakat ondan kim kurtulabildi? Çok defa gezerken görürüz. Yolda bir tabut, ve arkasında iki damla göz yaşı... O geçiyor, biz göçüyoruz! Bir gün biz de öyle olacak değil miyiz? Fakat ölümlerin bahtıyarı, arkasında göz yaşı bırakmıyanıdır. Bir gün ölümümüze ağlıyacak olan o gözler, bir başka gün de gülecek degiller mi? Matemler mürâî, nüvazişler yalan ve sevgiler bir hezeyan gibidir... Birbirimizin yüzüne baktığımız zaman niçin ürküyoruz? Niçin sıktığımız ellerin harareti derimizden daha içeriye nüfuz edemiyor? Bunun içindir ki dostum, gözlerini ebediyete açtığın vakit, ölüme muzaffer olmuş bir kahraman gibi sarılmalısın. Arkanda kalanlar, göz yaşlarla değil, yoldan geçirilen bir kahramana yapıldığı gibi hayret ve hürmetle yürümelidir. İnsanların kalbini fethettiğin gün, ebediyyetin kapısını açtığın gündür. Fakat o nankör kalbi açmak için tehlikeyi ve ölümü, tehlike ve ölüm kadar büyük olan aşkı, hürriyet ve mefkûreyi sevmelisin!..

— 228 —

Ölüm her işimize karıştıktan sonra ondan ne için korkmalıdır. O, bize kendimizden daha yakındır, içimizdedir. Ben bazan kendisine hattâ temas bile ediyorum. Bir kafa tasının oyuk gözleğinde kendisine rastladığım gibi, kokladığım bir çiçekte de sırttığını görüyorum. Seneler geçtikçe ağaran saçlarımıza ölüm karışıyor! Onun mezhebi yoktur. Milliyeti yoktur. Bir kadın gibidir ki, cismi olsaydı, et derdim, kan ve kemik derdim.

Kadından farkı, onun bir mükâfat olmasında ve kadının bir ceza oluşundan ibarettir. İki de aynı cinsten. Beni anlıyor musun?

— 229 —

Bir kadın ne için süslenir? Çünkü, kendisinde takdir edebileceğimiz zekâ ve bilgi ziyneti yoktur. Kadınlar, zekâlarla, ruhlarla ve hakikî insanlıklarla değil, üstlerle başlarla ve bu üstbaşın sakladığı etin, sınırları geren tıknaz elâstikiyetle daha fazla meşgul olalım diye süslenirler. Kadın olmak için, dişi olmak için, erkeği kendilerine musallat etmek için süslenirler! Fakat cemiyette bunun adına moda derler; zevki selim ve bedîî zevk derler!

Hayvanlığımıza ait heyecanları saklamak için kullandığımız bu nazik ıstılahlar gibi, hayatımızın bin bir iğrenç sefaletlerini kapayan ne esrarengiz ve ne süslü maskelerimiz vardır?

— 230 —

«Nasılsınız? İyi misiniz? Sizi görünce duyduğu mhaz, bana yeniden hayat verdi. Sizi ne kadar gençleşmiş görüyorum; ne vakittenberi size hasrettik, canım, neredesiniz?!» İhtiyor musun, veya bunları sen de söylüyor musun? Mürâî dostum, yalancı dostum! **Bodler**'in dediği gibi bana benzeyen dostum!

* * *

Arkadaşımın büyük bir asabiyetle yazdığı bu satırlar içinde bütün bir insanlığın ruhunu okur gibi oldum. Her şeyde samimiyet ve temizlik arıyan ve gönlünde yaşayanları hiçbir merasim ve nezaket kaidesine riayet etmeksizin söyleyen bu arkadaşım, bana gittikçe daha fazla alâka veriyordu. Onun haklı veya haksız olduğunu düşünmek istemiyordum. Yalnız anlıyordum ki, o, ruhumuzun en sakın köşelerine kadar giriyor, ve saklanması lâzım gelen hisleri, yüzümüze vurmak suretile idealine uymıyan insanlardan bir nevi intikam alıyordu.

Biraz metafiziğe, mücerret tefekküre dalmış gibi görünen şu sahifeler de bana bazı şeyler öğrettiğinden okumaya devam ediyorum:

— 231 —

Yaptığın her iş tenkit olunacaktır. Bin bir tahkire ve hattâ tehdide uğrıyacaksın! Sen devirdikçe, yenileştirdikçe eskiliğin, âcizliğin hücumuna uğrıyacaksın. Her yeni şey korkunç ve her yıkılan şey bir felâket gibi görünür. Bu sebepten etrafında bütün hareketlerini yüzüne karşı alkışlayan, fakat arkandan zemmeden insanlar da bulacaksın. Seni takdir edenler de beğenmeyenler kadar yalancıdır. Bununla beraber, beğeneni değil, beğenmiyeni sinirlendirecek, harekete getirecek işler göremiyen uysal bir insan, cemiyetin korkak, sakat ve aç bir yaratığıdır. Gençler! Ancak kötümserlere, muhaliflere, muhafazakârlara yeni bir ufuk ve yeni bir düşünce ve hareket sahası açmakla büyüklüğünüzü idrak edebilirsiniz. Sizden olan ve sizinle olanlar, çok defa, sizden olmayanlardan daha tehlikelidir. Onlar bir tufeyli böcek gibi kanımızı emerler; tatlı uykularımızda bize aşıladıkları mikroplardan asla haberimiz olmaz.

Hakikati zıtların terkikinde gören (**Hegel**), sana biraz da bu sırrı anlatmak istiyor:

Bunun içindir ki, istemiyorlar diye yapacaksın; isyan ediyorlar diye çarpışacaksın. Zira, yapmak istediğin işin büyüklüğü,

maruz kalacağın inat ve mukavemetin büyüklüğü nisbetinde geniş ve yüksek olur ve sen de o nisbette yücelirsin!

— 232 —

Hariçten gelen her emir gibi, din ve ahlâkın kaideleri, bizim hakikî şahsiyetimizi ve olmak istidadında bulunduğumuz kıymetleri bağlayan birer pırangadır! Her birimizin, asırlardanberi uzvî imtizaçlarla hücrelerimizden en canlı zerrelere sinmiş bir ahlâkiyeti, bir kabiliyeti vardır ki, bu, filân ve falan din ve ahlâk vâzının getirdiği emirlerden daha hür ve daha yüksektir. Cebir ve tazyikle bize yamanmış olan, telkinlerle, tehditlerle bizi arkasından gitmeğe mecbur eden kaideler, benliğimizde yaşayan hakikî ahlâkiyetin önünde daima sun'î kalmağa ve mağlûp olmağa mahkûmdurlar!

— 233 —

İnsanı âhiretle tehdit eden dinler, bu âlemdeki haksızlıklarımızın, kabahatlerimizin cezasını öteki dünyada ödiyeceğimizi zannederler. Hind peygamberine göre: «Fena işler yapmış olan insana cehennemlerin Allahı, Yama şöyle hitap edecekmiş:

«Sen düşüncende, sözde, iş ve harekette iyi olmak isterim diye düşünmedin!» Ve eğer insan: «Yarabbi, ben hoppahğım dolayısıyla bu işleri yaptım ve iyiliği ihmal ettim!» diye cevap verirse: Yama diyecektir ki:

«Senin olan bu fena işleri ve hareketleri annen yapmadı. Baban, kardeşin, hemşiren veya dostların da yapmadılar... Hattâ zâhidler, brehmenler ve mâbud da yapmadı! Bu fenalıkları mutlaka sen yaptın ve cezasını da mutlaka sen çekeceksin!»

Ben de sana aynı şeyleri söyleyeceğim; fakat hareketlerinin cezasını öteki dünyada değil, burada çekeceksin diyeceğim! Hakikaten genç dostum, bütün çektiklerin ve bütün mahrumiyetlerin ve acıların bizzat kendi ihmal ve kayıtsızlığının neticesidirler. Tamamen senin olan bu kabahatlerin dolayısıyla sürünüyor; şikâyet ediyor, adaletten ve terakkiden şüphe ediyorsun! Karışmadığın bir cereyana seyirci olduğun için, ve yahut bu cereyan içinde bir saman çöpü gibi ister istemez akıp gitmeğe mecbur olduğun için meyussun; ve hiçbir şeyin kendi ihtiras ve arzuna uymadığını görerek acıların en derinini tatacaksın! Bu senin cezandır dostum! Çünkü sen, müessir olabileceğin işleri görmedin!

Ve bu cereyanda hissene isabet eden vazifeyi yapamadın. Şimdi ne yüzle ve ne hakla bu cereyandan nasibini, payını ver-

mediler diye şikâyet ediyorsun? ! Bunun içindir ki, sana üstadım Buda gibi :

«Bütün yapmış olduğun fenalıklar, sütün yavaş yavaş koyulaştığı gibi, bir gün meyvalarını vereceklerdir. Ve bu meyvalar gafillerin ayaklarına dolaşacak, ve onları kül altında kalan bir ateş gibi yakacaklardır!» derim.

* * *

Bu satırları okurken çeşit çeşit zıt meslekteki filozoflar, birbirile kavgaya ediyorlar sandım ve arkadaşımın ahlâk düsturlarından kaçan ve her doğmatik fikre isyan eden bu iddiaları bana yine bir düstur ve yine bir doğmatizmin ilhamı gibi geldi. Aradaki fark: Bunlar çok plâstik oldukları halde eskileri fazla cesetlenmiş ve donmuş fikirlerdir zannederim. Ben şiiri, böyle mücerret düşüncelere tercih ederim. Bu sebepten bu satırlar arasında fazla cesetlenmiş ve donmuş fikirlerdir zannederim. Ben şiiri, böyle mücerret düşüncelere tercih ederim. Bu sebepten bu satırlar arasında biraz fazla yoruldum. Kadından bahseden sayfelerin cazibesini unutmadığım için, yine eskileri benzeyen satırlar aradım. Fakat, karşımda deli arkadaşımın beni ayıplıyan hayali, bende bir kemal vardır zannederek eline verdiği şu tomarı geri alacak gibi göründü. Utandım ve okumağa devam ettim:

— 234 —

Ben sana inziva tavsiye ettim. Sen bunu bir derviş gibi köşeye çekilmek mânasına anladın... Hâdiseleri ve sebeplerini görebilmek için onların, bazan içinde bazan dışında bulunmak lâzımdır. Her şeyi birden görebilmek için yüksekte, çok yüksekte bakmak iktiza eder. İşte benim inzivam, bu çekilmek ve bu yüksekmektedir. Her şeyi birden ve derinden görebilmek için, düşünebilmek ve anlıyabilmek için cemaatin haricine ve üstüne çıkmalıdır! Çünkü, cemiyet, bir potadır. İçindeki insanlar, ayrı ayrı birtakım kimyasal maddelere benzerler. Sen bu mütecanis olmaları parçalar arasına ya terkip edici veya tahlil edici bir kuvvet, bir madde gibi gireceksin. Vazifen daima kaynaştırmak ve kaynatmaktır. Ve yahut yeni ve kuvvetli imtizaçlar için parçalamak ve dağıtmaktır!

— 235 —

Dostum, sana bir filozof gibi; ve beni, fikirlerinin çemberi arasında isyana teşvik eden üstadların gibi hitap ettiğimden, için sıkıldı değil mi? Öyleyse seninle başka türlü konuşacağım; eskisi gibi konuşacağım. Mukaddesat iyi ve din bir tesellidir. Fakat seni

dünyaya bağliyan şeyler bunlar değildir. Ve sen bunlarla tabiat ve cemiyete efendilik edemezsin. İnsanları arkalarından sürükliyenler, geçmişin kapısını kitleyip geleceğin surlarını yıkabilenlerdir. Gösterdiğin ufuk ne kadar derin bir istikbali aydınlatıyorsa, hayatın o kadar uzamış, ve arkandan gelenler o kadar çoğalmış demektir.

— 236 —

Sevmek istediğim vakit, sevdiğim şeylerin bana sadık kalmalarını istiyorum. O vakit anlıyorum ki: Sevmek kadar da sevmek güçtür. Sevdiğim fikirlerle taptığım mefkûreleri harekete geçirmek için yola çıkıyorum. Ve dost anyorum! O vakit karşıma ölüm geliyor: Omuzlarında bu yurdun toprağı, ve saçlarında bu toprağın kokusu var. Bir kadına da benziyen bu hayale, şalbine çakılmış bir Mesih gibi bütün benliğimi mıhlıyorum!

* * *

Bu satırlar da böyleydi. Bu fikirlerin içinden çıkamıyordum. Arkadaşım hakikaten deli midir? Akıllı mıdır? Bizi dinsizliğe ve ahlâksızlığa mı teşvik ediyor? Yoksa bize yeni bir din ve ahlâk mı vermeğe çalışıyor? Anlıyamıyordum. Bir anarşist gibi sadece yıktığını farkediyordum. Fakat yaptığı şey neydi? Anlıyorum ki, tabiatın kitabını seven bir adamın fikirlerini benim gibi yazılmış kitapları okumaktan hoşlanan bir insan, kolay kolay anlıyamıyacaktır. Sahfeleri çevirdim: Lâcivert zeminli ve kabartma gibi görünen bir yılan sahifenin kenarında şerlevha yazılabilecek bir noktaya kadar kıvrıla kıvrıla uzanmıştı. Ağzında bir yaprak tutuyordu. İçinde beyaz harflerle (Son) kelimesi görölüyordu. Tomar tamamen bitmediği halde ne için bu kelimeye rastgelmıştim. Anlaşılyordu ki, buradan sonra ikinci bir şahsiyetle ve bu şahsiyetin yeni fikirleriyle karşılaşacağım. Arkadaşımın başkalarına benzemediği, ve her işinde müphem bir sır bulunduğunu bildiğim için sahifeyi çevirdim:

— 237 —

Yalancı anlatmağa baslarken cekingen ve korkaktır. Bizim sabır ve nezaketimiz ona biraz daha cesaret verir ve kendisini anlıyamadığımızı zannederek yalanlarını küstahlık derecesine kadar yükseltir. O, kendi izzeti nefsi için duyduğumuz saygının da farkında değildir. Anlaşılyor ki, yalancıların muvaffakiyeti, bizim sabır ve nezaketimizdendir.

— 238 —

Tanıdığımız biri öldüğü zaman, içimizde garip bir korku

uyanır. Onun sağlığındaki ihtiraslarını, iyilik ve fenalıklarını hatırlayarak kendimize bir hikmet dersi çıkarırız. Ve işte nihayet, her şeyin sonunda bize kalan şeyin iyi bir hâtıradan ibaret olduğunu söyliyerek zavallı ölünün sağlığındaki hummalı faaliyetlerine acır ve onların boşa gittiğine inanırız. Şarkı dolduran milyonlarca insan, bir ölü önünde duydukları bu uğursuz imanı, bütün hayatlarınca devam ettirdi ve bu sebepten ölmekten evvel öldüler. Genç okuyucum, mademki, her şeyin sonu ölümdür. Ölmeden evvel her şeyi tatmağa, her şeyi görmeğe ve her yerde bir iz bırakmağa çalışacaksın... Bir daha dönülmesine imkân bulunmayan bu âlemden yanlış fikirlerimizin kurbanı olmağa değil, yaşamağa ve yaşatmağa geldiğimizi unutmıyacaksın!

— 239 —

Bazı teşebbüsler vardır ki, sahibine servet ve mevki verir. Ve bazı teşebbüsler, sahiplerini tekmiil umduklarından mahrum eder. Birinin muvaffakiyeti, ve diğerinin hezimetini hazırlıyan, teşebbüsün cins ve nev'i değil; belki görüş ve işleyiş tarzımız, irade ve tesir kuvvetimizdir. Birçok insanlar, daha işlerine başlamadan talihsizliklerini öne sürerler. Ve kendi zavallılıklarını bu meçhul talihe isnat ederler. «İnsan düşünür ve takdir ona güler» diyen arap hakimine, bunun içindir ki ben de gülmek istiyorum.

— 240 —

Bir yurdun neresi aziz değildir ki... Bir yurdun her şehrini, hususî bir sempati hiyerarşisine tâbi kılmak ne kadar iptidai ve âdi bir görüştür. Yalancılık ve sahtekârlık gibi, fena itiyatlarımızın yanında, aynı manzaraları görmek, aynı sesleri işitmek, aynı sefaletle katlanmak gibi itiyatlarımız da vardır. Bir yurdun bazı yerlerini sevip bazı yerlerini sevmemek, bazı doğru fikirleri beğenmek veya beğenmemek gibi delice ve budalaca bir duygusuzluk itiyadının neticesidir.

— 241 —

Kuşlar vardır ki, büyük hayvanların kurtlanmış sırtlarındaki yaraları gagalıyarak geçinirler. Bundan büyük hayvanlar da memnundur. Kurtları toplıyan kuşlar da memnundur. Sarmaşıklar, büyük ağaçlara sarılırlar. Bazan onların artığı ile bazan da en temiz kanlarını emerek yücelirler. Büyük ağaç yine kalın, yine kuvvetlidir. Meyvasını kuşlar yer; usaresini sarmaşıklar içer. Göl-

gesinde yolcular dinlenir. Öyle iken ağaç yine dallı budaklı, yine gölgeli ve meyvalıdır. İnsan vardır ki eserlerinden, servetinden karga ruhlu ve sarmaşık yüzlü insanlar istifade eder. İnsan vardır ki, yaralı ruhu, bu yaralardan zevk alanlar için daha çok derinleşmiş ve kanamıştır. Büyük hayvan, yaralarının derinleşmesinden, koca ağaç yaralarının ve dallarının ağırlaşmasından bir gün tamamen yıkılabilir. O vakit kargalarla sarmaşıkların ne hale gireceğini düşünebilirsiniz.

— 242 —

Bir şey yeni iken harikadır. Şaşırtıcıdır. Fakat onun bunun ağzına ve eline düştükten sonra tamamen bayağılaşır.

Fakat, bundan her yeni ve tazenin değerli olduğunu zannetmiyeceksin. İnsan ve eşya vardır ki, değeri, şarap gibi eskidikçe artar.

Bunları, onun bunun eline ve ağzına düşürmemeğe çalışacaksınız!

— 243 —

Talihin bazı nimet ve muvaffakiyetler kazandırdığı adamlar, hiç olmazsa talihlerinin kölesidirler. Kudretleriyle yeni muvaffakiyetler yaratmış olanlar ise, talihe de efendilik ederler.

Halka ve tarihe karşı yenmiş ve üstün gelmiş görünenler, kendilerini bilgili insanlara da tanıtmak ve beğendirmek, onları da kendilerine inandırmak ihtiyacındadırlar. Bu sebepten esersiz inkılâpçı olamaz. İnkılâpçılar eserlerini, yalnız kâğıtlara değil, bütün bir yurdun ve ulusun dimağ ve vicdanına yazarlar. Bunun içindir ki, inkılâbın mantığı ciltlerde değil, bütün bir devletin yöneldiği ve hız aldığı ülkü yollarında kavranabilir. Ciltler, ancak bu savaşın romanını veya tarihini yazarlar. Bu sebeptendir ki, çok defa inkılâba ilmin akli ermez ve çok defa inkılâpçı, âlimin aklile yürümekten çekinir. Bir inkılâp, kendi kendine ve başlıbaşına bir ilimdir. Bunu böyle anlamıyanlar, kara kaplı kitaplarda yerini bulacağım diye boş yere titizleneceklerdir.

— 244 —

Bir iş yapmalısın ki, arkandan gelen, onu düzeltmeğe mecbur kalmasın. Ve yapacağın işler, ne olduğunu bir türlü kavrayamadığın emirlere boyun bükmekten doğmasın. Bir insan, ödevini, boyun bükerek değil, inanarak; anlamadan değil, bilerek, kavrayarak ve isteyerek yapmalıdır. Eskiler, gelen gidene rahmet oku-

turl derlerdi. Sen daima gideni unutturacak ve kendinden sonra bir başkasını beklémekten kurtulacaksın. Bu millete ve insanlığa yeni ve eşsiz bir iş yapmalıyız ve işlerimizde ismimiz ve hâtırımız ebedileşmiş, demektir.

— 245 —

İnsan, kafasından ziyade kulak veya gözüle düşünen bir hayvandır. Yalnız, kulak fenalıklara, göz iyiliklere inanır. Bir başkasının büyüklük ve erdemliğine inanmak için, işitmek değil, görmek ve fakat fenalıklarına inanmak için yalnız işitmek kâfidir. Seni bu çeşit insanlar arasında görmek istemiyorum.

— 246 —

Yapacakları işlerin ve düşündükleri şeylerin doğruluğuna inanmış olanlar, kendi iradelerinden başka bir kuvvetin kapısını çalmazlar. Peygamberler kendilerine güvenemedikleri içindir ki, doğruyu, iyiyi, güzeli Tanrı ağzından ve Tanrı namına emretmeğe çalıştılar. Onlar, böyle olmalıdır ve olacaktır! diyemediler. Tanrı böyle istiyor dediler. Peygamberlerin en büyük mucizesi, insanların akıl erdiremedikleri şeyler karşısında, nasıl aptallaştığını ve aptallığın en basit şeylerde bile nasıl şaşılacak şeyler gördüğünü keşfetmelerinden ibarettir. Ve ikinci mucizeleri, arzularını evvelâ, insanların en ahmaklarına aşılayıp, bunlar vasıtasile elde ettikleri kuvveti zekâhlara da yöneltebilmeleridir. Çünkü onlar, insanın hemen daima çokluğun gittiği yolda bir gerçeklik aradığını bilirler; ve başkalarını zeki yapan şeyin de karşısındaki-lerin ahmaklığından başka bir şey olmadığına emindirler.

Acunun gerçek büyüklüğü ise, milletlere can vermek, milletlere geleceğin karanlık kapılarını açarak oradaki ışığın rengini bugünden sezdirmek mucizesini gösterdiler. Onlar, kendilerinden büyük bir kuvvet namına değil, kendi namlarına söz söylediler. Ve kendileri inandığı için inandırdılar. Büyük düşüncelere inanabilmek için, büyüklüğü anlıyacak kadar da geniş düşünceli olmak gerektir. Bunun içindir ki, acunun gerçek büyüklüğü, istediklerini evvelâ ahmaklara değil, zekilere ve bilenler aşıladılar. Ve bu kuvvete dayanarak milleti kendilerinde ve kendilerini millette erittiler. Ve yine bunun içindir ki, bu hamurdan doğan kuvvet, Tanrıdan daha büyük oldu. Peygamber Tanrıya, dâhi millete hizmet etti. Birinci kendini halktan üstün, ikinci kendini halkın aynı sandı. Tanrıyla bulamayanlar, peygamberi yalancı ve halkı bilenler

dâhiyi Tanrı sandılar. İşte iki zıt âlemin dramı böyle oldu. Ve bu dramın kahramanları böyle ün aldılar.

— 247 —

Bir İran şairi, bir muhite hayâsızlığın ebedî saadet getirdiğini hoş görenlerden bahseder. Kari, yırtılan perdeyi bir daha diksen bile, yırtığın izini kaybedemezsin. Utanmadığı için nail olanlara değil, utandığı için mahrum kalanlara saygı duy.

— 248 —

Kartal, avını ve arslan geyiğini yerken artık bekliyen kargalarla tilkiler, kendi büyüklerinin pençelerini temizlemeyi göze aldılar... Biri, avlarken yorulan kartalın tüylerini parlattı; diğeri tok karınlı arslanın kanlı pençelerini yaladı. O gündenberi, kartal, kargaların ve arslan tilkilerin kendilerinden artakalan şeylerden tatmalarını hoş görmektedirler. Kartal ve arslan, karga ile tilkiye emeklerinin ücretini veriyor; bunun için diğer hayvanlar, bu iki uşağa karşı hiç de kıskançlık duymuyorlar. Fakat tilki ile karga, onları kuşkulandıracak ve imrendirecek kadar övünüyorlar. Kuruluyor, kabarıyor ve hükmetmeğe çalışıyorlar. Bu hali gören büyükler ise kendi emeklerine bir menfaat beklmeden yardım edenlere değil, belki uşaklık edenlere pay ayırmakta ve diğer küçükler de uşaklığından utanmıyan bu asalaklara imrenip durmaktadırlar.

— 249 —

Eski Roma şairi Lükrs: «İnsanlar bir hâkimiyetten yıldılar; o hâkimden intikam aldılar. Kral devrildi ve fakat insanlar, kendiliklerinden birçok kanunların esiri oldular» der. Halbuki kanuna saygıdan büyük bir terbiye ve bundan yüksek bir ödev olmaz. Esirliğin en yücesi, kanun zinciriyle bağlanılandır

— 250 —

İntikamı baldan tatlı bulan Omîros, Allahları insanları bir-biriyle çarpıştırmaktan hoşlanır. Peygamberlerin Allahı ise, insanlarla savaşmaktan başka bir şey bilmez, netekim, İncilde Tanrının bir adı «ordular Allahı»dır. Muhammed'in Allahı da, aklına geleni dilediği gibi yapan bir çocuk, bir sarhoştur. Zavallı Allahlar, her devirde, yarattıkları insanlardan umdukları saygıyı bulamadıkları için, bizimle boy ölçüşüyor! Hakkını arıyan bir küçüğün bü-

yükle çarpışmasından yüksek, büyüklerin, küçüklerle uğraşmasından daha alçak bir savaş olamaz!

— 251 —

Yarın nedir? Senin karanlık başın onu, saçları ağartan uyuşturucu ve öldürücü bir kuvvet sanır. Yarın, şimdi kana kana tadamadığımız büyük arzuları, geniş lezzetleri ve derin ihtirasları doyuran göksel bir gömü demektir. Onun kapısını açmaktan korkmayınız. Çocuklar, çabuk büyüyünüz; gençler, çabuk olgunlaşınız ve çabuk hayata atılınız!.. Yarın: her şey bundadır. Gününü gün yapmak isteyenler, kendileri için yarın da hiç bir saadet tasarlamıyanlar, açlıktan ve güzelliklerin özlemile kavrulmaktan kurtulamıyacaklardır. Yarına kavuşmanın ve yarında saklı olan nimetlerin tadını bilmeyenler, acunun en değersiz yoksullarıdır!

— 252 —

Kıskanç adam, zayıf ve yoksulda bile imrenecek bir şeyler görür. Başkasının yapabildiği şeyleri, kendisi yapamıyan insanlar, yapıcıların kendi işlerine mâni olduğunu zannederler. Bunlar hem aç ve hem kanserlidirler. Sakın bunlara sokulmayınız. Sakın bunların önünden kaçır gibi yapmayınız.

— 253 —

Kendisi kabahatli olan insanlar, suçlarını bir başkası yapmış gibi anlatır ve inandırmaya çalışırlar. Yüz karalarının bir iftira ile silineceğini zanneden bu zavallıların şaşkınlıklarında, yaptıkları işin bütün iğrençliklerini seyredebilirsiniz!

— 254 —

Kuvvetini zayıfta değil, çetinde deniyeceksin, dedim. Başaramıyacağın işlerde değil. Dalga değilsin ki, kayalarda parçalandıktan sonra yeniden toplanıp tekrar saldırabilesin. İnsan kuvveti, yalnız ihtiras ve ülkü granitlerinde bir dalga olur. O vakit kendi kendimizi de aşarız. Ne yazık ihtiras ve ülküsünün sonunu evvelden göremiyenlere...

— 255 —

Gerçekliklerin yalancı şairi Viktor Hügo, güzel bir kadına

der ki: «Ey kadın, eğer bir hâkan olsaydım, tahtımı, saltanatımı, hâkanlık bastonumu, önümde diz çöken bütün adamlarımı, altın tacımı, zafer arabamı, porfirden banyolarımı, denizlere sığmayan muhteşem filolarımı bir bakışına feda eedrdim. Eğer bir Tanrı olsaydım, bütün dalgalarile dünyayı ve havayı, kanunlarıma baş eğan şeytanları ve melekleri ve bütün bu derin ve verimli, uçsuz bucaksız âlemi, sonrasızlığı, boşlukları ve gökleri bir öpüşüne feda ederdim!» Hayır, sevdikleri için, sevdikleri düşünceler için, kendisini veremiyenlerin aşkı ve ülküsü yalandır. Düşün okuyucu! Neden bir düşünceyi veya bir insanı severiz? Onlarda bir hayat kuvveti ve bir ölüm güzelliği olduğu için; onlarda yaşıyalım derken biraz da onlarda ölmek için... Sevilen varlık ve düşüncelerde ölmek demek: güzellik, doğruluk ve iyilik içinde sonrasızlığa kadar yaşamak demektir. Tarihin ve ahlâkın bütün büyük kahramanları, bu ölümün ve bu sevginin tadını tatmış olanlardır!

— 256 —

Kadını ne için seviyorsun? Çünkü hakikat dışıdır. Bazen uzakta bir gemi görülür. Etrafında sandallar, bir lâseyi kemiren böcekler gibi yaklaşır, uzaklaşır ve ondan bir sinir koparır gibi görünürler. Güzel kadınların etrafında insanlar ve hakikatin önünde düşünenler bu durumdadırlar. Karıncalara dikkat ediniz, onlar giderlerken boştur fakat, dönerken yüklüdürler. Halbuki, hakikat karşısındaki insanların çoğu, sırtları kadar da başıboş gider gelirler. Arı küçük bir hayvandır. Fakat çiçeklerin hangisinde bal olduğunu pek iyi bilir. Eşyada ve âlemde saklı olan hangi hakikatı yakalayabildiniz? Anlaşıyor ki, pek çoklarının beyni, yalnız seyretmek için yaratılmıştır. Okuyucu, tarlalarda ot yemekten usanmış tok öküzler gibi, ciğer ve fareden bıkılmış tembel kediler gibi, uyuşuk ve aptal bir kafayla bakıp durduğu bu âlemi, düşünceye değmiyecek kadar değersiz sanma. İlâçlar ve içkiler vardır ki, damla damla kullanılır. Sen almasını ve öğrenmesini bildikten sonra, arzu ve hırsların da bu ilâçlar gibi bir sayı olmağa çıkar, azdan çoğu, hiçten hepî kavrayabilirsin!..

— 257 —

Gönlünde büyüklüklerin zenginlik ve sevincini tatmış olanlar, ne başkasının başarısına ve ne başkasının bozgunluğuna bakmaksızın kendi sonsuz sarhoşluklarından ayrılmak istemezler.

— 258 —

Yüzüne bakılamıyacak kadar çirkin olan bazı hayvanların ne tatlı etleri vardır. Halbuki, kolumuza alıp da eşsiz sandığımız kadınların dudak ve sinir için lezzetli olan etleri, kimbilir dişlerimiz için ne kadar iğrençtir. Onların çok kere ruhları ile etleri ayın çeşnidendir.

— 259 —

Karanlıkta ne çevremizi, ne de yerlerde bulunan şeyleri görürüz. Fakat ay çıktığı zaman bu karanlık yerlerde esrarlı gözler gibi parlayan yıldızcıklar göreceksin. Bunlar kırılmış billûr parçalarıdır ki, vicdanımızla başbaşa kaldığımız zaman, sızlıyan kalbimiz gibi titreşirler.

— 260 —

Evimin penceresinden bir yangın yeri, bir harabe görünüyor. Daha ilerisinde her gün rengi, yeşilliği değişir gibi olan bir deniz var. Genç okuyucum! Bu cılız ve her gün biraz daha yıkılan uzviyetimizin gerisinde de öylece uzayıp giden, masmavi, tertemiz ve bitmez tükenmez bir âlem vardı. Bazan bu âlem de o deniz gibi köpürür, yükselir ve yanan ruhumun sahillerini yalar. Bazan bir sel olur, bu harabeyi büsbütün kaplar. İşte o vakit ben, şefkatin, sevginin ve hürriyetin kevserile yıkanmış gibi, bütün çevremdekilerin iniltisine, sızlanmalarına ve isteklerine gönlümün bütün hazinelerini açarım.

— 261 —

Sevdiğim kadına güzelliği öğreten benim. Vücudunun neresi bir erkeği delirtebileceğini, nasıl bir bakış ve duruşun; nasıl bir yürüyüş ve gülüşün erkeği kendine köle yapacağını anlatan benim! Onu kadın yapan benim! Güzelliğin çekiciliğini öğreten, insanı güzel yapan şeylerin ne olduğunu anlatan benim. Etrafımda gördüğüm gençlere, kendilerinde saklı olan büyük kapasiteleri gösteriyorum. Onlara ödevi, sorayı öğretiyorum ve bütün bir hayat savaşında kazanmanın yollarını söylüyorum. Sevdiğim kadın, güzelliğini anladıktan sonra kendini bana lâayık bulmuyor; elimde bir oyuncak gibi hırpalandı. zamanları unutarak, dişiliğin bütün vefasızlıklarını ve inatlarını bana lâayık görüyor. Halbuki ben, onun her şeyini ve her yerini biliyorum. Çevremdeki gençler, ze-

kâlarını anladıktan ve kazanç yollarını öğrendikten sonra artık beni beğenmiyorlar, ben onlara bilgiden ve erdemlikten başka bir şey öğretmediğim halde, onlar sanki, kendilerine bunları öğretmemişim gibi, nankörlüklerini, bütün hayat ve bilgisini kendilerine esirgemedен sunan adama tatbik ediyorlar. Çünkü okuyucu, kadın ahmaktır. Yani zekâda güzellik gibi onda gelici, geçicidir. Bu sebepten onu özürlü görüyorum. Çünkü, okuyucu, gençler dalgin ve kibirlidirler. Onlar, kendilerinin hiç bir şey bilmedikleri zamanı unutmıyan öğretmenin önünde ölünceye kadar utanmak duygusundan kurtulmak tasesındadırlar. Bunun için onları da özürlü görüyorum. Fakat, genç okuyucum! Geçmiş insanlara hayran olan ve ustasını geçemiyecğine inanan bir nesil yetiştirenlerin bu yenilik ve yükselme yolunda çok geri kalmış olduklarına inan! Bunun için bilgilerimizi damla damla içip bizi inkâr eden gençleri sevgiyle, saygıyla kucaklıyorum. Elverir ki onlar bizi geçmiş olsunlar... Bizim dinimizde unutmamak temeldir. Biz bu dine inanarak son günümüze kadar nankörlüklerle savaşağız!

— 262 —

Bir dostum anlatıyor: «Dün beraberdik. İkimiz de ekmeğimizi kazanmak için anahtarsız kapılar ve yalçın yürekler önünde sızlanıp duruyorduk. Arkadaşım benden daha geride ve aşağıda idi. Hattâ ona kılavuzluk işini de ben yapıyordum. Fakat o, bir gün benden ayrıldı. Çevresindekilerin istediğı gibi olmayı göze aldı. Ben kimseye uyamadım, bir gün bu savaş yolunda, kapısına vardığım bir iş evinde o, dün benim arkamdan gelen dostu, baş köşede gördüm. Bana: «Sen çevrendekilerin senden ne istediklerini anlıyamadığın için, bundan sonra daima benim arkamdan gelecek ve kapım önünde doluşacaksınız!» dedi.

— 263 —

Beni ayak seslerimden tanıyan bir köpeğim vardır. Ona hiç bir şey getirmedığım günlerde de yolumu bekler. Bütün köleler, efendilerini görmeden ve onların düşündüklerini dinlemeden bir bakış ve bir öksürükten anlayacak kadar duygulu ve zekidirler.

— 264 —

Sofuluktan ve bütün işi tapmaktan ibaret olanlardan korkunuz. Onların Tanrıyı düşünmekten sizi düşünmeğe vakitleri yoktur. Onlar, ahiretle uğraşırken dünya işini düşünmezler ve bu sebepten

de insana karşı ödevlerini unuturlar ve Tanrının affına sığınarak bizim her türlü haklarımıza el uzatmaktan çekinmezler. Hikmetin başı Allah korkusunda değil, hak ve hakikat korkusundadır.

— 265 —

Bir müzeyi geziyorum; şurada bir mumya, ileride bir lâhit, daha sonra ilâhelerin heykelleri... Her biri bin bir ihtiras, bin bir zevk ve göz yaşını temsil eden binlerce eser karşımdayım. Pek çoğumuzun içi, bu müzeden daha zengindir. Eserleri henüz taşlaşmamış olan ruhumun müzesinde, bütün bu ihtiraslar, zevkler ve göz yaşları.. sahipleriyle, heyecanlarıyla henüz düñ yaratılmışlar gibi taze ve sıcak bekliyorlar..

— 266 —

İnsanlar vardır ki, süslü ve parlak kıyafetlere ve tavırlara maliktirler. Bunlar, kokotların, içine sahte elmas doldurdukları zarif mahfazalara benzerler. Fakat hakikî defineler, toprak altındaki küplerde, küflenmiş ve paslanmış kutularda saklıdır. Çok defa insanın iyisi, büyüğü ve bilgisi de böyledir. Görünüşe ve gösterişe değil, yalnız hakikate kıymet biçebilenler, bu hazineden miras alabilirler.

— 267 —

Bir Arap şairi, insan kendinde olmıyan şeyleri zemmeder diyor. Bu çok doğrudur. Bazı insanlar da mahrum oldukları şeylere karşı haristirler.

— 268 —

Bir insanın ne kadar namuslu ve şerefli olduğunu anlayabilmek için, menfaatli bir münasebete girişiniz. Daha ilk adım ve ilk bakışın mânası, karşınızdaki hırsız ve şerefsizin maksatlarını itiraf eder.

— 269 —

Hakkınızı aramakta nezaket ve sabır, aleyhinize çevrilmiş bir silâhtır. Hakkınızı kahramanca isteyiniz ve başkalarının hakkı önünde, bir mihrapta imiş gibi eğiliniz.

— 270 —

Akşam, geç vakit bir binanın önünden geçiyordum. Orada elindeki tasyıla bir çocuk bekliyordu. Bu çocuk, içerdeki çocukların artığından çanağını doldurur ve gecelerini tok geçirirdi. Bir gün bu kapıyı, kendi gibi muhtaç olan bir çocuğa ve başka gün diğer bir çocuğa öğretti. Ben gelip geçerken bu kapının önünü her gün biraz daha kalabalık görmeğe başladım. Fakat bir gün, bu hepsine, ekmek çıkan kapının yolunu öğreten iyi kalpli yavruyu dövdüler ve elindeki çanağı parçaladılar. Kime, niçin ve ne vakit iyilik yapmak gerekli olduğunu bilmeyenler, temiz yürekliliklerine rağmen, hayat savaşının bu korkunç ve iğrenç manzarasına hazin bir dekor olmaktan kurtulamazlar.

— 271 —

Büyük olmağa çalış. İnsan, büyük adamın en gülünç işlerinde ve sözlerinde bile, bir hikmet arıyacak kadar masum ve saf bir mahlûktur.

— 272 —

Görüyorum ki, rastgeldiğin adama işinden şikâyet ediyor ve mesleğini beğenmediğini anlatıyorsun. Sen bunu, ya başkalarını, içinde bulunduğun işten soğutmak için yapıyorsun veyahut, hakikaten işinden memnun değilsin. Bunun ikisi de kendi kendini tahkire çıkan fena ve yanlış bir harekettir. Sen kendine ve kendi işine saygı ve sevgi duymadığın müddetçe, başkalarından bunları ne hakla isteyebilirsin? Hayat, gizli ve açık bir takım mükavelelerle uzayıp giden bir münasebetler mecmuundan başka bir şey değildir. Seni sevmediğin işe yalvararak getirmediler ve başkaları senin işini elinden almak için savaşa girişmemişlerdir. İradeli adam, beğenmediğinden kaçır ve beğendiğini yaratır. Bunu yapamıyanlara, başlarını eğip işlerini görmekten başka bir vazife kalmaz.

— 273 —

Seni sosyetenin imâl ettiği bir Manken görmek istemiyorum. Dünyaya geldiğin günlerdenberi, şunu yap, bunu yapma; şöyle ol, böyle olma diyen emirlerle büyüdün. Sosyete, seni kendi istediği gibi, kendi işine yarıyan bir âlet gibi makineleştirmeye çalışıyor. Sana din veriyor, ahlâk veriyor. Ardı arası gelmeyen ve birbirine

uymıyan çeşit çeşit kaidelere boyun bükmeni istiyor. Zavallı genç! Sen bütün bunlara uyacağım ve etrafındakilere benziyeceğim dersen, bir Manken'den başka bir şey olamazsın. Sirtına, her moda-ya uygun elbiseler giydirilen ve giydiği şeylerle aldığı durumlardan haberi olmiyan bir Manken... Hayır, ben seni böyle görmek istemiyorum. Büyüklardan biri, ahlâkı, âcizlerin teselli ve itaat vasıtası ve kuvvetlilerin kendilerine ve kendi işlerine göz yumdurmak için kurdukları bir tuzak addetmişti. Ben sana ahlâksız ol demiyorum. Fakat kendi ahlâkını, kendi dinini, kendi yollarını tayin edemiyen insan ve millet, şunun bunun elinde bir Manken olmaktan kurtulamiyacaktırlar diyorum.

— 274 —

Nerede bir kalkınma ve nerede bir devrim olursa, orada bir dinamik insan, boyun bükmesini bilmiyen bir erkek Tanrı vardır. İhtilâlcı, olana, yaşyana isyan ediyor. Kendini ve kendinden olanları, mankenlere giydirmeğe çalışıyor. Artık Manken'in dün güzel gördüğümüz kıyafeti, bugün çirkinleşmiştir. Ve yeni kıyafet ona ne güzel yakışmıştı; her doğru görünen düşüncenin bir yanlış tarafı olmasaydı, dün severek kabul ettiğimiz kaideleri bugün yıkmaya çalışmazdık, demek ki her şeyde bir yanlışlık vardır. Eskinin yanlışlığını, yeniler meydana çıkarıyor. Ve yenilerin yanlışını da sen meydana çıkaracaksın... İnsanlık, ebedî yanılmalar içinde öğünen bir kuvvettir. Öyle ise, fikirlere isyan etmesini bilmiyenler, eskiyene ve değişmesi lâzım gelene karşı kıyamet koparamıyanlar, ne bir yanlış düzeltmeğe hizmet edebilir; ne bir yeni yanlış yapıp gelecek nesillere onu düzeltmek imkânını hazırlıyabilir. Gençler! Değiştirin, değiştirin. Yeniye, daima yeniye doğru ilerleyin!

— 275 —

Uyuşuk ve kadercı adamın elinden nesi varsa, alınız. Onun hiç bir şeye ihtiyacı yoktur. O, hastadır; isyan ettirinceye kadar, kendine gelip yeni bir kuvvet halini alıncaya kadar onu eziniz. Sahibinden dayak yemeğe razı olmiyan kedinin yırtıcılığına hayranım. Sahibinin verdiği kanaat etmiyen kedinin açgözlüğüne ve hattâ hırsızlığına tutkunum. O yalnız verileni almaktan değil, kendi kudretile, teşebbüsile, elde ettiğinden daha büyük bir zevk alıyor ve köpeği sevmiyorum. Bekliyen, kanaat eden, yaltaklanam köpeği sevmiyorum. Gençler, hazırda istifade etmesini bilin! Fa-

kat kendi iradenizle daha fazlasını ve büyüğünü elde etmeğe çalışın!.. Kafesinde, kendine hazır yiyecekler verilen ve ötekine berikine gösterilen arslanlarla kaplanların ne kadar mustarip olduklarını farketmiyor musunuz?!

— 276 —

Size tevdi edilen işi, daha ilerletmek imkân ve kabiliyetine malik değilseniz, onu olduğu gibi saklamağa çalışınız; belki sizden sonra gelecek olan bir diğeri onu olgunlaştırabilir. En iyisi: Başaramıyacağınız işleri üzerinize almamak; ve kader, sizi böyle bir felâkete uğratmışsa, hemen o işi gerçek sahibine terketmek büyüklüğünü göstermektir.

— 277 —

Her muvaffakiyet bir meziyetin ifadesidir. Sen başkalarının nasıl muvaffak olduğunu incelemeğe çalışma, kendin de muvaffak olmak için gerekli olan meziyetlere sahip olmağa çalış!

Büyüklerden biri, muvaffakiyet için her vasıtayı meşru görmüştü. Sen gayene ulaşmak için, namus, fazilet ve şerefinden hiç bir şey feda etmiyeceksin. Bana bunların ne olduğunu sorma. Bunlar o şeylerdir ki, bir başkasını çekiştirdiğin vakit, onda bunların yokluğunu ileri sürersin. Bir başkasını öğdüğün zaman da bunları ona yakıştırır ve kendin de bunlarla kibirlenirsin. İşte namus, fazilet ve şeref bu şeylerdin...

— 278 —

Kendinde varlığını hissettiğin kuvvetleri başı boş bırakmadan olgunlaştırarak gayelerine ulaştıracaksın. Nefsini hiç bir şeyden mahrum etmiyecek ve mahrum olduğun şeyleri tatmak için bu kuvvetleri yerinde ve zamanında sarfetmekten çekinmiyeceksin!

Ötedenberi saadeti; sağırılık, dilsizlik ve körlükte arıyan Şark büyüklerine rastlanır. Tabiat bize, gözü görmek, kulağı işitmek ve dili söylemek için verdi; fazla olarak, sesimizi istediğimiz kadar çıkarabilmek için kâfi derecede kuvvet ve beyin de verdi. Daima doğruyu işitecek, güzel ve uygunu görerek, her yanlış ve fenayı düzeltmek için bağıracaksın! Sahil, dinlenmek için iyi, fakat enginler, heyecanla zevk almak için ve tabiat kuvvetile kendi kuvvetlerimizi ölçmek için daha çekicidir!.

Zaman, medeniyet ve bunlara bağlı olan ihtiyaçlar, hiç durmadan değişiyor. Bunlar kendiliğinden değil, bizim elimizle, insanın elile değişiyor. Gençler! Size yalnız bir vatan, bir millet ve bir tarih emanet edilmiyor. Size bütün bir insanlığın İlmi, Medeniyeti, Ahlâk ve Ülküleri emanet ediliyor. Büyük ödevin, bunları aynen saklamak değildir; ilâve ederek, büyüterek, yayarak saklamak ve senden sonrakilere yepyeni bir hazine olarak miras bırakmaktır.

— 279 —

Her şeyi müsavi yapan iki kuvvet vardır: Biri karanlık, diğeri toprak... Geliniz, adaletsizliğe razı olunuz. Güzellikler ve iyilikleri görmek ümidile çirkinlikleri ve fenalıkları da gösteren aydınlığı; ve daha çok lezzetler tattırmayı vâdeden dünya yüzünü, karanlığa ve toprağın altına tercih ediniz.

— 280 —

İnsan, daima, kendisini dünyaya erken gelmiş sanarak, gelecek nesillerle genç nesillere imrenen bir varlıktır. Demek ki iyilik, güzellik ve saadet imkânları dünden ziyade bugünde, bugünden ziyade yarında saklıdır. Şu halde yaşamalı, yaşamalı... Ruhumuza bugünün değil, yarının lezzet ve saadetlerini tattırabilmek için yarına, daima yarına atılmalıdır. Yoksa zavallı insan, bin sene sonra da doğmuş olsaydın, iki bin sene sonra gelenlere karşı yine iptidaî ve yine mahrum bir varlık olacaktın.

— 281 —

Yolda bir tanıdığımıza rastlıyoruz. Aman ne kadar ihtiyarlanmış, saçları ağarmış diyoruz. O da içinden bizim için aynı şeyi söylüyor. Fakat, biz kendi ihtiyarladığımızın farkında bile değiliz. Demek ki biz birbirimizin yaşını ölçen birer barometre durumdayız. Etin ve kemiğin değişmelerini bir başkasından öğrenmek ne işe yarar? Bu âlemde bırakacağımız izlerle muvaffakiyetin derinlik ve büyüklüğünü ölçtürmeğe muvaffak olanlar, sonsuz bir gençlik içinde ebedileşeceklerdir.

— 282 —

Her yavruyu seviniz. Kadını, düşmanı ve bilgiyi seviniz.

Çünkü bunlar dışidirler; ve ihtiras gibi doğurucudurlar. Doğurmak, yaratmak demektir ve her yaratansa tanrısel kudretler hazinesidir. Seni gayelerinde, ihtiraslarında erkek; eser ve işlerinde dışi görmek isterim.

— 283 —

Durgun suyu sevmiyorum. Rüzgârsız havadan hoşlanmıyorum. Koksuz çiçeği, yakmayan güneşi, kamaştırmayan ayı görmek istemiyorum. Var olan her şeyin bütün kudret ve kabiliyetlerini göstermesini istiyorum. Ben fırtına istiyorum, dalgalı denizler, sarsılan topraklar, alevli dağlar ve ihtilâlciler istiyorum.

— 284 —

Kısır hayvanlara, meyvasız ağaçlara acıyınız. Onlar ya kesilecek veya yakılacaklardır. Fakat onlar hiç olmazsa yanmak ve ısınmak gibi bir işe yarıyacaklardır. Kısır insan ise, tabiatın üstünde bir yükür, bir fazlalıktır, bir tabiat kamburudur.

— 285 —

Hile, tehlikeden doğar. Fakat hileci adam, etrafındakileri tehlikeli gördüğünden değil, belki ahmak ve budala gördüğünden ötürüdür ki, hilelerine devam eder. Bunlara karşı zeki olduğunuzu ispat için, tehlikeli bir varlık haline giriniz.

— 286 —

Zekâ, yalnız, ihtiyaç karşısında uyanmaz. Zekâ, ihtiyaçları da yaratır. Kendisine yeni ihtiyaçlar yaratamayan insanlar, dimağlarını bir posa gibi işe yaramaz bir şey sanıyorlar demektir.

— 287 —

Medeniyet, sokaklara attığımız cam kırıklarını, kirli kâğıt ve paçavraları yeni servetlerin vasıtası haline koymakta ve tabiatın hiç bir kuvvet ve maddesini israf etmemektedir. Bilgili ve iradeli adam için, işe yaramayan hiç bir şey yoktur. Tabiat, kendisini bir işe yarar hale koymayanların zavallılığını ve sefaletini ölçecek hiç bir mikyas yaratmamıştır.

— 288 —

Kadın, kendisine baş eğen ve saygı duyan erkeklerde bir ol-

gunluk ve fazilet yükaekliği değil, belki, cinsiyetinde bir eksiklik görür, o vakit, kadının bir erkek gibi şahlandığı ve kendisine saygı gösteren bu miskin varlığa uşak muamelesi yaptığı görülür. Kadın, erkek olmıyana tahammül etmiyor ve tabiat dışı tanrıların esiri değildir. Gençler, sizi birer kuvvet heykeli, birer yaratıcı erkek görmek istiyorum.

— 289 —

Kadının neresini ve nesini tanımıyoruz ki... Bugün yedi yağındaki çocuklar bil, kadını öğrenmişlerdir. Kadın eskiden bir sırdı. O, bugün bizden ruhunu bile gizliyemiycek kadar soyundu; tabiate yaklaşma bakımından bu ne hoş bir çıplaklıktır. Fakat insanlıktan uzaklaşma bakımından ne derin bir uçurum, ne iptidai bir hayvanlıktır. Gençler, dışı iseniz, kendinizde olan her şeyi vakitsiz ve yersiz ortaya dökmeyiniz; erkekseniz, dışıyı ikinci, üçüncü, dördüncü plâna atınız. Hayatta kazanılan büyük zaferlerden biri, dışıyı yenebilmek ve kısır arzuları parçalıyabilmektir.

— 290 —

Bazı insanlar, ihtiraslı görünmekten utanırlar ve bazıları ise bunları ayıplarlar. Sen bunun ikisini de yapmıyacaksın. İhtiraslı görünecek ve muhterise saygı duyacaksın. Elverir ki, ihtirasın, utandırıcı işle etrafında dönmesin!

— 291 —

Küçük çocuğa bakınız. Tabiatın kendisine verdiği hürriyeti ne iyi kullanıyor. Sensuz bir surette istiyor. Doymak bilmiyor. Her gördüğünde gözü kalıyor ve her şeyin tadına bakmak istiyor. Zalim sosyete, bu güzel duyguları ve atılışları ne fena zincirlemektedir. Bütün hayat muvaffakiyetleri, istemesini bilen, doymak bilmiyen, her şeyde kendi iradesini deneyen bu yüksek ruhlu çocuklarda görülür.

— 292 —

Seni bazan öveceklerdir. Sende bazı büyüklükler görerek yüzüne karşı iyi şeyler söyleyeceklerdir. Bunlardan şımaran genç mahvolmuş demektir. Bunlara aldanan genç, bir adım daha ilerisine gitmek imkânını bulamıyacaktır. Kendini iyi tart, kendini başkalarının riya ve yalanla dolu iltifatları ile değil, kendi kuvvet, akıl ve eserlerinle takdir et.

— 293 —

Kıskanma, imren; hayat, ebedî bir özleyiştir. Kıskanmak, ebedî mahrumiyete inanmaktan doğan bir küskünlük ifadesidir. İmrenen insan ümit eder. Ümit et, fakat bekleme. Çok defa ümit edenler, umduklarını, emeksiz gelecek sanırlar. Arslan yürekli ke-diye bakınız: O, bizim verdiğimiz gönülsüz yer, ve ona biraz daha lezzet katabilmek için sanki kudretile elde etmiş gibi köşeye bucağa atar, arkasından atılır. Kaçanı yakalamaktan, başkalarının yardımını olmaksızın muvaffak olmaktan büyük bir saadet var mıdır?!

— 294 —

Sana dedim ki, dışı bile erkekten hoşlanır. Fakat, en kuvvetli insanın bile bir zayıf tarafı vardır. Karşındaki bunu hissetmesin! Sonra bütün kuvvetini, kahbece hazırlanmış bir oyun içinde kaybedersin. **Dalila**, **Samson**'u böyle yenmişti.

— 295 —

Bütün düşmanlar dışıdır. Bu sebepten her düşman doğurur ve çoğalır. Düşman bazan kendi ruhumuzda yavrular; bazan karğımızda karıncalanır. Etrafınızda düşman yaratmayı bir büyüklük sanmayınız. Önümüzde bir düşman varsa zayıfız demektir. Kuvvet, düşmandan ziyade dost yaratır. Ellerinizi sıkımlar, kolunuz ve kafanızın sarsılmaz kudretine sığınmalısınız.

— 296 —

Hiç kimse, biz kendimizin yaptığı fenalıktan daha kötüsünü yapamaz. Dostları ve düşmanları kendimiz yaratır, mevki ve sadetimizi kendimiz hazırlarız. Gençler! boşuna sosyetenin haksızlığından ve sizden evvelki neslin duygusuzluğundan bahsedip durmayınız. Herkes kendi talihinin demircisidir, diyen bir yabancı milletin ata sözünü işitmediniz mi? Ben buna bir âyetmiş gibi inanıyorum.

— 297 —

Kadın muhayyilesindeki erkek, kuvvetli bir boğadır. Kendisinde boğa kudreti olmıyanlar, hiçbir zaman bir kadını mes'ut edemezler. Kadın, büyük kuvvetler önünde âcizlik ve küçüklüğünü

hissetmedikçe yaşadığını anıyamaz. O, bu büyük kuvvetlerin uyandırdığı himaye duygusile heyecanın şiddeti kadar, kendini kuvvetli ve bahtıyan zanneder.

— 298 —

Birçoklarının hayatı daimî bir perhiz içinde geçiyor; bunu gören **Buda**, kanaati emrediyor; **İsa** açlığı ve **Muhammed** orucu tavsiye ediyor. Arzu ve ihtiraslarımızı gem vurmağa çalışan bu büyük adamlar, açları teselli edeceğiz derken iradeyi zincirlemiş oluyorlar. Varsın açlar, tesellilerini yarının cennetinde ve peygamberlerinin vaatlerinde arasınlar... Gençler! Siz ihtiraslarınızı şahlandırınız ve bunun için bütün arzularınızı kamçılایınız... Perhiz, yalnız hastalara verilen bir emirdir.

— 299 —

Çok sevdiğim güzellikten korkuyorum; fakat etin güzelliğinden korkuyorum! Senin, hareketin, işin, bilgi ve düşüncenin güzelliğine esirim! Hürriyeti elden alan her kuvvet, nasıl korkunçsa bu güzellikler de öyle korkunçtur! Bu sebepten şiirlerini, tenhada sevdiklerine dinleten bir şairim; ve şüpheyi din yapmış, şüpheden bir şehvet lezzeti almış olan bir mütefekkirim! Çünkü şürde esaret yoktur; ve şiirin esaretle alâkası bulunamaz, şüphe ediyorum, çünkü her hakikatin arkasında daha güzelin, daha yüksek, daha yenisini seziyorum. Ve böylece insanın bir ebediyete kadar bilgi ve yükselme yolunda geçirdiği ve geçireceği çarpıntılarla savaşı seyredebiliyorum. Şüphe, tereddüt demek değildir. Şüphekarar verememek demek değildir. Anlamamak ve anlamaktan korkmak demek de değildir. Şüphe, bulduğunu beğenmemek, beğendiğinden usanmak demektir ve her yeni bir buluşun lezzetini, yeni bir kadın lezzeti gibi sınırlarda başka bir harekete, ruhta başka bir heyecana âlet yapmak demektir. Belki kadın gibi bunların hepsi de lezzet verir; fakat genç, tımbul, zayıf, tıkız, oynak, ciddi, beyaz ve sarı... hepsi kadın, hepsi aynı cinsten ve aynı işe yarıyan kadın olduğu halde, bunların hepsine karşı vaziyetimiz, bunların hepsinden aldığımız tad nasıl birbirinden çok farklı görünürler.

Hakikat de şüphe karşısında öyle görünür. Hakikat birdir! Taksim ve istihale kabul etmez. Biz onun başka başka cephelerinden başka başka ve yepyeni bir şeyler keşfettiğimizi sanırız ve her keşif bize ayrı bir sarhoşluk verir. Bunun içindir ki, biz yeni yeni sarhoşluklara, yeni yeni baş dönmelerine tutulmak için, her bul-

duğumuz hakikatin arkasında başka bir hakikat arar, hakikatten hakikate atladıkça mütemadiyen oyuncak değiştiren bir çocuk gibi seviniriz, mütemadiyen oyuncakını kıran bir çocuk gibi neşeden bayılırız! İşte bizim şüphemiz böyle bir şüphedir! Bunun içindir ki, karanlıkta kendimi dinler, ve sükûtu ibadet sayarım! Bunun içindir ki, yorucu zevklerin mânasını anlamadım, beni harap eden sevdaya karşı hissizim, kadın kalpleri altınla satılıyor; parmaklarımızdaki altın halkayı görmüyor musun? Demek, bizi birbirimize bağlayan zincir, her şeyi satın alan bu sarı madendir. İşte benim şüphem de bu maden gibidir; onunla her şeye temas eder, onunla her şeye temellük edebilirim.. Beni anlıyor mu sun dostum!

— 300 —

Her şeyi tecrübe etmiş bir ruhum vardır ki, bunaldıkça şüphe eedr ve şüphelendikçe, yalnız kalmış gibi bahtiyar olur. Azaplarının sonu olmıyan bir cehennemdeyim. Günahım olmadığı halde yanıyor, ve yandıkça mes'ut oluyorum. İçinde ebediyeti göze almış insanların, ve arzı avuçlarında bir yumurta gibi güneşin çehresine atabilmek kudretini duyan mâbutların sakın hiddeti ve müstağni tevekkülü vardır. İlâhî kaderin çizdiği yoldan geçeceğime eminim; fakat içinde bu kadere isyan edecek kadar sert bir inat ateşi yanıyor! Benim için saadet, bir sırat köprüsüdür. Altındaki cehennemle sonundaki cennet, yazla bahar gibi iki mevsimdir ki, hangisine düşsem şikâyet etmem... Zira düşen benim; bulan benim! Benim hakikî azabım, kendi tedbirimin erişemediği bir gaflet uykusunda çarpılmış olmak, kendi aramadığım şeyi bulmuş olmaktır. Üzerinde alın teri ve bir meşru emek bulunmıyan her devletin zehir olduğu gibi, kendi gayretim ve kuvvetimin elinde, maksatlarıma âlet olmıyan bir cennet veya cehennemden daha acı bir ceza da olamaz! Ey genç! Halkın ve hakkın gözü önünde, lâıyk olmadığın bir yeri kapmış olmaktan mes'ut olacağını mı sanıyorsun? Öyle ise, sen sadece bir hırsızsın; sadece farkında olmadıkları için, kendi farkında olduğun ve işlediğin günahı sevap sayacak kadar kör ve şaşkın bir adamsın! Binaenaleyh, lâıyk olduğunu bulmaktan ve hakkına razı olmaktan büyük bir fazilet olamaz. İnsan, içinde bulunduğu saadetlerin nadiren farkında olabilir. Aynı saadet, aynı hakikatler gibi bize bıkkınlık verir. Artık saadeti bir sırat köprüsü saymanın ne demek olduğunu elbette anlamışsındır yavrum!

— 301 —

Zehir veren, ıstırap veren şeyler, ermemiş ruhlar için bir if-tira mahiyetindedir. Olgun bir adamsa bunlardan yuğrulur. Bu âlemden tanımadığım hiç bir lezzet ve hiç bir fânî saadet bulunmadığı halde duymadığım ve tanımadığım bazı şeyler daha vardır ki: önlerinde zehrin ve ıstırapın gerdığı bir gölge, bir perde vardır. Onlar, sanki bir tülmüş veya bir cammış gibi arkasında saklanan arzusun bütün çizgilerini görüyorum. Fakat onlar, suya akseden bir ışık gibi tutulmadan kaçıyor; hareket ediyor, derinleşiyor; bazan bir alev oluyor ki, gözümü açtığım vakit uçuyor! Her zaman gözlerimin önünde parıltısını gördüğüm bu erişilmez arzu, ölüm ve hayat ilham eden bir rüzgârdır. Estikçe kudretini kaybeden sınırlarım, onun fırtınalarından ve kâbuslar yapan okşayışından sarhoş olmuştu. Ebediyyetten esen bir ilham rüzgârı gibi mevcudiyetimden akseden semavî sesini her dakika duyarım. Bu sebepten şiiri, tabiatı ve çocuğu.. seviyorum; bu sebepten şiirlerimi tenhada okuyan bir şairim; ölüm ve hayat, kudret ve fazilet dinimdir!

* * *

Bu satırlar beni çok üzdü. Arkadaşım, ya söylemek istediği şeyi ifade edemiyor, veya söylemek istemiyordu. Mûrekkepleri lâmbada kurutulmuş ve bu sebepten gece yazılmış olduğu anlaşılan bozuk ve okunmaz yazılı bir sahifeye geçtiğim zaman gözlerime onun hayali dikildi. Karışık saçları ve soluk benzile bir buda gibi* bize başka bir din telkin ediyordu. Kendisinden ve fikirlerinden korkuyordum. Karanlık ruhunun hiç bir noktasına nüfuz edemediğim halde sadece ölüm, bir kartal gibi içtiğim havayı dalgalandırıyor, bir baykuş gözü, gözlerimin ve tâ ruhumun içine, derinliğine parlıyordu. Bu hisler ve korkular içinde kaç defalar elimdeki tomarı atmak istedim; fakat bilemediğim bir kuvvet, bu garip düşünceli adamın yazılarını okumaktan beni menetti:

— 302 —

Büyük Buda diyor ki: (Biz, kin ve öfkeyle dolu olan bu âlemden düşmansız olarak ve tam bir sevinç içinde yaşıyoruz! Kin ve düşmanlıkta dolu olan insanlar arasında biz kinsiz ve garazsız oturuyoruz! Hastalar arasında tam bir sıhhatle ve sevinçle yaşıyoruz. Biz hasta insanlar arasında hastaliksız yaşıyoruz! Biz yorulanların ortasında, tam bir saadette ve yorulmadan geçiyoruz. Yorunmuş insanların ortasında biz yorulmamış bir haldeyiz! Hiç bir şey'e malik olmadığımız halde tam bir sevinçle yaşıyoruz! Sevinç, parlak ilâhlar gibi, bizim ezeli gıdamızdır...) İştittin mi ey genç!

Büyük ermişlerden olan **Buda**, ne diyor işittin mi? Hayır, biz bu yorgunlarla yoruluyor, hastalarla hastalanıyoruz. Yorgunları dinlendirmek ve hastalara sıhhat vermek için yoruluyor ve hastalanıyoruz. Hiç bir saadeti yalnız başına tatmadık; paylaşamadığımız hiç bir sevinç yoktur. Sen tabiatın bir hücresisin. Onun neresinde bir ıstırap olur da diğen hücreler bunun farkında olmaz ki? İşte bu imanın verdiği büyük ve geniş şefkattir ki bizi, senin anladığın bedbinlikten ve senin zannettiğin hodbinlikten kurtarıyor. Bizim imanımızda (ben) yoktur. (Biz) vardır.

İçinden, ne **beni**, ne **bizi** düşünmeden, cemiyete saadet veren her emir ve her teşebbüs, bir fırtına gibi fıskırmalıdır. Bu fırtınadan bazı ağaçlar devrilebilir. Bâzı meyvalar dökülebilir. Fakat bunun arkasındaki yağmur ve güneş, bunun arkasındaki serinlik bütün canlılara, aç ve mustariplere hayat verir; ve bunu sen de bilirsin!

— 303 —

İşte bunun içindir ki ey genç, ben sana **Buda** gibi:

(**Ganj nehrinin cenup sahillerinden geçilsin, ölümsün veya öldürülsün, harap olunsun veya harap edilsin, yansın veya yakılsın, bunlar dolayısıyla bir kabahat işlenmiş olmaz. Çünkü hiç bir günahın cezası yoktur.**) demiyorum. İşte bunun içindir ki ey genç! Ben sana **Buda** gibi:

(**Ganj nehrinin garp sahilinden geçilsin, sadaka dağıtılsın veya dağıtırılsın, kurban kesilsin veya kēstirilsin; bütün bunlar için hiç bir iyilik yapılmış olmaz, iyi amellerimiz için hiç bir mükâfat yoktur.**) demiyorum. Çünkü o:

(**Ceset inhilâl ettiği vakit, deli ve akıllı her ferдин hiçliğe düşeceğine ve ölümün arkasında hiçbir kimsenin mevcut olmadığına**) inanır.

Hayır; ölümün ötesinde bir şey var, veyahut yok, bunu düşünmek bile istemem. Orada var veyahut yok diye değil, bu âlemde bir dimağım, bir düşünen kuvvetim vardır diye, kendini bir işe memur göreceksin! Bu toprağın hangi köşesine gidersen git, hangi köşesinde, iyi veya kötü ne yaparsan yap, hepsinin ceza ve mükâfatını içinde bulacaksın. Bu âlemde en büyük ceza: Unutulmuş olmak, silik, vazifesiz kalmaktır. En büyük mükâfatın da: İyi ve doğru bildiğimiz işleri yapmak veya yapabilecek mevkiileri elde etmekte olduğu gibi... Bu mazhariyete ise mücadele ile, ihtiras ile, ölümü göze almakla erişilir!

* * *

Bazen Zenon ve Epikur ve bazan da bir anarşist veya tarikatçı gibi ko-

nuşan ve tâbir caizse ahlâk ve siyasette bir dinamizme düşen bu fikirler arasında yavaş yavaş şüphede bir şehvet tadı olduğunu farketmeğe başladım. Baron d'Olbah'tan Göte'ye kadar bütün garp ahlâkçıları Buda'dan Muhammed'e kadar bütün peygamberleri birbirine karıştıran arkadaşım, bazan bir filozof ve bazan bir şair gibi hitap ediyor! Ve benim gibi iradesiz bir adamı her zaman şaşıratabilecek olan garip fikirleriyle eskidenberi inandığım her şeyi altüst ediyordu. Dinlenmek ve kendime gelmek için tomarı kapatıyorum.

* * *

Arkadaşımın maksimleri, düsturları, prensipleri arasında iki günümü düşünceyle, hattâ bazan yeis ve bazan ümitle geçirdim. Bunlar benim eski bildiğim şeylerdi. Fakat sanki yepyeni imişler gibi hayretimi olduğu kadar da tecessüsümü uyandırıyorlardı. Kendimde onun bahsettiği iradeyi bulamıyordum. Fakat benim gibi bu yazıları okuyanlar arasında kimbilir ne büyük iradeler vardır diyerek kendi yapamayacağı şeyleri başkalarından temenni etmeyi bir zulüm addetmedim. Bu sebepten, kapattığım yerden itibaren okumağa devam ediyorum:

— 304 —

Bazı nazariyeler, bazı nasihatler, fikir ve itikatlar vardır ki, onları bilgisiz, âciz ve fakir insanlar, bir kurumuş ekmek gibi çiğner ve yorgunluktan sonra, acılığından haberimiz olmadan içilen bir kuyu suyu gibi yutarlar. Hayatın gayesini anlamış, ve bu âlemdeki ebedî didişmede muzaffer çıkmanın vasıta ve usullerini öğrenmiş bir insan için ise, bütün bunlar, dışlarını pek özledikleri şeylere gösterebilecek kadar tebessüm davet eden birer garibedirler.

— 305 —

Yalnız hayatın zevklerini tatmayı kendimize meşru gösteren bir felsefe hazırlamayınız, belki başkalarını da meş'ut etmek için vasıtalar yaratan prensipler ve kanunlar icat ediniz. Etrafınızda bir avuç mısırla geçinen insanların, sizin hissettiğiniz zevkleri anıyamıyacak kadar ördekleşmiş bir zekâyâ ve nasırlaşmış bir ruha malik olduğunu zannetmeyiniz. Onları yanlış itikatlarına terketmek ve miyop gözlerini biraz daha körleştirmek için siyah gözlükler taşımalarına çalışmaktansa, ayıplarımızı görmeleri için ışıklarımızı arttırmak ve zavallılıklarımıza onların hasret çekmemelerini temin etmek daha büyük bir fazilettir.

— 306 —

İnsanın hakikî büyüklüğünü, sandalyelerin yüksekliğinde gö-

renler, bacakları uzun olduğu için diğer hayvanlardan yüksek görünen zürafenin, öteki yaratıkların en asil ve zekisi olduğuna inanıyorlar demektir.

— 307 —

Korkuyorsun, sana korkuyu veren, yaptığın işlerin kötülüğüdür. İşlerinden emin olanlar, kendilerini tehdit eden hiç bir kuvvetten korkmazlar. Vazifemiz uğrunda giriştiğimiz savaşta mağlûp olsak bile, haksız galiplerin vicdanları, her zaman mânevî büyük-lüğümüz önünde diz çökecektir.

— 308 —

Kanuna uydurulmuş ve kendimizi mazur gösterecek kadar vicdanımıza huzur veren öyle fenalıklar vardır ki, bunlar dolayısıyla mes'ul olmadığımız için, kendimizi masum addetmemeliyiz. Bunlar, bilgisizlik, işsizlik, açlık veya hastalık dolayısıyla suç işliyenlerden daha mel'undurlar. Fakat, bunlardan daha mel'un olan, kanunlarına ve işlerine bu neviden günahlar yapma imkânını sıkıştıran kuvvetlerdir.

— 309 —

Bazı gülünç haller vardır ki, ona bakan vicdanlı gözler, sahibine gülmekten ziyade acımak hissine tutulurlar ve bazı acı manzaralar da bize gülünç görünürler, kendimizi gülünç ve acıklı bir duruma sokmamak için, başkalarında ayıp ve kusur aramadan vazgeçelim; bu âlemden acınacak veya gülünecek bir tarafı olmayan hiç kimse yoktur.

— 310 —

Kuru toprak, suya ve tabiatın her güzel şeyini içine alıp çürütmeğe haristir, sefil ruhlu insanlar da, bu kuru topraklar gibi iyiliği ve her temizliği iğrenç bir hale getirir, doymak bilmiyen bir iştihâ ile fenalıkları benimsemeğe çalışırlar. Bunları hareket ettiren yalnız et ve sinirlerinin zevkidir, başkalarına iyilik getiren hareketlerinde bile bu zevkin sarhoşluğu hâkimdir.

— 311 —

Din, ölümü, bazan bir mükâfat, bazan bir ceza gibi telkin

eder. Ölüm, ne olursa olsun, mademki öleceğiz, şu halde, bizim gibi ölecek olan, tabiatın bu zavallı mahkûmlarına acımalıyız, insana yardım etmek ve insanı sevmek, kendimizi, toprakta değil, insanların ruhunda ebedileştirmenin biricik vasıtasıdır.

— 312 —

Masum ve faziletli bir başın ne bir taca, ne de hususî bir ihtişam veren kıyafete ihtiyacı vardır, onun kendine mahsus öyle bir parıltısı vardır ki, en kör insanların gözlerini açmağa ve en nankör ruhları kamaştırmağa kâfi gelir.

— 313 —

Bir takım fikir ve hareketler vardır ki, onları bir emir veya kanunla menetmek hem imkânsız, hem de tehlikelidir.

— 314 —

Hayatta her şeyi önemli ve değerli görmeğe alışmalıdır, bazı büyük tehlikeler vardır ki, bizi ondan bir dal parçası veya çürük bir tahta parçası kurtarabilir. Vasıtanın değerini şekillerde değil, gördüğü işlerde aramak, akıllı insanın en büyük muvaffakiyet vasıtasıdır.

— 315 —

Bulunduğumuz mevki küçük ve âdi olduğu zamanlar, hakkımızda yapılan sitayişlere inanmaz ve hattâ bunları bir istihza gibi telâkki ederiz, fakat mevkiimiz yükseldikçe, vaktile inanmadığımız şeyleri az bulmağa, hattâ kendimizde herkesten üstün bir şeyler hissetmeğe başlarız. Bu çeşit insanların en aptalı, mevkileri kendilerinden aşağı olanların, akıl, bilgi ve kabiliyet itibarile de geri olduklarını zanneder. İktbal mevkiinde iken hürmet görüp yerlerini bir laskasına devrettikten sonra, hakaret ve inkâr edilen insanlar, çok defa bu zanlarının cezasını çeken bahtsızlardır.

— 316 —

Fakirlik, sefahet ve tembellik... Birbirinden daha derin bir takım uçurumlardır ki, bunların içine düşmek kadar da içinden çıkmak için büyük bir cesaret ve kahramanlık lâzımdır.

— 317 —

Ötedenberi hâkimlerin başucunda ve hapishanelerin kapısı üzerinde «Hikmetin başı Allah korkusudur» diye yazılıdır, eski insanı ahlâklı yapabilmek için, kendilerini pek iyi kalpli bir Allahla tehdit eden peygamberler, bir taraftan da, insanın büyük ihtiraslarını, bir takım vehimlerle zincirlemek istemişlerdir. Bu vehimlerimize dayanan tehdit ve zincirler, bir yalvarmadan başka bir şey değildir, ben devlet ve kanundan korkan insanlar istiyorum, suçları affetmiyen kanunlar, suçluları cezalandırmağa cesaret eden büyük adamlar istiyorum.

— 318 —

Büyüğün teveccühünü kazananlara ikram edilecek olan biricik şey, büyük makamlar değil, soframızda kendi emeğimizin mahsulü olan nimetlerdir. Onlara lâıyk olmadıkları salâhiyetleri vermek, bir gün büyüğü de onların teveccühüne muhtaç bir hale getirebilir, unutmamalıdır ki, bu işler, ödünç olarak alınıp verilebilir şeyler değildir.

— 319 —

Etrafımızda birçok işlerin siyasal bir hikmetle ve derin bir faziletle cereyan ettiğini görebilerseniz, çok defa bu, yapılan işlerin görünen tarafıdır. Perdenin arkasında öyle bir oyun vardır ki, bizim aptallığımızla istihza eder.

— 320 —

Bir insanı teselli edeceğim diye, onun yarasınıdeşmeğe çalışmak, hizmet etmek istediğimiz insanların kutsal ve değerli şeylerinden birini çalmak demektir.

— 321 —

Bu dünyada arzu ve tasavvur ettiğimiz şeylerin hepsini birden kazanabilmek imkânı yoktur ve böyle bir insan gösterilemez. Zira, giderilmesi mümkün olan maddî arzularımızın yanibaşında, öyle mânevî isteklerimiz vardır ki, bunlar, ötekilerin mahdudiyeti karşısında bir sema gibi geniş, bir yıldız gibi uzak, bir güneş gibi parlak ve büyüktürler. Ancak, bir zavallı ve haklı insana yaptığımız yardımla vazifemizi tamamiyle ifa edebilmekten doğan vicdan sevincini, onunla mukayese edebiliriz. Zavallı kalplerin şük-

ranını kazanmak, yıldızları zaptetmek gibi, ruhumuza emsalsiz bir asalet ve büyüklük verir.

— 322 —

Bedendeki ıstıraplara şifa verebilmek için bir doktor olmak kâfidir, fakat ruhlarında ıstırapı olanları kurtarmak için, bir doktor veya filozof olmağa hacet yoktur. Yalnız kendilerinin insan olduğunu bilen mes'utlardır ki, ruhların ebedî ıstıraplarını bir tebessümle, bir okşayışla ve kendi hayatlarının fedakâr bir misalile neş'e ve saadete çevirebilirler.

* * *

Büyük insanlar, bu dünyaya kendilerini değil, yurddaşlarını korumak için gelmişlerdir. Onların büyüklüğü, kendilerini değil, başkalarını mes'ut edebilmeleri nisbetindedir. Onların, büyüklüğü, şefkat ve fedakârlıktan gelir. Büyüklerimize, kapılarımız, gönümüz gibi açık olmamalıdır. Onlar, açık olan kalplerimize destursuz girmekten çekinmemeli, fakat, kapılarımızın önünde beklemeyi bilmelidir. Hiç bir büyüklük, kalplerden başka bir şeye temellâk hakkını veremez.

— 323 —

İnsan tabiatinde birbirine uymıyan hallere, insan ruhunun çeşit çeşit çirkinliklerine, gaflet ve gururun, bilgisizlik ve budalalığın doğurduğu suçlara nefretten ziyade acımak lâzımdır. Ruhunda şefkatin temiz ışığı parlıyan ve hâdiselerin zuhurunda kendi mesuliyetlerini idra ketmiş olanlar, bu simsiyah kalpleri, kendi renklerle cilâlamağa muvaffak olabilirler.

— 324 —

Çok defa, insanlar, ikbal mevkiine yükselmiş olanların muvaffakiyet ve zaferinden ziyade, bu mevkii kaybetmiş olanların akût ve sefaletine memnun olurlar. Zira, her yükselişten yeni sadetler vâdeden bir yalan ve her sukuttan, bu yalanın gerçekleşmiş cezasını seyrederek. Düşenlere karşı duyduğumuz teessürde, yerine gelecek olana karşı hissettiğimiz şüphenin de rolü vardır. Yoksa, doğrulukla adaletin hezimetine acımak, zaferine sevinmek pek az insanın hatırına gelir.

— 325 —

Güneşin etrafında dönen yıldızlar ve bunların peykleri oldu-

ğu gibi, muvaffakiyetlerinin parıltısıyla başı dönen bir takım insanların etrafında da dalkavuklardan, gözaçıklardan, büyüğün lûtfu ile yücelmiş sahtekâr ve hırsızlardan mürekkep bir kafile bulunur. Bu itibarla, her muvaffak olmuş gibi görünen insanda mutlaka bir büyüklük ve iktidar aramamalıdır. Onlar, seyyareler gibi, ışıklarını başka bir yıldızın parıltısına borçludurlar. Âlemin müvazenesinde peyklere ihtiyaç olduğu gibi, sosyetenin ve bazı makamların müvazene ve istikrarında da bu kölelere ve uşaklara ihtiyaç vardır.

— 326 —

Adaleti seven ve tatbik eden insanın hem sözü, hem de hareketi birbirine uygundur. Böyle düşünüp, düşündüğü gibi yaşamak bir cesarettir. Faziletin en şaşırtıcı güzelliğini, insanı iğfal etmiyen bu kahramanlık teşkil eder.

— 327 —

Bazı insanlar vardır ki, bütün fenalıklarına rağmen, kendilerini insanlar arasında pek iyi ve faziletli imiş gibi tanıtmaya muvaffak olurlar.

Bunların maskesini bazan zaman, bazan da kendilerinden daha berbat insanlar düşürür.

— 328 —

Zekâ ve irade itibarıyla kuvvetli olan bazı kimseler vardır ki, bunlar, kendi inandıkları veya saydıkları düşüncelere inanmıyarak veya hareket eden insanlara düşman olur ve onları affedemezler. Özcü insanlar, bu küçüklüğü de hürriyet namına, herkesin fikir ve vicdanına hürmet namına yaparlar.

— 329 —

Ruhun öyle esaletleri vardır ki, hayatın bin bir tecellisi yizünden düşülmüş olan sefaletlerin arkasında bile bütün renk ve parlaklığıyla gözleri kamaştırır. Bunlar topraktan çıkarılmış eski sanat eserleri gibi, tek mil çatlaklarına ve kirlerine rağmen, yâde değerli ve mükemmeldirler.

— 330 —

İnsanın günahıtan kaçabilmesi imkânsızdır, fakat şahsiyetini-

zin yücelmesi, günahlarımızı başkalarına bulaştırmamakla mümkündür. Başkalarının diline düşmenin ne yüz kızartıcı bir fenalık olduğuna inanırsak, günahların hiç olmazsa en büyüğüne düşmekten kendimizi kurtarmış oluruz.

— 331 —

İnsan çok defa kendi kabahatlerini örtmek için başkalarının kusurlarını yüksek sesle ilân etmekten hoşlanır, veya kusursuz insanlara kendisinininkinden bir şeyler sıçratmakla, kirlerinin azalacağını zanneder: Namuslu görünen bir çok insanlar, bu iki katlı mücrim olanlardır ve kabahatli görünenlerin çoğu onların kurbanlarıdır.

— 332 —

Arzın ve uzaktaki yıldızların hareketini farketmiyoruz. Bütün büyük ve ulvî hareketler de kolayca farkolunamazlar. Tabiatın hareketlerini görebilecek râsıtlara ihtiyaç olduğu gibi, insanlara faydası olan büyük ve geniş hareketleri görebilecek ve bu hareketleri yaratabilecek müstesna insanlara ihtiyaç vardır.

— 333 —

Bilgisiz ve âciz insanların cürümleri kendilerinin değil, vazifelerini vaktinde ve tam yapmamış olan bilgili ve kuvvetli insanların eseridir.

— 334 —

Kuyuların mermer bilezikleri bile içinden su çıkaran ipin dokunmalarına dayanamıyarak aşınır; fakat kuyunun temiz suyu, kendisine taş atanları da kandıracak kadar cömert ve tükenmez bir kaynaktan gelmektedir. Adalete, şefkate ve hakikate bağlı olan insanın ruhu da böyledir. Ondandır, çevresindekilere serinlik ve hayat veren bir fazilet kevseri taşar; onu aşındıran bu kevserin israfı edilişi değildir, belki ondan istifade edenlerin nankörlüğü, ondan aldıkları şeyin ne olduğunu idrak etmiyen ellerin saygısız taarruzlarıdır.

— 335 —

Bir yurda çok büyük faydaları dokunan yüksek insanlar var-

dır ki, bunların fenalıkları da ıyiliklerinden daha az büyük değildir. Fakat millet, geçmiş bir iyiliğin sarhoşluğu içinde, bu fenalıkların kendi bünyesinde yapacağı tahribatı his ve idrak edemez.

— 336 —

Haysiyetsiz ve denî bir insana, fazileti öğretmek için yapılan saygı, bir yangını söndürmek için su yerine petrol sıkmak gibi tehlikeli bir teşebbüstür.

— 337 —

Görüntüde âdi ve küçük gibi görünen öyle cürümler vardır ki, bunlar, bir ferdin veya cemiyetin hayat ve istikbalinde mühim tesirleri olur, ne yazık ki, kanunlar, suçun keyfiyetine değil, kemiyetine ceza veriyorlar.

— 338 —

Kendi yakınlarımız ve evlâtlarımız için bir takım boş ümit ve hayallere kapılmaktansa, bunları gerçekleştirebilmek için, yurd- daşlarımıza geniş ve büyük âkîbetler temenni etmek daha hayırlıdır; bu, nüfuzumuzun lûtuflarından hakları olsa bile, kendimize mensup olanları değil, olmiyanları faydalandırmayı meşru gören bir hikmetin ifadesidir; aksi halde, halkın nazarında bir haksız, bir hırsız ve bir küstah olmaktan kurtulamayız.

— 339 —

Kuvvet ve atılğanlığımız, inançlarımızın şiddeti ile mütenasiptir. Dinî ve dünyevî her hangi bir fikre inanmak, irademize verdiği istikamet dolayısıyla, imansız ve itikatsız bir vicdanın çıkmazına düşmekten daha çok saadet vericidir.

— 340 —

Tarih bize, büyük hırsızların, büyük millet hainlerinin nasıl cezalandıklarına dair binlerce misal vermektedir. Âdeta hiç kimsenin yaptığı kötülük, yanına kâr kalmamaktadır. Ha! böyle iken, her eline fırsat geçenin çalmak ve çırpamak için saralı bir cesaret sarfettiği görülmektedir. Demek ki insan, içinde ne vardır biraz da ben tadayım diyerek ağa giren bir balık gibi, açgözlülükle ahmaklıktan yoğurulmuş bir hamurdur.

— 341 —

Bir köpeğim vardır ki, yediğim şeylerden ona da vereyim diye karşımda salta durmaktadır, iyisini ve çoğunu kendim yediğim nimetlerden ona artık olan birkaç lokmayı ikram ediyorum. Birçok sadakatler vardır ki, efendinin avuç dolusu hırsızlığından bir lokma pay alabilmek ümidile bütün şahsî hürriyetlerini, vicdan ve namuslarını satılığa çıkartmayı icâp ettirir.

— 342 —

Tabiatın insan istifadesine arzettiği bin bir nimeti vardır ki, bizi onlardan ya kanun veya bilgisizlik mahrum eder.

— 343 —

Ben karşımdakine ismini ve mevkiini değil, ıstırap ve ihtiyacı soran insanları kutsal bulurum, bu ıstıraba ve ihtiyaca çare bulanlar ise, bir Tanrı büyüklüğüne maliktedirler.

— 344 —

Büyük hâdiselerin arkasında ve içinde bin bir dedikodu ve rivayet işitilir, bunların çoğu yalan ve birçoğu da şeklini pek fazla değiştirmiş hakikatlerdir. Bütün bunlar, yurddaşların nefret ettiği insanlar için, temenni etikleri değişmelerin duasını teşkil ederler.

— 345 —

İki çeşit fazilet vardır. Biri âcizlikten, diğeri kuvvetten gelen fazilet. Tilki ancak bir arslanın parçalıyabildiği bir geyik önünde «Haydi seni yemiyeceğim, sana yazık olur.» diyebilir. Fakat ge-yiğin bu küstah faziletine nasıl bir gözle bakacağını elbette takdir edersiniz.

— 346 —

Pek çok kadınlar, kendileri için yazılmış şiirlerden, ince, temiz ve derin duygulardan pek azını sezer ve ancak pek kabasını anlayabilirler. Zavallı şair, onların anlayabileceği bir dille konuşsaydı, şiir ne çekimez bir gevezelik olurdu.

— 347 —

Erkek, çocukken anasında, büyüdüğü zaman karısında şef-

kat ve ilgi arıyan bir varlıktır. Ve kadın muhitine kendini vermek ve sevilme için titriyen bir koku veya çiçektir. Anlaşıyor ki, hayatı bu arza bağlayan, güneşin huzmeleri cinsinden tutulmaz fakat görülen ve yakan bir parıltıdır.

— 348 —

Kadının erkeği ve erkeğin kadını sevmesi bir vazifedir. Fakat ne kadının, ne de erkeğin bu sevgiyi birçokları üzerinde tecrübe etmeğe hakları vardır. En iyisi, erkek, zevcesini, anne olmasına rağmen, başka kadınlara karşı duyduğu ihtirasları kendisinde söndürdüğü bir göl, kadın da kocasını, başka erkeklerde tahayyül ettiği zevk ve saadet gecesini şahsile aydınlatan bir ateş telâkki etmelidir.

— 349 —

Vazifelerini daima büyük bir kuvvetin baskısı altında korkarak yapan insandan daha zavallı kimse yoktur. Tembelliği yüzünden aç ve işsiz kalanlar, başkasının merhametinden ekmek umabilirler. Fakat vazifenin noksanlığını takdir edememiş olan fazilet fıkralarına verilecek olan biricik sadaka, nefret ve lânettir.

— 350 —

Yumruklarını sağlam zannederek önündeki masaya vurup duran şu adamı görüyor musunuz? Etrafında olup biten işleri hep kendisi yapmış gibi ne kadar göğsünü kabartıyor ve ne kadar sesini uzaklara duyurmağa çalışıyor. Onun ceplerinde bizim hakkımız, midesinde bizim rızkımız ve kazandığını vehmettiği muvaffakiyette bizim şeref ve emeğimiz saklıdır. Bereket versin ki, bu yumrukladığı masa çürüktür ve onun temelleri, sahibinin gözü kadar aç ve oyuktur. Haklının en küçük cesareti, bu kabadayılığı yapan haksız kahramanın devrilmesine kâfi gelebilir.

— 351 —

Adaletten şüphe eden, zulüm ve istibdattan korkan insanlar, ister istemez kaderci olurlar. Bu sebepten asırlarca bu baskılar altında ezilen şarkın tevekkül ve kaderciliğini ayıplamamalıdır.

— 352 —

Karşılığını beklediğin iyilik ne bir vazife, ne de bir fazilettir.

Zira sen umduğunu bulamadığın takdirde, satamadığın bu iyiliği, kolayca fenalığa çevirebilir veya mümkün olan vazifeni yapmıyabilirsin. Vazife ne pahasına olursa olsun, tutulması gerekli olan bir ateş olduğu kadar da önünde diz çökülmesi icap eden bir Tanrıdır. İrademizi bu Tanrıya mâbet yapmaktan çekinmiyelim.

— 353 —

Kurtuluş yolunu ne bir artist gibi hayaller âleminde ve ne de bir filozof gibi fikir lâbirentlerinde aramalıdır. Hayatın kendi gayelerine uygun olan gerçek ve içten gelen bir yaşama yolu vardır ki, bütün ayıplarına ve kanunların bütün emirlerine rağmen, insanı kendi istikametine çeker, işte kurtuluş bu istikamettir.

— 354 —

İnsanın sükûn ve saadeti, bir kanuna bağlandığı zaman, daha kolay ve çabuk gerçekleşir. Bu kanunun isterse adaletle hiç bir ilgisi olmasın, elverir ki bir kanun olsun, kendisi adalettir ve insan için itaat, başıboş hürriyetten daha çok saadet vasıtasıdır.

— 355 —

Büyükler, bizim kendilerindeki faziletlere ulaşmak için hasret ve iştiağ içinde çırpındığımız ideallerdir. Biz onların her iyiliğini, ruhumuzun büyütücü ve süsleyici bürümcüğüle seyrederek. Bunun içindir ki, onlar, en küçük kabahatlerinin de milletin gözünde ve gönlünde pek büyük görüneceğini bilmelidirler.

— 356 —

Olgunluk, bir muvaffakiyetin olduğu kadar da hezimetin vasıtasıdır. Olgun meyvalar, bazan rüzgârların tesiri ve bazan da tutundukları dalların inceliği yüzünden düşerler. Bir çok büyük ve değerli insanlar da, tutundukları sosyal dallara ağır gelirler ve sosyal cereyanların önünde tutunamazlar. Fakat olgun insanla olgun meyvanın kaderi aynı olmayacak sanmamalıdır. Nasıl ki bu meyvalar, düştükleri topraklara çekirdeklerini gömer ve ertesi yıllarda daha taze olarak yükselirlerse, olgun insanın, hezimete uğrayan düşünce ve teşebbüsleri de, sosyete tarlasında bir müddet sıcaklık ve kudretini kaybeder, fakat sonra taze dallar gibi fıskırır, taze meyvalar gibi bizi rengine ve kokusuna çeker. İşte ekip biçtiğimiz hakikatlerle tadını aldığımız güzellik ve iyilikler, hep dün inkâr edilen veya unutulmuş olan çekirdeklerin meyvalarıdır.

— 357 —

Açık gözlülük, fırsattan istifadeyi bilmek... Bize hiçbir zaman bu kabiliyetlerden mahrum olanlara saldırmak için hak kazandırmamalıdır. Bunlar ancak lâıyk olduğumuz şeylerden biridir. Zekâsını yalnız kendi menfaati için kullananlar, aynı metoda mağlûp olurlarsa bir haksızlığa uğramış gibi sızlanmamalıdır. Fazileti karşılıklı bir mukaveleye bağlı zannedip bir takım şartlarla kullanmak isteyenler, sadece ahlâksız değil, aynı zamanda ahlâkın en büyük düşmanlarındandır.

— 358 —

Yaşadığımız yirminci asır, insan zekâsının iptidâî devirlerinden biridir. Bu asırda yapabildiğimiz şeylerle, eskilere karşı övünebiliriz. Halbuki bütün bunlar, ileri asır çocukları için ,gülünç hâtıralar olacak ve onların bize acımalarını temin edecektir. Gelecek nesillere, medeniyetimizi değilse de ahlâkımızı takdir ettirmek her zaman elimizdedir. Öyle ise, bizden sonrakilerin bize acımalarından ziyade saygı duymalarını temin edecek bir şekilde yaşamalıdır.

— 359 —

Başkalarını mes'ul etmesini bilmiyen veya buna cesaret edemiyen insanlar; kendi mes'uliyetlerini başkalarına unutturmak istiyorlar demektir. Günahlar vardır ki, bunların hesabını sormakla kendi günahlarımız ortaya dökülmüş olur. Millet ve vazifelerine karşı ihanet etmiş ne kadar insan vardır ki, kendilerini mes'ul edecek durumdaki insanların geri ve suçlu olmaları yüzünden, bir sosyetenin en temiz evlâdı imiş gibi görünürler.

— 360 —

Ötedenberi mes'uliyeti bir örümcek ağına benzetirler ve bundan bir kuş rahatça geçtiği halde bir sineğin geçemeyeceğini iddia ederler. Kabahat, mes'uliyetten korkmıyan ve onu aşabilen insanlarda değil, kabahatliyi mes'ul etmesini bilmiyen sosyetededir. Bir suç işlemekten korkmıyan insanların küstahlığı, hesap sorabilecek insanların kirlilikleri nisbetinde artar. Faziletli milletler, mes'uliyet ağını, büyük ve küçüğü de yakalayabilen dinamik bir tuzak haline getirebilirler.

— 361 —

Bu güneşlerin, yıldızların; bu çiçeklerin ve güzelliklerin... Bizden sonra da milyonlarca defa gönülleri ve gökleri şenlendireceğinden şüphe etmeyiniz. Bütün bunlar, bizden evvel de milyonlarca defa görünmüşler, tabiati olduğu kadar da gönülleri şenlendirmişlerdi. Tabiat her gün biraz daha bizi kendimizden geçirecek lezzetli bir şarap haline girmektedir. Hüner, içinde yaşanılan günlerin güneşi ve yıldızıyla aydınlanabilmek, çiçek ve güzellikleri koklayıp tadabilmektedir. Tanrı, bize bu âlemin kıymetlerini tadabilmek için gerekli olan her kabiliyeti vermiştir. Eğer mahrum yaşıyorsan, bu yalnız kendi kabahatindir ve cezadır.

— 362 —

Teşebbüs ve arzularımızın neticesi için, yalnız eski tecrübeleri ölçü olarak kabul etmek, yeni hal ve şartları, yeni ihtimal ve imkânları göz önünde tutmamak, muvaffakiyet yollarını kendi irade ve bilgimizle kapamağa razı olmak demektir. Tecrübe, insanın cesaretini kırar ve/bizi başka türlü düşünmekten meneder. Gençlerin daha atılğan oluşları tecrübesizliklerindendir. Birçok büyük işleri başarmayı, onlara terkedişimiz de bundandır. Gençler, tehlikenin ne istikametini ve ne de tehlikenin kendisini görebilirler. Onları iadrede eden kuvvet, içlerinden gelen duygu, istek ve sezişlerdir. Ve çok defa bunlar, gençleri, hayatın kendilerine takdir ettiği en tabii ve uygun yollara sevkeder. Bir eski tecrübeyi dinlemek, bir eski bilgiden örnek almak faydalıdır. Fakat onu aynen tekrar etmek ve hareketlerimizi sadece onlara göre tanzim etmek bizi yanlış yollara sevkedebilir. Kudretli insan, daima yeni şartlar ve imkânları kendi iradesile yaratmayı bilen ve kendi yarattığı gayeye kendi vasıtalarile koşabilendir. Her eski tecrübe, bize yeni bir teşebbüsü ihtar eden ve kendisini tekrar etmemekliğimizi tenbih eden bir emirdir.

— 363 —

Senin büyük fedakârlıklar yaparak, bin bir eziyet çekerek tadına bakabildiğin öyle nimetler vardır ki, onlardan bir başkası hiç bir zahmete katlanmadan istifade etmektedir. Senden kaçan sadet, bir başkasının kucağına bağdaş kurmuştur. Bunun sebebinin talihsizlikte, yaratılıştaki, tesadüfte değil, belki, kendi beceriksizliğinde aramalıdır. Kör ve şuarsız tabiat, hiç bir işinde hususî ter-cihler yapmaz.

— 364 —

Öyle bir hayat sürmelidir ki, ne yüzümüze karşı, ne de arkamızdan hakkımızda kirlетici bir söz söylenmesin, bütün münasebette bulunduğumuz insanları memnun etmek imkânsızdır. Fakat hiç olmazsa kendi vicdanımıza karşı hesap vermeğe mecbur olmayacak şekilde yaşamalıdır. Varsın soframızda namus ve faziletle kazanılmış bir tabak fasulyadan veya kuru ekmekten başka bir yiyecek bulunmasın. Emin olmalıdır ki, namus ve fazilet dövizi ile satın alınmış zengin sofralardan istifade edenler, bunun aksini yapanlar kadar mes'ut değildirler. Onlar, kendilerine bakan her gözde, günahlarının sezilip sezilmediğini anlamak istiyen bir mücrim heyecanı içindedirler.

— 365 —

Bazan sükût, ses kadar insanı rahatsız eder. Bazan da ses, sükût kadar aranılır. Ruhlarının tesellilerini içlerine gömülerek, hatıralarının hayallerinin karanlığı içinde arıyanlar, ne kadar bahtsızdırlar. Ve bahtsız olanlar, **Dante**'nin dediğı gibi, elemli günlerde mes'ut bir hayatın hâtırasını tazelemekten hoşlananlardır.

— 366 —

Daima doğruyu söyleyebilenler, yalnız başına bir büyük düşünmana karşı koyanlardan daha çok cesur ve kahramandırlar. Hakikatin dostundan çok düşmanı vardır. Hepimiz doğruya kıymet verilmediğinden şikâyet ederiz. Fakat pek azımız, kendi hakkımızda veya işlerimiz hakkında ileri sürülen gerçek düşüncelere tahammül edebiliriz. Bunun içindir ki, doğruyu dinlemeğe katlanmaları, söyleyebilenlerden daha az kahraman saymıyorum.

— 367 —

Riyakârlık, iki yüzlülük... Kuvvetliden bir hakkı koparabilmek veya hakkımız olmiyan şeyleri, onun kuvveti vasıtasile elde edebilmek için başvurulmuş iki keskin usuldür. Bütün dalkavukların muvaffakiyeti, bu metodu iyi tatbik edebilmelerindendir. Buna müracaat edenleri, faziletsiz saymak icap ederse, bunlara inanıp kıymet verenleri iki misli faziletsiz saymalıdır veyahut hiç olmazsa bunları, onların zekâları önünde başeğen ahmaklar gibi telâkki etmelidir.

— 368 —

Servet gibi şöhrat de arıyanın bulacağı bir hazinedir. Didinmeden, uğraşmaktan, çabalamaktan yılmıyan insanlar, engellerini ve uçurumlarını başkalarının ihtirası teşkil eden muvaffakiyet kalelerini aşmayı göze alır ve bu iç kamaştıran hazinelere ulaşabilirler. Fakat insan için, en büyük hüner, servet ve şöhrat kazanmak değil, bunları nasıl kullanmak gerek olduğunu bilmektir. İnsana düşman olan servetlerle, sanibini mahveden şöhratleri görüp işitmediniz mi? Gençler, başkalarından gelen ve başkalarının vermiş olduğu her kıymet, yine onlar tarafından geri alınabilir. Sizi, istenildiği zaman, başınızdan alınabilen bir takım yapma çelenklerle süslü görmek istemiyorum.

— 369 —

Akıl ve mantığa uymıyan öyle hareketlerimiz vardır ki, bunlar, bu âlemde yapılması gerekli olan işlerin yapılmış olanlarından daha ne kadar çok olduğuna şahitlik ederler.

— 370 —

Denizler kendi içinde ölenleri sahile fırlatıp attığı gibi, sosyete de, çok defa kendisine hizmet edenleri, hududu haricine atar. İnsan da, hizmet edenden ziyade kendisine taarruz edene minnettar görünür. Çünkü, insan, hizmetin âcizlik ve korkudan, taarruzun, kuvvet ve cesareten geldiğini zannedecek kadar vehim ve gaflet içindedir, bunun içindir ki, çehrelerinde hâkimiyet ve denaetin mel'un izleri görülmediğinden, melek zannedilenlerin yanıbaşında, kudretlerini kendi tabiatlerinin süflü istikametlerine yöneltten binlerce zararlı insan da sosyetenin bütün küfür ve ittihamlarına rağmen sarsılmaz mevkilerinde tebessüm eder dururlar.

— 371 —

İnsan, çok defa yalnız kendi işle uğraşması lâzımgeldiği halde, daima başkalarının iş ve hareketlerini kontrolle vakit geçirmekten hoşlanır. Anlaşıyor ki, insan demek, biraz da başkalarının malik olduğu şeylerde gözü kalan ve başkalarının her şeyinde bir hissesi olduğunu zanneden ebedi bir açlık demektir.

— 372 —

Fakirlik ve ihtiyaç, insanı yalnız sefaletle değil, başkalarının

hakaret ve tecavüzlerine tahammül etmeğe de alıştıırır. Bunlar saharanın kumları gibi yerlerde sürünürlerse de bir bora, bir fırtına onların her zerresini, bir kurşun, bir dinamit haline getirebilir. Çok defa bu fırtınayı, zengin ve mes'ut insanlar için bir ihtiyaç olan tecavüz ve hakaretler doğurur.

— 373 —

Unutmamalıdır ki, sefil ve fesatçı insanlar, başkalarına yapabildikleri fenalık nisbetinde büyük bir saadet hissederler ve biz, maruz kaldığımız hücumlar ve haksızlıklar ne kadar kendimizden aşağı insanlardan gelmişse, o kadar müteselli oluruz.

— 374 —

İnsan, teşebbüs ve mücadelelerinde çeşitli mağlûbiyet ve hezimetlere uğrıyabilir. Fakat hakikî mağlûbiyet, artık bir daha muvaffak olamayacağını zannederek mücadeleye nihayet vermektir.

— 375 —

Sefalet ve zilletin en derin safhalarına düşmüş olanlar, herkesin maskarası olurlar. Bunlar, insana acımdan ziyade gülmek ihtiyacını verirler, hayat, bir trajedidir, onu komik bir hale getirmek için kendisine bu sefaleti ve zilleti lâıyk görenler de insana bir ibret dersi vermek gibi ulvî bir hizmette bulunuyor diye, sefil olmağa razı olmak, sırtlanlara şef olacağım diye hayvanlığı kabul etmek demektir.

— 376 —

Birçok iyilikler vardır ki, hatır ve hayale gelmiyen fenalıkları doğurabilir. Denî ve fesatçı insanların öyle keskin bir zekâları vardır ki, bunlar bir bakışta yekdiğerini anlar ve çarpacakları adamın en zayıf ve değerli yerini bir hamlede keşfederler.

— 377 —

Ne kadar büyük ve kabiliyetli insanlar vardır ki, bunlar fıkarâ mezarlıklarına defnedilirler ve orada cisimleri gibi isimleri de derhal ve ebedî olarak unutulur; kendilerini ebedileştirmek için, gelenklerle süslü mezarlara gömdüren hırsız ve fena insanlar arasında yatmaktansa, sağlıklarında olduğu gibi, namuslu insanlar arasında unutulup gitmek ne büyük bir saadettir.

— 378 —

Büyük adam mı olmak istiyorsunuz? Bunun yolu kendinizde büyük kabiliyetlerin varlığını kabul etmek ve etrafınızdakilerin hiç bir şey bilmediğine inanmaktır. Yalnız inandığınız bu korkunç hakikati, ifşa etmeksizin, onlara birçok şeyler bildiklerini söyleyip kendilerine hamakat derecesine varan bir gurur aşılınız, sonra artık ne yapmak lâzımgeldiğini iş size gösterecektir. İnancınız ki, her insan büyük adam olarak doğmaz, büyük insanların çoğu başkalarının kabiliyetlerini kendi maksatlarına âlet yapabilenlerdir.

— 379 —

Bazı insanlar, fenalık yapar, fakat bunun farkında olmazlar, bazıları ise, fenalıklarının kimse tarafından farkedilmediğini zannederler, bunlar kış ortasındaki iyi havalara aldanıp çiçek açan erik ve badem ağaçlarına benzerler. Arkadan gelecek soğuk fırtınanın merhametsiz darbeleri, bu ağaçları nasıl kurutursa, cesaretlerinde küstah bir körlük bulunan bu zalim insanlar da, bir gün gafletlerinin cezasını çeceklerdir. Tabiat ve sosyetenin ihmalini bir unutmak zannetmemelidir.

— 380 —

İnsanın bir hayvanlık devresi geçirdiği şüphesizdir, kıskançlık bu devrin hâtrısını içimizde yaşatıp duran bir sırtlandır. Bu sırtları içlerinde boğmamış olan insanlar, hangi makam ve seviye sahibi olurlarsa olsunlar muhayyel rakipler, parlamak üzere olan bir takım yıldızlar ve kuvvetler tasavvur ederler. Faziletimiz, ne salâhiyetimizden, ne bilgi ve servetimizden gelir. Tarih, açlık ve sefalet içinde iken faziletin en yüksek burcuna çıkan kahramanlar gördüğü gibi şaadet ve nimetin hazineleri içinde iken, sefalet ve reziletin en derin girdaplarına gömülmüş olan şeytanları da kaydetmektedir.

— 381 —

Kuzuyu faydalı ve yılanı zararlı olduğu için öldürürüz. Demek, insan, zararlı varlıkların düşmanı olduğu gibi faydalı şeylerin de düşmanıdır. Yalnız birincileri sevgiyle, ikincileri nefretle mahvetmekten hoşlanırsınız. Şu halde, bu âlemde rahat etmek için ne fena ve ne de iyi değil, belki iyi ve fenaya hükmedebilecek kadar kuvvetli olmalıdır.

— 382 —

Şu başı önünde giden adamı görüyor musunuz? Bacağından ısırlmış bir ihtiyar köpek gibi arkadaşlarına görünmekten **korku-**yor; ismini ve oturduğu yeri saklıyor. Onun ne ile uğraştığı da artık bellisizdir. Bu adam, dün, büyük efendinin uşağı idi ve kendisinde, efcadisinden daha büyük kuvvetlerin saklı olduğuna inanıyordu. Bu adam, dün, kanundan üstündü ve kanunsuz işler yapabilmekle övünürdü. Şimdi onun yüzüne bakmıyanlar, dün önünde nefretle diz çöküyorlardı. Onun yaptığı işlerden efendisinin de haberi olmazdı. Fakat bu adam, her yaptığı işi, efendisinin namına işlerdi. Kuvvette bir buluşma hassası vardır. Büyüklerin uşakları değil, atları ve köpekleri bile bir nüfuz sahibidirler. Berreket versin ki, Tanrı'nın en büyük intikamı, dayanılan destekleri kırmaktan ibarettir.

— 383 —

Bir adam görüyorum ki, kömür taşıyan develer gibi mağrur, sessiz, etrafındakilerin hiç bir işiyle meşgul görünmeden yoluna devam ediyor. Soruyorum: Onun pek namusu, pek ciddî bir adam olduğunu anlatıyorlar. Ben şüpheli bir adamım; ve bilirim ki: böyle ciddiyet ve namuskârlık maskesi altında her çeşit menfaatlerini sinsi bir zekâ ile ve en ahlâksızca yollardan temine çalışan insanlar az değildir ve bunlar, içi dışı bir olan açık alınlı adamdan daha faziletli imiş gibi görünürler.

— 384 —

Başkalarının mutlak surette itaat etmesini istediğimiz halde, kendimizin hiç de riayet etmeyi istemediğimiz emirlere kanun derler. Kanun! Ey adalet ülküsünün zavallı sembolü!..

— 385 —

Kadının tadından, içkinin zevkinden, zenginliğin saadetinden daha yüce hazlar veren bir şey tanıyorum: Muvafakiyetin zevki. Bu bize, yaratıcı ve başarılı bir kudret olduğumuzun şuurunu verir.

— 386 —

Tesadüf demek, ihtimal ve imkânlardan istifadeyi bilmek demektir. Talih, bizim karşımıza kendiliğinden gelen dört ayaklı

bir hayvan veya kanatlı bir peri değildir. Büyük adam, tesadüfieri yaratır ve talihinin dizginlerinden yakalıyarak onu zorla kendi yolu üzerine çıkarmasını bilir. Zaten zekâ, biraz da fırsat gözlemek ve yakaladığı fırsatı kendi işine uygun bir hale getirmek demek değil midir?

— 387 —

Hiç kimse tuttuğu işe, zorla getirilmiş değildir. Hepimiz içinde çabaladığımız meslekleri isteyerek seçmişizdir. Bunun aksı olsaydı, ahlâk ve kanunu düşünmeden, sevebileceğimiz işlere de atılmakta tereddüt etmezdik. Unutmamalıdır ki, her ülkünün altında kendini, ancak sahibine sezdiren bir takım şahsî emeller, ihtiraslar ve menfaatler vardır.

— 388 —

Alışkanlık birçok eskileri ve yanlışları görmemize mâni olur. Çok defa ilk temas ettiğimiz şeylerin en gizli kusurlarını bir hamlede farkederiz. İçinde bulunduğumuz hayatın bizi mahrum ettiği nimetleri de bu alışkanlık yüzünden anlamıyor, görmüyoruz. Yani bir hayat.. hazırlayınız. O vakit eski sefaletinizi daha iyi göreceksiniz ve yeni hayatı hangi saadete merdiven yaptığınızı da hissedebileceksiniz.

* * *

Bu aforizmalar, bu maksimler ne kadar realist bir ruhun mahsulüdürler? Zaman zaman ben de etrafımda olup biten işlerle gelip geçen insanları tetkik ediyordum; bu çeşit düşüncelere dalmaktan kendimi alamıyordum. Bu fikirler, cemiyetin bazı bulanık işlerine ve şüpheli şahsiyetlerine karşı bir hüküm gibi görünüyordular. Fakat arkadaşım, hiç kimseyle uğraşmasını sevmeyen bir adamdır. O yalnız, gelecek nesillerde, geçen nesillerin zihniyet ve hatalarını görmemek için titiz ve sinirli bir hassasiyet gösteriyordu. Bunlar, belki bazı insanların hiç de işine gelmiyecek taarruzlardı. Fakat bunlardan hoşlanmamak ve bunların yanlış olduğunu zannetmek için, burada müdafaa edilen fazileten mahrum olmak iktiza eder; bense, faziletli yaşamayı veya hiç olmazsa etrafımdaki birçok insanlar gibi, faziletli görünmeyi tercih ettiğim için, bu satırları seve seve ve tekrar tekrar okumaktan çekinmiyorum:

— 389 —

Cennetin anahtarları bendedir, diyen papalar gibi, ölüm de

saadete benimle erişilir ve saadet bendedir diyor. Fakat ölüm de saadet gibi satın alınmaz. Zira, onun altına ihtiyacı yoktur. Ölümle kendilerini terbiye edenler, saadeti her yerde görebilecek bir kemale sahip olabilenlerdir. Mükemmel adam, aradığını şurada veya burada bulamadığı için vazgeçen adam değil, öte tarafta, başka tarafta aramasını bilen ve aradığını bulmadan yaşadığına inanmayan adamdır. Taşıdığımız bir sefil et ve kemik parçası, ancak böyle bir iman ve irade ile kudsileşir, ilâhileşir. Taşıdığımız bu et ve kemik parçasının her zerresi ayrı bir iştihaya maliktir. Ve sen bu zerrelere her birine ayrı ayrı borçlusun... Yaşamak demek, bu borçları ödemek için çalışmak demektir. Bu sebepten ey genç, midemiz kadar da gözümüzün doyması iktiza eder. Bütün uzuvlarımız, birlikte büyüyen ikiz kardeşler gibi yekdiğerile daima mücadele edecek ve birbirinin elindekini almağa çalışacaklardır. Ve sen, adaleti anlıyan bir devlet adamı gibi, onların arasında, muhtaç oldukları şeyi vermek suretile, bir muvazene yaratacaksın.: Birinin hakkını daha lezzetlidir diye bir diğeri veremekle sıhhatin nasıl bozulursa, bu cemiyet içinde birbirine rakip olan zümreler arasında bir fark gördüğün gün, yaptığın ve yapmak istediğin işlerin öyle bozulduğunu göreceksin! Ey genç! Adaleti satmayacaksın; ve dağıtırken hiç bir kuvvete boyun eğmiyeceksin; demokrat bir vatanın evlâdı, kanunun müsavî zannettiği insanlar için, müsavî haklar dağıtmadan korkmıyandır. Bu ise, ölümün her çeşidini, cana minnet bilen geniş bir sevgi ve tükenmez bir iman ile olur. Ölüm bir yangındır. Bunun sıcaklığından korkarsın. Fakat yazın, karşısından kaçtığın ateşe kışın secde etmiyor musun? Ölüm, bu istediğini yapamıyan âciz ve mahrum et ve kemiğin soğukluğunu ve açlığını gideren bir sıcak rüzgârdır. Bu rüzgâr bazan, içimizde, ruhumuzda eser, bazan hariçten ruhumuzun derinliğine kadar sokulur; bu rüzgârın meddû cezrini hissetmiyor musun?

Dante, Virgil'in rehberliği sayesinde cehennemi ziyarete gittiği zaman medhallerden birinin üstünde siyah harflerle yazılmış olan şu cümlyi gördü:

(Ey içeri girenler! Bütün ümitlerinizi terkediniz!)

Hayır. Bu âlemede girdiğimiz her işte karşıma çıkan güçlükleri daima yenemeyiz! Buna rağmen damarlarında ölümün zehiri ve kuvveti akan adamın ruhunda (**ümit**) yazılıdır. Bu adam, cennetin de, cehennemin de kapısında ve hattâ bunların içinde de

bu kelimeyi görür. Ölürken bile hayata bağlanışımız ve ölmiyeceğimizi zannedişimiz bundandır. Mefkûrenin ve ahlâkın büyük mâbutları her şeye, başlarını süsliyen bu ümit çelengile muzaffer oldular.

— 391 —

Dante'yi cehenneme **Virjil** götürdü. Fakat ölümün rehberi yoktur. **Dante**'ye cehennemde, bütün korkuların bırakılması ve ruhların bütün günahlardan temizlenmesi gerekli olduğu söylendi. Ölümde böyle bir ihtar yoktur. O, kendisi temizler, korkuları kendisi kaldırır: Ölümde bazan bir kedi şefkati vardır. Kucağına düşen mahlûk, kendi yavrusu olsa da yine kendisi yer; ve yedikleri için, göz yaşı dökmez! Ölüm gibi kuvvetli olan adam, ölüme âşık adam, rehbersiz ve korkusuz, icap ederse kendinden olan, fakat işinin ilerlemesini istemiyen sevgilileri de yiyerek, ezerek yürüyen adamdır.

— 392 —

Pek çok kadın sevdim; kalbim gibi defterim de onların ismiyle dolmuştur. Hepsi birbirine benzeyen ve en asilinde bile dişiliğin vahşi ve mağrur cilvesi dalgalanan bu kadınlar, bir örümcek gibi ruhumu sevginin ve faziletin ağlarıyla bağladılar. Fakat sihirleri yalan, zehirleri yalan ve yeminleri yalandan ibaret olan bu mahlûkların sevgileri de faziletleri gibi yalandı. Artık zehirlenmiyorum; artık onların cazibesi bana mânasız geliyor. Gözlerinin siyahlığı ruhlarının zulmetindendir. Gözlerinin mavi rengi, kalplerinin yosun tutmuş girdaplarından örülmüştür. Onlara gönül bağlarken ebedileştigimi hissettiğim zamanlar çoktan geçti. Şimdi sevdiğim kadınlar, herkesin sevdikleridir. Yüzlerce erkek aldatmış ve yüzlerce kucakta zevk ve haz ile ihtiyarlamış kadınlardır. Zira, onlar aldatmıyorlar; kalpleri yüzlerinde yazılıdır. Ruhlarının rengi gözlerinden taşıyor. Genç dostum, bir hakikat piç olabilir! Bir hakikat fahişe olabilir; fakat onu, hakikat olduğu için seveceksin! O hakikatten korkmıyacaksın! Hakikatle ısınan bir kalp, çini sobalara benzer; geç ısınsa da çok ısınır.. ve güçlüğüle sıcaklığını kaybeder.

— 393 —

Mürailer elinde ihtiyarlıyan ve nezaketin söyletmediği en doğru duygu ve düşüncelerin elinde kavrulan ruhlar, kurumuş çiçekler gibidir. Kucağında saklanacağı vazoyu, kevser ve zemzemle doldursalar da tazelenmesine imkân yoktur. Öyle ise dostum, tes-

tisinden sızan bir şarap gibi, mevcudiyetinden ölümün sarhoş eden ve bir fosfor gibi ışıklar çıkaran buharı terlesin, işte o vakit korkunç olacaksın! İşte o vakit hayret ve dehşet verici bir kahraman kesileceksin ve fânilere, süründükleri halde yaşadıklarını zanneden sürülere muzaffer olacaksın.

— 394 —

Sana, hakikate âşık olacaksın, hakikatten korkmayacaksın diyorum. Olduğun gibi görünecek, olmadığı gibi görünenleri çıldırtacak kadar hakikati yayacak ve haykıracaksın.

* *

Bana öyle geliyor ki, benim hasta arkadaşım, Atatürk gibi, Hitler gibi, Stalin veya Lenin gibi kendi et ve kemiklerinin esaretinden kurtulmuş ve insanlığın mukadderatında iradelerinin ölümden yılmıyan hamleleriyle değişiklikler yapmak isteyen insanları mükemmeliyetin en tam bir modeli olarak ileri sürmektedir. Bunların ve bunlara benzijen büyüklerin isimlerinden bahsetmemesine rağmen, anlattığı ruh, ancak bunların ruhu. Esasen bana birçok defalar bunlardan bahsetmiş, muvaffakiyetten ziyade atılmanın ve yaratmanın daha büyük olduğunu ve cermiyetler için böyle insanların peşinde gitmelerinden başka bir saadet yolu olmadığını söylemişti. İnsan vardır ki, kafasından çeşitli fikirler çıkar; ilmin ve düşünmenin büyük kahramanları arasına girer; insan vardır ki, ane'l zekâsı teşkilât yapar, para kazanır ve kazandığı ile insaniğe bitmez, tükenmez yardımlar yapar; ve yine insanlar vardır ki, inkılâpçılar gibi idealinin arkasından bir milleti nihayet bütün bir insanlığı sürükler. Bunların hepsi büyüktür. Hepsini aynı cinstendir. Bütün bu gayeler içinde kendini feda eden ve gayesine ulaşamayan insana nasıl küçük diyebiliriz ki, hiç olmazsa, daha büyük kahraman. İnkıların ve mefkûrelerin kapısını açmış ve gelecek nesillere mükemmeliyet ve dehşanın yüce bir tipi ve misali olmuşlardır. Ondan, bana benzijen düşünceleri çok işittim ve zaman zaman bütün bunlara ben de inandım.

— 395 —

Güzel günler geçiyor dostum! Bu gördüğün güneş, eski baharın güneşlerden hortlamıştır. Ezen içinde yaşadığımız âlemin bir cehennem oluşu bundandır. İlkbaharın renkleri ve kokuları, mevsimlerin sıcaklığı ve aydınlığı... Hep bu cehennemde buhar oluyor. Şimdi buz üstünde kayarken düşen bir çocuk gibi olduk. Biraz evvel kakkahalarla güldüğümüz bu âlemde bugün çömelmiş ağlıyoruz!

Göz yaşlarımız nereye akıyor? Kim ve niçin akıyor? Fânî varlığımızın üzüntülerini ilham eden bu cehennemin ateşini söndürmek için mi? Arzularımızı yıkan, hayallerimizi kısırlaştıran bu

boya, bu ılık ve sıcaklık içinde mesafeler uzuyor. Hakikatlerin gittikçe mücerretleştiği تنها ve ıssız bir ufka dalıyoruz. Kulağlarımızda uğuldiyan seslerin en güzeli bile, bir sızıltıdan ve bir iniltiden başka bir şey değildir. Mânasında biraz⁹ şikâyet, biraz ısırap ve biraz (ah!) olmıyan sesin, şiirin ne değeri var ki?..

Ey benim gafil dostum! Sonu olmıyan bir meçhuller küresinde, her alıp verdiğimiz nefes, kâinatın cehennemi feryadına bir «ah!» ilâve etmekten başka bir şey değildir. Zira, yuvarlanıyoruz ve mahrumuz, özlediğimiz şeylerle kavuştuklarımız ne kadar birbirine benzemiyorlar... Öyle ise yaşamıyorum. Yaşamak demek umduğunu keparmak, aradığını bulmak ve bu iş için çelikten, sinirlerle, vermek istemiyen hasis talihi parçalamak demektir.

— 396 —

Her ölümle başlayan hakikat yine ölümle nihayet buluyor! Ölümde mürailele yalandan kaçan faziletlerin en cana yakın ve temiz kucağı vardır. Orada ileriye görürsün, hakikatini anlıyamadığın şeyler karşısında bulunan ruh, **Mevîânâ'nın** ruhu gibi, heyecanlar içinde mestolur. Orada ısınabilirsin. Bu hayat ve keder cümudiyesinde donan ruh, yalnız onunla kucaklaşmaktan mes'ut olur. Zira, ruhların, nehirler gibi kaynaklarından uzaklaştıkça sarhoşluğu artar. Hiç nehirlerin, denizlere nasıl döküldüğünü gördünüz mü? O ne deliliktir? O ne coşkunluktur, o ne bedbaht hasret ve ayrılık velvelesidir. Ülke uğrunda can veren kahramanlar gibi haykırır, ve nihayet kavuştukları deryada yine onlar gibi kaybolurlar. İşte ruhlar da böyledir. Seni böyle kavuşmuş, böyle derinleşmiş ve böyle crınış görmek isterin...

— 397 —

Bazan deniz kenarında küçük dalgacıklar olur. Onlar, sessizce oynasılar; kaçışırlar gibi görünürler de yine aynı yerde sahili kumlarını yıkarlar. Ölüm dalgası da böyledir. Kurak ruhumuzun kumsallarını yıkarken uçacak, kaçacak zannedilir. O bazan ruhumuzu dalgalandıran bir rüzgâr olur. Bazan da ruhun rüzgârlarını içen bir dalga olur. Ruhumuzdaki dalgayı o rüzgâr sallıyor! Ruhumuzun rüzgârını o dalga üfürüyor. Ve biz beşikte salıandıkça sersem olarak uyuyan bir yavru gibi, bu ebediyet fırtınasının titrediği ölüm dalgasında kendimizden geçeriz. Kucağında hapsedildiğimiz bu tenin, her fenalığa ve kokuşmağa istidatlı olan derinin beyaz, yumuşak ve sıcak güzelliği karşısında tembel-

leşiyor, miskinleşiyoruz. Gençler! Ölümü anlıyan ve ölümle nele-re muzaffer olabileceğini idrâk eden insan, âlemi bin bir renk içinde gösteren bu derinin fânî heveslerine muzaffer olur. Büyük ermişlerden biri, zavallı **Nesimî**, yüzülen derisini ruhunun omuzlarında taşıdığı zaman, vücudundn bir damla kan bile akmadı. Fakat ülküye uymıyan duyguları hatırladığı vakit, bir lâseden başka bir şey olmyıan vücudü, kanlar ve sızlamalar içind harap oldu.

— 398 —

Genç dostum, sana güzel günler gelip geçiyor dedim; ve onu takip eden satırlarla belki sana bir mistik, dünyasından geçmiş bir derviş gibi göündüm. Ve sen bana yine o biçare mantığınla bedbin diyorsun, ve beni, ölümü neşreden bir zavallı **Buda** zannediyorsun. Gözlüklerimizin rengi başkadır diye, bir ayni hakikatten şüphe etmeğe hakkımız var mıdır? Yaşadığı âlemi cennet yapmak ne demektir? Kâinatın ebedî feryadına bir (ah!) değil bir (oh!) ilâve edebilmek değil mi? Her acı ve tatlıyı yalnız kendi sinirlerimizle tadarız. Bizi seyredenler çıkardığımız sesler ve aldığımız vaziyetlere nazaran ya bize acıyacıklar veya bizi kısınacıklardır. Benim dediklerime inanan adam, kendi kendine sevinen değil, herkesle sevinen ve heikese sevindiren adamdır. Dervişler Allahta fânî olmağa çalışırlardı. Ben sana millette, yurttâ, insanda, iş ve fazilette fânî ol diyorum! Yoksa ben sana, ilkbaharın serin rüzgârları saçlarını okşarken, bir mezbahada ölüm bekliyen mahlûkların feryadını dinle demiyorum. Seni okşıyan sıcak ve yumuşak ellerin, derileri tefessüh etmemiş bir kemik zinciri olduğunu ve seni kucaklıyan beyaz vücudün kurtlarını henüz toplamamış bir taze cenazeden başka bir şey olmadığını zannet demiyorum! Arzuların elinde bir lâstik top gibi zıplamaktan başka bir şey yapamıyan iradesiz ve mefkûresiz ruhu, zaman ve kader çürütecektir. Onu vaktinden evvel sen çürüt demiyorum! Yoksa ey genç! Yeryüzünde kadın var. Ve bir ebediyete değen buseleri ve kucaklaşmaları var. Ve bizi fânîliğin derinliğinde kendimizden geçiren şarap gibi güzellikleri vardır. Çiçekler kokularını rüzgârlara tevdi ettiği gibi, onlar da lezzetlerini ruhumuza akıtırlar. Hicran içinde kamburlaşan ve nasırlaşan beynimiz, onların kanatlarıyla açılır: ıstıraplarımızın açtığı yaralar, onların okşamasıyla şifa bulur. Öyle ise dostum, mukavemetleri kıracaksın; mânileri aşacaksın; ve kendi kendini yaratacak, zorlukları deviren bir yıldırım, bir tufan olacaksın. Ve eğer senden beklenen şeyleri yapmıyacaksın ve eğer kendi istediğin şeyleri elde edemiyeceksen,

eğer sen de ebedi mahrumlar ve açlar arasında âlemin merhame-tine sığınacaksan.. zaten yaşamıyor ve dünyaya gelmemişsin de-mektir. Gençler, bütün hunlara muzaffer olmak, ölümden daha güç değildir!

* *

Sahifeyi çeviriyorum; şu satırlar devam ediyor:

Bu biritirini yıkan ve tekrar yapan yazılar arasında aynı sabit fikri müdafaa eden arkadaşımla artık o kadar başbaşa kalmıştım ki: annemin,

— Oğlum, okuduğun yeter, gözlerin yorulacak! dediğini işitemedim. Sanki bizzat meraklı bir macera geçiriyormuşum gibi, bu satırlar arasından ayırlamıyordum. Yemekte bekliyen annem, babam, kardeşlerim muflaka beni delirmiş zannedeceklerdi:

— Az bir şey kaldı anıne... Beni beklemeyiniz. diye yalvardım. ve okumağa devam ettim:

— 399 —

Ne kadar seversek sevelim, ve sevdiğimize ne kadar malik olursak olalım, gözlerimiz daima başka sevgililerde kalır. Çünkü her sevilen şey güzeldir ve güzelliğe doyum olmaz. Benim de omuzları ve göğsü yuvarlak beyaz bir sevgilim vardır ki, herke-sinkinden daha güzel olduğu halde, ruhum daima başkalarının elindeki güzellere takılıp kalıyor. İçimizde ebedi bir hainlik düğü-mü vardır. Ve bunu İskender'in kılıcı değil, ancak ölüm çözebilir. Bunu evvelce de söylemiştim dostum! Zira, ölüm vefasızlığı sev-mez. Sana ne demek istiyorum? Genç dostum! Senin vazifen ne-dir? Ne için sen başkalarının muvaffakiyetini, başkalarının malik olduğu şeyleri hesapla vakit geçiriyorsun? Elindeki nimet yetişmi-yormuş gibi, daha elindeki saadetin bütün tadını çıkarmadan baş-kalarının elindekilerine göz dikiyorsun. Herkes lâayık olduğu bir devlet ve saadetin efendisidir. Sen aç gözlü bir iradesiz olduktan sonra, elinde kalan şeyler sana çoktur bile...

— 400 —

Hakikat sonsuzdur. Uçsuz bucaksızdır. Ondan daha yükseği yok zannederek bir tepeye çıkarız. Bin bir dönemçten, karma-karışık ve dikenli patikalardan geçerek çıktığımız noktadan, ile-ride, uzaklarda daha yüksek bir tepenin sivrildiğini görürüz. Tek-rar yeni bir kuvvetle yollara düşer, kılavuzlara danışır, yokuşlara tırmanırız. Tam yokuşun başında diğer yüksek bir tepenin, hem daha pek yüksek bir tepenin fışkırdığını görürüz. Biribirinden da-ha yüksek ve daha aşağı tepeler arasında en sivri noktayı arıyan

bir seyyah gibi, 'biz de bilginin ve faziletin en yüksek hakikatini arıyoruz. Atıldığımız bu yol uçsuz bucaksızdır. Ve bunların hepsi tepe olduğu halde birbirinden yüksek, dolambaç ve sert görüşleriyle başka başka şeyler zannedilirler. İşte şüphe, her bulduğumuz tepeden daha yükseğini keşfetmek hırsından doğuyor. Ve şüphe bu seyahat içinde bize bir kartal kuvveti veriyor. Gözlerimiz, ancak ebediyete açıldığı gün bu seyahatten vazgeçecektir. Öyle ise gençler, kendinize döneceksiniz, tepelerde gördüğünüz ışık ve yıldızları içinizde saklıyarak ona yeni yıldızlar ve yeni ışıklar ilâve edeceksiniz! Bunun içindir ki, size, hakikatten korkmayınız, bilgiden ürkmeyiniz diyorum. Nasıl ki aşk işlerinde çirkin adam korkak, ve hayat işlerinde bilgisiz adam cesur ise, hakikatten gözleri kamaşanlar da, fazilet ve vazife yollarının cıvılları, âcizleridir.

— 401 —

Bunun için genç dostum, her şeyde bir çıplaklık arıyorum. Hattâ bu çıplaklık biraz kirli ve bulantı verecek halde de olsa razıyım. Zira, ben doğru ve açık şeyleri severim. Şimdiye kadar aldandığımız kâfidir. Dudak diye boya öpen dudaklarımız artık kurumuştur. Yalnız kendimizin zannettiğimiz, fakat başkalarının eskittiğini bilmediğimiz vücutlerin sokuluşundan üşüyoruz. Saf gibi görünen birçok alınlarda bu yalancı, aldatıcı renklerin, görünüşlerin ne sefil gölgeleri aksediyor? ! Artık, çirkin olsun, kirli olsun, genç olsun, ihtiyar olsun.. ruhumun yalana tahammülü kalmadığından, ne olduğu belli olan şeyler istiyorum. Ben ölmeyi ve öldürmeyi bilen şeylerden istiyorum. Ey genç! Her şeye bedbin bir gözle bakacaksın. Ve her şeyi kanlı bir imkânsızlık gözüle boyuyacaksın. O vakit, yetişilmesi ve yakalanması imkânsız görünen bir yükseklik karşısında iradeni imtihana çağıracaksın! Güçlük önünde, imkânsızlık önünde seçmek ve atılmak kudretine malik olduğun gün mefkûrenin tadını almış ve hürriyetin mânasını sezmiş bir havari olacaksın!

* * *

Bu sahifeleri takip eden birkaç yaprak daha okuduım. Fakat onlar, herkesin hoşuna gidecek şeyler değildi. Zaten biraz fazla müphem ve karışık fikirleri ben de kolayca anlıyamam. Bu sebepten anlayabileceğim bir sahifeyi çevirirken arkadaşlarımdan biri ziyaretime geldi. Artık yalnız başıma okuyup düşünmekten bıkmış olduğum için kendisini sevinçle kabul ettim. Fakat elimdeki tomarı birlikte okumayı teklif etmekten de kendimi alamadım. Arkadaşım bu eserin bana ait olduğunu zannediyordu. Kendisine:

— Beraber okuyalım! dediğim zaman o:

— Fakat siz çoğunu okumuşsunuz, ben yarım işlerden bir şey anlıyamam... dedi.

— Bu öyle bir kitaptır ki, dedim. hangi sahifesini okursanız okuyunuz, hepsi aynı fikri müdafaa ediyor. Denilebilir ki bu eserin en kıymetsiz bir satırı bile hepsini birden ifade edebilir.

Arkadaşım bana:

— Demek ki bu eser, bir takım tekrarlardan ibarettir, öyleyse ne için vakit geçiriyorsun? diye sordu.

— Ekseriya yediğimiz tatlı şeyler de böyle değil midir? dedim. Biraz yağ, biraz un, biraz yumurta, şeker ve cevizi. muhtelif miktarlarda birbirine karıştırdığımız zaman kaç çeşit yemek vücude getirilebilir. Bunların şekilleri ve nisbetleri başka başka olduğu için, lezzetleri de farklı görünür. Bu eserin sahibi de bize aynı fikirleri, başka başka ruh ve şekil vererek, fakat aynı malzemeyi kullanarak bir nevi fikir aşıcılığı yapmıştır.

Bundan evvelki düşüncelerinde, şimdiye kadar tanıdığımız filozoflardan bazılarınıninkine benzeyen birçok fikirleri vardı. Fakat onu ben en çok Niçe'ye benzetiyordum. Yalnız kendisinin dediği gibi. Niçe kıskançtı. İnsanı, efendi ve köle diye ikiye ayırıyor ve insanlar arasına bir ahlâk hiyerarşisi koyuyordu. O, hâlâ eski site zihniyeti taşıyor; ruhları bir takım kastlara taksim ediyordu. Bu hasta arkadaşımın fikirlerinde ise, fertten cemiyete, milletten insanlığa geçen temiz ve geniş bir adalet ışığı vardı ki, bu ışığın altındaki her canlı, birbirinden ancak irade ve ihtiras bakımından farklı, fakat fazilet itibarile farksız telâkki ediliyor. Yani, o, herkesten aynı ahlâkı istiyor; ve kendi kendine muzaffer olamamış olanlara, galiplerin yardımını temenni ediyordu. O, bu irade ve dehâ tohumlarının her insanda varlığına inanıyor; ve gençleri, kendilerini fethetmeğe davet ediyordu. İşte onu ben böyle anlıyordum. Fakat, kimbilir, her düşünce, okuyanın ve dinliyenin niyet ve maksadına göre ne kadar çeşitli mânalar alabilir? En iyisi okumaya devam edelim:

Arkadaşım, söylediğimi anladı mı, bilmiyorum. Yalnız meraklandı ve benimle birlikte okumağa razı oldu. Bir sahife çevirâlik: Burada bir orango-tan çehresine benzeyen ihtiyar bir baş, kulaklarına kadar gerilen derin ve dişsiz bir ağızla, bizi ısırmağa hazırlanmış gibi gülüyordu. Daha doğrusu güldüğü veya ağladığı kestirilemeyen bu başta bazı seslerin kakhaha veya hıçkırık halinde içimize aksettığını seziyorduk. Bu resim, kulakları çınlatan ve kalbe çarpıntı veren bir fena haber gibi, bizi kendisinden uzaklaştırdı. Arkadaşım:

— Bu müthş bir şey.. dedi.

— Biraz sonra dehşetini daha ziyade anlayacaksınız! Fakat resim güzel değil mi? dedim.

— Pek fazla... Ciddi bir artist eserine benziyor!

Konuşmayı kısa keserek, herhalde aşktan ve kadından bahsedeceği anlaşılan bu dişi ve korkunç resmin karşısındaki sahifeyi okumağa başladım:

— 402 —

'Holandalıların şu ata sözü ne kadar mânalıdır: (**Kadınlar, saçlarının bir tek kılıyla, iki kuvvetli öküzün çekebileceğinden daha çok şey sürüklileyebilirler!**) Bunu bilmeyen bazı insanlar vardır ki, aşkı iç sıkıntısına ve (**seviyorum!**) demeyi, kudsiliğini anlıyamadıkları yalnızlığın sükûnunu bozmağa bir ilâç sayarlar; ve onlar, ilk gördükleri kadını sevmeye ve ilk buldukları kadına (**seviyorum!**) der gibi bakmağa başlarlar. Hüviyetlerini birtakım âdi ve aşağı hevesler arkasında gizliyen bu asfalt süvarileri, kendilerine lâayık kadınları bulmakta da gecikmezler. Zira: bu âlemde herkes kendi lâayık olduğu bir saadete kavuşmuş olsa bile, onu muhakkak kendi seviyesine indirir! Çok yüksek makamlarda oturup, çok âdi işler gören adamlar, işlerini hakikî hüviyetlerinin rengine boyıyan sefilleidir! Daha sefil olanlar ise, bu sefalet ke-ramet ve lûtf göziyle bakanlardır. İnsanların böyle körlükleri az değildir. Ve tabiatın böyle mucizeleri de eksik değildir!

— 403 —

Ben kadını yaraların sihirli bir hekimi, hastalıkların cankurtaran bir ilâci gibi tasavvur etmekte mazurum. Onlar, her zaman ve her yerde **Davud**'un: Firavunu arabada çeken kısıraklarına benzettiği sevgilileridir. Onlar her vakit için kadın, büyük iradeleri, kendi şehvet ve sefahetlerine âlet yapan kadındır! Ulviyeti ve fazileti, ancak şahikalarda rasgeldiğimiz temiz ve lekesiz karlar gibi, insaniyetin en yüksek ve tekâmül etmiş ruhlarında bulabiliriz. Bu ruhlar, bilginin ve tecrübenin, sebat ve mukavemetin, inat ve ısrarın katılaştırdığı, yalçın insanlarda bulunur! Böyle madenleşmiş cevher gibi kadınlar az değildir dostum! Fakat onlar, hükümlerini düşünmeden vermek ve kararlarını beklemeden icra etmek gafletinden kurtulamazlar! Bu hatâyâ düşen iş adamı, fikir adamı zekâ ve iradesi kadınlaşmış ve binaenaleyh sabit bir fikir ve gaye uğrunda kırılmayı göze alamıyacak kadar yumuşamış ve heveslere esir olmuş bir mahlûk sayılmalıdır!

— 404 —

İnsanın mes'ut olduğu dakikalardan biri, kadınlığın ilâhiliğine, fakat kadının şeytanlığına inandığı gündür. Kadın, her vakit için azmin önünde bir uçurum, faziletin karşısında bir girdaptır! Faziletin şahikasından bu derin uçurumlara bakınız, ne kadar

küçük, zavallı ve âciz kalırlar. İnsan yükselere çıktıkça etrafında evvelce pek yukarı gibi görünen şeylerin, yavaş yavaş alçaldığını ve indiğini görür. Böylece, ulvî bir kadın omuzunda, her yüksekliğin çöktüğü ve her büyüklüğün eridiği görülebilir. Fakat bu omuzdan bakan insanın o kadından daha ulvî olması ve bu omuzdan görülen şeylerin o kadından daha aşağı bir kıymette bulunması iktiza eder!

— 405 —

Elde edilmesi imkânsız gibi görünen, ve bir sır gibi tatlı olan şeyler daha çok merak vericidir. Ve bunlara merak ettikçe, elde etmek ve keşfetmek hususundaki aşkımız artar. Kendisinde olan her şeyi esirgmeden âşığına feda eden bir kadın, yazık ki sevdasının karanlık çukurunu kendi eliyle kazmış demektir. Açık elli olmak her zaman iyidir. Fakat, cazibelerin, sihrin israfı, âşık-ı arı usandırır. Ve böylece uzatılan elin donduğu, açılan kalbin kuruduğu görülür. Zira, insanlar birbirlerine gizli ve âşikâr bir takım menfaatlerle bağlıdırlar. Mademki, sende, bana verebilecek bir şey kalmadı, artık bana başka şeyer verebilecek olana koşmaklığım tabîî değil midir? İşte dostum, kadının fedakârlığında uğradığı bu âkıbet gibi, paranın, fikrin, teşebbüs ve iradenin israfı da aynı hezimetle neticelenir. Verimli olmak, kısır olmaktan, fakat hasıs olmak da müsrif olmaktan elbette iyidir. Ne vakit ve ne kadar vermek lâzım geldiğini bilmiyen, ne vakit söylemek, ne söylemek ve niçin söylemek lâzım geldiğini düşünmiyen, teşebbüslerinin arasındaki fasılada yeni ve büyük bir teşebbüsün hazırlığını yapmadan bir diğerine atlıyan adam, evvelâ itimatı kaybedecektir. Sonra kendisiyle meşgul olunacak ve nihayet her şeyi anlaşıncı, balı alınmış bir boş petek gibi, tohumu alınmış bir asma kabağı gibi kurumağa ve ihmale terkedilcektir! Mevki-lerini hazmedemiyen adamlar, cemiyeti işgüzarlıklarıyla bıktıran, ve nihayet şahsî nüfuzlarıyla âşikâr hakikatleri bozmağa çalışan zavallılardır. Bunlar, her şeyi bilir görünürler, nihayet hakikî bildiklerini de unutur veya bildikleri şeylerde de başkalarına şüphe telkin ederler... Muvaffakiyetin sırrı ise, inanmakta olduğu kadar da inandırmakta; yerinde ve zamanında yetişebilmektedir. Bütün vicdanları kendi ülküsüne bağhyabilenler, bu geniş iradeye malik olanlardır.

— 406 —

Aşk biraz sabır, biraz endişeden ibarettir. Biraz sabır, biraz endişe... Bu sevmek kuvvet ve kabiliyetini, sevmek his ve kıymetini verir. Âşığına fazla itimat eden kadın, denizin çok ağır

yükleri taşıdığı için bir insanı yutamıyacağına inanmış demektir. Kadın bilmelidir ki, erkeklerin kalbi bir kervansaraydır. Oraya her güzel kafilesi uğrar ve bir lâhza misafir olduktan sonra göçer. Zira o fırtınalı ve dalgalı yerde hiçbir geminin demir atmasına imkân yoktur. Genç dostum, kadın ve erkek oyunundaki şu durumla hayatın durumu aynıdır. Muvaffakiyet biraz sabra ve biraz endişeye muhtaçtır. Bunlar kuvvetli ve tedbirli olmak için lâzımdır. Her yere burnunu sokan safdil adam, bu hayat seyahatinde kolayca yorulur. Ve burnunun pek çabuk kırıldığını öğrenir... Bunun içindir ki; hiçbir şeyi kolay öğrenmiyeceksin, kolaydan kaçacak ve zora koşacaksın diyorum. Hakikat senin arkandan değil, sen onun arkasından koşacak; sana emek sarfettirmiyen, alın teri döktürmeyen hiçbir muvaffakiyetin ciddî ve sabit olduğuna inanmıyacaksın! Bunun içindir ki, lâyük olmadıkları yerlere kavuşmuş olanlar, bu sandalyeleri ellerinden alabilecek kuvvetlerin kölesi-dirler.

— 407 —

İnsan, sevmek için meçhuliyete,, sevilmek için inat ve mukavemet muhtaçtır. İnsan bilmediği önünde tapmış ve öğrendikçe, mabudu bile kendi arzuları için vasıta yapmaktan çekinmemiştir. Her zaman yüksekliliği karşısında küçüldüğümüzü hissettiğimiz tepelere çıkmak ihtiyacını, üstünde bulunduğumuz tepelere tercih ederiz. Mağrur ve muamma bir kadın da bunun için sevilir; sevilmek için bu karanlığa, bu büyüklüğe muhtacız. Ve anlaşılmaz bir şey gibi görünmeğe mecburuz. Muhakkak kendisinde bir şey saklıyor gibi görünenlerle fazla alâkamız da bundandır. Keşfetmek, bize şahsî büyüklüğümüzü hissettirdiği gibi, keşfettiğimiz şeylerin de irademize boyun bükmesini icap ettirir!

— 408 —

Öyle ise ey genç, seven kadını bir fırtına ve sevilen kadını bir yıldırım farzetmelidir. Aşk bulutları arasında dolaşmanın kolay olmadığını elbette anlıyorsun. Bu işin sağanaklarını göze almıyan, bütün arzularının hayalî karşısında içini çekmeğe mahkûmdur. Bunun içindir ki, tehlike ve ölüm aşkının, hep veya hiç kânununun, iradene hâkim olmasını istiyorum!

* * *

Arkadaşım:

— Bu adam acayip şeylerden bahsediyor, dedi.

— Acayip fakat güzel şeyler, dedim.

Ciddî bir mevzuu sahibinden dinlemek: bu mevzu etrafında vakitsiz fikir yürütmekten daha mantıklı olduğu için:

— Rica ederim, bitirelim ve sonra konuşalım, dedim. Arkadaşım, benden daha basit bir adamdı. Ve bana:

— Kalblerin ve ruhların medresesinde Sokrat'lık eden bu muharrir kim acaba? diye sordu.

Bu muharririn Sokrat'lık yaptığı muhakkak. Fakat vaaz etmiyor ve bir medresede söylenmiyordu. Arkadaşımın bu ahmakça görüşüne lâzım olan cevabı verdim. İnsan ya anlamadığı bir şey dinlemekten çekinmeli. Veya anlamadığı şeyler hakkında fikir yürütmekten vazgeçmelidir! Görüyorsunuz ya, elimdeki tomarın sahibi bana kendi şahsiyetini aşılamağa başlamıştı. Ve ben de onun lisanile bir nevi Senek, Epiktet veya Laroşfokolt'un Maksimleri nev'inden fikirler söylüyor; ve hislerimi dostluğuma rağmen saklamadan arkadaşımın yüzüne vuruyorum. Evet, icabında sükût etmek de bir fazilettir; ve anlıyamadığımız fikirlere hürmet de bir büyüklüktür! Gittikçe merakımı saran bu satırlar şöyle devam ediyordu:

— 409 —

Dünkü miskin çocuk, bugün filân mevkidedir. Dünkü tembel arkadaşımız bugün filân makama geçmiştir. Sen dün tanımış olduğun adamların ayıplarını sayıyor; onlara bulundukları yerleri lâıyk görmüyorsun. Ve zaman zaman onları kendinle mukayese ediyor; itiraf edemediğin bir kibirle, kendini mağdur olmuş bir bahtsız sanıyorsun. Sen zamanın nasıl geçtiğini ve insanların bu geçen şeyler içinde neler kazanmağa ve nasıl değişmelere muvaffak olabildiğini hesap etmiyorsun. Sen yerinde saymış bir zavallı olduğun için, yürüyen şeylerin kıymet ve mahiyetini anlıyamazsın. Hepsi dursun, sen bir mevki sahibi olmak için hangi efendiye, hangi fikre köle olabildin? Hangi insanları kendine köle yapacak bir kudret gösterebildin? Hangi hareketlerde senin sesin ve izin yaşıyor? Zavallı sen kendi âciz ve miskin tevekkülünle âleme kıymet biçerken, âlem yürüyor; yürütüyor. Ve sen de bu yürüyen şeyler içinde sürüklenip gidiyorsun! Hüner başkalarına kıymet biçmekte değildir, evvelce de söylediğim gibi, başkalarının kıymet biçtiği bir adam olmaktadır.

— 410 —

Bir kasap dükkânı önünden geçerken ne için titremiyoruz? Çünkü ölenler bizi geçindiriyor. Ve ölü yemekten memnunuz.

Eğer insanları yemek kâbil olsaydı, bir adam leşinde de aynı zevk ve iştihayı hissedecektik. Bunun içindir ki dostum, eti seviyorsun ve dahından kopardığın meyvadan lezzet alıyorsun. Hattâ ölümlerden korkmuş olsan bile, bu nasıl şeydir diye bakmaktan kendini alamıyorsun. Demek ki her şeyde içimize damla damla ölüm sınıyor; ölüden ve ölümden hoşlanıyoruz. Varlığımız, böyle, milyonlarca ölünün eski hayatından süzölmüş ve işlenmiş bir billûrdur. Bu billûr, terkiğine giren yabancı maddeleri gösterdiğinden her taraftan saf ve temiz görünmektedir. Onu bazı kirli gösteren içine düştüğü muhittir. Vakıâ bazan bu billûrun sakat bir kalıpta lekeli ve biçimsiz bir şekil aldığı görülebilir. Fakat, insan maddesi de, bir yontucu elinde hiç olmazsa ufalarak düzgün bir şekil alabilen sakat billûrlar gibi, dimağları yontan ve mefkûre aşılayan kuvvetler elinde hakikî bünyesini kaybetmiş olsa bile, yine az çok işe yarayan bir şey olabilir... Hüner, insan kabiliyetini, o kabiliyete uygun bir işde faaliyete sevkedebilmektedir.

— 411 —

Bana mütemadiyen kendi yapamıyacağın şeyleri söylüyorsun. Ve daima anlaşılma nazariyeleri ve düşüncelerle hitap ediyorsun. Sözden ziyade işe kıymet veren bir asırda şöyle ol ve böyle yap demektense, öyle olmak ve böyle yapmak icap etmez mi? Ey genç! Eğer sen yapılması lâzım gelenle yapabileceğin işleri ayırt edebilmiş isen, esasen bütün bu düsturlardan affedileceksin. Çiçek yaşayabilmek için temiz bir semanın güneşine ve dikkatli bir insanın vaktinde dökeceği suya nasıl muhtaç ise, insanın beyni de, kendine gelebilmek ve kendinde sakladığı kabiliyetleri, inkişaf ettirmek için, aynı suretle temiz ve kuvvetli iman veren telkinlere muhtaçtır. Bir tohumda müstakbel çiçekler ve meyvalar saklı olduğu gibi, insan beyninde de gelecek günlerin inkişâplarını yapacak fırtınalar ve kuvvetler saklıdır! Gaye onu besleyebilmek ve zamanında harekete geçirebilmektir.

— 412 —

Saadet dışarıda değil, içimizdedir dostum. Bunun içindir ki sana daima kendinde yaşıyacaksın diyorum. Kendinden aşağısına bakarak meyyus olmak, yahut, yukarısına bakarak ümitsizlenmek kendi içimizde saklı olup, bir gün kaybettiğimiz takdirde bir daha bulamıyacağımız hakikî saadetleri de öldürür. Kendini kimseye mukayese etmeksizin, geniş bir kalble inandığın ve inanılması lâ-

zun gelen bir mefkûreye doğru ilerliyeceksin! Hiç çiçeklerin birbirine karşı daha güzel veya daha süslü, daha kokulu olduklarından dolayı övündüklerini veya yerindiklerini gördün mü? Mükemmel bir manolya dibinde mütevazı menekşeler de büyür; leylâkların yanında karanfiller, güllerin yanında zambaklar boy gösterir... Hayat da böyledir...

— 413 —

İşlerin yolunda iken bir arslan gibi cesur oluyor ve atıp tutmaktan çekinmiyorsun. O vakit her şeyi iyi görüyor. Yürümeni, nefes almanı, hattâ sesini ve bakışını bile değiştiriyorsun! Hele senden bir iş isteyenleri yalvartıyor, bekletiyor, yapamayacağı halde vadediyor ve yapabileceğin halde atlatarak yalan söylüyorsun... Atlatarak yalan söylüyorsun, çünkü sen daha mühim bir adamı memnun edebilmek için gelecek bir fırsatı kaçırmamağa çalışıyor; gelecek fırsatlara imkânlar, ve yerler hazırlıyorsun! Senin adına idarecilik dediğin köpekçe yalancılığa, boynunu bükerek inanmış görünen, fakat içinden, hakkında icap eden hükümleri vermiş olan yurddaşlardan utanmadan bir de saygı bekliyorsun! Fakat gençler, siz hiç işi bozulmuş, salâhiyetini kaybetmiş ve kaybedeceğini hissetmeğe başhyan insanlara rastgeldiniz mi? Bunlarla görüştünüz mü? Artık bunların mantığı başkadır. Adalet hakkındaki fikirleri değişmiştir; yürümeleri, muameleleri gibi, âlemi görüş tarzları da başkalaşmıştır. Bunlar artık insana acıyor; haktan ve kanundan bahsediyorlar. Ve evvelce adam yerine koymadıkları vatandaşları kardeş sayarak, vatanın selâmetini, mefkûreyi anlamış gibi görünüyorlar. Bu iki yüzlü kuvvetliler için insanlık ârizidir; bunlar ehlileştirilmiş birer sırtlan gibidirler ki, ilk fırsatta kendi efendilerini yemekten çekinmezler...

Şu halde dostum, o tarzda yaşıyacaksın ki, senin için kuvvetli günlerde verilen hükümler, düştüğün zaman da kıymetlerini muhafaza etsinler; biz, yurdsuz ve sahipsiz bir sürünün total bir ferdi dğiliz. Bu yurdu ve bu cemiyeti, muhafazaya memur ettiklerimize yedirmek, sana emrettiğim ahlâkın başında gelir.

* * *

Sahifeyi çeviriyorum. Karşılıklı iki sahifeyi de bir resim kaplamıştı. Bu, Dara'nın, Bihiston kitabesini andıran resimde, çizgiler ve gölgeler epeyce yanlış olmakla beraber, manzara çok canlıydı. Mikel Anj, Dante'nin cehennemini bu kadar heybetle yaratabildi mi bilmem: Mevzu şuydu: Ufuktan eski Asur ilâhlarının başına benziyen örme sakallı korkunç bir yüz, çukur-

lar, ağaçlar, kayalarla dolu bir sahaya bakıyordu. Saçları, güneşin huzmeleri gibi, bu geniş sahaya uzanmış, çehreleri farkedilemeyen ve yalnız birer mahlûk oldukları anlaşılan bir takım vücutlar, bu saçlara sarılmış, kendilerine bakan o heybetli güneşe tırmanmak için uğraşıyorlardı. Bu huzmelerin tâ ortasına kadar bir cambaz gibi tırmanabilmiş bazı insan vücutlerinin yanıbaşında yine aynı yükseklikte - sanki kendilerine bakan gözlerin heybet ve hararetinden kavrulmuş gibi - ve nâmütenahi derinliklere yuvarlananlar görülüyordu. Bu düşmelere ve devrilmelere rağmen yollarına cesaretle devam edenler de vardı. Mesafeyi pek iyi gösterebilen basit çizgiler.. mânâlarındaki müphemiyete rağmen, insana, kendilerine sarılarak yükselmek ihtiyacını veriyordu. Çok derin çukurlarda feryat edenler, ve yemyeşil olduğu hissedilen ağaçlar altında kayıtsız ve memnun oturanlar, bu birbiri üzerine yığılarak bir ölüm ehramı teşkil eden cenazeler... Hepsi, hepsi ufuktan bakan çehrenin nereye dikkat ettiği belli olmıyan, fakat hepsini gören nazarı altında hayatın pek ciddi bir timsali gibiydiler. Resme baktıkça arkadaşımın ne demek istediğini daha iyi anlıyor, fakat hakikatleri bu kadar açık seyretmek itiyadını kazanmadığım için, bazan onı yine bu cemiyetin aşladığı tuhaf bir takım kanaatlere saygısız, nezaketsiz taarruz eden bir san'atkâr gibi görüyordum. Sanki o da bunu hissetmiş gibi, bu resmin arkasındaki sahifeye şöyle başlamıştı:

— 414 —

Sana her şeyi anladığım ve inandığım gibi anlatıyorum. Esasen bunları bizden evvel de anlatan binlerce insan gelip geçmiştir. Hattâ bunları, etrafındaki bazı insanlardan işitmişsinizdir. Yalnız onlar, bu söylediklerimi sana daha yaldızlı ve ihtiyatlı cümleler içinde ve seninle başbaşa iken söylemişlerdir. Çünkü onlar, en demokrat bir cemiyette bile, düşünce hürriyetinin yok olduğunu zannedecek kadar bilgisiz ve bu yolun imansız arkadaşlarındandırlar. Hiçbir kuvvet, bizim düşünmek hürriyetimizi elimizden alamaz! Volter'in dediği gibi, insanların başı muayyen fikir ve kanunlara zorla eğdirilebilir. Fakat ruhları, fakat ruhları asla! Ancak biz, kendi biçare vehimlerimizle bu hürriyeti ortadan kaldırır ve sonra da kanuna ve onun bekçilerine dil uzatırız. Sen ne vakit, gençliğin, milletin ve insanlığın menfaatlerine uygun bir ideali terennüm ettin de sana bunu söylemiyeceksin, dediler? Fena eserler, kendi kafalarının mahsulü olduğu gibi, vehimlerimiz, korkularımız ve iftiralarımız da kendi âcizliğimizin, ahlâksızlığımızın birer eserinden başka bir şey değildir. Bunlar hariçten değil, içten gelirler. Ey genç! Fikirlerini imâ ve telmihle söylemek, içlerinde taşıdıkları hasis arzuların tatmin olunabilmesi için fırsat gözetliyen korkak ve iki yüzlü insanların usulüdür. Sana:

Nezaket diy mürailiği, hürriyet diye yalancılığı öğretti şahıs ve müesseseleri tahkir edecek, yıkacaktır. Sen bu toprağın evlâdısın. Ot değilsin. Kanınla, kafanla, kuvvetinle bu vatanın evlâdı olmak hakkını saklıyacaksın. Yeniliği ve yükselmeyi istemiyenleri ezmek hakkın; ve bu yola götüren düşünce ve hareket hürriyetine mâni olanları devirmek vazifendir.

— 415 —

Genç dostum, ben bu satırları yazarken sen onları okumaktan bile çekiniyorsun. Ve ihtimal beni de bazı ihtiyatlara hürmet eden ve asıl içinde saklı olan şeyleri söylemekten çekinen bir adam zannediyorsun. Bu âlemin en sefil insanı, doğru zannettiği ve inandığı fikirleri, herhangi bir korkuyla içine gömen ve doğruluğuna inanmadığı düşünce ve hareketleri yalandan alkışlıyan adamdır. Bunlar, düşüncelerini içlerine gömmektense, bizzat kendilerini vatan ve insanlığın haricine gömmelidirler! Ben insan bilirim ki, yanlış ve fena tahminlerinin esiridirler. Bunlar, fikirlerinin, hattâ kendi vatan ve milletleri aleyhine çıktığını görmüş olsalar bile, ben demedim miydi, diyen sözlerinde hain ve uğursuz bir gurur ile övünür dururlar!

— 416 —

Bunun içindir ki, insanın bu hayatta karşılaştığı tehlikeler hayvanlarınkinden fazladır. Ve medenî insanı tehdit eden fenalıklar, iptidâîninkinden daha çoktur. İnsan kendi ihtirasının esiri olduğu müddetçe bu tehlikeler artacaktır ve kendini kovalıyan kuvvetlere boyun bükcek veya onlardan kaçacak yerde daha büyük bir asabiyetle bunların üzerine atılacaktır ve nihayet yendiği düşmanın arkasından uzanan yollarda, intikam ve kin ile dışlarını açmış olan daha büyük ve daha tehlikeli bir ejderha ile karşılaşacaktır. İnsanın kendi tehlikesini ve kendini tehdit eden düşmanlarını bizzat kendi yarattığı muhakkaktır. Ölümden intikam almak için bin bir çeşit ölümü göze alan insan, bilgi ve yükselme yolunda hep aynı atılğanlığa ve aynı göz pekliğine maliktir. Bu sebeptendir ki, medeniyet, bilmediğimiz şeylerin, binaenaleyh bizi kırması ve ezmesi daha ziyade ihtimal dahilinde olan şeylerin azalmasını değil, belki çoğalmasını, ve dal budak salmasını icap ettiren bir çarpınmadır. Gençler! Bu tehlikeden ve tehditten korkanlar, ölümden ve yaşamaktan korkuyorlar demektir. Bunlar, dakikada bir, arzularının ve emellerinin ölümünü görececek, her göz açıp kapamada binlerce ölüm acısına katlanacaklardır. Hal-

bu ki, istiyen ve istediklerine kavuşmak için uğraşan ve nihayet kendi prangalarını kıran adam, ihtimal ki, etrafında kendisine hücum eden bin bir tehlike ile karşılaşacaktır. Fakat her zaferin lezzeti, ona yeni bir kuvvet verecek ve gittikçe artan tehlikeleri, bu hazzın lezzet ve heyecanile aşacaktır. İşte sende aradığım şahsiyet, bu savaştan hoşlanan ve gittikçe artan tehlikeleri göze alan şehitlerin şahsiyetidir. Ancak o vakit fert olmaktan çıkar, insan olursunuz. Zira, insan demek, hayvanlar gibi bulduğuna razı ve başına gelene itaat eden bir varlık değil, istediğini bulmak için arayan, ortada olmayan şeyleri istiyen, bu isteme ve arama işinde daha temizine, daha iyisine, daha yüksek ve çoğuna kavuşmak için tehlikeleri göze alan ve hattâ bu tehlikeleri bizzat yaratan bir kuvvet demektir.

— 417 —

Birdenbire gelen bir felâket, yavaş yavaş gelenlerinden daha acıdır. Sen, bir yengeç gibi sarılmış olduğun hayatı, kollarında sıkı sıkı eritiyorsun. Bırak, saadet de ölüm gibi, yavaş yavaş bir fitilden süzülen gaz halinde ruhumuz ve vücudümüze süzülün ve azar azar mes'ut olalım!

— 418 —

Zira, insanları ihtiyarlatan zaman değildir. Zaman ancak taşları, toprakları eskitir. Bizi kemiren kurt ise içimizdedir. Biz, bir ipekböceği gibi kendi kendimize şekil değiştirir ve kanatlanıp uçacağız diye ördüğümüz arzu ve ümit kozasından saçlarımız ağarmış olduğu halde çıkarız! Hakikî ihtiyarlık gönüldedir. Saadetin de gönülden olduğu gibi...

— 419 —

Gönüllerimiz genç kaldıkça arkamızda bıraktığımız seneler kısılır ve ağaran saçlarımız bizden değilmiş gibi hayata bağlanırız. En iyisi, ey genç, her şeye dayanabilen bir çağda iken: Sana Niçe gibi hayata, hayata.. diye bağırın, bu adamın gösterdiği çetin yolda yürümeye çalış. Neticesi olmayan şeyleri düşünmekten vazgeçerek lezzeti zahmetinden ibaret olan neticeli işler peşinde koş! Bu âlemde tekerar yoktur. Her şey bir defa olur ve geçer! İçinde yaşadığımız dakikalar, aralarında hissettiğimiz arzularla birlikte geçip giderler. Akıllı adam, zamanı durdurmağa değil, onun eski canlılığını daha çoğaltmağa, ve ona bir de kanat takmağa muktedir olandır. Bu sebeptendir ki, mes'ut zamanlar ça-

buk geçerler; ve bahitsiz saatlerimiz asırlar gibi uzayıp giderler, Hayatın bu mahrum uzunluğunu kısalıktan daha mı çekici sanırsın?!

* * *

Bu sahifeler de böyle uzuyordu. Misafirimi; bugüne kadar düşünmediği bir takım mevzular karşısında kalmış gibi şaşkın şaşkın dinliyordu. Vaziyetinden, bunlardan bir şey anlamadığını veya bunları mânasız bulduğunu hissediyordum. Yukarıdanberi okuyup geldiğim bu yazıların her biri bir başka şeyden bahsediyor ve bazan tekrarlarla, geçmiş bir düşünceyi kuvvetlendirmeğe veya tashih etmeğe çalışıyordu. Bir taraftan da tesiri altında kaldığı Niçe'den kurtulmağa çalışıyor; onun gibi lezzetleri birden ve toptan değil, damla damla ve fakat mütemadiyen tatmak ve tattırmak istiyordu. Bu tomar sahibinin ne kadar büyük bir ıstırap içinde olduğunu anlıyordum. Kendisinin istediği cemiyete, aradığı insana, çok hoşlandığını zannettiğim açık havaya, bu binbir kusurlu tabiatte rastgelmek imkânı var mıydı? Bize, hakikati hayale tercih ettirmeğe çalışan zavallı arkadaşım, bana, her halde âlemi kendi hayallerile süslü, kendi arzularının rengile boyanmış görüyor gibi geldi. Acaba zaman zaman kendi kendine tenakuza düşen bu adamı, ben mi anlıyamyordum. Yanımdaki arkadaş:

— Sahifeyi çevir! dedi; bunlara göre hareket etmek güç olsa bile böyle emirleri dinlemek hem kolay ve hem de hoş oluyor.

Sahifeyi çevirdim. Burada çok güzel bir takım kadın profilleri çizilmişti. Herhalde mevzu yine kadına ve aşka çevrilecek diye, biraz sevindim. Bu resimli sahifenin karşısında şu satırlar devam ediyordu:

— 420 —

Dostum, artık sana biraz da kendimden ve biraz da yine kadından ve sevgiden bahsedeceğim. Buradaki ben, sensin! Buradaki kadın ve sevgi, senin de benim gibi duyduğuh ve düşündüğün kadın ve sevgidir. Yalnız sen bu sevgi ve kadına dürbünün bir tarafa, ben de diğer tarafa bakıyoruz. Onları, sen biraz açık havada, ben biraz kapalı havada ve belki sen ilkbaharda ve ben de sonbaharda seyrediyoruz!

Kadınlar, suda ve toprakta yaşayabilen kunduzlar gibi, zekâ ile aptallık, faziletle rezalet arasında gezebilen birer seyyahtır. Bazen karşımıza gömleğini henüz çıkarmış bir yılan gibi dikilirler; ve ruhlarımızın en temiz isteklerini ve en yüksek duygularını sükûta ve hattâ geri dönmeğe mecbur ederler. O vakit, cahiller arasında şöhrat kazanan beyinsiz âlimler gibi, genç yaşlarımızda sınırlarımıza hâkim olur; ve bir ilâh kesilirler; fakat sonra yanlış bir itikâat ve karanlık bir felsefe gibi içimizden kovulurlar... Nihayet bizde onlardan kalan şey, miskin titremelerin verdiği nefretle karışık bir lezzettir dostum.

— 421 —

Bir kadın görünce, bir salgına tutulacakmışız gibi korkarız. Zannederiz ki, hemen şimdi, bir bakışla, bir gülümsemeyle bizi çekecekler, ve âdi bir esir gibi arkalarından sürükliyecekler. Zira, ruhumuz, herhangi bir rüzgârın getirdiği cins ve nev'i belirsiz çiçek tohumlarına göğsünü açan bir tarla gibidir. Her gün bir başka bakışın esiri, ve her gün başka bir güzelliğin âşıkıyız. Bereket versin ki dostum, bu âlemde hiçbir şey görüldüğü gibi değildir ve gözlerimizin her şeyi görmek istidadı yoktu. Kadın, fırtınaya tutulmuş bir meşale gibi, ruhumuzun karanlığında yalpalar; servetini dalkavuklarının gevezeliğine feda eden zenginler gibi, sevgi denen maskaralık önünde eriyip giderler. Bununla beraber, onları yalancılar ve mürailer elinde gördükçe seviniyorum. Bu ceza onlara azdır bile... Mezarlarda kendi kendine biten otlar gibi, fânî ruhumuz üstünde çiçeklenirler; kokularını ve renklerini rüzgûrlar götürse bile, kökleri içimizdedir; onları koparıp atmamak için bir ölüm fırtınası lâzımdır. Bu, fırtına senin mefkûrendir. Bu fırtına onları ve bütün anaları koruyan bir rahmet ve devlettir de...

— 422 —

Hayallerimiz; hiçbir vakit bizi yalnız bırakmazlar. Hayallerimiz, ruhumuzun karanlığında parlayan bir yıldız gibi titreyiş; bu yıldız etrafları aydınlatmağa kâfi gelmese de, içimizde buhurlanan büyük arzuların, geniş emellerin dumanı ile sarhoş olmamıza yardım edebilir ya... Gezici ve gizli bir el, insanları birbirine yaklaştırdıkça, kalbimiz aşınıyor, yıpranarak birbirinden uzaklaşıyor. Ve ruhumuz az derin bir su birikintisi gibi, küçük bir esef rüzgârile bulanıyor; çamurlanıyor. İşte o vakit kadın, bu çamurdan bir âbide yapmak ümidiyle içimize sokulur. Halbuki onlar, kireç gibi beyaz, fakat ne kadar fazla tutulurlarsa o kadar yakan bir kuvvete maliktedirler.

Ey genç! Göğsündeki renk ve güzelliklerden bir damlasını bile âşıkına vermiyen cimri bir serap önündesin. Beklemekten ne çıkar? Susuzluğunu gidermek için bu çölleri boylamağa mecbur olduğunu unutma!

— 423 —

Benden ne istiyorlar? Beni ne için takip ediyorlar? Onları ben tanımiyorum ki... Birbirini tanımayanlar arasındaki bağlanma ne kadar gülünçtür. Siz kimsiniz? Nesiniz? Benden ne istiyor-

sunuz? Size bilmem, hangi soğuk ve karanlık bir günde rastgeldim. O vakit beni biraz mes'ut etmek hayaline düşerek, arkamdan geldiniz. Ve yahut kendinizi biraz daha teselli edebilmek için beni takip ettiniz. Görmüyor musunuz ki, ben sizden gelen her şeye, güzelliklerin bayıltıcı, büyüleyici, mürâi tesirlerine karşı taşlaşmış bir adamım! Kalbimi hiçbir güzelliğin eritemeyeceği zamanları seçmekten maksadınız neydi? Sizlerden korkuyorum, ve sizlerden bir şey anlıyamıyorum.

Şimdi beni bir çocuk sayarak affetmeğe özeneceksiniz! Hayır, ben hiçbir affa ve sizlerden gelecek olan hiçbir saadete muhtaç değilim! Günahlarım üstüste yığılarak beni ağırlıkları altında ezmelidirler. İnsan, başkalarından gelecek bir fenalığa, bir acıya zor dayanabilir; halbuki kendi yarattığımız acılar, kendi vehimlerimizin, yanlış hareketlerimizin, günahlarımızın ıstırapları, daha hafiftirler. Zira bunlardan, her zaman kurtulabilmek ümidine ve kendimizi düzeltebilmek iradesine malikiz!

Ben sizleri hatırlıyamıyorum. Siz nasıldınız, kimdiniz, neydiniz? Hiçbir şey bilmiyorum! Siz beni tanıyor musunuz? Hayır, değil mi? Öyleyse benden ne istiyorsunuz? Çıldırıldığımı zannederek bana gülmekte olduğunuzu tâ buradan farkediyorum. Gülünüz! Biz bu soğuk istihzadan mes'ut oluruz; bizi anlamıyanların gülüşmelerine ve alaylarına tutuldukça, kendimizde onlardakinden daha fazla bir şeylerin mevcut olduğunu zannederek memnun oluyor ve kendi kendimizi yükseltiyoruz! Biz sevdiklerimizin bile, her zaman alıştığımız yalancı ve vefasız, anlar gibi görünen aptal zekâlarına karşı öksürmekten hoşlanıyor ve onların bizi yalnız bırakmalarından mes'ut oluyoruz!

— 424 —

Yine gülüyorsunuz değil mi? Gülünüz, güzel dudaklarınızda beliren bu dalga, tatlı çehrenizden taşan bu kıvrımlar, en meymus bir günümde beni teselli etmeğe çalışacaklardır! Fakat hepsi boştur! Çamurdan yaratılmış bir habanın evlâdı ne olabilir? İşte benim ruhum da öyle çamurlanmıştır. Toprakdan ve anlaşılması güç sırlardan işlenmiş bir vücudum! Aziz sevgililer, siz de bizdensiniz. Siz âsi bir annenin günahkâr kızları, biz çamurdan bir babanın vefasız evlâtlarıyız! Biribirimizden kaçalım, yaşamak için biribirimizden sıkılmamak için, ve biribirimize daha hırsızlıkla kavuşmak için yekdiğerimizden kaçalım... Bu âlemde bir uzaklaşma kanunu vardır: Hepimiz mefkûeye erişmek için bin bir tehlikevi göze alırız. Atılğanlığımızın şiddeti ne olursa olsun, bunlar

iki ayrı rayda hareket eden trenler gibi, uzaktan birbirine yaklaşırsalar da, çarpışacaklar vehmini verdikleri bir dakıkada, sonsuz bir uzaklığa gitmek üzere yekdiğerinden ayrılırlar. Bu fâniliğin bir kanunudur. Bu kanundan kurtulanlar, sizi mefkûrelerinin ya alkışcısı veya yardımcısı yapabilen ebedîlerdir.

— 425 —

Şimdi kadınlar, bizi hissiz ve kalbsiz göreceklerdir. Lâkin bizi bu neviden iftiralar rahatsız etmeyecektir. Hattâ bundan biraz da mes'ut oluruz. Bu gülünç bir tasavvur olmakla beraber, bahtiyar edici tasavvurlardan daima memnunuz. Zira, biz saadeti dışarıda değil, içeride buluruz. Saadet bize hiç kimseden intikal edemez. O bizzat kendi eserlerimiz ve kendi malımızdır. Bu dünyanın en tam adamı, mevkiini, saadetini ve bilgisini şundan veya bundan borç veya iğreti olarak alan değil, kendi cesaret ve emeğinden ve kendinin olarak bekleyip yaratan adamdır. İşte hürriyetinin hududu olmıyan adam budur. Bu adam hiçbir merasim ve nezaket kaydına, dahâ doğrusu mürailik ve yalancılığın esaretine düşmeksizin düşünen, söyleyen, düşündüğüne ve söylediğine inanan bir Tanrıdır! Zira bu adam, felâketi olduğu kadar da saadeti kendisinin yarattığına inanacak kadar kuvvetlidir.

— 426 —

Bana gizli gizli tesir etmeğe çalışan ve gülümseyen bir kadın bilirim ki, hayattan daha cazibeli ve ölümden daha kuvvetliydi. Yalnız o bana gizli gizli gülerdi... Başkalarının görmesinden korkan küçük bir hareket, küçük bir nazarla bana ruhunun bütün muammalarını şeffaf bir hale getirirdi. Bununla beraber, fazla ışıktan nasıl ki gözlerimiz kamaşır ve bizi çerçevesiyen eşyayı göremezsek, bu şeffaflıktan da onun karanlık ruhunun sırlarını anlayamıyor, göremiyordum! Mademki başkalarının görmesinden çekiniyor, utanıyordu. Niçin böyle korkunç bir alâkayı icada çalışıyordu. Bazı defalar dikkat ederdim. Yürüyüşünde, giyinişinde sahte büyükler gibi benden ziyade ötekini berikini hayran bırakanacak olan garip bir güzellikle dik başlı, kayıtsız ve kendini beğenmiş gibi dolaşırdı. Herkesten sevgi ve saygı bekliyen bu kibirli dilencilikten nefret ederim. Halbuki o beni, kendine delice bağlı bir esir zanneder; onun sahte ve boş ruhunu okuyamadığıma inanırdı.

Ben bana ait olanların başkalarına da ait olmasını çekemem! Fakat benimkileri, beğenilecek bir kıymete malik iseler, herkesin

takdir etmesinden hoşlanırım. Çünkü ben de bir insanım! Eğer o, bu hissimi okşamak için böyle yapıyorduyse, yine aldanıyordu. Çünkü, benim şahsıma mahsus bir nümayiş, bir gösteriş tarzı vardır ki, onu keşfedemiyenler, sevgili bir kadın da olsalar, kalbimin kapıları önünde beklemeye mahkûmdurlar.

Gençler! Papaların dizlerinde inliyen hükümdarlar gibi, ruhumun kapısında bekliyen ilâhlar görmek isterim. Bizden kaçacak olan şeylerin arkasından gitmek ve bize kendiliğinden gelen nimetlere şükretmemek cesur ve kahraman ruhumuzun ezeli bir tabiatıdır.

— 427 —

Ona bu fikrimi söylediğim vakit güldü. Ve beni hayalinin hücrsinden kovmağa karar verdi. Halbuki ben, âlâyişi sevmiyen, sırnaşıklık ve riyayı, fânî hazların dilenciliğine ait bir kaside sa-yan insanlardanım. Bunun içindir ki, zaten ben kendimi, benden böyle şeyler istiyen kalblerin büyülu mabetlerinden tardedtim! Şimdi, sevilmemiş, beğenilmemiş bir şeytan gibi, ruhumun cehennemi içinde yanıyorum. Fakat bilemezsin dostum, bu yakan ve aydınlatan yangın, beni nasıl bahtiyar ediyor? Yalancı ve mürâi kalblerin sevgisinden kovuldukça, kendimi hürriyetinin çerçevesi olmıyan bir ilâh sanıyorum. Kadınlar, göğsüne atılan her şeyi uzak sahillere götüren dalgalar gibi, bütün ümit ve arzularımızı, bütün irade ve mefkûrelerimizi hiç de tasarlamadığımız bir tarafa sürüklerler. Ve bozarlar. En kuvvetli adam, tâbi olmıyandır! Ben miskin bir tabasbusa mağrur bir hâkimiyeti tercih ettiğim için, kadını mefkûre işine, bilgi ve çalışma işine bir efendi gibi karıştıramam. Ey genç! Kadına: annedir diye bağlan; sevgilidir diye ısın. Hayatımızın yarısıdır diye acı ve onu dinle. Kadına öğret, kadına anlat, yaşadıkları günlerin yarısı ıstırapla geçen kadınlar, saygıya ve sevgiye lâyıktırlar. Fakat hepsi bu kadar, onu sana gösterdiğim hayat içinde ne bir gaye ve ne de bir vasıta olarak iradene karıştıрма!..

— 428 —

Bir gün seviştiğim bir kadına şu satırları yazdım da karşımda bir buz gibi dondu kaldı, Allahu görmüş bir şeytan gibi bulundu. O vakit bu ermemiş kadından ben de kaçtım. Ve anladım ki, onların ruhu ermek istidadından mahrumdur. Bakınız ne yazdım

«Aziz sevgilim, sana bir şey müjdeliyeceğim. Müjdeye benzemiyen bir şey ki, bana biraz kızacaksın. Fakat ne zararı var? Boş bir kalbe hükmetmek kolay mıdır. Bilhassa senin gibi yalnız

bir kalbi bile doldurmaktan âciz bir sevgili için... Değil mi? Bak, ne düşündüm: Bu hiç doymıyan ve dolmıyan kalbimi ikiye ayırarak yarısına seni, yarısına da başkasını... Nasıl? Bu uydurma rakip seni şimdiden üzdü değil mi? Fakat sevgilim, eğer sana yalancılık ederek: (Senden başkasını sevmiyorum!) deseydim daha mı iyi olacaktı. Doğruyu severim ve aldatmayı bir küçük-lük sayarım! Bana inan... Hulâsa, tuhaf bir aşkla birisini daha sevdim. O da şimdi sana komşudur. Kalbimde birbirinize pek yakın olduğunuz halde nefes alışınızdan bile haberiniz yoktur. Bu beni bahtiyar ediyor. Soranlara karşı «seviyorum!» demeyi bir saadet sanıyorum. Yalandan olsa da «seviyorum!» diyorum. Bunun ne kadar gülünç olduğunu biliyorum. Fakat aziz sevgilim, başkalarına karşı, malik olmadığımız bin bir meziyetle övündüğümüz az mıdır? Başkalarını yalanlarımıza inanmış görmek bile bizi az mı memnun ediyor? Hayatında hiçbir şey yapamıyanlar, hiçbir şeye malik olamıyanlar, hiç olmazsa atıp tutmakla ve başkalarına bir şey yapabilir ve her şeye malikmiş gibi görünmekle telli duyarlar!

Esasen ben, kadınlara acıdığım için tapıyorum. Allaha bile ibadetim böyledir. Kendi yarattıkları tarafından inkâr edilmekten büyük bir acı olamaz! İşte bunun için, her gün biraz daha fazla unutilan, inkâr edilen Allaha bile, acıdığım için inanıyorum. Anlıyor musun beni?

Bu kanaatimde bir dinsiz itikadı var. Bir dinsiz ki, istiyerek ve fakat mecburiyetle tapıyor! Kadınları da böyle seviyorum! Ve sizi gururuma vasıta yapıyorum. Belki, şimdi sen: «Acaba beni seviyor mu?» diye tekrar şüphe edeceksin. Bunu ben sana açıkça söyleyebilirim: Hayır!.. Muhtarip oldun değil mi? Pekâlâ, eğer (evet!) deseydim ne olacaktı. Bir yalan için muvakkaten mes'ut olmaksansa, bir hakikate bu saadeti terketmek daha iyi değil midir?»

Genç dostum, aynı şeyi sana da söylüyorum. Bir hakikatin doğurduğu acıyı, bir yalanın getirdiği zevke tercih et! Belki hakikat bir ölümdür. Fakat her ölüm gibi kurtarıcıdır. Ve her ölüne gibi yaşamak kuvvetini arttıran ve yaşama çarelerini aratan bir kamçıdır!

Parayı seviyor musun kariim? Şüphesiz değil mi? Öyle ise ölümü sev! Çünkü ölüm; paranın annesidir. Paranın da ölüne evlât olduğu gibi... Onunla hakikat kadar da kadın bulunur. Bunlarsa ölümdür demiştin. Gönül de vatan ve kadın gibi para ister. Zira parasız aldığımızı zannettiğimiz gönüllerde başkalarının al-

tınları parlar. Ve parasız yaşadığını zannettiğimiz vatanda hürriyetin neş'e ve hayatın yerinde yeller esr! Hakikat bazan bir kadın gibi, bazan vatan gibi, bazan da para gibi görünür Bunların hpsinin dizinde ölmek bir saadettir! Parayı seviyoruz, çünkü, paralı geçen günlerimizin nasıl geçtiğini bilemiyoruz! Demek, saçlarımız varlık içinde ağarınca, ölüme nasıl yaklaştığımızı anlamıyoruz! Bu sebepten bizi her ölüme yaklaştıran şeyleri seviyoruz. Bir musiki nağmesinde ölümün titreyişini duymasak, onu mânasız bir gürültü sanırdık. Ve bütün güzel san'atlerde ölümün izlerini ararız. Ve öldürmesydi mefkûrenin bir kıymeti olamazdı.

En güzel ve en dokunaklı şiirler, ölümlerin başucunda söylen-di, en hazin musikiyi cenazelere dinletiyoruz. En çok ölümü andıran resimler ve en çok can çekişir gibi ebediyeti sayıklıyan oynamaları bizi sarhoş ettiler. En çok sevdiğimiz ve önünde saygıyla eğildiğimiz binalar da türbe ve kadına benzleyenlerdir! Eğer şehvet, bir an için ruhumuzu varlıktan kurtarmış olmasaydı, çok kirli bir şey olurdu. Başka bir canlıyı yaratmak için biraz daha ölmek demek olan her sevişme, bu ölüş ve bu öldürüş için mukaddestir. Ve kadın bunun vasıtası olmakla ebediyete atılmış bir ölüm merdiveni mesabesindedir. Gençler! Ölümden ve mefkûredn başka hiçbir şeye bakmıyan ve herkesin gözü kendilerinde olan bilgi ve inkolâp kahramanları da bize aynı duyguyu ilham etmiyorlar mı?

— 430 —

Öyle ise şu iki kalbden birini seveceksin. Bir takımları vardır ki, kokularını sabah rüzgârlarının topladığı gül bahçeleri gibi renkler ve kokularla doludur. Kapıları ziyaretçilerine ve seması âşıklarına açıktır. Diğer bazı kalbler daha vardır ki, üstüne devrilen kayalar altında, semaları altüst etmeyi tahayyül eden yenilmiş bir Tanrı gibi haristir ve delirmiştir. Bunun kapıları demirden ve seması karanlıktandır. Buna girebilmek için, hiçbir kuvvet, hiçbir ışık kâfi bir kuvvete malik değildir. Bu kalblerin sahipleri esâtir devirlerinin âmâ şairlerine benzerler: Gözleri ruhların sırlarına, ruhları kalblerin anlaşılmasız muammalarına açık... Hiçbir şey görmeden ve yalnız hissederek dolaşırlar!..

— 431 —

Kadın omuzlarında binlerce güneş batırmış olan yalçın tepeler gibi, bitmez tükenmez sevgilerin yüksek fakat merhametsiz bir mezardır. Hiçbir kadın kalbi bulunmaz ki, onda ölmüş bir

sevginin cenazesi, sevmekten bunalmış bir gencin mazlum hayali yaşamasın... Göğüsleri, cenazeleri bilinmez ve görülmez bir mahkemeye götüren mukaddes **Brahma Potra** nehri gibi, milyonlarca sevgi cenazesiyle süslü... Bütün bir gençliği, bütün sevenler mahşerini anlaşılmaz, yetişilmez ve doymaz bir çukura sürükleyip götürüyorlar. Her asırda, her mevsimde kadın... Hevesleri ve iltirasları için ne bir kalb, ne bir saltanat tanımış... Yemiş ve devirmiştir. Artık bunu gördükten, hissettikten sonra sevmek bir hayal, sevilmek bir yalandan başka bir şey olabilir mi? Bununla beraber seni gayelerine ermiş, muzaffer bir devltli gibi sevmiş ve sevilmiş görmek hakkımdır. Ve bu senin vazifendir.

— 432 —

Hayvanlarda bile, erkek dişiye karşı ne kadar zayıftır. Dişinin kabahati affolunur. Dişinin arzuları yerine gelecektir. Dişi nazlanacak, tahkir edecek, istediğini yapacak ve aklına geleni söyleyecektir. Erkek ise fedakâr olacak, yardım edecek, üzmiyecek ve dişinin her yaptığından memnun olacak... Ne için? Çünkü erkek, dişiden daha çok insana yakındır. Ey genç! Kadının rekabetinden korkacaksın! Çünkü senin gibiler ve senin cinsinden olanların hepsi bu rekabette; kadının yardımcısıdır. Ve hepsi, acıyarak, yardım ederek, nezaket ve medeniyet maskesi altında, ondan bir şeyler bekliyecekler ve umacaklardır ki, zeki bir kadın, bütün bunlara dileklerini yaptırdıktan sonra kaynaktan bir damla su vermeksizin hepsini aç ve susuz bırakabilecektir. Ve hiç şüphesiz bunların içinde en susuz ve en zavallısı sen kalacaksın! Bense seni, **Dalîlâ** önünde bir ahmak **Samson** görmek istemiyorum.

— 433 —

İnanmadıkları prensiplere uygun iş gören kara bahtlılar, yalnız kuvvete baş eğen biçarelerdir. Bunlar, daima cereyana göre istikamet alan jiruetler gibi sahte ve dönecek horozlardır. Bunlardan korkulur. Zira, bunlar yalnız kendi menfaatleriyle hareket ederler. Ve şerefli insanları kirleterek, kendi şerefsiz varlıklarına bir değer hazırlamağa çalışırlar. Devrimlerle, devrimlerin ulu kahramanları, ülkülerini anlıyanlarla, anlamadan, inanmış görüşenleri pek iyi farkedirler. Ve bu cambaz ruhlu insanları, sırayla değilse de zamanında pek iyi ezerler.

— 434 —

Yurddan daha geniş, ulustan daha yüksek ülküler istiyorum.

Eğer buna insan sevgisi deniyorsa, ondan da daha yükseğini istiyorum.

— 435 —

Kadın, sık sık elbise değiştirir. O, bununla kendisinin de değiştiğini zanneder. Aynı kadınla, yalnız eti ve kemiği için yaşıyanların, mazrufu değişmeyen bu zarftan ne kadar öğrendiklerini bilirsiniz. Kadın! Elbiseni, tuvaletini değil, ruhunu, kalbini, seviyeni değiştir. Bizim senden istediğimiz: yalnız dudak ve göz için lezzet değildir. Sen nasıl olsa bunları bir gün kaybedeceksin! Bir gün muhteşem elbiselerine rağmen pörsüyecek ve hattâ daha pörsümeden bile, seni fazla tatmış ve tanımış olanlarda hiçbir heyecan yaratamayacaksın!

— 436 —

Bir tavukçu dükkânındayım. Orada piliçler, tavuklar ve horozlar.. satılmak ve yenmek için kafeslerinde sıra bekliyorlar. Bunların bir kısmı hiç sesini çıkarmıyor; bir kısmı isyan eder gibi sesler çıkıyor. Tavukçu ilk müşteriye bunların en miskinini satıyor. Ve haykıranların gözü önünde bu sessiz ve cılız hayvanı kesip yoluyor. Artık, haykırabilen horozlar için kasap bir Tanrı olmuştur. Halbuki onlar, bağırsalar da, sükût etseler de kafese girmişlerdir. İnsan bir defa hürriyetini kaybetmesin; yoksa satıcı, kadar da müşteri Tanrı olur. Ve eğilen başların da eğilmeyenleri önünde koparıldığı görülür.

— 437 —

İnsan ne çabuk ihtiyarlıyor. Hele ömrünü hiçbir amaca bağlayamıyan insan ne kadar eziyetli günler geçiriyor; ve bu günlerin uzunluğuna rağmen ruh ne kadar çabuk göçüyor. Nasıl olsa ihtiyarlayacağım diye gününü gün etmeğe çalışan zavallılar, daha bu düşünceyi kafalarına koydukları dakikada çökmüşler demektir. İnsan da, tabiatın taşı toprağı gibi, rüzgârların ve yıldızların kanununa bağlıdır. O, bir gün pörsüyebilir, gevşiyebilir ve çürüyebilir. Fakat ben, bu atı şahılandırın ve bu ata bir Tanrı yaratıcılığı veren göksel gücün daima taze kalacağına ve her türlü kanunları aşacağına inanıyorum.

— 438 —

Filân şöyledir, filân böyledir Hele filânın şu veya bu eksiği vardır. Hemen her konuştuğumuz insan, bize, ya kendi çevremiz-

dekilerin veya kendi çevresinde olanların bin bir suçunu sayıp döker. Bunların hepsinin altında, kendi **erdemliğimiz**, ve çektiğimizden daha büyük olduğumuza dair bencil ve kibirli duygularımız vardır. Genç okuyucu! Sen necisin, nesin ki, başkaları hakkında hükümler veriyorsun! Görüyorum ki, senin beğenmediğin ve çektiğirdiğin insan, ancak seninle olan münasebetinin şekline göre sevgi veya nefretini kazanıyor. Zavallı insan! Olduğu gibi görünmekten ve kendinden üstün olanlara havlâlamaktan ne büyük bir teselli duyuyor!..

— 439 —

Bir yamyam gibi insan etini seviyorum, bir erkek gibi kadın etini seviyorum. Yamyam yiyor, biz koklayoz. Yamyam ısırtıyor, biz öpüyoruz. Bütün **insel** ve sosyal faaliyetlerde biraz kucaklama, biraz öpme özlemi vardır.

— 440 —

Bir diğerrinin yaptığı işi, kendimiz başaramıyacak halde **isek**, yapılan işi beğenmez ve yapanı takdir etmek istemeyiz. Bütün **çekıştirmelerde** biraz âcizlik ve biraz da ahmakça gurur vardır.

— 441 —

Daha asker olmadın, vergi vermedin. Yurduñ hiçbir yüküne, zahmetine katlanmadın. Öyle iken, hayatından bezmiş, yurddan ve ulustan sanki bir fenalık görmüş gibi usanmış görünüyorsun! Genç okuyucu! Eğer bir şey çekmiş ve bir iş yapmış olsaydın, yeni işler başarmak için lâzım gelen enerjiyi kazanmak zevki, yeis ve ümitsizliğini yıkmağa kâfi gelirdi.

— 442 —

No kadar kirli elleri sıkarsız. Namusundan yalnız şüphe ettiklerimizin değil, hattâ onun bu kirliliğini bildiklerimizin de ellerini sıkarsız. **Mürâî** bir gülüşle saygı gösterdiğimiz bu adamlar, bizim namussuzları cezalandırabilecek kadar kuvvetli bir ruha malik olmamaklığımızı gördükleri için, tuttukları fena yolda daha fazla ilerlemekte tereddüt etmezler. Bunlara bir uşak muamelesini bile çok görecektik kadar mert ve asil bir yüreğe sahip olduğun için, bu şerefsizlerin kirlerine iştirâk etmiş olduğun zannını vermekten kurtulacaksınız!

— 443 —

Piyes oynuyor; o, locada ben paradide... Öteki koltukta ben sandalyede seyrediyoruz. O, anlamıyor. Dekordan, hareketten ve etten başka bir şey görmüyor. Ben anlıyorum. Hareketlerin, etin ve dekorun mânasını seziyorum. Firavunun uşakları, kuştüyü minderlerde ve filozofun kendisi, kuru tahtalar üzerinde yaşıyor. Okuyucum! Eğer locanı, koltuğunu, kuştüyünden yatağını, aziz bir şeyini feda ederek kazanmamışsan, insanların en kıymetlisisin! Kuru tahta ile toprakta oturuşun, miskinliğinden, iradesizliğinden olmuşsa insan olduğundan utanmaklığın lâzımdır. Firavunun atları da bir insandan daha bahtiyar olabilir diyerek mesut insanlar gibi yaşamayı göze alamıyan miskin adam, **Diyojen**'in köpeği gibi sürünmeyi hak etmiş demektir.

— 444 —

Meclise bir kadın geldi. Sarıydı ve güzeldi. Sonra bir başka kadın geldi. Bu da esmer ve çekiciydi. Gözlerimi sarıdan esmere çevirdim. İşte bir başkası daha... Bu da uzun boylu ve yeşil gözlüydü. Öteki iki kadın ne kadar çirkin kaldılar. Bir başkasının meclise girmesinden korkuyorum. Korkuyorum ki, bu en güzel de çirkinler arasında kalacaktır. Tabiatın bütün nimetleri, bütün saadetleri ve ikbal mevkileri de böyledir. O, gördüklerimin üçü de kadın oldukları halde nasıl ki, biribirinden başka şeylermiş gibi, bizi kendilerine bağlıyorlarsa, bizim olmıyan her nimet ve saadet de biribirinden daha parlak göründükçe, özlediğimiz, arkasından koştuğumuz mütevazı sandalyeler öyle alçalıyorlar...

— 445 —

Bazı koyunlar vardır ki; kesildikten sonra karınlarında bir kuzunun yattığı görülür. Yavrusunu vermeden ve görmeden ölen bu koyuna ve uyanıp zıplamadan ölen kuzuya çok acınır. Ey genç, seni böyle bir koyun gibi kesilmiş ve düşüncelerini, bu kuzu gibi içinde ölmüş görmek istemiyorum! Bütün bildiklerini söyleyebilenler, düşündüklerini tatbik edebilenler, veya yapabilecekleri bir işi yapmış olanlar, içlerini tamamen boşaltabilmiş ve bu fânî âlemin tekmiil acılarından kurtulmuş ebedîlerdir; bunlar ölümle başbaşa kalmış, ölümü kucaklamış ve yaşatmak için kahr-
ramanca ölümü yenmişlerdir...

Bu sahifeler de böyle garip bir sinir coşkunuğu içinde bitmişti. Eser sahibinin kadına karşı bir isyanı gibi olan fikirlere ben de iştirâk ediyordum. Fakat hiçbir zaman kadına karşı hiddetim, onlara karşı olan sevgi ve saygımı yıkamazdı. Muharririn niçin bazan yukarıda söylediği şeyleri, biraz daha başka bir ifade ile tekrar ettiğini anlıyamıyordum. Benimle birlikte büyük bir alâka gösteren arkadaşım:

— İnsanların hâfızasızlığına inandığı için olacak, dedi. Ve zira, bir çok temiz itiyatlar ve güzel fikirlerin genç dimağlarda yerleşebilmesi için, onları muhtelif kuvvetlerde tekrar tekrar telkin etmek iktiza eder.

Diye ilâve etti. İhtimal bu böyleydi. Sahifeyi çevirdim.

— 446 —

Hatâ içinde olduğumuzu bilip de ondan kendimizi kurtarmak iradesine malik olamamaktan büyük bir felâket olamaz! Fakat dostum, sen çok defa bu iradeye maliksin. Yalnız onu ha herhangi bir menfaat için veya izzeti nefsin kırılacak diye kullanmağa, harekete getirmeğe lüzum görmezsin. Felâketin en büyüğü, iradesizlik olduğu gibi, denaetin en büyüğü de, içinde bulunduğumuz hatâlardan bile kendimizi çekememektir.

— 447 —

Muztarip insan, başkalarının acılarını daha kolay anlar! Salâhiyet ve nüfuz kazanmış insanlar, ıstırapla terbiye edilmeden yükselmişlerse, insana ve vatandaşa hiçbir kıymet vermezler. İnsan onların nazarında bir karınca sürüsüdür. Fakat gençler!! Çok defa, bu karınca sürüsünün hattâ en âciz zannedileninde bile, bu kendisini çok büyük sanan çamurdan adamı, bu sahte ilâhı ayakları altında çiğniyecek irade ve kuvvet görünür. Yüksek ruhlar, kendilerini bir insan olarak başkalarından farklı görenler değil, belki onlara yardım edebilecek bir mevkie malik olmanın verdiği saadete teşekkür eden ve kuvvetini bu uğurda sarfedebilenlerdir. Bunun içindir ki, evvelce de söylediğim gibi, yüksek mevkiiler kadar da tahsil ve terbiye, bilgisizlerden, âcizlerden ve huzurumuzda iş ve adalet bekliyenlerden intikam almak veya onlara hakaret etmek için bir silâh değil, belki onlara hizmet etmek için bir vasıttır. Cemiyet bize bilgi ve zekâmız nisbetinde mevki vermez. Bunun için cemiyete düşman olmağa hakkımız yoktur. Vazifemiz; cemiyeti, zekâ ve bilgiye saygı duyacak bir seviye kazandırmağa çalışmaktır.

— 448 —

Güzel bir yüzden daha çekici ne vardır? Sevdiklerimizin

sesleri ise âhenklerin en güzel ve en incesidir. Ölümünün de en güzeli ve temiz, şahsımıza ait kirli bir ihtirasla lekelenmiyen gayeler ve vazifeler uğrunda ölmektir. Bu ölüm, eğer varsa, yüksek bir musiki gibi Allahı da merhamete getirir; ve bu ölüme, Allahı da saygıya mecbur eder. Fikirlerinizi, maksat ve emellerinizi müdafaa ederken, bir vatan müdafaası yapıyormuş gibi, kahramanca hareket ediniz! İşte ölümden hayat çıkaran büyükler ve Allahı bile kendi gayelerine çalıştırmağa muvaffak olan insanlar, bu ateşi, bu aşk ve kuvveti duyanlardır!..

— 449 —

Bazı haller vardır ki, ondan hayvanlar memnun olur. Halbuki onları memnun eden vaziyetler mükemmel bir insana sonuna kadar azap verir. Aziz dostum, çok defa senin, ahırında çayırında besiyeye çekilmiş bir öküze imrendiğini veya sahibinin kucağında itina ile okşanan bir köpeğin yerinde olmak istediğini görüyorum. Firavunun esirleri, zafer arabalarındaki atları kendilerinden bahıtlı bulabilir. Ve bir sokak kedisi, bir ev kedisinin sadetini kıskanabilir. Hür ve demokrat cemiyetin insanı ise, bizi hareket ve hayattan uzaklaştıran, mücadele ve mefkûreden korkutan her miskin itikadı ve her zalim kanunu ayakları altında parçalamaktan ve her türlü köleliği yıkarak hayat ve hürriyet yaratan insandır.

— 450 —

Eğer büyüksen, küçükle uğraşma... Çünkü bu küçük adam senden gelen darbe ile övünür. Ve bu övünmede seninle boy ölçüştüğünü itiraf eden bir gurur da vardır. Şu halde mağlûp oldun demektir.

— 451 —

Kadın sevgide fazla fedakâr görünür. Fakat o, senden daha büyük fedakârlıklar ister. Şeref ve şöhretinden, servet ve faziletinden ona bir hisse ayırmadığın gün, evvelce sevgi ateşiyle yanan kadının intikam ve nefret ateşiyle yanıp kül olduğu görülür.

— 452 —

Bu âlemde insanı bütün umduklarından mahrum edeni üç afyon vardır: **Sabır**, **kanaat** ve **tevekkül**. Bunun üçü de adına tembellik denen bir cadının evlâtlarıdır. Gençler! Hayat akıp gidiyor. Sabretmeğe vaktimiz yoktur. Ve dünya nimetleri her gün bir başka lezzet ve çeşitle iştahımız önüne serilmiş «**beni tadınız**,

beni tadınız!» diye haykırıyor. Ve kendi kudretli sinirlerin hiçbir lûtfu başkasından beklemeyecek kadar atılgan olabilir. Şu halde, sabır denen boş beklemelerin yerine, sağlam ve emin adımlarla daima yürüyerek ve her adımda her gün biraz daha açlığını hissederek ruhunu ve uzviyetini doyurarak yaşayacaksınız! Can verirken bile bu âlemde daha pek çok tadılacak şeyler bıraktığına esef et!..

— 453 —

Bir tiyatrodayım. Sağdaki locada çirkin bir kadınla güzel bir erkek konuşuyorlardı. Erkek karısını beğenmiyor; çirkin olduğunu yüzüne vuruyordu. Kadın: fahişeler benden güzeldir. Birçok basit kadınlar ve kapımıza her gün gelen dilenci kadın da benden güzeldir. Hapishanelerde gördüğünüz ne kadar suçlu kadın var ki benden güzeldir. Bütün sürtükler, bütün kahpeler, bütün orusbular benden güzeldir.. dedi. Ve güzel erkek kızardı. Başını eğdi. Suçlu insanların döktüğü terler ve titremeler içinde derin derin nefes aldı. Solumdaki locada güzel bir kadın, çirkin kocasıyla konuşuyordu. Kadın, bu kocayı beğenmiyordu. Gözleri öteki locada karısını beğenmiyen güzel erkekteydi. Çirkin erkek, evet, dedi, bütün çapkınlar, hırsızlar ve katiller benden güzeldirler. Etrafımızda gördüğünüz ne kadar âdi ve sefil insanlar varsa benden güzeldir. Kadının yüzü, iftira edenlere ve yalancılara mahsus bir gülümsemeyle kızardı. Sağdaki locada güzel erkek çirkin karısını öptü. Soldaki güzel kadınsa, kocasının anlattığı seriserileri bulmak için locasını terketti!

— 454 —

Çocuğu ve hayvanı sevmeyecek kadar duygusuz olandan kaç! Sevmekten, sevilmekten, öpmekten, öpülmekten zevk almayacak kadar insanlığını kaybetmiş olan kadından kurtul! Biz bu âleme yalnız sevmek için, sevilmek için, sevişmek için geldik. Bütün eserlerimiz, emeklerimiz bunları yapabilmek ve ebedî bir şefkat ve lezzet havası içinde dünyanın zahmetlerine katlanabilmek içindir.

— 455 —

Bir deni Roma imparatoru vardı ki, ne kadar kuvvetli olduğunu milletine anlatabilmek için, ahırından çıkardığı bir atı konsül yapmış ve Romalılar da buna tahammül etmişlerdi. Bu imparator, milleti için hiç de fena bir şef değildi. Zira, o, hiç olmazsa insanlara zararı dokunmayacak olan bir atı konsül yap-

mıştı. Bir millete en büyük fenalığı yapanlar, her çeşit kötülüğü yapabilen değersiz insanlara mevki ve salâhiyet verenlerdir. Ve milletlerin en basiti de böyle kuvvetle baş eğmeğe razı olanlardır. Gençler! Siz devlet değirmeninde öğütölmek için getirilen bir buğday değilsiniz. Bu makinenin bir vidası, bir çarkı, ve hattâ makinenin tam kendisisiniz! Bunun içindir ki, bilginler, her millet, lâıyk olduğu idareye mazhar olur demişlerdir.

— 546 —

Fırdevsî, bu cihanda hak sözüne hiç kimsenin kulak asmadığını, ezan okuyanların bile hak derken kulaklarını kapadığını söylüyor. Şairin maksadı, ister Tanrı, ister bizim anladığımız hak olsun, asıl hüner, onu başkalarına tanıttırabilmek, iştirebilmektir. Hak, bağırıp çağırarak değil, haklı olduğunu ispat ederek ve onu koparacak kuvvete malik olduğunu sezdirerek elde edilebilir. Pek az insan, kendi menfaatine rağmen başkalarının hakkına saygı duyabilir.

— 457 —

Bir kadın, seni sevindiriyor; iki lokmadan ve bir kadehten cıldırıyor. Sen ne kadar mahrumiyetin acısını tatmış olacaksın ki bu kadar az şeyler seni sevindirmeğe kâfi geliyor. Her halkası ayrı bir lezzet taşıyan ihtiras zincirini, koparmadan bir pamuk yumağı gibi iradene saracaksın ve bu zırhla aza değil çoğa, kolaya değil zora hücum edeceksin!

— 458 —

Siz sümüklü böceği tanır mısınız? Bu zavallı hayvan geçtiği yerlerde parlak ve kabuktan bir iz bırakır. Kadın da böyle bir sümüklü böcektir. Kalblerimize bıraktığı iz, bir yılan gömleğine benziyen taze ve kuru bir kabuktan ibarettir. Ona esir olduğunu hissettiğin gün, bu kabuğu üfle, pul pul dağıldığını ve havada başka bir kalbe konmak için nasıl titriyerek uçup gittiğini seyret!

— 459 —

Her zaman dediğim gibi, doğmatik emirlerde bir afyon tesiri vardır. Bunlar bir muayyen düzeyin itaat ettiği kaidelerdir. Bunlar, yaşamıyor, yaşatmıyor. Biz bunları ancak başkalarına kumanda etmek için kullanırız. Muvaffakiyetin sırrı, bu emirleri

başkasına sevdirmek, fakat hayatımızın yollarını genişletmek için gerekli olan kaideleri kendimiz yaratmaktır.

— 460 —

Bu güneşin altında söylenmedik söz kalmamıştır, diyorlar. Bu ne büyük ümitsizlik ve ne acı bir zayıflıktır. Bunu doğru farzetsek bile, bu güneşin altında yapılmamış olan daha binlerce iş vardır. Her yeni iş, yeni bir fikirden doğar ve yeni iş, yeni bir fikir daha doğurur. Gençler; dünyamız daha pek yavru ve insan daha pek çok bilgisizdir. Önümüzde daha binlerce yıl sonra gelecek gençlerin kapılarını zorla açabilecekleri sonsuz ve sayısız tabiat bilmeceleri vardır. Bunların fatihleri, kâşifleri arasına girmek istemez misiniz?

— 461 —

Her zengin mutlaka mes'ut değildir. Fakat fakirliğin de bir saadet olduğunu düşünmeğe bile imkân yoktur. Aç insan, başkalarının servetine hayran bir varlıktır. O sosyeteye, zekâ ve teşebbüs kudretine düşmandır. Kendi yapamadığı için, muhit ve şartlarını elde edemediği için Tanrıya, sosyeteye ve insana iyi bir gözle bakamaz. İnsanlar arasındaki savaş, daima bu kinin, yani zekâ ile ahmaklık, fakirlikle zenginliğin savaşından başka bir şey değildir. Zenginler! fakirlere acıyınız. Onlara karşı daha iyi kalbli olunuz. Fakirler, zenginlerin daha çok zengin olmalarını isteyiniz.

— 462 —

İnsanlar ötedenberi gerçeklenmesini istedikleri büyük arzular için gizli kuvvetlere, evliyalara ve ilâhlara kurbanlar kesmiş, mumlar ve servetler adamıştır. Adak, gizli ve mukaddes kuvvetlere sunulan bir rüşvettir. Allahı bile kendi maksadına âlet yapmak için rüşvete alıştırıran insanın, bin bir küçüklük ve ahlâksızlığa tutulmuş olanlara bu cinsten fedakârlıklar yapmasını garip görmemelidir.

— 463 —

Tekrar edeyim ki, hastalık, ölüm, şunun bunun tecavüzü... Hep dıştan gelen ve bu sebepten de ârizî veya tabiî olan tehlikelerdir. En büyük tehlike ise, kendi saadetimizin istihsalı için, inandığımız fikirlerle kullandığımız vasitalarda saklıdır.

— 464 —

İnsan da nebatlara benzer; onlar, gübreli bir toprakta dal budak kazanırlar. İnsan da yeni bir sandalye üstünde dallanır, budaklanır. Ne yazık ki, meyvasız ağaç gibi verimsiz insan da, hangi toprak ve sandalyeye nail olursa olsun, etrafındakileri ancak açlık ve mahrumiyetin gölgesile oylar durur.

— 465 —

İşimize vaktinde gidebilmek için, saatimizi beş dakika ileriye götürüyoruz. İnsanın böyle aptalca kendisini aldattığı zamanlar çoktur. Bu aldanışlarda, zavallılık ve sefaletimizi acayip bir bahtiyarlık buharına tutuyoruz. Hakikî bahtiyarlar ise, ne kendini ve ne de başkasını aldatandır. Aldanmak, bir rüyaya dalmak, aldatmak ise bir cehennemde Allah olmaktır.

— 466 —

Hayatlarını iyilik ve doğruluğa, merhamet ve şefkate tahsis eden öyle çirkin insanlar vardır ki, bunlar, bize bir melek kadar ilâhî görünürler. Tabiatın bizden esirgediği maddî nimetleri, ancak mâneviyetimizin büyüklüğü tazmin etmektedir.

— 467 —

Âciz insan, kanaat ve itidalle övünür. Kuvvetli insan ise, bunları hâkimiyetin bir vasıtası yapar. Bu âlemde insanın işine yaramıyan hiçbir şey yoktur. Fakat pek az insan, bunların arasında muvaffakiyetin istikamet ve vasıtasını seçebilir.

— 468 —

Sosyeteyi mahveden belâların en büyüğü, bir lokma ekmek için ileri sürülen yalanlardır. Küçükler büyüğe, ve büyükler en büyüğe yalan söyledikçe hakikî sefaletlerimiz, üzerine badana sürülmüş eski zaman mozaikleri gibi derin çatlaklarile solgun renklerini kaybederler. Bu sahte cennetin çatlak kubbesi altında kalanların vay haline...

— 469 —

Evimin bahçesindeyim. Toprağı eşiyorum. Orada, yerin altında, üstündeki kadar hayret ve tecessüs uyandıran bir âlem gö-

rüyorum. Yuvalarında uyuklayan ve bütün bir yaz mevsiminin yorgunluğunu, yumuşak ve sıcak yuvalarında gidermeğe çalışan çeşitli böcekler, kendilerini rahatsız eden kazma ve küreğe karşı garip bir kinle ve şaşılacak bir cesaretle hücum ediyor. Demirden daha sert olmıyan vücutlarını, yumurtalarının ve yuvalarının muhafazası için siper yapıyorlar. Demek ki, bunların ruhu, etlerinden daha kuvvetli bir çelikten yapılmıştır. Ve anlaşıyor ki, her canlı, kendi nesillerini ve yuvalarını müdafaa için, hattâ tabiatın daha zorlu ve keskin bir atılğanlık ve yılmak bilmiyen bir silâhtır.

— 470 —

Nebat, yerleştiği yerden, hayvan yuvasından, iptidaî adam, atalarının gömüldüğü yerlerden ayrılmak istemiyor. Demek ki, ratmıştır. Hâkimiyetin tadını alan milletlerin yurtları için yap-ratmıştır. Hââkimiyetin tadını alan milletlerin yurtları için yaptıkları fedakârlık ve kahramanlıkta, tabiatın bu yüce mantığı ile yüce emrini görmemek imkânsızdır.

— 471 —

Nebat ve böcekler bile, dokunulmasından sinirlenilen bir takım aziz duygular ve devamını istedikleri bir hayatın, ebediyete kadar uzanan sosyal temayülleri bulunduktan sonra, medeniyet kuran, ihtiralar yapan insan maddesinin nelere muktedir olduğunu ve hangi aksiyonları yaratmağa mecbur olduğunu anlamakta zorluk çekmeyiz!

— 472 —

Hakikat bu olduktan sonra, askerın, bir yurdun yalnız bekçisi değil, yapıcısı, yaratıcısı olduğunda tereddüt edebilir miyiz? O, bütün bir istikbale uzanan bir tarih zincirinin halkalarını birbirine ekliyen yüce bir örs, sarsılmaz bir iradedir. Bu irade, milletin yalnız varlığını değil, bütün asalet ve büyüklüğünü, bütün kültür ve idealini temsil eden bir enerji ve fazilettir; yurt severliğın, millet severliğın kahramanlık şeklinde heykelleşmiş en sarsılmaz bir âbidesidir.

— 473 —

Bana öyle geliyor ki, hayatında bir defa olsun askerlik yapmamış olan insan, kendisinde saklı olan yüksek kabiliyetleri inkişaf ettiremez; vazife ışııyla aydınlanmış, yurt sevgisile tutuşmuş, bir güneş olamaz. Askerlik bir şuur ve hareket disiplini, bir

gaye ve ideal zembereğidir. Askerlik makinesi içinde kurulmamış ve işlememiş bir ruhun kırık bir saatten farkı olamaz!

— 474 —

Ben, toprağından ayrılmak istemiyen böceklerle hürmet ediyorum ve sarıldığı kayalardan her çeşit fırtınaya rağmen kopmak istemiyen nebatlara hayranım. Bunlar yurtlarını silâhsız ve suursuzukarına rağmen, korumağa azmeden asıl varlıklardır. Hakikat bu olunca, insanlığın hâtırasında bin bir kahramanlık destanı yaratan milletlerin askerliğinden ne anlamak ve ne için asker olmak istediklerini takdir edebilirsiniz. Gençler! Hayat bir aksiyondur. Askrlik, bu aksiyonun şeref ve namusa dayanan en ideal bir şeklidir. Askerlik bir fazilettir. Bu fazietten mahrum olan milletler, ahlâksız insanlar gibi, bütün bir medeniyetin sürgünü, bütün bir tarihin ebedi yetimidir. Hürriyet ve hâkimiyet, ölmesini olduğu kadar da öldürmesini vazife bilen ve her tehlikeyi göze almakta ayrı bir zevk ve heyecan duyan milletlerin hakkıdır.

— 475 —

Bahçemden dönüyorum. Kazma ve küreğime hücum eden böceklerin kahramanlığına hayran olarak ve onlardan aldığım dersin ilhamı içinde odama giriyorum. Yerlerini yurtlarını bu yaratıklar kadar olsun müdafaa edemiyen milletlerin bu âlemde utanmadan ve ne yüzle yaşadıklarına hayret ediyorum, yaşamak, ancak ölümü vazife bilen dinamit ruhlu ve erkek milletlerin hakkıdır.

— 476 —

Yılmaz bir iradeyle başlayan hangi iş vardır ki muvaffakiyetle sonuna erişmiş olmasın?.. İşte, en sonunda sizler de, bütün ulusal ve soysal ülküler yolunda bocalıyarak, tırmanarak, her gün biraz daha yükselmek için çırpınıp emeklediğiniz bir yuvadan katlandınız.

Tuttuğunuz yol ve çıkmak stediğiniz yücelikler, size çok yakın olduğu kadar da uzaktır. Yarın, uçsuz bucaksız bir engindir ki, sahillerinde umutsuzluğa düşenler, ileriye bir adım bile atamıyacaklardır. İrade ve zekâ önünde baş eğmiyen ne vardır ki?.. Yıllar ve engeller âcizleri beklerler... İrade ve zekâ önünde erimiyecek hiçbir karanlık ve fırtına, hiçbir düşman ve yoksulluk bulunamaz.

Tarihin, bilginin, medeniyetin büyük adamları, ne kadar

nankör ve kurak devirlerde yetiştiler! Bunlar, imkân ve şartların yokluğunu bahane ederek miskin ve tembel bir kara görüşe düşenler değil, belki imkân ve şartları yaratmak iradesini gösteren kahramanlardır.

Hiçbir ulusun gençleri, sizin kadar ak bahıtlı değildirler. Çünkü, onların hiçbirisi, sizde görmek istediğimiz bu iradeyi şahsiyetinde toplayan yüce başbuğun devrinde yaşamış değildir. Yokluklarla savaşmayı mı zor buluyorsunuz? Büyük başbuğumuz bize bu hürriyeti, varlıklar içinde kazandırdı sanmıyorsunuz. Zorluklardan mı çekiniyorsunuz? Büyük başbuğumuz bu istiklâli, kolaylıklar içinde ele geçirmemiştir. Düşmanların çokluğu mu size üzüntü veriyor? Büyük başbuğumuz, kahramanlık dersini hiç de düşmansız bir vatanda vermiş değildir.

Yeni tarihi, yeni medeniyet ülkülerini, bütün bunların yaşayıp müdafaa edildiği bir cemiyette mi yarattı sanırsınız? Hangi kuvvet, onun iradesile boy ölçüşmedi? Gençler! En yüce şerefler yalnız bir varlığı yürütmekle değil, belki yokluktan bir varlık çıkarmakla kazanılır. Sizin her birinizde görmek istediğimiz şey, bilgi ve iradesinde bir Tanrı kuvveti bulunan büyük dehânın, büyük Atatürk'ün iman ve iradesidir.

Yuvanızdan ayrılırken hepinizde, hepinizin gözlerinde parlayan ışıktaki onun ateşini, onun kudretini seziyoruz! Sizlerden, ondaki cesareti, ondaki fazilet, kahramanlık ve bilgiyi istiyoruz. Sizden bu yurdun ve bu ulusun menfaatlerini kendi menfaatlerinizden üstün gören bir ahlâk ve feragat istiyoruz. Nihayet bu yurt için sizi istiyoruz. Sizden sınırlerinizi, kanınızla, canınızla kendinizi feda etmeğe hazır olan bir yürek, bir iman istiyoruz. Esasen hiçbiriniz, bu yurdun tarihinde faziletten, bilgidен, yiğitlik, fedâkârlık ve ülküden başka bir şey işitmediniz. Fazilet, bilgi, yiğitlik ve ülkü.. yeryüzüne Türk gelen, hele sizin gibi daima asker gelen her gence, bu topraktaki vazifelerinin sınırlarını gösteren yüce anıtlardır. Sizden bunları istiyoruz.

— 477 —

Hastayım ey ölüm! Seni yine, çöllerin serseri rüzgârlar önünde yuvarlanan ateşli kumları üstünde, serapları seyreden bir hurma ağacının gölgesinde bulacağım! Genç dostum, o nerede olursa olsun, kendisine avdet etmek için söz verdim. Bir kadına benzediği için değil, bir yaratıcıyı andırdığı için ona tutuldum. Zaten büyük üstadlarımız, «hayat, ölümü düşünmektir» demediler mi? Bu yazıları sana verirken, kadında, vatanda, inzivada hep onu düşündüm. Ve ben de Şelley gibi: «Hayatı, ölümün ayak-

ları altında parça parça bulmağa mahkûm ve binlerce inceliğe malik bir billûr kubbe» farzettim. Fakat ben onu kırmıyacağım, çatlatmıyacağım!

Eski Mısırlılar ölümün kuvvetini ne iyi anladılar: Onlar bayramlarda ve mukaddes günlerde yanlarına tabut aldılar. Ve ölümlü onunla düşündüler! Ben ise onu her dakika içimde yaşıyorum! Bir frenk: «İnsan üç hazineye maliktir: Sevgi, ılık ve bir çocuk nefesi gibi muntazam, ince düşünceler... Ve aynı zamanda geçeden ve gündüzden daha doğru üç sadık dostu maliktir: Kendisi, Allah, ve ölüm...» dedi. Bu doğrudur dostum. Servet mahvolur; güzellik biter. Gözlerimizi yumduğumuz dakikada, bu üç arkadaştan başka hiçbir şeye malik olmadığımızı, sevginin, hıyalın ve fikrin de bir ılık gibi sönmüş olduğunu görürüz. Öyle ise ey genç! Hayat arabasına ihtirasımızın güneşi kadar kuvvetli atlar koşmalısınız! Her şeyin bu âlemde tahakkuk edeceğine inanarak, bu âleme ait arzularımızdan hiç birini öteki âleme devretmemeye çalışmalıyız. Ve nihayet sonu hiç olan bir hayat için, bu âlemde benliğimizden, fikirlerimizden, kanaatlerimizden hiçbir fedakârlık yapmadan ilerlemeliyiz! Belki bu ilerleyiş, beklemediğimiz bir düşmanın hücumuna uğrıyabilir! İpekböceği, yumurtalarını bırakır ve yavrularını görmeden ölür gider. Yavrular, annelerinin işini aynı sadakatle ve temizlikle yapar ve bunlar da yavrularını görmeden ölür giderler. Hiç olmazsa ey genç! Bir düşmanın pususuna düşmüş olsan bile, büyüüp dal budak saldığını görmediğin ideallerin senden sonra yayılacağından emin ol... Elverir ki, sen bir şeye inan, ve bu inandığın şeyler uğrundaki savaşta gözlerini kapatmış ol...

— 478 —

Genç dostum! Bazan sen de böyle yeise düşer ve ölümü benim gibi davet edersin! Ben sana ölümü, kendini öldür; veya ölümden şifa bekle diye tavsiye etmiyorum. Yaşamamanın ölmekten daha zor olduğunu zanneden beyinsizler, bu satırlarla ölümü bir iksir gibi sunduğumu zannedeceklerdir. Hayır, dostum, ölüm bir zehirdir ve onun panzehiri hayattır! Tabiatın tek mil maddesi hareketi, ve kuvveti insana düşmandır. Bu panzehire inananlar, yalnız ölümden değil, bizzat tabiat ve kaderden de intikam alırlar.

— 479 —

Ey genç! Sana söylenecek şeylerin ancak bazı ehemmiyetlerini anlattım. Bu tomar bitti diye hakikat ve büyüklük yolunun

'bütün sırları da bitti zannetme! Ve beni arama... Ben inandığım şeylerin arkasından koşmak için yeni bir hayata, yeni bir maceraya atılıyorum. Senin de önünde benim karşıma çıkan yollar gibi ve belki bunlardan daha çiçekli veya daha dikenli yollar vardır. Yürüyeceksin, haykıracak, uğraşacak, istiyecek ve yaşıyacaksın!

— 480 —

Genç dostum, son satırımı yazarken kendimle başbaşayım. Her ikimiz de et yiyen iki yaratığız. Yalnız benimki pişmiştir. Kedim, etin çiyini yiyor! Sana sunduğum hakikatler karşısındaki vaziyetimiz ve farkımız, şu et karşısında iştah duyan kedimle benim aramdaki fark ve vaziyetten başka bir şey değildir.

* * *

Tomar burada bitmişti. Her ikimiz de sükût içinde düşünmeğe daldık. İçimizde garip bir isyan ve tenkit hisleri coşuyor; bazan mühim hakikatlere temas eden muharrire hak verirken, aradığını bulamıyan insanlara mahsus bir yeisle sızlanıyorduk. Buna rağmen, elimizden bir türlü bırakamadığımız bu tomarın garip tesiri altında tekrar tekrar okumak hevesinden de kurtulamıyorduk ve bunları yazan hiç de haksız değildi; ve yalan söylemiyordu.

— S . O N —

Eserde adı geçen şahsiyet isimleri

Âdem
Alber Samen (Albert Samaine)
Aristo (Aristote)
Atatürk
Azrâil
Balzak (Balzac)
Bodler (Bodelaire)
Brahma
Buda (Bouda)
Dalila
Dante
Dara (Darius)
Davud
Diyojen (Diogene)
Dolbah (d'Holbach)
Donkigot
Eflâtun
Epiktet (Epictete)
Epikür (Epicüre)
Firdevsî
Göte (Goethe)
Havva
Heraklit (Héraclite)
Hergül
Hilmi Ziya
Hitler
İsa
İskender
Jüpiter (Jupiter)
Kleopatra (Cléopatra)
Krezüs (Crésuse)
Kristof Kolomb (Cristophe Colombe)

Laroşfokolt (La Rochfaucolte)
Lenin
Lükres (Lucrèce)
Makyavel (Machiavelli)
Meryem
Mehdi
Messalina— (Messaline)
Mesih
Mevlâna
Mikel Anj (Michel Ange)
Muhammed
Musa
Neşimi
Niçe (Nietsche)
Omiros (Homiros)
Sadi
Samson
Senek
Sokrat (Socrat)
Stalin
Sülli Prüdom (Sully Prudhom)
Şelley
Şopenhavr (Scopenhauer)
Tayfun
Toklat Palasar
Venüs
Viktor Hügo (Victore Hugo)
Virjil (Virgile)
Volter (Voltaire)
Yakub Kadri
Yama
Zenon.

